Alina Bârgăoanu

Examenul Schengen

În căutarea sferei publice europene

Centrul de Cercetare în Comunicare

Editura Comunicare.ro

Examenul Schengen

În căutarea sferei publice europene

Alina Bârgăoanu

Examenul Schengen

În căutarea sferei publice europene

Redactor: Dan Flonta
Tehnoredactor: Olga Machin
Coperta: Cristian Lupeanu

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2011.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BÂRGĂOANU, ALINA
Examenul Schengen. În căutarea sferei publice europene / Bârgăoanu Alina. – București:
Comunicare.ro, 2011
Bibliogr.
ISBN 978-973-711-311-5

341.241.5(4)

Cuprins

Introducere / 7

Partea întâi. **Uniunea Europeană: actualitate și perspective**

I. Europa înainte și după criză / 13
1. „Cel mai important test de la semnarea Tratatului de la Roma” / 13
2. Criza din Grecia nu a fost o criză grecească / 16
3. UE – „o casă construită pe jumătate” / 20
4. Integrarea europeană – prima victimă a crizei din zona euro / 26
5. Europa are nevoie de lideri adevărați și de o busolă / 32
6. „Pesimismul extrem în legătură cu euro și UE este prematur” / 38

II. Criza UE și criza sferei publice europene / 41
1. „Europa este mai degrabă conștiință decât geografie” / 41
2. Europenizarea – delimitări conceptuale / 46
3. Ce ne învață „creatorul” sferei publice / 50
4. Sfera publică europeană nu este „ultimul blat al unui tort” / 57
5. Modele ale sferei publice europene / 60
5.1. Sfera publică supranațională – sfera publică *heavy* / 62
5.2. Sferele publice naționale europenizate – sfera publică *light* / 67
5.3. Sfera publică *ad hoc* / 73
6. Aspecte problematice în legătură cu sfera publică europeană / 75

Partea a doua. **Aderarea României la spațiul Schengen: încadrarea mediatică, percepția socială și dezbaterea publică**

I. Argument / 81
II. Spațiul Schengen – istoric și semnificație / 83
III. Subiectul Schengen în presa internațională / 89
1. Metodologia cercetării / 90
2. Analiza datelor / 90
2.1. Cazul Schengen în presa franceză / 90
2.2. Cazul Schengen în presa germană / 93
2.3. Cazul Schengen în presa britanică și americană / 95
2.4. Cazul Schengen în presa din Ungaria și Bulgaria / 97
3. Concluzii / 99

IV. Mediatizarea subiectului Schengen în România – cercetarea cantitativă / 101
1. Metodologia cercetării / 102
2. Scheme de categorii. Măsurători / 103
3. Analiza datelor / 104
3.1. Vizibilitatea știrilor despre subiectul Schengen / 104
3.2. Proeminența știrilor Schengen în mediile TV și online / 110

3.3. Tematizarea subiectului Schengen / 113
3.4. Actorii prezenți în știrile despre aderarea României la spațiul Schengen / 115
4. Concluzii / 122
V. Mediatizarea subiectului Schengen în România – cercetarea calitativă / 123
1. Metodologia cercetării / 123
2. Analiza și interpretarea datelor / 124
2.1. Teme dominante în mediul online / 124
2.2. Teme dominante în dezbaterile televizate / 125
2.3. Actorii prezenți în știrile din mediul online / 126
2.4. Actorii prezenți în dezbaterile TV / 128
2.5. Încadrarea mediatică a Uniunii Europene în mediul online / 129
2.6. Încadrarea mediatică a Uniunii Europene în dezbaterile televizate / 133
3. Concluzii / 137
VI. Aderarea României la spațiul Schengen în percepția publică / 139
1. Metodologia cercetării / 139
2. Analiza datelor / 140
2.1. Probleme legate de Uniunea Europeană / 140
2.2. Subiectul Schengen în atenția publică / 146
2.3. Reacția publică la subiectul Schengen / 150
2.4. Interpretări privind euroscepticismul / 156
VII. Subiectul Schengen în opinia personalităților publice / 159
1. Metodologia cercetării / 159
2. Analiza și interpretarea rezultatelor / 161
2.1. Semnificația aderării la spațiul Schengen / 161
2.2. Motivele amânării aderării la spațiul Schengen / 162
2.3. Reacția oficialilor români la anunțul de amânare a aderării la spațiul Schengen / 166
2.4. Consecințe ale amânării aderării la spațiul Schengen / 168
2.5. Responsabilitatea pentru amânarea aderării României la spațiul Schengen / 169
2.6. Mediatizarea subiectului Schengen / 171
2.7. Euroscepticismul și explicațiile sale / 173
3. Concluzii / 175
VIII. Concluziile cercetării / 177

Concluzii finale / 181

Anexe

Anexa 1. *Cronologia răspunsului UE la criza economică* / 185
Anexa 2. *Evenimentele care au urmat propunerii de amânare a aderării la spațiul Schengen* / 192
Anexa 3. *Transcrierea completă a interviurilor* / 199
Teodor Baconschi / 199; Vasile Blaga / 203; Daniel Dăianu / 207; György Frunda / 211; Teodor Meleșcanu / 215; Norica Nicolai / 219; Leonard Orban / 224; Ioan Mircea Pașcu / 228; Vasile Pușcaș / 232; Adrian Severin / 235

Bibliografie / 243

Introducere

Lucrarea de față este consacrată sferei publice românești și europene. Sfera publică reflectă și dezbate problemele și preocupările dominante ale unei societăți într-un anumit moment. Uniunea Europeană a cunoscut o criză de proporții în ultimii ani, care a influențat luarea unor decizii și chiar modelul de dezvoltare pe baza căruia va evolua. De aceea, ne simțim obligați să facem o serie de referiri la unele probleme efective cu care se confruntă UE în momentul de față pentru a înțelege mai bine ceea ce se întâmplă la nivelul sferei publice, tendințele noi, evaluările și percepțiile diferite din sfera publică românească și din alte state membre (cu deosebire evaluările și percepțiile la nivelul cetățeanului obișnuit). Judecând în termenii dominantelor și tendințelor relevate de către politici concrete, putem spune că prima parte a crizei nu a prilejuit o reafirmare a spiritului de solidaritate în Europa, ci, mai curând, o retragere în granițele naționale, o accentuare a preocupărilor fiecărui stat de a face față provocărilor crizei și de a depăși situația creată. Pe măsură ce diferite țări arătau slăbiciuni de fond în domeniul financiar-bancar, preocupările au început să se coaguleze și la nivelul Uniunii. Acesta este parcursul atitudinilor oficiale. Au urmat opinia publică și dezbaterile din sfera publică același traseu?

În acest context, vom realiza mai întâi o analiză aprofundată a crizelor cu care se confruntă în acest moment Uniunea Europeană. Accentul cade în primul rând pe „criza euro", dar, pornind de la aceasta, vom discuta unele dintre cauzele de adâncime ale problemelor apărute în cadrul UE. Criza din UE, denumită sumar „criza euro", este doar aparent o criză a monedei unice, UE suferind din punct de vedere financiar, economic, politic. Suferă de pe urma unei anumite lipse de viziune, a lipsei unui profil global distinct. Unii dintre reprezentanții săi de la cel mai înalt nivel sunt catalogați drept anoști sau chiar plictisitori, în timp ce lideri ai statelor membre își asumă un rol din ce în ce mai vocal în preluarea frâielor economice ale Uniunii. De mai multă vreme, politica SUA față de aliatul de peste Ocean se reduce la una de „ignorare benignă", în ciuda declarațiilor privind un angajament ferm pentru resuscitarea parteneriatului transatlantic. Amintim și problemele demografice, îmbătrânirea populației, decalajele între ritmurile de creștere ale economiilor din statele membre. Este vorba despre probleme care s-au acumulat în timp, manifestările actuale nefiind, în opinia unor analiști, decât „ultimele zvârcoliri într-o dramă care a început cu mai mult de două decenii în urmă"[1]. La criza euro, liderii UE sau mai degrabă liderii unor state membre ale UE au început să reacționeze, chiar dacă reacția a fost, după părerea specialiștilor, mult întârziată și neclară. O problemă și mai mare decât acest caracter întârziat și indecis al răspunsului ar fi ca, după o depășire a fazei acute a crizei euro, să se considere că

1. D. Marsh, „The Euro's Lost Promise", *New York Times*, May 17, 2010.

respectivul răspuns este suficient, că este singurul răspuns pe care UE ar fi fost chemată să îl dea pentru a-şi rezolva problemele. Cu alte cuvinte, pericolul ar fi ca teme precum modelul de dezvoltare al Uniunii, inovaţiile de sistem pe care le pretinde actuala complexitate culturală, geografică, politică a UE, demografia, strategia comună în domeniul energetic, reglementarea sistemului financiar-bancar să fie lăsate într-o zonă obscură, invocându-se faptul că greul ar fi trecut.

Vom aborda, apoi, tema sferei publice europene şi teme conexe, cum ar fi comunicarea în cadrul UE, legitimitatea, identitatea europeană. Înainte de criză, aceste probleme, împreună cu funcţionarea instituţiilor UE, se aflau în centrul preocupărilor, pentru ca acum, în timpul crizei, să pară nesemnificative. În analiza noastră, vom încerca să evităm ambele extreme şi să arătăm de ce, inclusiv în contextul unei crize majore precum cea din UE, sau poate tocmai într-un astfel de context, problemele legate de comunicarea publică, de deliberările din sfera publică, sunt importante pentru crearea solidarităţii şi încrederii între cetăţenii europeni şi între statele membre. Vom detalia conceptul de sferă publică, aşa cum a fost formulat de către Jürgen Habermas, apoi vom insista asupra relevanţei acestui concept deosebit de generos pentru analiza fenomenelor de comunicare, de creare a legitimităţii UE. Vom prezenta cele trei modele principale propuse în legătură cu problematica sferei publice la nivel european – sfera publică paneuropeană, sferele publice naţionale europenizate şi sfera publică europeană *ad hoc*, coagulată în jurul unor teme sau preocupări comune, dar temporare.

Sistematizarea acestor trei modele ne-a permis articularea perspectivei teoretice aflate la baza cercetării noastre. Cercetarea se fundamentează pe modelul sferelor publice naţionale europenizate şi urmăreşte testarea lui în contextul propunerii de amânare a aderării României la spaţiul Schengen şi al dezbaterilor publice suscitate de respectiva propunere. Perioada acoperită de cercetare este 21 decembrie 2010 – 21 ianuarie 2011, începutul perioadei fiind delimitat de momentul în care miniştrii de Interne francez şi german au iniţiat propunerea de amânare a aderării României şi Bulgariei printr-o scrisoare adresată Comisiei Europene, preşedinţiei belgiene a UE şi Ungariei. Cercetarea s-a axat pe mai multe direcţii:

– reflectarea subiectului Schengen în mass-media din diverse state membre (Franţa, Germania, Marea Britanie, Bulgaria, Ungaria);

– reflectarea şi încadrarea acestuia în mass-media din România (ştiri şi dezbateri TV şi ştiri apărute în mediul online);

– percepţia publică referitoare la subiectul Schengen;

– poziţia actorilor publici faţă de problematica Schengen şi a Uniunii Europene în general.

Proiectul de cercetare a fost iniţiat de Centrul de Cercetare în Comunicare din cadrul Facultăţii de Comunicare şi Relaţii Publice din SNSPA şi s-a derulat în perioada 10 ianuarie – 22 martie 2011. Am coordonat echipa de proiect, formată din lector univ. dr. Nicoleta Corbu, asistent univ. dr. Elena Negrea, preparator univ. dr. Mădălina Boţan şi patru studente de la masteratul de Managementul proiectelor din SNSPA – Flavia Durach, Oana Ştefăniţă, Maria Lesaru şi Adina Grigoroiu. De asemenea, la proiect au colaborat 11 studenţi sau absolvenţi ai FCRP: Andreea Mădălina Bîrsan, Bianca

Dragomir, Mihaela Gingirov, Florina Joița, Monica Ruxandra Lupșa, Andreea Parfene, Daiana Rădulescu, Cristina Tudor, Alexandra Zachi, Alicia Zalupca și Florin Zeru. Le mulțumesc tuturor pentru entuziasmul cu care au acceptat această provocare, pentru plăcerea de a citi și de a explora!

Le mulțumesc celor 10 personalități ale vieții publice actuale care au acceptat să acorde interviuri în cadrul acestei cercetări. Fără aceste interviuri, perspectiva mea asupra subiectului Schengen ar fi fost mult mai săracă. Nu în ultimul rând, articularea preocupărilor mele referitoare la Uniunea Europeană, așa cum sunt ele reflectate în această carte, nu ar fi fost posibilă în lipsa antrenamentului intelectual prilejuit de conversațiile cu profesorul Paul Dobrescu pe marginea ultimei sale cărți, *Viclenia globalizării. Asaltul asupra puterii americane*. Pasiunea constantă cu care domnia sa abordează problemele lumii în care trăim constituie o permanentă sursă de inspirație pentru mine.

Aprilie 2011

Partea întâi

Uniunea Europeană: actualitate și perspective

I. Europa înainte și după criză

1. „Cel mai important test de la semnarea Tratatului de la Roma”

Criza financiară care a zguduit lumea în ultimii doi, trei ani părea că va avea un impact mai redus asupra Uniunii Europene. Astăzi, suntem în măsură să spunem că poate cel mai grav impact se exercită chiar asupra Europei. De ce? Pentru că a surprins-o în plin proces de reconfigurare în urma adoptării Tratatului de la Lisabona. Criza a evidențiat problemele legate de uniunea politică, de construcția și consolidarea instituțională și, nu în ultimul rând, de *leadership*-ul european.

De la început se cuvine subliniat că Europa nu avea o poziție comodă nici înainte de criză. Uniunea Europeană a avut și ea perioada ei de înflăcărare, uneori de entuziasm debordant. Când era mai ales o uniune vamală și o piață comună, a înregistrat ritmuri de dezvoltare înalte, astfel încât o țară ca Marea Britanie a bătut de mai multe ori la porțile noii comunități europene, solicitând aderarea. Așa a avut loc prima extindere spre nord, iar Europa celor șase a devenit Europa celor nouă. În anii ’80, a devenit Europa celor 12 prin extinderea spre sud, iar la începutul anilor ’90 a devenit Europa celor 15. Extinderea majoră a intervenit în acest secol, când Europa celor 15 a devenit Europa celor 27 de state, majoritatea din centrul și estul Europei, cu un nivel de dezvoltare mai redus, cu o tradiție industrială și democratică mai modestă. O restructurare de fond a Uniunii Europene devenise inevitabilă. Practic, numărul de țări membre se dublase.

Așa cum am spus, Uniunea Europeană se confrunta cu probleme serioase și înainte de criză, fiind prinsă în plin proces de reconfigurare. Avem în vedere faptul că principalii actori internaționali înregistrau ritmuri de creștere economică superioare: China între 8% și 10%, SUA 3,5%, iar Uniunea Europeană doar 2%. Exportul european înregistra și el o tendință de scădere, în timp ce principalul partener comercial al UE, China, își mărea exporturile în spațiul european. Dacă avem în vedere același plan al raporturilor cu principalii actori internaționali, se cuvine să relevăm descreșterea demografică a UE, care, prin amploare, are un efect important și de durată asupra performanței economice. Nu mai menționăm faptul că, într-o epocă a inovației și cercetării, Uniunea Europeană acuză o fărâmițare a efortului financiar și uman din acest domeniu.

Am mai putea adăuga și o altă explicație pentru reacția întârziată a Europei în fața crizei. Retragerea în spațiul național nu explică în întregime situația. Nici faptul că Uniunea a fost surprinsă într-un proces de reconfigurare majoră. Aici este vorba

despre aprecierea propriu-zisă a gravității crizei, a impactului ei pe toate planurile, apreciere care nu a fost suficient de realistă. După cum remarca și Paul Krugman, pentru o bună perioadă și nu fără o justificare substanțială, „europenii au putut spune că actuala criză demonstra, în fapt, avantajele modelului lor economic și social”[1].

Toate acestea, cumulate, au condus la situația în care și procesul de refacere și de depășire a efectelor crizei întârzie. Criza a izbucnit în SUA și a cuprins, în scurt timp, mai multe țări. SUA au început procesul de refacere, de răspunsul țărilor asiatice nici nu mai vorbim. De pe teritoriul Europei criza se lasă împinsă mult mai greu.

La nivel european, pentru a combate efectele crizei economice, Comisia Europeană a elaborat un Plan de Relansare Economică, aprobat de către Consiliul European la data de 26 noiembrie 2008. Potrivit comunicării emise de Comisie, printre obiectivele strategice ale planului de redresare se numărau: stimularea cererii și întărirea încrederii consumatorilor în economie; diminuarea impactului recesiunii asupra forței de muncă, mai ales în ceea ce privește grupurile vulnerabile; ajutorarea statelor membre și a regiunilor Uniunii pentru a atinge obiectivele stipulate de Strategia de la Lisabona revizuită; sprijinirea inovației și construirea unei economii bazate pe cunoaștere; accelerarea trecerii la o economie cu emisii scăzute de carbon, fapt care să plaseze Europa într-o mai bună poziție de a-și aplica strategia de limitare a schimbărilor climatice și de promovare a securității energiei[2]. Pentru sprijinirea economiei reale și consolidarea încrederii, Planul înainta măsuri privind:

– condițiile monetare și de creditare (stabilind totodată rolul Băncii Centrale Europene, al Băncii Europene de Investiții, al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare și al sistemului bancar în general);

– politica bugetară (prevăzând ca stimulul bugetar al UE să fie oportun, temporar, specific și coordonat; să cuprindă atât instrumente privind veniturile, cât și instrumente privind cheltuielile; să se desfășoare în cadrul Pactului pentru Stabilitate și Creștere; să fie însoțit de reforme structurale care sprijină cererea și promovează reziliența);

– acțiunile în cele patru domenii ale Strategiei de la Lisabona (oameni, mediul de afaceri, infrastructură și energie, cercetare și inovare)[3].

De asemenea, documentul îndeamnă la identificarea unor măsuri globale privind menținerea ritmului schimburilor comerciale, combaterea schimbărilor climatice și sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare[4].

După cum se poate observa, sunt obiective valabile și cu doi ani înainte de criză și în 2015, să spunem. Cu alte cuvinte, este vorba despre obiective generale care arată că, de la început, criza nu a fost percepută la dimensiunile ei reale, iar măsurile preconizate au fost concordante cu această percepție săracă. Lucrurile au început să se schimbe când al doilea val al crizei a lovit UE, de data aceasta cu mult mai multă forță și chiar în inima Uniunii – moneda unică europeană. De data aceasta, măsurile

1. P. Krugman, „Can Europe Be Saved?”, *New York Times*, January 12, 2011.
2. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0800:FIN:RO:PDF
3. *Idem.*
4. *Idem.*

propuse nu mai cuprind referiri la impactul recesiunii asupra forței de muncă, asupra grupurilor vulnerabile, nici măcar la Strategia de la Lisabona sau la sprijinirea inovației. Noile preocupări sunt mult mai „pământene" și mai dramatice – salvarea euro și, prin aceasta, a întregului proiect de unificare europeană. De data aceasta, nu mai era vorba despre o „criză obișnuită" (așa cum a părut primul val al crizei în Europa). Iată ce declara cancelarul german Angela Merkel în mai 2010, cu ocazia decernării Premiului Charlemagne prim-ministrului polonez Donald Tusk: „Criza euro nu e o criză obișnuită. Este cel mai important test pentru Europa de la semnarea Tratatului de la Roma din 1957. Un test existențial. Dacă eșuăm, nici nu avem cuvinte pentru a descrie consecințele. Dacă reușim, Europa va ieși mai puternică decât oricând… Pentru a depăși criza, trebuie să abordăm mai direct provocările reale, să tragem concluziile legale care se impun, să ne armonizăm politicile economice și financiare mai strâns ca niciodată. Ar trebui să avem inițiative care merg dincolo de sfera economică, prin luarea în calcul, de exemplu, a creării unei armate europene"[1]. Concluzia este limpede: criza euro este o criză a Uniunii Europene, în toate dimensiunile sale.

În cele ce urmează, vom face o scurtă prezentare a situațiilor care, împreună, constituie „criza euro", a reacțiilor pe care le-au prilejuit, a slăbiciunilor pe care le-au relevat. Vom aborda trei seturi de probleme majore cu care se confruntă în acest moment proiectul european, probleme care preced criza, dar care au fost developate în mod accelerat, am putea spune chiar violent, de către criză. Ceea ce surprinde cel mai mult este că asemenea fenomene, așa cum am spus, au precedat criza; mai mult, ele au fost semnalate ca atare înainte de criză, nu au fost descoperite în acest context particular. Cu toate acestea, au fost neglijate, multe dintre pozițiile oficiale rezumându-se la declarații sau reglementări rămase pe hârtie.

Primul set de probleme se referă la faptul că UE este o construcție neterminată sau, potrivit unor analiști, o construcție imperfectă; al doilea cuprinde pozițiile care privesc UE și evoluția sa ca o expresie a disoluției statului, a încrederii oarbe în capacitatea de autoreglementare a piețelor, reflectând un angajament ideologic generalizat în favoarea pieței libere; al treilea set de probleme se referă la profilul indistinct al UE, evidențiind incapacitatea acesteia de a realiza o imperioasă inovație de sistem după extinderea către Est. Rezultatul posibil al întârzierii de a proceda la o inovație de sistem în contextul extinderii către Est – accelerat tot de către criză – este apariția unei Europe cu 27 de viteze (evident, luând cazul extrem). Legat de nevoia inovației de sistem, vom ridica și problema lipsei *leadership*-ului european, a unor elite politice, economice, dar și intelectuale care să revendice proiectul european și să-i dea un nou suflu. Vom prezenta cele trei seturi de probleme în mod distinct, într-o manieră oarecum didactică, deși suntem de acord că ele cu greu pot fi despărțite. De fapt, tensiunile actuale dintre statele importante ale UE, confruntările mai mult sau mai puțin explicite dintre Berlin, Paris, Londra, Bruxelles și alte capitale au la bază raportarea diferită la criză, la soluțiile de ieșire din criză, dar, mai ales, raportarea la ce este, ce poate sau ce ar trebui să fie Uniunea Europeană: „Tăcerea vinovată a guvernelor [statelor membre] cu privire la viitorul

1. C. Bastasin, „Not Dead Yet", www.presseurop.eu, September 3, 2010.

Europei maschează divergențele profunde cu privire la scopurile UE, divergențe care reprezintă principala cauză pentru actuala paralizie a Uniunii”[1].

2. Criza din Grecia nu a fost o criză grecească

Criza euro a izbucnit în Grecia și, în mod ironic, locul în care a debutat a permis formularea unor interpretări și, în consecință, exprimarea unor reacții oarecum superficiale: s-a afirmat că este vorba despre o criză cauzată de „lăcomia” și comportamentul „risipitor” al grecilor, de faptul că această țară a abuzat de încrederea partenerilor europeni și a încălcat în mod flagrant toate reglementările europene în ceea ce privește disciplina fiscală. Cauzele „tragediei grecești”, așa cum a fost denumită, au pendulat între două extreme – o (simplă) consecință a crizei globale sau o consecință a comportamentului iresponsabil al guvernului sau, în alte interpretări, al poporului grec. S-a subliniat, nu fără ironie, că, etimologic, cuvântul criză provine din grecescul „krisis”, însemnând un moment de cumpănă în evoluția unei boli. Ca urmare a acestei ultime interpretări a crizei din Grecia ca fiind o criză grecească, răspunsul UE la evenimentele din acest stat membru a fost întârziat și neclar, motiv pentru care a lăsat urme adânci atât în ceea ce privește cauzele adevărate ale crizei grecești, cât și în ceea ce privește percepția, ambele planuri la fel de importante.

Cu mult înainte ca unele figuri politice, economice sau intelectuale *europene* să se pronunțe referitor la faptul că Grecia se află pe marginea prăpastiei și riscă să intre în colaps, analiști americani de marcă, precum Paul Krugman, Immanuel Wallerstein sau Joseph Stiglitz avertizau că problemele Greciei trebuie regândite și reîncadrate unei problematici mai ample, cea a zonei euro și a Uniunii Europene în ansamblu. Într-un editorial publicat de *New York Times*, Paul Krugman sublinia că nu este vorba despre o simplă „încurcătură” grecească, de o „dezordine” care poate fi trecută cu vederea, ci de o problemă foarte serioasă care nu poate fi înțeleasă decât dacă o plasăm în context european și încercăm să o raportăm la slăbiciunile Uniunii[2]. Economistul american, câștigător al premiului Nobel pentru economie, semnala faptul că situația economică din UE s-a deteriorat în mod constant de la adoptarea monedei unice, UE fiind puțin pregătită pentru un experiment atât de complex. Prin urmare, criza Greciei este, în mod fundamental, o criză a UE. Alți autori semnalați mai sus fie exprimau o poziție de principiu, „o Uniune Europeană principială nu poate lăsa Grecia să sângereze”[3], fie avertizau chiar asupra unor efecte globale ale evenimentelor din Grecia[4].

---

1. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 81.

2. P. Krugman, „The Making of a Euromess”, *New York Times*, February 14, 2010.

3. J. Stiglitz, „A Principled Europe Would Not Leave Greece to Bleed”, guardian.co.uk, January 25, 2010.

4. I. Wallerstein, „Greek Mess, Global Mess”, *New York Times*, March 1, 2010. N. Ferguson, „The End of the Euro”, *Newsweek*, May 7, 2010.

Cum am arătat, răspunsul european – atât în planul declarațiilor, cât și al măsurilor concrete – a fost mult întârziat, ceea ce a ridicat considerabil costurile salvării propriu-zise. Una dintre primele reacții ale cancelarului german Angela Merkel a fost cât se poate de explicită (fiind considerată de mulți drept neinspirată, cu siguranță ne-europeană): „grecii ar trebui să se îngrijească singuri de propriile finanțe". În primele luni ale anului 2010 (din ianuarie până în mai) am fost martorii unui adevărat război al declarațiilor. Grecii au primit recomandarea de a vinde Acropola Atenei pentru a-și putea plăti datoriile, iar articole din presa grecească aminteau comportamentul soldaților germani pe teritoriul grecesc în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sprijinul financiar solicitat pentru evitarea colapsului fiind încadrat la categoria „reparații de război". În locuri publice din capitala Greciei au fost expuse svastici.

Într-un final, pe 11 aprilie 2010, statele din zona euro au prezentat o declarație privind planul de salvare a Greciei („Statement on the support to Greece by Euro area Member States"), în care și-au exprimat angajamentul pentru un program de trei ani care să conducă la redresarea economiei grecești. Potrivit acestei declarații, statele din zona euro s-au oferit să acorde Greciei un ajutor total de 80 miliarde €, din care 30 miliarde € în primul an (prima tranșă până la 19 mai 2010). Condițiile propuse acordării împrumutului au fost următoarele: ratele dobânzilor vor fi de tip non-concesional; împrumuturile cu dobândă variabilă se vor baza pe un Euribor de 3 luni; împrumuturile cu dobândă fixă se vor baza pe rate care să corespundă ratelor de swap Euribor pentru scadențele relevante. Pentru acestea se va aplica o penalizare de 300 de puncte de bază; pentru sumele scadente de mai mult de 3 ani se va aplica o penalizare de 100 de puncte de bază; pentru acoperirea costurilor operaționale se va aplica o penalizare de maxim 50 de puncte de bază; pentru început, rata împrumutului cu dobândă fixă va fi de 5%[1]. Pentru a face față situației dificile în care se afla, Grecia a încheiat un acord și cu Fondul Monetar Internațional, în privința unei sume de 30 miliarde €. Astfel, planul de salvare al Greciei s-a transformat într-un angajament comun, semnat pe 2 mai 2010 între statele din zona euro și FMI, pentru o finanțare totală de 110 miliarde €[2].

Cu prilejul ajutorului acordat Greciei, s-a hotărât și „crearea unui pachet cuprinzător de măsuri care să mențină stabilitatea financiară în Europa, inclusiv un mecanism european pentru stabilizare financiară cu un volum maxim de 500 de miliarde de euro"[3]. Volumul maxim de 500 miliarde € la care face referire documentul provine din două surse. Prima sursă – 60 miliarde € – este un program de acordare de fonduri în situații de urgență pentru orice stat membru al UE; fondurile sunt obținute de pe piețele financiare și garantate de către bugetul Comisiei Europene; valoarea de 60 de miliarde se referă la valoarea maximă care poate fi atrasă de pe piețele financiare.

1. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/113686.pdf

2. http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/eu_economic_situation/2010-05-03-statement-commissioner-rehn-imf-on-greece_en.htm

3. Council conclusions. Economic and Financial Affairs Council. Extraordinary Meeting Brussels, 9/10 May 2010.

A doua sursă – 440 miliarde € – este constituită în Facilitatea Europeană pentru Stabilitate Financiară (FESF). FESF este o entitate temporară de salvare – denumită în mod explicit „Special Purpose Vehicle". FESF este o companie înregistrată la Luxemburg, deținută de statele membre din zona euro și condusă de Klaus Regling, fostul director general pentru afaceri economice și financiare în cadrul Comisiei Europene. FESF este menită să acorde împrumuturi doar unui stat din zona euro, având o capacitate maximă de împrumut de 440 miliarde €. Această entitate temporară este planificată să expire în 2013, când va fi înlocuită de Mecanismul European pentru Stabilitate (European Stability Mechanism)[1].

Atât ajutorul acordat punctual Greciei, cât și acordurile privind crearea unor instituții – fie ele și temporare – de salvare păreau să pună capăt tragediei grecești. Semnificativ este faptul că, potrivit unui bancher citat de A. Moravcsik, weekendul care a precedat luarea deciziilor referitoare la planul de salvare a Greciei a generat o adevărată panică pe piețele financiar-bancare, „de o virulență nemaiîntâlnită de la prăbușirea lui Lehman Brothers"[2].

Numai că problemele, nu puține și deloc simple, au rămas. În planul percepției, al raportării la ideea de Uniune Europeană, urmele unor mesaje de genul celor menționate mai sus sunt greu de șters. După cum arăta un comentator[3], discuțiile aprinse și fără menajamente cu privire la pachetul de salvare pentru Grecia au afectat Uniunea în cel puțin patru feluri. În primul rând, au înăsprit relațiile deja tensionate dintre Germania și Franța. Au scos la lumină diferențe majore în ceea ce privește filosofia economică a acestor două țări: Berlinul dorește reguli mai stricte referitoare la deficitele bugetare și penalități dure pentru cei care se împrumută prea mult. Parisul insistă asupra nevoii ca fiecare stat membru să discute cu celelalte state membre propriile politici și rezultate, precum și asupra dezechilibrelor structurale din zona euro. La

1. Pe 14 martie 2011, reprezentanții celor 17 state membre ale zonei euro au fost de acord ca Facilitatea Europeană pentru Stabilitate Financiară să își utilizeze la maximum capacitatea de împrumut de 440 miliarde € (până în acel moment, exista obligația ca împrumuturile acordate să nu depășească suma de 250 de miliarde, restul fiind păstrat sub formă de lichidități); de asemenea, s-a mai convenit ca rata dobânzilor pentru împrumutul de salvare acordat Greciei să scadă, iar FESF a fost autorizată să cumpere obligațiuni emise de un stat aflat în dificultate (doar direct de la guvernul respectiv, nu de pe piața de obligațiuni), dar numai cu condiția ca respectivul stat să adopte măsuri de austeritate. Motivul pentru care FESF a fost concepută ca un fond temporar este acela că transformarea sa într-un mecanism permanent presupune schimbarea Tratatului (revizuirea articolului cu privire la interzicerea salvării unui stat aflat în dificultate – clauza *no bail-out*). Pentru a se ajunge la această modificare a Tratatului, trebuie parcurși următorii pași: consultarea Parlamentului, obținerea avizului din partea Comisiei Europene și a Băncii Centrale Europene, aprobarea formală de către Consiliul European. Odată obținută această aprobare, schimbarea Tratatului trebuie ratificată de către toate cele 27 de state membre ale UE, ratificare care se dorește a fi obținută până la 1 ianuarie 2013 (de aici, anul 2013 pentru funcționarea Mecanismului European pentru Stabilitate ca instituție permanentă).

2. A. Moravcsik, „In Defense of Europe. Now More Than Ever, It's Not Smart to Bet on EU's Demise", *Newsweek*, May 30, 2010.

3. C. Grant, „Europe Has Been Damaged by Internal Wrangling", *Financial Times*, May 18, 2010.

acestea se adaugă disputele privind implicarea Fondului Monetar Internațional, implicarea Băncii Centrale Europene în cumpărarea de obligațiuni guvernamentale, viteza cu care ar trebui să intervină UE pentru salvarea statelor aflate în dificultate etc. În al doilea rând, criza din Grecia a evidențiat izolarea crescândă a Germaniei în UE, sau ceea ce un alt autor numea „condiția germană posteuropeană”[1]. Mulți germani obișnuiau să creadă că ceea ce e bine pentru Germania e bine și pentru UE, și vice versa: „Această credință nu mai e atât de puternică. Este pentru prima oară în istoria UE când Germania este atât de decuplată de majoritatea partenerilor săi europeni”[2]. În al treilea rând, evenimentele recente au șubrezit puterea Comisiei Europene în raport cu guvernele statelor membre, „putere aflată în declin constant de 20 de ani”[3]. Argumentul în favoarea acestui diagnostic sever cu privire la rolul Comisiei de simplu expert-consultant, la mutarea centrului de greutate al UE de la Bruxelles la Berlin și, mai vag, la Paris, se bazează pe faptul că răspunsurile la criza din Grecia au fost conturate de către guvernele statelor membre (în principal de către tandemul franco-german), și mai puțin de către instituțiile UE. În sfârșit, răspunsul la criza din Grecia a cufundat complet UE într-un proces de introspecție în care se afla de ceva vreme: „În ultimii 10 ani, timpul și energia liderilor din UE s-au consumat, în mare parte, pe probleme legate de instituții și proceduri. S-a sperat că, după deblocarea Tratatului de la Lisabona, UE se va concentra, în mod plenar, pe teme fierbinți precum Rusia, China sau încălzirea globală. Ceea ce se poate anticipa este organizarea tot mai multor summit-uri de urgență și de salvare, însoțite de o erodare a încrederii statelor membre în proiectul european”[4].

Ca și cum aceste efecte nu ar fi fost îndeajuns, criza din Grecia s-a propagat – în ciuda ajutorului UE – și în alte state membre, „contagiunea fiind efectul cel mai dramatic al crizei din mica Grecie”[5]. În această țară, criza a fost cauzată – sau mai degrabă precipitată – de lipsa de disciplină fiscală, ceea ce ar fi putut naște interpretarea că este vorba doar despre o criză fiscală. Dar a apărut Spania, unde originea imediată a crizei a fost ponderea disproporționată a sectorului construcțiilor; deci, criza ar fi putut fi interpretată ca o criză a sectorului imobiliar, un clasic balon de săpun care s-a spart în cele din urmă. Apoi a urmat Irlanda, unde, la ponderea disproporționată a sectorului construcțiilor, s-a adăugat expansiunea sectorului bancar (prin urmare, s-ar fi putut formula interpretarea că este vorba despre o criză bancară). Oricum, irlandezii nu puteau fi acuzați de comportament nepăsător, de risipă iresponsabilă a resurselor, așa cum s-a putut spune în cazul grecilor, Irlanda fiind considerată până de curând „tigrul” Uniunii Europene.

Ceea ce ar fi putut părea evident încă din timpul crizei din Grecia nu a mai putut fi evitat în contextul loviturilor pe care le-au primit pe rând Irlanda, Spania, Portugalia: aveam de-a face cu o criză a întregii zone euro; o criză care scotea la suprafață

1. R. Cohen, „Europa! Europa!”, *New York Times*, May 11, 2010.
2. Grant, *art. cit.*
3. *Idem.*
4. *Idem*.
5. N. Ferguson, „The End of the Euro”, *Newsweek*, May 7, 2010.

toate contradicțiile existente *de mult timp* în zona euro și în întreaga Uniune Europeană. Criza euro – departe de a fi o criză de tip birocratic, tehnocrat – evidențiază dezechilibre structurale în zona euro, faptul că euro a fost creat ca monedă unică pentru economii mult prea diverse (incluzând chiar elemente de divergență), aflate în diferite stadii de competitivitate, cu diferite niveluri de productivitate; semnificativ este și faptul că, așa cum o arătau chiar rapoarte ale UE, chiar și fără criză, creșterea în zona euro ar fi fost de 2% până în 2020, pentru a coborî la 1% după 2020: „proiecțiile privind creșterea economică în UE *de dinainte de criză* [subl. n.] anticipau, în mod tipic, o încetinire a creșterii economice până la 2% în următorii ani (până în jurul anului 2020) și la 1% după 2020, ca urmare a îmbătrânirii populației”[1].

Mai mult, dificultățile economice și de construcție instituțională au erodat statutul global al UE, capacitatea sa de reacție la evenimente care zguduie în acest moment zone fierbinți ale planetei; modul în care revoltele din Tunisia, Egipt, Libia au „scăpat”, în mare măsură, printre degetele Uniunii Europene va rămâne, probabil, notoriu în istoria UE, mai ales dată fiind proximitatea geografică a zonei respective și importanța sa vitală pentru interesele europene în domeniul resurselor energetice. Ca și cum criza monetară, financiară și economică din UE nu ar fi fost suficiente, evenimentele din „vecinătatea imediată” a Uniunii Europene contribuie la erodarea unui anumit statut sau, oricum, la instalarea unui sentiment că deruta este ceea ce caracterizează acum cel mai bine o regiune considerată până nu demult cel mai reușit experiment din istoria recentă.

3. UE – „o casă construită pe jumătate”

În ciuda eforturilor de salvare, criza din Grecia s-a propagat, ca un virus, în toată zona euro, ceea ce a pus cu acuitate, chiar cu dramatism, problema integrării și a unității politice. Până la izbucnirea crizei, integrarea europeană, unitatea politică păreau „o dezbatere filosofică despre instituții și o dispută ideologică între federaliști și adepții păstrării suveranității de către statele membre; în acest moment, este vorba despre imperative ale momentului”[2]. Criza a redeschis discuția dacă Uniunea Europeană trebuie să evolueze ca uniune politică sau trebuie să se consolideze doar ca uniune economică, dacă și în ce măsură cele două tipuri de uniuni sunt legate, cât poate funcționa o uniune economică fără uniune politică. Integrarea economică în spațiul european s-a aflat întotdeauna în avans față de cea politică. Această caracteristică a Uniunii Europene este ceea ce Habermas numește „asimetria planificată”, asumată, am spune noi, între unificarea economică și cea politică, „defectul din naștere al unei uniuni

1. ***, „Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses”, *European Economy* 7, European Commission, Economic and Financial Affairs Directorate General, 2009, p. 30.

2. G. Errera, „A Spluttering Europe Has Its Mojo Back”, *Financial Times*, February 9, 2011.

politice incomplete, blocată la jumătatea drumului”[1]. În ciuda acestui debalans asumat, istoria ultimilor ani arăta că procesul de integrare în UE tindea să devină din ce în ce mai mult unul de integrare politică. Numai că au intervenit problemele de natură financiară, monetară, scădere sau încetinire a creșterii PIB-urilor, ceea ce a impus revenirea la fundamentele economice. Iar această revenire la fundamentele economice a complicat procesul integrării ca atare, care a sfârșit prin a nu mai avea o țintă nici economică, nici politică, ci mai mult una de supraviețuire.

Evenimentele din zona euro au relevat faptul că însăși uniunea economică era mai curând un lucru considerat de la sine înțeles, din moment ce instituțiile și instrumentele pentru guvernarea economică la nivel european lipseau în mare măsură: „o piață comună cu o monedă parțial comună a evoluat într-o zonă economică de mărimi continentale cu o populație imensă; dar nu au fost create și instituțiile la nivel european care să fie echipate cu suficiente pârghii de putere, astfel încât să poată coordona în mod eficient politicile economice ale statelor membre”[2]. Mai mult, disfuncționalitățile monedei unice au scos la suprafață faptul că, de multe ori, ascensiunea neîngrădită a pieței unice (fenomen asupra căruia vom reveni) a fost confundată cu uniunea economică, cu guvernarea economică europeană.

Legat de această temă a construcției oprite la jumătate, fapt evidențiat de criza euro, ceea ce se reproșează cel mai mult monedei unice sunt lipsa uniunii fiscale[3], lipsa mobilității forței de muncă[4], faptul că uniunea monetară nu a fost însoțită de o uniune politică, iar crearea unei bănci centrale comune nu a fost dublată de crearea unei trezorerii[5]. De exemplu, Niall Ferguson este unii dintre economiștii care au exprimat îndoieli în legătură cu euro încă de la adoptarea sa formală ca al treilea pilon al UE prin Tratatul de la Maastricht (1992). Într-un articol din 2010, N. Ferguson[6] evidențiază avantajele foarte „tentante” ale monedei unice, printre care eliminarea volatilității ratelor de schimb, eliminarea schimbului valutar, atât de convenabil pentru turiști și oameni de afaceri, transparența mai mare a prețurilor, cu consecințe în ceea ce privește creșterea fluxurilor comerciale intracomunitare; în plus, pentru țările cu datorie publică mare, exista avantajul menținerii inflației la cote scăzute și posibilitatea de a avea acces la rate mici ale dobânzilor, în timp ce, pentru germani, o monedă mai slabă decât marca ar fi condus la creșterea competitivității exporturilor; în sfârșit, existau și certe avantaje geopolitice – îngrădirea Germaniei recent unificate și ieșirea de sub tutela dolarului american.

Motivația politică sau geopolitică a lansării euro pare să o fi luat înaintea celei strict economice[7]. Potrivit lui D. Marsh, crearea euro a reflectat, printre altele, dorința

---

1. S. Jeffries, „A Rare Interview with Jürgen Habermas”, *Financial Times*, April 30, 2010.
2. *Idem.*
3. N. Ferguson, „The End of the Euro”, *Newsweek*, May 7, 2010. P. Krugman, „Can Europe Be Saved?”, *New York Times*, January 12, 2011. G. Soros, „The Crisis and the Euro”, *The New York Review of Books*, August 19, 2010.
4. Krugman, *art. cit.*
5. Soros, *art. cit.*
6. Ferguson, *art. cit.*
7. D. Marsh, *The Euro: The Politics of the New Global Currency*, Yale University Press, 2009, p. 3.

Europei de a se ieşi de sub tutela economică şi politică a SUA; în plus, a reflectat dorinţa de a preveni dominaţia mărcii germane asupra întregii Europe, reprezentând un fel de „asigurare" plătită de Helmut Kohl pentru a linişti temerile exprimate de diverse state europene în legătură cu (re)apariţia unui colos în mijlocul Europei; moneda unică era, astfel, un instrument pentru a îngrădi expansiunea (economică şi nu numai) a Germaniei în cadrul Uniunii Europene[1]. Interesant este că, în contextul întâlnirilor care au pregătit Tratatul de la Maastricht, acelaşi cancelar Helmut Kohl afirmase că o uniune monetară fără o uniune politică este un „castel de nisip", elementele de bază ale acestei uniuni fiind disciplina fiscală pentru a evita inflaţia şi a prilejui solidaritatea între statele mai puternice şi cele mai slabe. Calea pe care a evoluat euro, cel puţin până în criza declanşată în 2009 de „descoperirea" dezordinii din finanţele greceşti, a arătat că niciunul dintre aceste deziderate – disciplină fiscală şi solidaritate bugetară între statele membre (ambele de natură politică) – nu a mai fost luat în calcul după lansarea efectivă a monedei.

În acelaşi articol, N. Ferguson reiterează îndoielile exprimate încă din 1992, perfect valabile şi în cazul crizei actuale, dintre care cea mai alarmantă este lipsa de coordonare a politicilor fiscale. Este adevărat că existau criteriile de la Maastricht, aşa-numitele criterii de convergenţă nominală – limitarea deficitului şi a datoriei publice la 3%, respectiv 60% din PIB-ul ţării care ar fi intrat în zona euro –, criterii transformate apoi în Pactul pentru Stabilitate şi Creştere. Numai că stabilirea acestor criterii nu a fost însoţită de instrumente de punere în aplicare, de monitorizare şi de penalizare; şi nici nu a fost dublată de „crearea unor mecanisme care să permită ajustarea sau chiar părăsirea zonei euro"[2]. Criteriile de convergenţă au arătat, astfel, limitele acordurilor încheiate exclusiv pe bază voluntară. Nu au fost create nici instituţii la nivel federal care să monitorizeze respectarea acestor criterii, considerate vitale pentru susţinerea unei politici monetare unice, nici mecanisme de natură interguvernamentală, prin care un guvern, sau un grup de guverne, să pună presiune asupra unui stat membru cu comportament fiscal deviant.

Niall Ferguson aminteşte un document confidenţial din 1998 al Băncii Angliei, care punea problema ce se întâmplă dacă „ţara X" va avea deficite şi datorii mai mari decât cele permise prin criteriile de convergenţă nominală; răspunsul documentului – „pierderi colosale", deoarece Banca Centrală Europeană avea interdicţia de a salva de la faliment un stat membru împrumutând direct guvernul statului respectiv (celebra clauză *no bail-out* din Tratatul de la Maastricht, invocată în contextul discuţiilor aprinse despre planul de salvare a Greciei). În acelaşi timp, nu se vorbea despre niciun mecanism prin care „ţara X" să iasă/să fie scoasă din uniunea monetară. Iată că, în 2009, „ţara X" a devenit „ţara G.". În octombrie 2009, deficitul descoperit de către noul guvern instalat la Atena era de 12,7% din PIB, nu 6% cât raportase vechiul guvern, nu 3,7% cât promisese Grecia în momentul în care a aderat la euro şi nu 3% cât era prevăzut prin Pactul de Stabilitate şi Creştere. De altfel, potrivit lui Jean-Claude

1. *Idem.*
2. Soros, *art. cit.*

Trichet, fostul președinte al Băncii Centrale Europene, care a părăsit recent această poziție, „diluarea Pactului pentru Stabilitate și Creștere în deceniul trecut a fost o gravă eroare”[1]. Prin „diluarea” Pactului, Jean-Claude Trichet înțelege permisiunea dată Greciei de a intra în zona euro în 2000 și apoi încălcarea prevederilor Pactului pentru Stabilitate și Creștere de către această țară, dar și de către Franța și Germania în ceea ce privește deficitul și, în cazul datoriei publice, și de către Italia. În plus, a ieșit la suprafață faptul că majoritatea covârșitoare a mult blamatei datorii suverane a Greciei era deținută de bănci europene; mai mult de jumătate din această datorie europeană aparținea băncilor germane și franceze, ceea ce s-a confirmat, mai târziu, și în cazul Spaniei[2].

Dat fiind faptul că principala problemă a euro este considerată de către mulți analiști lipsa unei politici fiscale comune, soluția propusă are aceeași natură: centralizarea fiscală, „corolarul necesar al uniunii monetare”[3]. Ceea ce nu mai reprezintă o problemă monetară, nici măcar financiară sau economică, ci una politică. Investitorii s-ar putea să își dea seama că, în cele din urmă, criza fiscală din UE este mult mai puțin gravă decât cea din SUA, dar ceea ce salvează SUA este sistemul federal, consideră Krugman[4]. Prin urmare, „în acest moment, Europa se află în fața unei decizii mult mai importante decât cea de a salva sau nu Grecia [și alte țări din zona euro – n.n.]. Alegerea reală este între a se transforma într-o uniune completă, în Statele Unite ale Europei sau de a rămâne un fel de Sfântul Imperiu Roman al zilelor noastre, un ghiveci irelevant cu geometrie variabilă, care se va prăbuși mai devreme sau mai târziu”[5].

Pachetul de salvare pentru Grecia a reprezentat prima încercare de aliniere a unor niveluri diferite de dezvoltare economică dintr-o zonă monetară la care participă economii foarte eterogene și a prefigurat primele măsuri ale UE în direcția guvernării economice europene (pentru o prezentare mai detaliată a răspunsului UE la criză și a măsurilor în direcția guvernării economice, vezi și Anexa 1).

Paradoxal este faptul că aceste măsuri în direcția federalizării, a guvernării economice europene au fost luate de către reprezentanți ai guvernelor statelor membre și nu de către instituțiile europene, de Comisie, de exemplu, o instituție care acționează, prin excelență, în direcția federalizării. Motivele sunt multiple, divergențele dintre președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso, și cancelarul german au devenit explicite. Cert este că sistemul lent de luare a deciziilor în cadrul instituțiilor europene a constituit unul dintre motivele care au făcut ca reprezentanții unor state membre să devină lideri ai inițiativelor de guvernare economică. Un episod petrecut în timpul unei întâlniri între Angela Merkel și primul-ministru spaniol José Luis Zapatero este relevant în acest sens. Subiectul discuției era dacă măsurile pentru coordonarea politicilor economice trebuie să fie inițiate de Comisie (metoda Comunității, susținută de către Jacques Delors) sau de către statele membre (metoda Uniunii, susținută de cancelarul

1. R. Atkins, „Trichet Urges More Action on Euro Crisis”, *Financial Times*, January 7, 2011.
2. Soros, *art. cit.*
3. N. Ferguson, „The End of the Euro”, *Newsweek*, May 7, 2010.
4. P. Krugman, „Can Europe Be Saved?”, *New York Times*, January 12, 2011.
5. Ferguson, *art. cit.*

german). În timpul discuției, Angela Merkel a precizat, pe un ton acid, că nu are o problemă specială cu prima metodă, „dar este important să nu avem o dezbatere care să dureze 5 ani”[1].

Cea mai recentă propunere în direcția guvernării economice este așa-numitul Pact pentru competitivitate, propus, în februarie 2011, de către cancelarul Angela Merkel și președintele Nicolas Sarkozy celorlalți membri ai Consiliului European. Cele șase puncte ale Pactului pentru competitivitate sunt: armonizarea sistemului de impozitare a veniturilor corporațiilor, armonizarea vârstei de pensionare, interzicerea indexării salariilor cu inflația, amendarea constituțiilor astfel încât să se limiteze îndatorarea publică, recunoașterea diplomelor și calificărilor, crearea unor sisteme de management al riscurilor pentru băncile aflate în dificultate.

Pactul pentru competitivitate a fost supus unor critici severe, fiind numit de revista *The Economist* „Pactul pentru disensiune”[2]. Criticile au venit „atât ca urmare a manierei nedelicate în care a fost propus, cât și a conținutului”[3]. Prin „maniera nedelicată”, cei trei celebri semnatari ai articolului din *Financial Times* se referă la faptul că varianta de document prin care se propuneau cele șase măsuri a fost adusă la cunoștința celorlalți 25 de membri ai Consiliului European de către cancelarul german și președintele francez în ultimul moment, fără o dezbatere sau o informare prealabilă. Dincolo de această obiecție de formă, iată ce se reproșează cel mai mult acestui document. În primul rând, într-o perioadă în care întreaga lume este condusă de pragmatism și flexibilitate, Uniunea Europeană își propune să limiteze deficitele și datoriile publice prin Constituție, știind faptul că, în perioade de criză, ajustările în aceste două direcții sunt unele dintre primele măsuri. Ele funcționează, cu condiția să fie luate la timp, să fie temporare și să contribuie la repornirea motoarelor din economia reală. Limitarea lor prin Constituție ar fi, de aceea, un semn de inflexibilitate, nepotrivită mai ales dat fiind dinamismul perioadei pe care o traversăm. O astfel de măsură este inspirată de prevederile introduse de Germania în anul 2009 în propria Constituție: conform acestor prevederi, până în 2016, guvernul federal va urma să scadă deficitul până la 0,35% din PIB, iar landurile germane nu vor mai avea voie să aibă niciun deficit după 2020. Modelul german pare a fi tentant, numai că estimările privind povara datoriei asupra țărilor de la periferia zonei euro (vezi mai jos) sunt descurajante, alimentând ideea că acest punct din Pactul pentru competitivitate este nerealist. Potrivit estimării publicației *The Economist*, fiecărei țări aflate acum în dificultate îi va lua cel puțin 5 ani în care vor trebui să crească taxele și să taie cheltuielile pentru a ajunge la un surplus bugetar primar (adică unul din care este exclusă plata dobânzilor), surplus bugetar care să echilibreze cât de cât ponderea datoriei în PIB.

---

1. Q. Peel, P. Spiegel, „Merkel Shifts on Economic Convergence”, *Financial Times*, February 3, 2011.

2. ***, „The Divisiveness Pact”, *The Economist*, March 10, 2011. În urma ultimului summit al Consiliului European din 11-13 martie 2011, Pactul pentru competitivitate a fost redenumit Pactul pentru euro.

3. G. Verhofstadt, J. Delors, R. Prodi, „Europe Must Plan a Reform, Not a Pact”, *Financial Times*, March 2, 2011.

Tabelul 1. Datoria guvernamentală brută a Greciei, Irlandei, Portugaliei și Spaniei

	Datoria guvernamentală brută (procent din PIB)		Ajustare bugetară primară (previziune 2010–2015, procent din PIB)
	Estimare 2010	Previziune 2015	
Grecia	140,2	165	10
Irlanda	97,4	125	13
Portugalia	82,8	100	8
Spania	64,4	85	10

Sursa: „Bite the Bullet", *The Economist*, January 13, 2011.

În al doilea rând, Pactul pentru competitivitate (actualul Pact pentru euro) nu precizează nimic în legătură cu instrumentele pentru punerea lui efectivă în practică, situație care a existat și în cazul criteriilor de convergență nominală din Tratatul de la Maastricht, dezvoltate în Pactul pentru Stabilitate și Creștere. Pornind de la această similitudine, putem spune că Pactul pentru competitivitate reproduce aceeași eroare, care s-a strecurat și în Tratatul de la Maastricht: lipsa supleței bugetare și imposibilitatea de devalorizare a monedei pentru a câștiga în competitivitate nu au fost compensate de un mecanism politic de solidaritate bugetară.

Pactul pentru competitivitate nu se adresează tuturor cauzelor de fond ale crizei euro, ci unor probleme oarecum colaterale, chiar dacă semnificative, cum ar fi competitivitatea. Potrivit lui G. Soros, „criza principală nu este o criză neapărat a euro, ci a sistemului bancar din UE, ca urmare a expansiunii neîngrădite a creditului la periferia Uniunii Monetare Europene"[1]. Existența Uniunii Monetare Europene a adâncit efectele acestei expansiuni neîngrădite a creditului și a facilitat procesul de contagiune; prin urmare, nu existența în sine a euro a cauzat criza. Criza sistemului bancar a fost complicată de existența Uniunii Monetare Europene ca urmare a faptului că aceasta a fost incompletă (vezi jumătățile de măsură expuse mai sus): „Nu poți avea sisteme bancare subcapitalizate și controlate la nivel național într-o uniune monetară în care există dezechilibre structurale de cont curent. Aceasta nu este o criză fiscală. Nu este o criză a sudului. Este o criză a sectorului privat și a băncilor subcapitalizate. Este o criză germană la fel de mult cum este o criză spaniolă. Înțelegerea acestor lucruri este punctul de pornire necesar pentru rezolvarea crizei"[2].

Pactul de competitivitate a fost cerut „la schimb" de către Germania pentru mărirea participării sale – deja cea mai consistentă – la Facilitatea Europeană pentru Stabilitate Financiară; în alți termeni, el poate fi privit ca expresia unei „solidarități condiționate". W. Münchau, unul dintre criticii cei mai direcți ai Pactului, subliniază că, pentru salvarea de la colaps a statelor aflate în dificultate, nu este nevoie de

1. G. Soros, „The Crisis and the Euro", *The New York Review of Books*, August 19, 2010.

2. W. Münchau, „Say No to Germany's Competitiveness Pact", *Financial Times*, February 27, 2011.

o participare mai mare la FESF, ci de emiterea unor euro-obligațiuni; acestea sunt considerate unul dintre mecanismele prin care datoriile suverane ale statelor aparținând uniunii monetare să fie susținute/garantate, pentru a nu pierde încrederea investitorilor (deci euro-obligațiunile ar fi și un mecanism de solidaritate financiară, de „federalizare" a datoriei). Altfel, „nu este cu siguranță o propunere prea atractivă pentru Spania, de exemplu, ca legile muncii să-i vină de la Berlin, moneda de la Frankfurt, dar datoria să rămână în Spania"[1]. Europa se pregătește să rezolve o altă criză decât cea reală[2]; criza reală nu este una de competitivitate (care este mai degrabă o consecință), ci de productivitate. Iar cauza acestei crize este criza bancară și criza datoriilor suverane, cauzate, la rândul lor, de fluxurile de capital prost gestionate[3]. Punctul de pornire pentru rezolvarea crizei ar trebui să fie, prin urmare, „conceperea unui plan amplu, valabil pentru toată Uniunea Europeană, de recapitalizare și de restrângere a sectorului bancar"[4].

În sfârșit, Pactul de competitivitate este menit să creeze premisele acțiunii concertate în zona euro, în economiile celor 17 state membre care au aderat la această zonă. Ce se întâmplă cu statele membre UE care nu fac parte din Uniunea Monetară Europeană? Acestea sunt lăsate temporar pe dinafară pornind de la ideea – corectă – că tot efortul trebuie acum direcționat pentru salvarea euro? Sau este vorba despre o delimitare mai consistentă și de lungă durată? Formularea unui răspuns ferm este dificilă și, în mod cert, un eventual efect de cascadă al măsurilor prevăzute în Pactul pentru competitivitate ar depinde de succesul, respectiv eșecul planurilor de salvare a euro. Oricum, până acum, asigurări că zona euro nu va reprezenta o nouă „cortină de fier" în interiorul Uniunii Europene au fost date selectiv (Poloniei, de exemplu) și doar cu jumătate de gură.

4. Integrarea europeană – prima victimă a crizei din zona euro

Uniunea Europeană nu este scutită de analize foarte aspre, severitate accentuată, poate, în contextul crizei; așa cum am afirmat deja, multe dintre problemele cu care se confruntă astăzi Uniunea se instauraseră cu mult înainte: „Ultimii ani au fost martorii unui declin precipitat al reputației Europei. Considerată odinioară experimentul politic cel mai admirat al lumii, bucurându-se de respect și impunându-se ca lider în probleme cu impact global precum schimbările climatice și sărăcia din Lumea a Treia, Uniunea Europeană are un statut care s-a degradat brutal în mintea multora. Noua sa imagine este aceea a unei zone cu creștere economică modestă, ai cărei membri au întors spatele cooperării și au revenit la politici concurențiale și protecționiste care pun în pericol moneda unică"[5].

---

1. W. Münchau, „Europe Planning to Solve the Wrong Crisis", *Financial Times*, February 6, 2011.
2. *Idem.*
3. „Misunderstanding the Euro Crisis", *Financial Times*, March 3, 2011.
4. *Idem.*
5. G. Merritt, „Shaping Europe's Global Role I: Why the EU Badly Needs a New Political Narrative", *Europe's World*, Autumn 2010.

Acest proces de degradare, sau cel puțin de atenuare a prestigiului UE, a avut loc atât în exteriorul, cât și în interiorul său. Există autori care au anunțat chiar moartea UE, precum politologul american C. Kupchan: „Uniunea Europeană moare. Nu este vorba despre o moarte subită sau dramatică, ci una care se petrece atât de lent, dar atât de sigur, încât, într-o bună zi, ne vom uita peste Atlantic și vom realiza că proiectul integrării europene – pe care l-am considerat de la sine înțeles în ultimul deceniu – pur și simplu nu mai există”[1]. Iar această dispariție – probabil lentă – s-ar datora doar parțial problemelor economice; ea ar avea drept cauză în primul rând incapacitatea UE de a se reinventa în secolul XXI.

Criza a forțat, în mod brutal, redeschiderea dosarul „finalității” UE – de ce există Uniunea Europeană, care este rațiunea sa de a fi? Declarația lui Robert Schuman din 9 mai 1950 evidențiază că rațiunile istorice ale Uniunii Europene sunt legate de crearea condițiilor în care un război între Franța și Germania „ar deveni nu doar de neconceput, ci chiar imposibil din punct de vedere material”[2]. Ceea ce a caracterizat de la bun început proiectul de unificare europeană a fost dubla țintă – economică și politică: „Europa nu va fi creată dintr-odată, sau potrivit unui singur plan. Va fi construită ca urmare a unor realizări concrete care creează o solidaritate *de facto*”[3]. „Inovația” lansată de Schuman a fost, prin urmare, „crearea unei solidarități *de facto* care să apropie Europa de o uniune politică”[4]. Înainte de criză, deci în jurul anului 2007, această rațiune de a fi a UE părea depășită: un război – între oricare dintre membrii UE – era, într-adevăr, o chestiune de neconceput, iar prosperitatea era considerată de la sine înțeleasă.

În diferite documente sau declarații oficiale, se preciza faptul că noua rațiune de a fi a Uniunii este dată de provocări precum competiția economică globală, presiunea spre restructurare și modernizare, ridicarea noilor coloși din piețele emergente (Brazilia, Rusia, India, China), schimbările tehnologice și rolul tot mai pregnant al tehnologiei în creșterea economică, schimbările climatice, prețurile din ce în ce mai ridicate pentru energie, îmbătrânirea populației în statele dezvoltate, migrația; toate acestea sunt „provocări care transcend granițele naționale, instituționale și sectoriale“[5]. Dar astfel de analize – corecte, de altfel – nu au fost însoțite de măsuri corespunzătoare, dovadă fiind, de exemplu, faptul că UE nu avea în acel moment și nu are nici acum o strategie comună în domeniul energetic[6]. Și, oricum, discuția despre

1. C. Kupchan, „As Nationalism Rises, Will the European Union Fall?”, *Washington Post*, August 29, 2010.

2. R. Schuman, „Declaration of 9 May 1950”, http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm

3. *Idem*.

4. P. Krugman, „The Euro and the European Project”, *New York Times*, January 3, 2011.

5. European Union, *Growing Regions, Growing Europe. Fourth Report on Economic and Social Cohesion*, Communication from the Comission, May 2007.

6. La o primă formă coerentă a unei strategii comune a UE în domeniul energetic s-a ajuns în urma summit-ului Consiliului European din 4 februarie 2011 (vezi documentul „Conclusions on Energy. European Council. 4 February 2011”, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/-docs/pressdata/.../119175.pdf).

„noua finalitate" a UE părea, în acele momente de acalmie prosperă (cel puțin pentru statele din vestul Europei), o problemă „abstractă și plictisitoare"[1]. Preocupările principale se axau pe modul de funcționare a instituțiilor, pe probleme legate de democratizare, deficitul democratic și de comunicare, prăpastia dintre instituțiile UE și cetățeni etc. Cu alte cuvinte, pe probleme legate de legitimitatea bazată pe input-uri (*input legitimacy*), considerându-se că legitimitatea bazată pe ieșiri (*output legitimacy*) – prosperitate, performanță economică – este definitiv și ireversibil obținută.

Criza a forțat revenirea la fundamente. Scăderea economică dramatică din zona euro și de pe întreg teritoriul UE a revigorat preocupările de a asigura prosperitatea economică, iar tendința de renaționalizare sau de-europenizare, de îndepărtare de proiectul european, a reactivat temerile privind „demonii istoriei" în Europa: conflicte, xenofobie, atac la adresa minorităților, ascensiunea populismului, de data aceasta într-o formă europenizată, adică a europopulismului. Dar o simplă revenire la aceste două rațiuni istorice ale UE – pacea și bunăstarea – nu sunt suficiente, după părerea unor analiști, pentru a constitui noua rațiune de a fi a UE. Merritt chiar consideră că primul pas în elaborarea unei noi narațiuni politice ar fi depășirea apelurilor învechite „fără războaie" și „piață unică și monedă unică". Pacea și bunăstarea sunt mai degrabă consecințe ale unei „narațiuni politice", valabile pentru secolul XXI, al cărei miez este inaugurarea unei noi forme de guvernare. O nouă formă de guvernare care ar presupune, în primul rând, o recuperare a rolului statului, a ideii de reglementare.

O nouă narațiune politică pentru UE nu ar însemna un slogan care să sune bine[2], nu s-ar reduce la o campanie de rebranding, cum am spune noi și cum au încercat la un moment dat specialiștii care se ocupă de comunicarea la nivelul UE din cadrul Comisiei Europene. Această narațiune politică ar presupune o „definire clară a intereselor și responsabilităților UE"[3]. Iar interesele UE sunt cele care nu pot fi securizate în interiorul propriilor granițe, cu atât mai puțin în interiorul granițelor statelor membre: demografia, schimbările climatice, reglementările privind sistemul financiar-bancar, accesul la resurse. „Pe termen lung, provocarea cea mai serioasă este demografia; e posibil să se găsească soluții în ceea ce privește competitivitatea, inovația, educația, scăderea capacității de producție; dar nu se pot imagina soluții similare în ceea ce privește îmbătrânirea populației, susținerea competiției cu unele țări în care veniturile sunt foarte mici, iar populația numeroasă și bine educată[4].

Eroarea constă în faptul că, din constatarea că „niciunul dintre pașii pe care UE îi poate face pentru a-și proteja modul de viață nu poate fi luat la nivel național – nici în domeniul militar, nici în cel industrial"[5], constatare corectă și care, de altfel, nu este de dată recentă, s-a ajuns la un asediu nediscriminat la adresa ideii de stat, a

1. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 56.
2. Merritt, *art. cit.*
3. *Idem.*
4. *Idem.*
5. *Idem.*

ideii de reglementare – de data aceasta la nivelul UE. În UE, statul național s-a aflat în defensivă, în primul rând, în raport cu instituțiile create pentru a compensa propria incapacitate de a rezolva probleme care-i depășesc granițele (ironie sesizată de către sociologul britanic Hobswawn încă din 1994) și, în al doilea rând, în raport cu forțele pieței. Constatarea, iarăși corectă, că „dezvoltarea contemporană, creșterea economică sunt impulsionate de o coaliție de actori, statul, forțele pieței, sectorul nonguvernamental" și că „dezvoltarea are nevoie de toți acești actori în diverse combinații"[1] s-a transformat, în UE, dar și în alte părți, într-un argument ideologic în favoarea statului (național) minimal; însă, pe cale logică, aceeași constatare ar fi trebuit să conducă la o regândire a rolului statului în noul context al dezvoltării.

Atașamentul nedigerat, aproape necondiționat la ideea că statul trebuie să se distanțeze de problemele economice și, în cele din urmă, de cele sociale, entuziasmul excesiv față de capacitatea piețelor de a regla orice sunt fenomene mai vechi și au devenit, în întreaga lume occidentală, și o chestiune de modă. Ele au fost însoțite și de dezindustrializare, de disprețuirea problemelor legate de dezvoltare, de disprețuirea producției, considerate a fi apanajul țărilor mai puțin dezvoltate. „Moda" s-a instaurat definitiv după prăbușirea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est și a Uniunii Sovietice, interpretată drept o dovadă implicită, dar incontestabilă, în favoarea supremației modelului neoliberal. „Criza statului bunăstării [a statului, în general – n.n.] a condus, în contextul evoluțiilor din Uniunea Sovietică și din Europa de Est, la o critică mult mai generală a viziunii socialiste și a modelului istoric al progresului social aflat la baza acestei viziuni, critică împărtășită atât de mediile intelectuale, cât și de opinia publică. În particular, pentru majoritatea cetățenilor, preocupările legate de ascensiunea puterii birocratice au părut mai dramatice decât cele ale puterii economice; […] ceea ce a constituit o revalidare a mecanismelor de piață, însoțită de un avânt al neoconservatorismului populist"[2].

Ascensiunea neîngrădită a mediului privat, a piețelor libere, a cunoscut expresii și materializări diferite. În SUA, expresia cea mai puternică a fost aceea de dereglementare, de „privatizare" a statului, de privatizare a orice, inclusiv a războiului. În Europa, tendința s-a materializat sub forma consolidării UE mai ales în latura sa de piață unică, de zonă de liber schimb („asimetria planificată" între unificarea economică și cea politică, despre care vorbea Habermas). Din acest punct de vedere, din criza datoriilor suverane în zona euro se desprind cel puțin patru lecții: „o monedă nu poate exista fără un stat; capitalismul nu poate fi gestionat doar prin mecanismele pieței; măsurile de austeritate nu vor scoate Europa din criză, dimpotrivă, vor adânci criza; reinventarea politică a Europei depinde exclusiv de lupta împotriva politicii neoliberale, prin politica neoliberală înțelegând ideea absurdă a guvernării economice bazate exclusiv pe piață și pe capacitatea de autoreglementare a acesteia"[3]. Neoliberalismul

1. J. N. Pieterse, *Development Theory*, Los Angeles, Sage Publications Ltd., 2010, p. 17.

2. N. Garnham, „The Media and the Public Sphere", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., MIT Press, 1996, p. 360.

3. C. Marazzi, „Neoliberalism Is Destroying Europe", guardian.co.uk, September 14, 2010.

se află la rădăcina „marii iluzii cu privire la o Europă fără lideri, așa-zis unificată de euro, care ar reuși să gestioneze diferențele economice și sociale interne aplicând logica piețelor financiare”[1].

Habermas este chiar și mai explicit în ceea ce privește noua rațiune de a fi a UE: „Nu ne permitem să evităm această problemă spinoasă de dragul unei păci ponosite și să trecem pe lângă ea ca gâsca prin apă apelând la sistemul uzual de compromisuri. Pentru că aceasta ar da frâu liber piețelor dezlănțuite și ar însemna că stăm cu mâinile încrucișate tocmai în momentul în care chiar și puterea de reglementare actuală a UE este dezmembrată în favoarea unei piețe libere europene extinse într-un mod difuz”[2]. Deci, un nou model de dezvoltare pentru UE ar trebui să țină cont și de preocuparea de a ține piept sectorului privat, de a tempera ascensiunea neîngrădită a „piețelor dezlănțuite”, de a contrabalansa fundamentalismul de piață, în termenii lui Stiglitz.

Potrivit lui Habermas, există mai multe seturi de probleme pentru rezolvarea cărora UE nu este echipată cu un mecanism adecvat de luare a deciziei. Este vorba, în primul rând, despre condițiile economice globale, care „s-au transformat sub presiunea globalizării și împiedică statul național să colecteze și să utilizeze veniturile obținute din taxe pentru a satisface, astfel, cerințele asociate bunăstării sociale și, în general, cererea de bunuri și servicii publice”[3]. La aceste condiții economice, se adaugă tendințele demografice și problemele legate de migrație. Singura soluție de ieșire din această dificultate a statului național este „recuperarea, la nivel supranațional, a puterii sale pierdute de reglementare”[4]. Ceea ce, în mod concret, ar însemna același sistem de impozitare și, pe termen mediu, armonizarea politicilor economice și sociale. Al doilea set de provocări cărora UE trebuie să le facă față este reîntoarcerea la vechiul sistem „nemilos” de politică hegemonică, tendință care creează o „situație globală precară”. Această amenințare poate constitui o oportunitate pentru recâștigarea, de către UE, a prestigiului pierdut pe scena internațională și i-ar permite umplerea golului lăsat de SUA, din acest punct de vedere, deoarece „numai o Uniune Europeană cu o politică externă reală, care își asumă responsabilități alături de SUA, China, India și Japonia, ar putea promova o alternativă la consensul de la Washington, care domină, în prezent, instituțiile globale”[5]. În sfârșit, Uniunea Europeană trebuie să aibă, potrivit lui Habermas, curajul de a ieși de sub tutela – inclusiv militară – a Statelor Unite, prin menținerea unei armate proprii, pentru a depăși acest stadiu în care politica nu mai are la bază niciun standard normativ. Soluția comună la aceste trei provocări aparent foarte diverse ar fi, după cum am spus, recuperarea puterii de reglementare a statului, a rolului său la nivelul UE.

În acest context, devine și mai revelator ceea ce Habermas afirmă într-un interviu acordat după declanșarea crizei din Grecia. Potrivit filosofului german, conflictul

---

1. *Idem.*
2. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 56.
3. *Ibid.*, p. 57.
4. *Idem.*
5. *Idem.*

definitoriu din cadrul UE nu este cel dintre adepții integrării de profunzime și interguvernamentaliști, așa cum ar părea la prima vedere, ci între adepții integrării și așa-numiții *market Europeans*, europenii de piață sau, în traducere liberă, cei care văd în Uniunea Europeană doar o imensă piață. Criza a avut un efect cel puțin surprinzător, consideră Habermas. Deși integrarea europeană și neoliberalismul au mers mână în mână, în urma crizei, numai primul element al binomului pare să fie compromis: „criza a reactivat egoismele naționale, dar nu a zdruncinat convingerile neoliberale ale actorilor-cheie”[1]. Deci, victima colaterală a crizei din zona euro este tocmai integrarea europeană în latura sa politică. Ceea ce constituie, între altele, o lovitură la adresa procesului de recuperare a puterii de reglementare a statului la un alt nivel – cel supranațional. Este, într-adevăr, surprinzător faptul că, deși s-ar putea argumenta că tocmai ascensiunea neîngrădită a mediului privat se află la originea crizei, în Europa, ca și în America, criza a afectat tocmai ideea de reglementare – reglementare care, date fiind provocările contemporane la adresa spațiului european, începea să se manifeste la nivel supranațional. Elitele politice naționale – mai mult poate decât oamenii obișnuiți – au găsit în UE, mai precis, în ideea europeană, țapul ispășitor perfect pentru dificultățile curente: „sunt convins că împărțirea suveranității în cadrul unei structuri federale nu stârnește obiecții pentru majoritatea europenilor; ceea ce europenii consideră inacceptabil este faptul de a fi supuși unor reforme care par să le pericliteze drepturile sociale dobândite de-a lungul deceniilor și care sunt doar răspunsul pe termen scurt la o criză financiară pe care nu ei au provocat-o”[2]. La această tentație a blamării UE s-a adăugat și tentația de a da vina pe modelul social european: „una dintre cicatricile lăsate de Marea Recesiune este o interpretare din ce în ce mai îngustă a modelului social european, interpretare care suferă de neajunsul că nu pune problema modelelor teoretice care au favorizat-o, a principalilor vinovați de recesiune, precum și a celor care beneficiază cel mai mult de pe urma ei”[3].

Cultura blamării UE este un fenomen care merge mână în mână cu integrarea europeană, devenind, în mod paradoxal, un efect colateral tocmai al acestui proces, deoarece „integrarea europeană poate fi interpretată ca erodarea organizată a puterii și a ariei de acțiune a statului național, ceea ce are ca efect secundar potențial periculos eludarea/estomparea responsabilității”[4]. Instalată pe fondul erodării puterii statului și al eludării responsabilității, această cultură precede, și ea, criza.

Cum au remarcat numeroși analiști, o oarecare îndepărtare de UE este și un produs al schimbării de generație. „Pentru europenii care au ajuns la maturitate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial sau în timpul Războiului Rece, Uniunea Europeană este o cale de salvare dintr-un trecut sângeros. Nu la fel stau lucrurile pentru europenii mai tineri. Aceștia se raportează la UE în termeni de cost-beneficiu, nu

1. S. Jeffries, „A Rare Interview with Jürgen Habermas”, *Financial Times*, April 30, 2010.
2. F. Gonzales, „How to Calm the E.U.’s Turmoil”, *New York Times*, January 7, 2011.
3. J. Estefania, „Honey, I Shrank the Social Model”, *El País*, preluare și traducere în engleză www.presseurop.eu, February 7, 2011.
4. A. Wielowieyski „Working Document on Challenge of Democracy: Empowering the EU Citizen”, Committee on Constitutional Affairs, 2008.

fac din apartenența la UE un manifest de credință”[1]. Simptomatic din acest punct de vedere este cazul Germaniei, unde se pot vedea manifestările unei „noi intransigențe”[2] în raport cu Uniunea Europeană. Motivele acestei schimbări de generație în Germania ar fi, după părerea lui Habermas, următoarele: noua generație trăiește într-o societate din ce în ce mai complexă care impune abordări pe termen scurt ale problemelor zilnice; conștientă de spațiul de manevră limitat, noua generație a abandonat viziunile pe termen lung și proiectele politice majore, cu atât mai puțin e preocupată de unificarea europeană; la acestea se adaugă absența sentimentului de vină pentru Holocaust (care aparține altei generații), toate acestea având drept rezultat „apariția unui colos absorbit de sine în mijlocul Europei”[3].

Tentația de a transforma UE în țap ispășitor s-a amplificat în contextul dificultăților produse de criză. La fel s-a amplificat și îndepărtarea elitelor și a oamenilor obișnuiți de UE. Politologul american C. Kupchan are dreptate să afirme că „declinul Europei este doar parțial de natură economică… Dificultățile economice sunt palide prin comparație cu o maladie mult mai gravă: de la Londra până la Berlin și Varșovia, Europa se află în fața unei renaționalizări a vieții politice, iar statele membre își cer înapoi suveranitatea pe care au sacrificat-o odinioară în numele unui ideal colectiv”[4]. Unul dintre efectele cele mai dramatice ale crizei ar putea fi tocmai acest pas înapoi în ceea ce privește unificarea europeană – renaționalizarea, cum spune Kupchan, sau mai degrabă de-europenizarea. Ceea ce ar condamna Europa nu atât la conflicte, deși nici acest efect nu ar fi de ignorat, ci mai degrabă la fragmentare și, în cele din urmă, la „irelevanță geopolitică”[5].

Deși nici integrarea europeană, nici existența monedei unice nu par să fi cauzat criza euro, acestea par a fi primele sale victime. Pierderile ar putea fi multiple, colosale, după cum se exprima chiar cancelarul german: irelevanță de orice fel, afectarea ideilor de coordonare la nivel european, a ideilor de solidaritate, compromiterea ideii de guvernare europeană și, prin aceasta, stoparea procesului de restabilire a rolului de reglementare al statului în raport cu „piețele dezlănțuite”.

5. Europa are nevoie de lideri adevărați și de o busolă

Una dintre cauzele de profunzime ale crizei din UE este considerată a fi și abandonarea ambiției de a face din UE un ansamblu armonios, caracterizat prin coeziune economică și socială (ambiție asumată în mod explicit chiar din Tratatul de la Roma,

1. C. Kupchan, „As Nationalism Rises, Will the European Union Fall?”, *Washington Post*, August 29, 2010.
2. S. Jeffries, „A Rare Interview with Jürgen Habermas”, *Financial Times*, April 30, 2010.
3. *Idem*.
4. Kupchan, *art. cit.*.
5. *Idem.*

care vorbea despre „dezvoltarea armonioasă a ansamblului Comunității"). În schimb, „punctul de vedere dominant în acest moment este cel britanic: un pact de liber schimb destul de vag articulat şi reglementat, şi nu o uniune politică"[1].

Considerăm că abandonarea acestor ambiții de a face din UE un ansamblu armonios, coeziv, deşi pare un efect imediat al crizei, are rădăcina istorică în momentul căderii zidului Berlinului, urmat de extinderea către Est. Criza actuală reflectă, printre altele, lipsa de imaginație a UE după acest moment, respectiv proces. Extinderea a antrenat „decalaje de bunăstare mult mai pronunțate și o diversitate crescândă a intereselor"[2]. Au apărut diferențe în ceea ce priveşte nivelul de dezvoltare şi, mai ales, calea de dezvoltare urmată până în acel moment: „conflictul mocnit creat de problema viitorului Europei amenință să devină unul fățiș, având drept rădăcini, pe lângă mărimea și poziția geografică, calea de dezvoltare urmată până acum și experiența istorică diversă"[3]. Extinderea rapidă „a stors de vlagă proiectul european", iar „atmosfera tihnită care a urmat căderii zidului Berlinului nu a putut fi reprodusă în noul context"[4]. Până în momentul extinderii, ideea cvasi-unanim împărtășită era aceea că, între statele care făceau parte din UE, exista o „unitate structurală". De exemplu, pentru Walter Hallstein, primul preşedinte al Comisiei Europene, unificarea europeană reprezenta „un proces organic în care o unitate structurală preexistentă, înrădăcinată de mult timp în cultură, comerț și conștiința politică, este transpusă într-o ordine politică bine definită"[5]. După extinderea către Est, unitatea structurală nu a mai putut fi menținută, în mod obiectiv, drept criteriu care să asigure transpunerea într-o ordine politică definitivă. Cum vom arăta şi în continuare, problema nu este extinderea în sine, ci faptul că, după părerea noastră, procesul a fost insuficient problematizat, iar procesul de integrare europeană a mers în continuare, sau a pretins că merge în continuare ca și cum acea unitate structurală încă ar fi existat.

Procesul a fost prea puțin supus reflecției – atât din partea elitelor, cât şi a publicului larg. Este semnificativă indignarea pe care o manifesta un autor în fața faptului că extinderea către Est nu este suficient dezbătută – mai cu seamă de către elitele intelectuale: „Cum este posibil ca în Europa occidentală, într-un moment de răscruce de o asemenea importanță istorică, aproape nicio personalitate intelectuală majoră să nu se manifeste în favoarea extinderii către Est?… Oare spectrul de emoții, de la indiferență benignă până la respingerea înverşunată, va fi suficient pentru a absorbi fracturile și divizările previzibile la care se expune proiectul european pe măsură ce se apropie acest moment al extinderii?"[6]. Fracturile şi divizările prilejuite de procesul amintit nu au rămas fără urmări, iar M. Leonard formulează chiar ipoteza că răspunsul negativ

1. R. Cohen, „Europa! Europa!", *New York Times*, 11 mai 2010.

2. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 80.

3. *Ibid.*, p. 83.

4. Kupchan, *art. cit.*

5. *Apud* R. Dahrendorf, „Europe and the World", in R. Rogowski, C. Turner (eds.), *The Space of the New Europe*, New York, Cambridge University Press, 2006, p. 193.

6. U. Beck, *The Cosmopolitan Vision*, Cambridge, Polity Press, 2006, pp. 163-164.

al francezilor și olandezilor dat în cadrul referendumului pentru aprobarea Tratatului Constituțional, care a compromis într-o bună măsură procesul unificării politice, a reprezentat „un protest împotriva unui proces de extindere care nu a fost niciodată supus dezbaterii”[1]. Este posibil să fi fost mai mult decât atât, nu atât reacție la extinderea propriu-zisă, cât reacție la țările care erau subiectul extinderii.

Consecința acestui fapt a fost reactivarea discuțiilor cu privire la „integrarea diferențiată”, desemnând „procesul prin care un subgrup de state membre ale UE aleg să adâncească, în ceea ce le privește, procesul de integrare”[2]. Cu nuanțele de rigoare, există mai multe terminologii asociate acestui proces: integrare flexibilă, integrare asimetrică, subgrupism, cooperare mai strânsă, cooperare intensificată, cooperare structurală, integrarea cu mai multe viteze, integrarea cu două viteze, geometrie variabilă, cercuri concentrice, Europa *à la carte*, Europa policentrică, națiuni de avangardă, grup de pionierat, miezul Europei, inima Europei, purtători de cuvânt ai Europei, integrare avansată[3]. Cert este că „simpla denumire de stat membru nu mai este suficientă pentru a descrie, în mod adecvat, poziția în UE; această denumire necesită lămuriri suplimentare, deoarece în interiorul UE au apărut diferite niveluri de integrare”[4].

După extindere, UE s-a găsit efectiv ruptă în două, mai ales din punctul de vedere al performanței economice. Datele sunt convingătoare. Aproape 30% din cheltuielile pentru cercetare și dezvoltare în UE-27 sunt în prezent concentrate în 12 regiuni, dintre care șase în Germania, două în Franța și câte una în Belgia, Danemarca, Italia și Suedia[5]. În plus, din totalul de 260 de regiuni ale UE, cele 27 care investesc anual cel puțin 3% din PIB pentru cercetare și dezvoltare se află în Germania, Marea Britanie, țările nordice și Franța[6]. 43% din producția economică a întregii Uniuni și 40% din investițiile în cercetare-dezvoltare se concentrează în doar 14% din teritoriul european, adică în ceea ce este cunoscut îndeobște sub denumirea de „Pentagon european” – aria geografică între Londra, Hamburg, München, Milano și Paris[7]. Este adevărat că ponderea „Pentagonului” în PIB-ul european s-a diminuat în 2008 comparativ cu 1998, în condițiile în care ponderea populației a rămas aceeași[8], și că au apărut alte „laturi“ ale unei configurații mai puțin definite: Dublin, Madrid, Helsinki, Stockholm, Varșovia și Praga. Cu toate acestea, datele privind conturul geografic în care se concentrează capacitatea de înaintare a Uniunii rămân, în mare, aceleași. Teritoriul european este legat de cel global prin intermediul unor noduri de acces situate tot în

1. M. Leonard, *Why Europe Will Run the 21st Century*, New York, Public Affairs, 2005, p. 13.

2. J. M. de Neve, „The European Onion? How Differentiated Integration Is Reshaping the EU”, *European Integration*, Vol. 29, No. 4, September 2007, p. 517.

3. *Idem.*

4. *Ibid.*, pp. 506-507.

5. Uniunea Europeană, „Creativitate și inovare. Stimularea competitivității în Regiuni”, *Panorama inforegio*, nr. 29, primăvara 2009, p. 6.

6. Eurostat, „Science, Technology and Innovation”, *Eurostat Regional Yearbook 2010*, p. 136.

7. „Working for the Regions, EU Regional Policy 2007-2013”, Publications Office, 2008, p. 1, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/working2008/work_en.pdf

8. Eurostat, „Economy”, *Eurostat Regional Yearbook 2010*, p. 97.

Pentagon; cele mai mari şi aglomerate aeroporturi se află în oraşele Londra, Paris, Frankfurt, Amsterdam, Zürich, Madrid (cu un tip de specializare a fiecărui aeroport). După cum se poate observa, toate nodurile de acces cu lumea globală sunt situate în partea occidentală a UE. Dacă unitatea de măsură este regiunea, decalajele sunt şi mai accentuate. PIB-ul regiunii celei mai bogate, Inner London, reprezenta, în 2008, 343% în raport cu PIB-ul mediu european pe cap de locuitor (UE 27, PPS), în timp ce regiunea cea mai săracă, regiunea Severozapaden din Bulgaria, avea un PIB care reprezenta 28% din aceeaşi medie europeană[1]. Deci, raportul dintre cea mai bogată şi cea mai săracă regiune este de aproximativ 1:12. Primele 4 regiuni din punct de vedere al PIB-ului pe cap de locuitor, la nivelul anului 2008, erau din vechile state membre. Prin urmare, nu este vorba doar despre o „bogăție“ acumulată, ci și despre menținerea ritmului de creare a respectivei bogății. Cu alte cuvinte, decalajele se conservă, dacă nu chiar se adâncesc. O astfel de structură a decalajelor mai poate fi întâlnită doar în economii emergente, precum China, India, Rusia şi Brazilia, unde se păstrează raportul 1:8 între regiunile cele mai bogate şi cele mai sărace[2]. Statele Unite ale Americii şi Japonia sunt caracterizate printr-o distribuție mult mai uniformă a bunăstării. În Statele Unite, cel mai avut stat este de doar două ori mai bogat decât cel mai sărac şi toate statele componente au un PIB per capita mai mare decât PIB-ul mediu european per capita[3].

Cu toate aceste decalaje frapante, care ar fi impus o regândire a modelului de dezvoltare a ansamblului european, Uniunea a mers înainte. Este adevărat că, odată cu extinderea către Est, decalajele economice şi sociale frapante dintre țările mai dezvoltate ale Uniunii şi cele nou intrate au fost semnalate, atenuarea lor constituind chiar obiectivul uneia dintre politicile majore ale UE – Politica Regională şi de Coeziune; dar, de cele mai multe ori, această atenuare a fost considerată a fi doar o problemă legată de „fondurile europene”. În jurul anului 2007, deci înainte de criză, s-a creat în cadrul Uniunii Europene o nouă diviziune de genul: „noi, cei care suntem preocupați de probleme de cetățenie, democrație, legitimitate, transparență, Constituție europeană și ceilalți, care sunt sau ar trebui să fie preocupați de cheltuirea fondurilor europene”. Sensul acestor fonduri europene a fost distorsionat de ambele părți, după părerea noastră. Prezentate drept un „Plan Marshall” pentru Europa Centrală şi de Est, ele nu s-au apropiat de rațiunea fundamentală a acestui celebru plan, care a fost aceea de reindustrializare a Europei Occidentale după ravagiile celui de-al Doilea Război Mondial. După dezindustrializarea brutală care a urmat căderii regimurilor comuniste din Europa Centrală şi de Est, obiectivul reindustrializării nu a mai fost nici posibil şi nici măcar perceput ca dezirabil (industrializarea fiind frecvent echivalată cu o rămăşiță

1. „GDP per inhabitant ranged from 28% of the EU27 average in Severozapaden in Bulgaria to 343% in Inner London”, Eurostat news release, February 24, 2011, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/1-24022011-AP/EN/1-24022011-AP-EN.PDF

2. European Union, *Investing in Europe's Future. Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*, Communication from the Comission, November 2010, p. 6.

3. ***, „Economic Downturn Widespread Among States in 2009”, BEA news release, November 18, 2010, http://www.bea.gov/newsreleases/regional/gdp_state/gsp_newsrelease.htm

a vechii orânduiri). Fondurile europene, acordate, în principiu, pentru realizarea convergenței reale, pentru atingerea unor obiective de coeziune – apropierea nivelului de trai, a PIB-ului pe cap de locuitori, a nivelului de ocupare, de educație și formare de media europeană –, au devenit, din punctul de vedere al statelor mai dezvoltate din UE, o problemă de transferuri financiare, un mecanism redistributiv acceptat tacit, deși nu cu entuziasm, un cost plătit pentru extindere și pentru crearea unei relații aparent normale cu niște rude mai sărace. De cealaltă parte, fondurile europene au devenit un gen de „soluție miraculoasă" pentru orice, iar alte avantaje ale participării la UE au rămas, în mare parte, neexploatate. Fondurile europene s-au îndepărtat de rolul lor de a susține o politică structurală, care să vizeze depășirea decalajelor interne ale UE și crearea unor motoare de creștere economică. Accentul obsesiv pe „capacitatea de absorbție", a fost greșit plasat, deoarece, așa cum arată Joseph Stiglitz, „problema capacității de absorbție este falsă, important nu este ritmul de absorbție al capitalului, ci ritmul de transformare al întregii societăți"[1]. Oricum, obiectivul de coeziune și faptul că Politica Regională și de Coeziune este o politică de dezvoltare a UE în ansamblul său nu a mai interesat aproape pe nimeni.

După 2007 și mai ales după criza din Grecia, începută în prima parte a anului 2010, coeziunea a fost printre primele „sacrificate", împreună cu întregul model social european (așa cum am arătat mai sus). Obiectivele de coeziune au fost abandonate în favoarea celor de supraviețuire. La vechea fractură între Europa occidentală (prosperă) și Europa Centrală și de Est (mai puțin prosperă) s-au adăugat unele noi, formulate în termeni ireconciliabili: vechi state membre *vs.* noi state membre, state iresponsabile *vs.* state virtuoase, state bogate *vs.* state sărace, state din zona euro *vs.* state care nu sunt în zona euro, state predispuse la inflație *vs.* state predispuse la deflație, state care le salvează pe altele *vs.* state care trebuie să strângă cureaua pentru a merita să fie salvate, state nordice *vs.* state sudice, centru *vs.* periferie. O diversitate extremă, cu consecințe greu reversibile în planul „unității", celălalt element al mottoului Uniunii Europene.

Instructiv este faptul că ultima manifestare a ideii de înaintare cu două sau mai multe viteze este aceea a unui euro cu două viteze. Propunerea aparține lui Hans-Olaf Henke, fost director al Federației Industriilor Germane și fost director general al IBM pentru Germania și Europa. Într-o carte sugestiv intitulată *Rettet unser Geld* („Salvați-ne banii" – cu trimitere la salvarea vechii monede pierdute, marca germană), H.-O. Henke recomandă împărțirea zonei euro într-o uniune a monedei hard, coagulată în jurul Germaniei, și o uniune monetară a unui grup sudic, condus de Franța, care ar avea posibilitatea de a-și devaloriza moneda pentru a-și recâștiga competitivitatea. Nostalgia față de marca germană este nedisimulată: sprijinul anterior acordat monedei unice a reprezentat „cea mai mare eroare profesională din întreaga mea carieră". Propunerea autorului german reflectă o nemulțumire mai profundă față de „jugul euro"[2]: pentru țările din periferia Uniunii Monetare Europene, „jugul euro" se resimte sub forma

1. J. Stiglitz, „Towards a New Paradigm for Development: Strategies, Policies and Processes", Lecture given at the 1998 Prebisch Lecture at UNCTAD, Geneva, October 19, 1998, p. 29, http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/prebisch98.pdf

2. ***, „Don't Do It. The Future of the Euro", *The Economist*, December 2, 2010.

imposibilității de devalorizare a unei monede proprii pentru a recâștiga în competitivitate, singurele soluții rămase fiind măsurile de austeritate (tăierea cheltuielilor, creșterea prețurilor, reducerea salariilor). Iar țările din *hard-core*-ul zonei euro, dominat de Germania, s-au săturat să plătească pentru ineptitudinea altora și se tem de efectele inflaționiste ale planurilor de salvare susținute de Banca Centrală Europeană[1].

În articolul citat, J. M. de Neve accepta existența unor niveluri diferite de integrare în UE, ceea ce este și o dovadă de realism. Cu toate acestea, se ridică următoarea problemă: ce mai este UE, din moment ce reunește atât de multe „Europe"? Ambițiile federaliste mai pot face față acestei tendințe – obiective, în mare parte – spre integrare diferențiată? Argumentul nu este acela că „divergența este un lucru rău în sine și, prin urmare, UE nu ar fi trebuit să se extindă sau nu ar trebui să se extindă în continuare ca urmare a impactului previzibil al acestei divergențe economice, sociale, politice, culturale"[2]. Problema este că „extinderea face puțin probabilă apariția unui stat de tip westfalian. Nu trebuie să fii neapărat discipolul lui Max Weber pentru a recunoaște că proiectele ambițioase de integrare politică, economică, militară funcționează doar într-un mediu relativ omogen. Legile comune și reglementările de natură administrativă nu fac casă bună cu un nivel ridicat de diversitate, astfel încât apar, în mod natural, aranjamente cu mai multe viteze și structuri și procese la care unii aleg să nu participe"[3]. Prin urmare, ar fi fost nevoie de o inovație de sistem care să acomodeze schimbările produse de extinderea către est, nivelurile de dezvoltare foarte diferite în cadrul unui ansamblu care să rămână, totuși, coeziv, capabil de a funcționa și de a lua decizii. „Europa cu două viteze" a părut varianta câștigătoare – cel puțin din punctul de vedere al realismului implicit – în contextul extinderii către Est. Numai că, după cum a arătat criza, de la două viteze se poate ajunge la trei: Franța-Germania, celelalte țări din zona euro, țările care nu se află în zona euro; și, odată declanșat procesul de decuplare, se poate ajunge – *in extremis* – la Europa cu 27 de viteze, după cum ar indica-o și pașii înapoi în direcția renaționalizării.

În opinia noastră, Europei îi trebuie o nouă viziune, o inovație socială de genul celei lansate de părinții fondatori ai UE, aceea de a crea solidaritatea *de facto* între statele membre *și între cetățenii acestora*. În egală măsură, Europa are nevoie de lideri care să urmeze această viziune. Sau, așa cum se exprima S. Micossi, profesor la Colegiul Europei de la Brugges, „Europa are nevoie de lideri cu anvergură internațională și de o busolă"[4]. Măsurile actuale luate pentru a garanta supraviețuirea euro și, prin aceasta, a întregii Uniuni Europene – deși vitale – sunt departe de a constitui o busolă, din toate motivele expuse până acum, principalul motiv fiind acela că ocolesc cauza de fond a crizei, „o criză a mediului privat" și a fluxurilor financiare incorect gestionate.

---

1. *Idem*.

2. J. M. de Neve, „The European Onion? How Differentiated Integration Is Reshaping the EU", *European Integration*, Vol. 29, No. 4, September 2007, p. 508.

3. *Idem.*

4. S. Micossi, „Reactions. Four Recipies for Weathering Hard Times", www.presseurop.eu, September 3, 2010.

În UE, absorbită de probleme de proceduri şi fracturată de divergenţe cu privire la viitorul Uniunii, mediul privat a găsit un excelent sol unde să se manifeste exclusiv potrivit comandamentelor proprii. De aceea, ceea ce pot face măsurile de salvare a euro iniţiate recent este doar să „cumpere nişte timp". Un membru al Parlamentului european, citat de către C. Kupchan, o spune explicit: „Uniunea Europeană încearcă acum doar să se menţină la suprafaţă. Speranţa este de a câştiga suficient timp până când apar noi lideri care să revendice proiectul european"[1]. Acest verdict este întărit de către autorul însuşi: „Europa are nevoie de o nouă generaţie de lideri, de talia lui Jean Monnet, Robert Schuman sau Konrad Adenauer, lideri care să dea un nou suflu unui proiect pe cale de a expira. Deocamdată, aceşti lideri nu sunt nicăieri de găsit"[2].

6. „Pesimismul extrem în legătură cu euro şi UE este prematur"

Există, totuşi, motive de optimism? Euroscepticismul care domină acum starea de spirit atât a elitelor, cât şi a oamenilor obişnuiţi, şi-a spus ultimul cuvânt? M. Schinas şi D. Dăianu relevă că, de multe ori, euroscepticismul a însoţit pas cu pas procesul de integrare europeană şi a constituit chiar un curent intelectual. Termenii de eurosclerozã, europesimism, eurofobie fac parte de mult din vocabularul specific UE. Cărţi celebre precum *Le défi américain* (Jean-Jacques Servan-Schreiber), *Capitalism Against Capitalism* (Michael Albert), *Ist Deutschland noch zu retten?* (Hans-Werner Sinn), *La France qui tombe* (Nicolas Baverez) împărtăşesc, toate, temerea că Europa va fi perdantă în competiţia mondială[3]. Euroscepticismul a constituit întotdeauna un imbold pentru procesul de integrare[4]. O caracteristică a procesului de unificare ar fi chiar faptul că mişcările Europei în direcţia unificării au fost întotdeauna produsul unor crize[5]. Efectul pozitiv, chiar dacă ironic, al crizei euro ar fi tocmai „accelerarea apariţiei unei conştiinţe că europenii împărtăşesc un destin comun european, conştiinţă care transcende graniţele naţionale"[6].

Care ar fi lecţiile care pot fi desprinse din actuala criză a euro şi a UE? „O primă lecţie este aceea că cea mai bună metodă pentru a lupta împotriva crizelor care ameninţă fundamentele integrării europene o reprezintă injectarea de mai multă

1. *Apud* C. Kupchan, „As Nationalism Rises, Will the European Union Fall?", *Washington Post*, August 29, 2010.

2. Kupchan, *art. cit.*

3. M. Schinas, D. Dăianu, „From Possible Breakdown to Desirable Breakthrough", *BEPA Monthly Brief*, May, Issue 37, May 2010.

4. *Idem.*

5. A. Moravcsik, „In Defense of Europe. Now More Than Ever, It's Not Smart to Bet on EU's Demise", *Newsweek*, May 30, 2010. G. Steingart, „It Takes a Crisis to Make a Continent", *New York Times*, May 21, 2010.

6. J. Habermas, „Where Is the Union Headed? (3) A Single European Destiny", *Die Zeit*, preluare şi traducere în engleză www.presseurop.eu, May 26, 2010.

«Europă» în acest proces. Mai multă Europă (adică o Uniune care funcționează mai bine) ar putea contracara costurile nesiguranței și ale așteptărilor reduse, într-un timp în care lumea occidentală intră într-o perioadă de austeritate și restricții. O altă lecție este aceea că politicile trebuie să fie pragmatice și să nu sucombe în fața fundamentalismului doctrinar. Acțiunea rapidă este esențială. Complexitatea UE face dificil consensul, dar viziunea, liderii autentici și oamenii de stat de anvergură pot oferi calea de ieșire din impas. Nu în ultimul rând, politicile și măsurile luate nu trebuie să piardă din vedere ceea ce a adus Uniunea Europeană ca valoare adăugată. Proiectul în sine al UE este un bun public cu valoare inestimabilă în istoria modernă a Europei"[1].

Semnificativ este faptul că A. Moravcsik, unul dintre autorii încadrați, de regulă, în tabăra europesimiștilor, opinează că „pesimismul extrem în legătură cu euro și UE este prematur"[2]. Motivele pesimiștilor nu sunt de trecut cu vederea și, dintre acestea, cele mai importante sunt economiile divergente (divergențe care se manifestă cel mai pregnant în domeniul competitivității), politicile bugetare, costurile cu forța de muncă, demografia. Dar între pesimismul extrem și idealism se poate identifica, totuși, opțiunea pragmatică: „Uniunea Europeană are succes deoarece politicile sale nu se bazează pe idealism, ci pe recunoașterea faptului ca națiuni diverse pot găsi modalități realiste de a lucra împreună. Angajamentul europenilor la proiectul european nu este necondiționat, așa cum cred federaliștii, și este mai puternic decât se tem scepticii. Stilul european de a înainta greoi nu este spectaculos, dar funcționează. Cei care pariază pe faptul că guvernele europene nu și-ar urma interesele economice au mari șanse să piardă"[3]. Mai multă „Europă", „mai multă Uniune" sunt inevitabile, potrivit multor aprecieri, „nu din dragoste pentru visul european, ci pentru a evita pierderi catastrofale"[4].

Dacă ar fi să urmăm și noi o linie pragmatică în cadrul dezbaterilor despre criza pe care o traversează Uniunea, am putea spune: criza euro poate reprezenta „sfârșitul zonei euro ca o abstracțiune", momentul în care politica financiară și monetară comună nu mai este de nimeni pusă la îndoială. Criza euro ar marca apropierea întrebării fundamentale – suntem pregătiți pentru a evolua către Statele Unite ale Europei, către o organizare de tip federal a Uniunii? Revigorarea proiectului european și formularea acestei întrebări fundamentale nu s-ar realiza din dragoste pentru „visul european", deși articularea unui astfel de vis, de anvergura și de răspândirea celui american, nu ar fi de ignorat atunci când se pune problema coagulării unor economii, niveluri de dezvoltare, sisteme politice, culturi, identități atât de diverse precum cele existente în acest moment pe teritoriul UE. Imboldul ar proveni din conștientizarea faptului că, fără construcția europeană, orice stat din UE se confruntă cu amenințarea de a deveni irelevant pe scena globală.

1. Schinas, Dăianu, *art. cit.*
2. Moravcsik, *art. cit.*
3. *Idem.*
4. ***, „The Name's Bond. Eurobond. The European Union Finds Unexpected New Hero in the Financial Markets", *The Economist*, January 20, 2011.

II. Criza UE și criza sferei publice europene

1. „Europa este mai degrabă conștiință decât geografie"

Contextul european frământat şi marcat de multe probleme ar putea conduce la ideea potrivit căreia preocupările privind comunicarea în cadrul UE, sfera publică, legitimitatea, deficitul democratic sunt secundare, dacă nu chiar nesemnificative. Obiectivele de a înlătura „prăpastia" dintre Uniune şi cetățenii săi, dintre „vocea" Uniunii şi vocea cetățenilor, de a armoniza eforturile de comunicare între statele membre, de a facilita edificarea unor spații comunicaționale care să treacă dincolo de granițele naționale, par oarecum îndepărtate, deşi ele ocupau, alături de funcționarea instituțiilor, prim-planul preocupărilor liderilor de la Bruxelles nu mai departe de anul 2007. Preocupările Comisiei Europene, ale liderilor europeni, fie că este vorba despre lideri ai instituțiilor europene sau lideri ai statelor membre, în domeniul sincronizării comunicării publice par departe de a constitui o prioritate.

Cu toate acestea, o analiză mai atentă arată că problemele referitoare la comunicarea în UE, existența unei sfere publice al UE, identitatea europeană, deficitul democratic, legitimitatea construcției europene au fost ridicate cu pregnanță, cu dramatism chiar, în momente de răscruce ale UE: crearea pieței unice, introducerea monedei euro, participarea la al doilea război din Irak şi, recent, izbucnirea crizei euro. Chiar dacă aceste probleme au fost formulate în astfel de momente-cheie, strategia de comunicare a UE a captat interesul autentic al factorilor de decizie abia după câteva lovituri puternice pe care Uniunea le-a primit în vara anului 2005. Este vorba despre „nu"-ul categoric dat proiectului de Constituție a Uniunii Europene de către Franța şi Olanda. Respingerea Constituției de către cele două state a fost un semnal de alarmă pentru Uniune; s-a descoperit clivajul dintre „opinia de la Bruxelles" (viziunea centrală, instituțională asupra dezvoltării Uniunii) şi opinia cetățenilor din statele membre. Interpretând respingerea proiectului de Constituție şi întregul proces care, în cele din urmă, a dus la adoptarea Tratatului de la Lisabona, Jürgen Habermas opina: „Niciodată în punctele de cotitură ale integrării europene nu s-a acționat într-un mod atât de elitist şi de birocratic. În felul acesta, clasa politică transmite mesajul că este privilegiul guvernelor să decidă destinul Europei în spatele uşilor închise"[1].

---

1. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 81.

Chiar dacă respingerea referendumului în aceste două state membre deosebit de influente a reprezentat un șoc, „[…] nimeni nu a putut pretinde că, în momentul în care au votat împotriva Constituției, cetățenii francezi și olandezi au exprimat obiecții la adresa textului ca atare; sau că au exploatat oportunitatea referendumului pentru a exprima un vot negativ la adresa propriilor guverne. Mult mai probabil, votanții dădeau glas unui sentiment general de nemulțumire față de proiectul european, față de caracterul său abstract și distant. Acest sentiment este mai puternic în unele țări decât în altele, dar cu siguranță este prezent peste tot”[1].

„Nu”-ul Franței și al Olandei a scos la suprafață „deficitul democratic“ despre care analiștii vorbiseră și mai înainte: faptul că există o discrepanță între complexitatea procesului de luare a deciziilor și înmulțirea instituțiilor europene implicate în decizie, pe de o parte, și nivelul de dezvoltare al spațiului public european, al conștiinței și identității europene, pe de alta. După cum arăta și Camelia Beciu, „în legătură cu posibilitatea unui spațiu public european, una dintre cele mai invocate constatări din literatura occidentală se referă la decalajul existent între *dezvoltarea instituțională* a Europei comunitare și *sentimentul apartenenței* la o identitate europeană”[2]. Votul negativ francez și olandez a echivalat cu o trezire la realitate, decidenții europeni, elitele politice de la nivel național și european realizând, sau cel puțin declarând, că nu pot construi Europa fără europeni.

Imediat după anunțarea rezultatelor referendumului din Franța, președintele Barroso declara: „Tendința dezbaterilor din Franța și rezultatul referendumului ne întăresc convingerea că politicienii europeni și naționali trebuie să facă mai mult pentru explicarea mizei reale, a soluțiilor pe care numai Europa le poate oferi. Continuăm să credem că un răspuns la nivel european este cel mai bun și mai eficace în confruntarea cu schimbările globale din ce în ce mai rapide. Trebuie să ne întrebăm cum poate contribui fiecare dintre noi – guverne naționale, instituții europene, partide politice, parteneri sociali, societate civilă – la o mai bună înțelegere a acestui proiect, care nu poate avea o legitimitate proprie dacă nu-și ascultă cetățenii”[3].

Din păcate, trezirea la realitate a elitelor politice europene a canalizat discuția într-o direcție oarecum falsă: deficitul democratic (deseori superficial abordat), deficitul de legitimitate și, în general, deficitul UE în a rezolva problemele indivizilor și ale comunităților mai bine decât administrațiile naționale au fost repede topite în formula „deficit de comunicare”. După cum arată J. McCormick, argumentele euroscepticilor sunt variate, dar gravitează în jurul unui nucleu dur format din următoarele convingeri: instituțiile europene au devenit prea puternice și opace, integrarea a condus la crearea unui super-stat european care se depărtează de cetățenii săi, Uniunea promovează politici lipsite de popularitate (așa cum este politica liberalizării piețelor), suveranitatea și integritatea națională sunt amenințate de integrare, cerințele Europei

1. J. Peet, „Four Ds for Europe”, *The Economist*, March 15, 2007, p. 16.

2. C. Beciu, „Spațiul public european – Emergența unei problematici”, *Revista Română de Sociologie*, VII, no. 4, 2004, p. 287.

3. http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/627&format=HTML-&aged=0&language=en&guiLanguage=en

nu pot fi sustenabile pentru economii aflate în curs de afirmare[1]. Aceste probleme care au alimentat în mod constant euroscepticismul au fost simplificate, aşadar, în formula „deficit de comunicare": formulă care trimitea la un proces real, fără a putea explica adevărata criză pe care o cunoştea Europa. În consecinţă, instituţiile UE, în special Comisia, şi-au canalizat eforturile în direcţia depăşirii acestei prăpăstii de natură comunicaţională. Directoratul General de Comunicare al Comisiei Europene a investigat cauzele clivajului dintre structurile instituţionale ale UE şi cetăţenii europeni. Astfel, Comisia a elaborat şi publicat o serie de documente care identifică unele probleme în procesul de comunicare publică al instituţiilor UE şi trasează direcţii de urmat pentru atenuarea sincopelor în acest proces: „Planul D pentru Democraţie, Dialog şi Dezbatere" (2005), „Cartea Albă a Politicii Europene de Comunicare" (2006) şi „Parteneriatul pentru Comunicarea privind Europa" (2007). Toate aceste documente admiteau faptul că Europei îi trebuie o sferă publică europeană, în cadrul căreia cetăţenii statelor membre să discute despre viitorul lor în calitate de cetăţeni *europeni*. Promovarea unui dialog între instituţii şi cetăţeni, implicarea activă a cetăţenilor în afacerile europene, adoptarea unui limbaj mai puţin tehnic în comunicarea cu aceştia au reprezentat principalele măsuri care să conducă la sprijinirea mai consistentă a proiectului european de către public.

Ideea că punctele slabe ale Uniunii au de-a face mai mult cu comunicarea şi mai puţin cu construcţia instituţională propriu-zisă a devenit un fel de ortodoxie. Chiar din 2002, un document intitulat sugestiv „Manifestul de la Bled" atrăgea atenţia asupra faptului că „Europa are probleme şi este tentată să dea vina pe acţiuni inadecvate de comunicare şi informare"[2]. Chiar dacă suntem de acord cu rolul crucial al comunicării publice într-o Europă eterogenă, diversă şi complexă, crizele mai vechi sau mai noi ale UE arată că slăbiciunile acesteia nu au atât de mult de-a face cu comunicarea. Cum am arătat şi în altă parte, „dificultăţile legate de deficitul democratic, sfera publică, deficitul de comunicare e posibil să nu fie de natură comunicaţională; mai curând, au de-a face cu dificultăţile majore pe care UE, ca structură supranaţională, a căutat să le rezolve şi cu rezultatele obţinute în acest demers"[3]. Prin urmare, soluţiile înrădăcinate în ideea că problema UE este una de comunicare „patinează pe lângă adevăratele probleme ale crizei europene"[4]. Deghizarea unor probleme, poate chiar a unor erori de proiectare şi de construcţie a UE, sub sloganul „deficienţă de comunicare sau de informare" este o dovadă de sărăcie a percepţiei, de transfer de răspundere. O altă modalitate – mai sofisticată, e adevărat – de a deghiza dificultăţile reale ale UE sub forma unor dificultăţi de comunicare sau informare relevă faptul că există deficienţe structurale ale comunicării în cadrul UE: diversitatea culturală, spaţiul geografic eterogen, poate lipsa unei limbi comune, „tehnicitatea" subiectelor, caracterul „birocratic" al procesului de integrare, distanţa, caracterul în mare parte „anonim", impersonal, al UE,

1. J. McCormick, *Understanding the European Union. A Concise Introduction*, London, Palgrave Macmillan, 2008, p. 128.

2. B. van Ruler, D. Vercic, *The Bled Manifesto on Public Relations*, Ljubljana, Pristop Communications, 2002, p. 4.

3. A. Bârgăoanu, E. Negrea, R. Dascălu, „The Emergence of a European Public Sphere. An Analysis of Europe's News Website presseurop.eu", *Journal of Media Research*, No. 6, 2010, p. 16.

4. van Ruler, Vercic, *op. cit.*, p. 4.

lipsa unui public paneuropean şi a unor media paneuropene. Într-adevăr, este vorba despre impedimente reale în calea proceselor de creare a unei conştiinţe europene bazate pe încredere şi solidaritate, de împărtăşire a unor simboluri şi experienţe comune, a unui destin comun. Sunt probleme reale şi foarte complicate, dar ele nu duc la diagnosticul potrivit căruia problemele UE sunt, în primul rând, de natură comunicaţională.

În acelaşi timp, considerăm că şi cealaltă extremă trebuie evitată, aceea de a considera că, în acest moment, comunicarea, sfera publică, legitimitatea ar trebui să figureze ultimele pe lista de priorităţi ale UE. Este comunicarea în cadrul UE importantă? Noi considerăm că da, iar argumentele sunt multiple, după cum vom încerca să arătăm prin prezentarea principalelor idei care au fost formulate referitor la sfera publică europeană. În această parte introductivă nu vom insista decât pe patru de astfel de argumente relaţionate care, după părerea noastră, sunt minimale, dar greu de respins.

În primul rând, fără o minimă solidaritate, proiectul european, indiferent dacă e conceput în latura sa exclusiv economică (presupunând că acest lucru ar fi posibil), nu pare să aibă şanse. În acest sens, un gânditor polonez, Remigiusz Sobanski remarca pe bună dreptate: „Europa este mai degrabă conştiinţă (în sensul de conştiinţa europenizării, a apartenenţei la UE) decât geografie”[1]. Această solidaritate europeană şi conştiinţa apartenenţei sunt şi o problemă de comunicare, de împărtăşire şi de punere în comun a experienţelor. Cu precizarea că, aşa cum arăta încă de la început unul dintre părinţii fondatori ai Uniunii Europene, Robert Schuman, demersurile în vederea construcţiei europene trebuie să vizeze realizarea unei solidarităţi *de facto*, izvorâtă din realizări concrete: „Europa nu va fi creată dintr-odată, sau potrivit unui singur plan. Va fi construită ca urmare a unor realizări concrete care creează o solidaritate *de facto*”[2]. Aşadar, ar trebui evitată tentaţia de a pune conştiinţa solidarităţii şi a apartenenţei înaintea solidarităţii *de facto*, cu alte cuvinte, de a pune comunicarea înaintea realităţii şi realizărilor propriu-zise, realizări care, în cele din urmă, hrănesc şi creează solidaritatea.

În al doilea rând, vrem, nu vrem, UE este responsabilă pentru slăbirea legăturilor tradiţionale, mai ales a legăturilor cu statul naţional, cu comunitatea naţională. În consecinţă, tot UE este cea care ar trebui să fie responsabilă pentru crearea de noi legături, afinităţi şi loialităţi, inclusiv faţă de un teritoriu, de data aceasta mult mai extins, cuprinzând cea mai mare parte a continentului; afinităţi şi loialităţi fără de care societăţile, aşa cum sublinia J. Meyrowitz în lucrarea intitulată *No Sense of Place*, ar reveni la statutul de societăţi de vânători şi culegători. Din nou, solidaritatea – proiectată ca valoare fundamentală a UE chiar de părinţii fondatori (vezi declaraţia lui Robert Schuman) – joacă un rol important în crearea noilor legături şi loialităţi: „Solidaritatea, promisiunea şi garanţia solidarităţii la nivelul UE pot cimenta acest proces de creare a unor noi legături”[3]. În procesul de creare a acestor noi legături, comunicarea şi sferele

1. *Apud* K. Z. Sowa, „The Identity of Europe and Its International Borders“, in W. Strubelt, G. Gorzelack (eds.), *City and Region Papers in Honour of Jiri Musil*, Budrich UniPress Ltd, Opladen & Farmington Hills, 2008, p. 273.

2. R. Schuman, „Declaration of 9 May 1950”, http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm

3. F. Barca, „Barca Report. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy”, http://ec.europa.eu-/regional_policy/policy/future/barca_en.htm, 2009, p. XII.

publice sunt importante; ele au rolul de a transforma indivizii izolați în cetățeni care au încredere unii în alții și care sunt dispuși la solidaritate.

Potrivit lui Fabrizio Barca, „Europa este cea chemată să rezolve problemele ineficienței și ale capcanelor de excludere care iau naștere pe teritoriul său. Dacă această responsabilitate nu este îndeplinită, Europa va fi cea blamată”[1]. Deci, o eventuală incapacitate a Uniunii de a onora aceste promisiuni și responsabilități sunt decontate de către aceasta, chiar dacă ar exista cauze multiple. Mai ales în condițiile crizei economice, există tentația de a transforma „Europa” în țap ispășitor, tentație costisitoare, cu consecințe greu de anticipat în planul refacerii sau consolidării unității europene. Tentația de a blama „Europa” pentru dificultățile din interiorul unui stat este mai veche, cunoscându-se faptul că, atunci când este vorba despre succese, politicienii statelor membre își arogă meritele, iar când este vorba despre eșecuri, vina este asociată cu „cerințele UE”. Acest lucru a fost sesizat, în contextul interesului redus al cetățenilor pentru alegerile europene, și de președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso: „Dacă ataci Europa șase zile pe săptămână, de luni până sâmbătă, cum poți cere cetățenilor să voteze pentru ea duminică?”[2]. Înainte de criză, această „cultură a blamării” putea trece drept ceva relativ obișnuit, un simplu artificiu retoric, dar semnificația sa este amplificată de dificultățile reale ale Uniunii și ale cetățenilor săi; așa cum am spus, chiar presupunând că Europa ar trece bine peste acest test existențial care este criza euro, mesajele privind reluarea procesului de uniune politică ar fi mult mai greu de digerat și de acceptat de către cetățeni și chiar de către elitele politice. Este semnificativ faptul că, în ultima vreme, eurobarometrele indică un val de euroscepticism fără precedent, confirmând ideea că integrarea europeană a fost una dintre primele victime ale crizei.

Un al patrulea argument este de natură mai generală și are în vedere faptul că dezbaterile, frământările, curentele de opinie care traversează sfera publică oferă o fotografie a unei societăți la un moment dat. După cum arăta Paul Dobrescu, „sfera publică nu este un simplu concept, ea acoperă o realitate sociologică pe care trebuie să o cercetăm, spre a putea înțelege nu numai particularitățile unor etape istorice foarte importante, ci chiar modul cum funcționează o societate. Cine sunt actorii principali ai sferei publice? Cum interacționează ei? Cum se iau deciziile? Care sunt partenerii sociali ai statului și în ce raporturi se află ei cu centrele de decizie statală? În modul cum funcționează sfera publică vom putea «citi» și descifra foarte multe lucruri privind esența societății respective”[3].

Din perspectiva acestor patru motive, considerăm că problemele legate de comunicarea europeană și de sfera publică europeană – corect formulate și circumscrise preocupărilor mai largi cu privire la identitatea, profilul și viziunea Uniunii Europene – sunt relevante și actuale. Pornind de la aceste motive, vom expune în secțiunea de față principalele idei și teorii care au fost propuse în legătură cu temele menționate, pentru

1. *Idem*.

2. „MEPs Debate EU after Referendums”, 8 iunie 2005, http://europa-eu-un.org/articles/-en/article_4781_en.htm

3. P. Dobrescu, „Școala de la Frankfurt: efectele ideologice ale mass-media”, în P. Dobrescu, A. Bârgăoanu, N. Corbu, *Istoria comunicării*, București, Comunicare.ro, 2007, p. 206.

a contura un cadru teoretic atât pentru dezbaterea unor probleme-cheie legate de construcția europeană, cât și pentru cercetarea noastră referitoare la spațiul Schengen.

Vom discuta mai întâi problematica europenizării, pentru a putea plasa discuția despre sfera publică europeană în această perspectivă teoretică mai amplă. Delimitările conceptuale sunt necesare și pornind de la constatarea că europenizarea a devenit un concept aproape golit de sens, folosit excesiv și aplicat oricărui fenomen care are mai mult sau mai puțin de-a face cu Uniunea Europeană sau cu Europa. Vom detalia conceptul de sferă publică, așa cum a fost elaborat de către Jürgen Habermas, apoi vom insista asupra demersurilor de a extinde acest concept-cheie la nivelul comunicării publice din Uniunea Europeană. În continuare, vom prezenta modelele care au fost propuse în legătură cu sfera publică europeană – sfera publică ca suprastructură paneuropeană, sferele publice naționale europenizate și sfera publică europeană *ad hoc*, apărută ca urmare a agregării temporare de opinii pe teme sau problematici comune.

2. Europenizarea – delimitări conceptuale

Conceptul de europenizare a câștigat în ultima vreme multă popularitate în câmpul studiilor despre Uniunea Europeană și despre integrarea europeană, în special. Am putea spune că europenizarea se află într-un proces de „sloganizare”[1], ca urmare a folosirii sale intense (într-un mod mai mult sau mai puțin avizat) în discursul politic, instituțional, mediatic și chiar în cel academic. Deși nu există încă o definiție unanim agreată a europenizării, cei mai mulți dintre teoreticienii din sfera studiilor europene admit că aceasta implică o schimbare în sistemele politice ale statelor membre ca urmare a integrării în Uniunea Europeană[2]. M. G. Cowles, J. Caporaso și T. Risse sunt și mai expliciți în acest sens și definesc europenizarea ca fiind „apariția și dezvoltarea la nivel european a unor structuri distincte de guvernare”[3]. Prin aceste structuri distincte de guvernare, cei trei autori înțeleg „instituții politice, legislative și sociale asociate cu rezolvarea politică a problemelor, instituții care formalizează interacțiunile între actori”[4]. T. Risse spune chiar că europenizarea este un răspuns la „presiunea reglementărilor UE”, reprezentând „adaptarea instituțiilor formale – politice, administrative, sociale – la presiunile care emană din reglementările și regulile UE”[5]. Iar

1. C. Beciu, „Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul «adaptării» la un nou sistem”, *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009.

2. M. Vink, „What Is Europeanisation? And Other Questions on a New Research Agenda”, *European Political Science* 3(1), 2003. http://www.essex.ac.uk/ECPR/publications/eps/onlineissues/autumn2003/research/vink.htm, accesat pe 7 martie 2011.

3. M. G. Cowles, J. Caporaso, T. Risse, „Europeanization and Domestic Change. Introduction”, in M. G. Cowles, J. Caporaso, T. Risse (eds.), *Transforming Europe*, Ithaca, Cornell University Press, 2001, p. 1.

4. *Ibid.*, p. 3.

5. T. Risse, „A European Identity? Europeanization and Transformation of the Nation-State Identities”, in Cowles, Caporaso, Risse (eds.), *Transforming Europe*, 2001, p. 200.

impactul europenizării este definit drept „modul în care procesul de integrare europeană a modificat și modifică statele-națiune, instituțiile interne și culturile politice din aceste state”[1]. Astfel definită, europenizarea este diferită și de globalizare, și de internaționalizare, având un înțeles mult mai precis.

Într-un studiu al articolelor publicate între 1981 și 2000 și incluse în *Social Sciences Citation Index*, Kevin Featherstone[2] prezintă o tipologie a semnificațiilor atribuite conceptului de europenizare:

a. europenizarea ca *fenomen istoric* – în acest caz, nu atât reglementările și normele Uniunii Europene, cât civilizația europeană constituie centrul de interes; europenizarea presupune transferul de influență, de norme dintre țările mai avansate din punct de vedere economic înspre celelalte țări;

b. europenizarea ca *proces de difuzare culturală transnațională* – în această situație, europenizarea indică circulația transnațională a valorilor, practicilor și simbolurilor statelor membre;

c. europenizarea ca *adaptare instituțională* – aici, europenizarea are în vedere analizarea influenței Uniunii Europene asupra actorilor și instituțiilor din statele membre; cadrul conceptual al europenizării este folosit pentru a explica modul în care guvernul central, dar și parlamentul, organizațiile non-guvernamentale, autoritățile regionale sau locale, partidele politice sau chiar universitățile s-au reconfigurat instituțional sub presiunea reglementărilor Uniunii;

d. europenizarea ca *adaptare a politicilor și a proceselor decizionale* – acest tip de europenizare se referă la modul în care UE, prin instituțiile sale, influențează elaborarea politicilor naționale.

Ce fel de schimbare este europenizarea și care sunt consecințele ei asupra statelor membre sunt întrebări rămase fără răspuns. Tipul de schimbare produs de europenizare a fost caracterizat de-a lungul timpului în diferite moduri. Foarte mulți autori reduc europenizarea la schimbările practicilor instituționale și politice naționale produse de integrarea europeană[3]. Potrivit lui Claudio Radaelli, europenizarea „se referă la procesele de a) construcție, b) difuzare și c) instituționalizare a regulilor formale și informale, a procedurilor, a paradigmelor politice, stilurilor, modurilor de a face lucruri și de a împărtăși convingerile și normele care sunt consolidate în procesul politic al UE și apoi încorporate în logica discursului intern (național și subnațional), în structurile politice și în politicile publice”[4]. Chiar dacă această definiție a europenizării este mult prea largă pentru a se impune, ea are meritul de a sublinia importanța schimbărilor produse de europenizare și la nivelul structurii de adâncime a societății (identitate, discurs), nu numai la nivelul practicilor politice, al politicilor publice. Astfel,

---

1. Cowles, Caporaso, Risse, *art. cit.*, p. 1.

2. K. Featherstone, „Introduction: In the Name of Europe”, in K. Featherstone, C. M. Radaelli (eds.), *The Politics of Europeanization*, Oxford, Oxford University Press, 2003.

3. Vink, *art. cit.*

4. C. M. Radaelli, „Europeanization: Solution or Problem?”, *European Integration Online Papers*, Vol. 8, No. 16, 2004, p. 3. http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf, accesat pe 2 martie 2011.

europenizarea este un concept cu o arie largă de cuprindere – el se aplică nu numai transformărilor politice, economice şi instituţionale prin care trec statele naţionale ca urmare a integrării în Uniunea Europeană, ci şi schimbărilor de natură simbolică pe care le atrage reconfigurarea sistemelor naţionale în urma adoptării reglementărilor comunitare. Impactul europenizării asupra structurilor interne din statele membre poate fi surprins la nivelul structurilor formale (al sistemului legislativ şi administrativ) şi al structurilor informale (al relaţiei dintre guvern/administraţie şi mediul de afaceri, al discursurilor publice, al identităţilor, al culturilor politice, al înţelegerii comune a normelor referitoare la cetăţenie)[1]. Din moment ce europenizarea afectează atât structurile formale, cât şi pe cele informale – culturile politice, deci şi procesele de deliberare, de legitimare –, se poate vorbi despre impactul europenizării asupra sferelor publice, văzute drept creuzetul social unde aceste procese se desfăşoară prin excelenţă.

În ceea ce priveşte efectele europenizării, indiferent de aria sa de cuprindere – istorică, politică, instituţională sau simbolică –, literatura de specialitate le clasifică în efecte *top down*, structurale sau explicite, şi efecte *bottom up*, simbolice sau implicite. În primul caz, efectele structurale vizează modul în care reglementările şi cerinţele UE sunt puse în aplicare de către statele membre; altfel spus, aceste efecte sunt rezultatul interacţiunii dintre instituţiile europene şi cele naţionale[2]. Cel de-al doilea tip de impact se măsoară la nivel individual, informal, şi se referă la modul în care actorii sociali (indivizi, grupuri, categorii socio-profesionale) interpretează şi utilizează reglementările şi practicile comunitare în viaţa lor de zi cu zi. Aşadar, efectele implicite au în vedere gradul de adaptare al acestor actori la schimbările produse de integrarea în Uniunea Europeană, schimbări care intră sub incidenţa termenului de europenizare.

Deşi nu ne propunem să tratăm aici exhaustiv conceptul de europenizare şi utilizarea sa în studiile politice sau socio-economice, considerăm că nu se poate discuta despre impactul europenizării asupra comunicării fără a se avea în vedere schimbările structurale produse de integrarea europeană în statele membre. Aceste transformări structurale, care conduc la „un impact de sistem al adoptării normelor europene”[3], trebuie analizate împreună cu schimbările generate de integrarea europeană la nivel simbolic, cognitiv, împreună „cu semnificaţiile intersubiective pe care oamenii le acordă procesului de europenizare”[4]. Analiza europenizării trebuie să se focalizeze pe ambele tipuri de transformări, „europenizarea unor arii de preocupări, dar şi modul în care acest proces influenţează percepţia şi înţelegerile comune ale indivizilor şi grupurilor sociale”[5]. Recunoaşterea acestei laturi a europenizării şi a impactului acesteia în sfera structurilor informale, a proceselor de construire a sensurilor şi semnificaţiilor, s-a realizat mult mai târziu, sub presiunea descoperirii unui decalaj între UE şi cetăţenii săi:

1. Cowles, Caporaso, Risse, *art. cit.*
2. Beciu, *art. cit.*
3. Beciu, *art. cit.*
4. Risse, *art. cit.*, p. 200.
5. *Idem*.

„În contextul unui presupus deficit de democrație a UE, specialiștii au început să recunoască faptul că o integrare europeană deplină presupune mai mult decât implementarea unor instituții eficiente și armonizarea procesului de concepere a politicilor la nivel european și național. Presupune, în egală masură, procese de comunicare și emergența unei sfere publice care să le permită cetățenilor să se implice în discursul public cu privire la politica europeană”[1]. În acest sens, Johan P. Olsen identifică cinci forme de manifestare ale europenizării, respectiv registre în care este folosit termenul:

a. europenizarea ca modificare a granițelor externe;

b. europenizarea ca dezvoltare a instituțiilor administrative/de guvernare la nivel european;

c. europenizarea ca adaptare a sistemelor naționale și subnaționale de guvernare la o ordine politică centralizată la nivel european;

d. europenizarea ca proces prin care UE exportă, în afara granițelor, forme de organizare și guvernare politică specifice Europei;

e. europenizarea ca proiect politic cu obiectivul de a crea o Europă unificată și consolidată din punct de vedere politic[2].

Primele patru forme de europenizare țin mai degrabă de aspecte instituționale, legislative, administrative, autorul fiind de părere că a cincea forma de europenizare, europenizarea ca proiect politic, este posibilă prin crearea unei sfere publice europene: „dezvoltarea unei sfere publice europene în care să se formeze voința colectivă și opinia publică poate contribui la formarea unor concepții comune privind organizarea politică legitimă și a unui sentiment împărtășit de apartenență, conferind astfel direcție capacității de acțiune colectivă”[3]. Aici se înregistrează și cele mai multe decalaje: „sfera publică a rămas în urma procesului de transnaționalizare a sistemului politic; ea rămâne legată de contextul național, în timp ce domeniul politic s-a europenizat”[4].

Deși, de cele mai multe ori, fenomenul europenizării a fost analizat din perspectiva transformărilor politico-instituționale pe care le generează în statele membre ale UE, relativ recent atenția multor cercetători a fost deviată de la analiza instituțională la analiza modelelor de comunicare în interiorul Uniunii. Astfel, abordarea inițială, axată exclusiv pe procesele instituționale asociate cu apartenența la Uniunea Europeană, a fost treptat completată cu preocupări mai largi: relația dintre europenizare și globalizare, europenizare și identitate/identități europene, europenizare și sfera publică europeană, europenizare și legitimitatea Uniunii Europene etc.

Preocuparea crescândă pentru examinarea gradului de „europenizare” a modelelor de comunicare din interiorul UE, precum și a formelor și tipurilor acestora a

---

1. R. Koopmans, B. Pfetsch, „Towards a Europeanised Public Sphere? Comparing Political Actors and the Media in Germany”, in J. E. Fossum, Ph. Schlesinger, G. O. Kvaerk (eds.), *Public Sphere and Civil Society? Transformations of the European Union*, Oslo, ARENA Report No. 02/2007, p. 57.

2. J. Olsen, „The Many Faces of Europenization”, *ARENA Working Papers*, WP 01/2, 2001, pp. 3-4.

3. *Ibid.*, p. 22.

4. J. Gerhards, „Missing a European Public Sphere”, in M. Kohli, M. Novak (eds.), *Will Europe Work? Integration, Employment and the Social Order*, London/New York, Routledge, 2001, p. 155.

fost impulsionată și de amplificarea dezbaterilor privind viitorul Uniunii și importanța normativă a dezvoltării unei sfere publice europene – o arenă de comunicare și de deliberare a unor teme europene. În plus, investigarea condițiilor de existență a unei sfere publice europene a fost susținută și de miza pe care o arenă europeană de comunicare o are pentru legitimarea proiectului european, pentru mobilizarea susținerii sale publice[1].

În continuare, vom prezenta tipurile de europenizare a comunicării în UE și modul în care acestea sunt observabile în media europene. De asemenea, vor fi analizate transformările pe care europenizarea comunicării le produce în sferele publice naționale. Nu în ultimul rând, vom examina evoluția preocupărilor cu privire la sfera publică europeană. În viziunea noastră, un astfel de demers trebuie să pornească de la conceptul de sferă publică dezvoltat de Habermas.

3. Ce ne învață „creatorul" sferei publice

Conceptul de sferă publică a fost lansat de către filosoful german Jürgen Habermas în 1962, în cartea *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. În Germania, conceptul de *Öffentlichkeit* a fost îndelung dezbătut înainte de publicarea lucrării menționate, în timp ce, în alte zone din Europa și din lume, termenul era, practic, necunoscut. Conceptul a condus la apariția unei literaturi înfloritoare odată cu traducerea în limba engleză a cărții, cunoscută europenilor sub titlul *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* (1989). Atât Habermas, cât și exegeți prestigioși ai săi, precum Craig Calhoun, recunosc faptul că, odată cu traducerea în limba engleză și, apoi, chiar mai pregnant, odată cu încercările de extrapolare a conceptului la nivelul unei sfere publice europene, acesta a început să aibă o existență oarecum de sine stătătoare față de conceptul inițial.

Habermas consideră sfera publică o rețea dispersată de dezbatere prin intermediul căreia cetățenii, conectați prin instrumente de comunicare socială, formează curente de opinie, în încercarea de a găsi cele mai bune soluții pentru rezolvarea problemelor comune. O primă formă a sferei publice burgheze „poate fi percepută ca sferă a persoanelor private reunite ca public"[2], care apoi se îndreaptă împotriva puterii publice pentru a-și apăra interesele comune; așadar, publicul este definit ca „acest «față-în-față» abstract al puterii oficiale", are „conștiința faptului că este propriu-zis un adversar al

1. J. E. Fossum, P. Schlesinger, eds., *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?*, Routledge, New York, 2007. E. O. Eriksen, *The Unfinished Democratization of Europe*, Oxford University Press, 2009. R. Koopmans, P. Statham, *The Making of a European Public Sphere*, Cambridge University Press, 2010.

2. J. Habermas, *Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiu asupra unei categorii a societății burgheze*, trad. J. Ianoși, București, Comunicare.ro, 2005, p. 77.

acesteia”[1]. Subiectul sferei publice este publicul în calitatea sa de purtător de opinie publică, la a cărei funcție critică se referă *die Publizität*[2]. Născută din opoziția față de puterea oficială, față de stat, sfera publică devine, prin acțiunea rațională și discursivă a publicului, care judecă problemele de interes general, „un principiu de organizare al ordinii noastre politice”[3]. Funcția politică a sferei publice constă în „a supune controlului unui public critic stările de fapt, devenite publice”[4], principiul său de bază fiind, prin urmare, *spiritul critic*. Lucrurile care dobândesc *die Publizität* – altfel spus, vizibilitate publică – nu sunt cele prezentate de mass-media, așa cum ne-am obișnuit să credem într-o epocă dominată de televiziune și internet, ci „ceea ce se supune judecății publicului”[5]. Ca urmare a opoziției față de puterea oficială, sfera publică se intersectează masiv cu societatea civilă, al cărei nucleu instituțional îl constituie „conglomeratele non-statale și non-economice întemeiate voluntar”[6]; citând doar câteva exemple, aceste conglomerate non-statale și non-economice pornesc „de la biserici, uniuni culturale și academii, trecând prin media independente, uniuni sportive și de *loisir*, cluburi de dezbateri, forumuri cetățenești și inițiative civice, ajung până la uniunile profesionale, partidele politice, sindicatele și orientările alternative”[7]. Societatea civilă nu se reduce – așa cum apare uneori într-o utilizare comună a termenului – la o serie de ONG-uri, ci nucleul instituțional al acestei societăți este reprezentat, așa cum am văzut, de un evantai larg de forme de asociere.

Într-o altă lucrare, Habermas este și mai explicit în ceea ce privește definiția sferei publice: „Prin sferă publică, înțelegem mai întâi de toate un domeniu al vieții sociale în care se formează ceva apropiat opiniei publice. Accesul este garantat pentru toți cetățenii. O porțiune a sferei publice ia naștere în urma tuturor conversațiilor prin intermediul cărora indivizii, în calitate de persoane private, se adună într-un organism public. După constituirea organismului politic, membrii săi nu se mai comportă ca oameni din sfera afacerilor sau alte sfere profesionale, nici ca membri ai unei ordini constituționale care se supun constrângerilor legale ale unei birocrații de stat. Cetățenii se comportă ca un organism public atunci când dezbat probleme de interes general, într-o manieră nerestricționată, mai precis, având garanția libertății de întrunire și libertatea de exprimare pentru a-și face publice opiniile. Într-un astfel de organism public de mari dimensiuni, aceste acțiuni de comunicare necesită mijloace specifice pentru transmiterea informației și pentru influențarea celor care primesc respectiva informație”[8]. În termeni

1. *Ibid.*, p. 73.
2. *Ibid.*, p. 52.
3. *Ibid.*, p. 54.
4. *Ibid.*, pp. 188-189.
5. *Ibid.*, p. 75.
6. *Ibid.*, p. 42.
7. *Idem*.
8. J. Habermas „The Public Sphere: An Encyclopedia Article 1964”, originally appeared in *Fischer Lexikon. Staat und Politik*, Frankfurt am Main, 1964, pp. 220-226, http://www.-sociol.unimi.it/docenti/barisione/documenti/File/2008-09/Habermas%20(1964)%20-%20The%20Public%20Sphere.pdf

metaforici, Habermas definește sfera publică drept „chintesență a acelor condiții în care să se poată realiza o configurare discursivă a opiniei și a voinței unui public de cetățeni”[1]. În sfera publică, argumentul are preponderență în fața statutului social, ceea ce reprezintă „[…] o victorie cu adevărate semnificații istorice. Dacă argumentul învinge statutul social, înseamnă că avem într-adevăr de-a face cu o abordare modernă, pe care nu o întâlnim foarte frecvent nici astăzi. […] Chiar dacă putem admite că nu a învins integral, faptul de a fi fost prezentă, de a fi prilejuit încercarea de a supune oricare opinie, indiferent de poziția socială a celui ce o formula, unei examinări raționale, înseamnă un enorm pas înainte”[2].

O tipologie a sferelor publice poate fi stabilită în funcție de conținut (sferă publică literară, religioasă, coagulată în jurul problemelor de mediu) dar, mai important, în funcție de densitatea comunicării, complexității organizaționale și anvergurii/cuprinderii. Astfel, sferele publice pot exista în formă episodică – cele pe care le putem găsi în baruri, cafenele ori pe stradă; sau ocazionale, configurate în jurul unor spectacole de teatru, concerte de muzică rock, congrese ale partidelor sau ale altor adunări, reuniuni religioase; sau pot exista sfere publice abstracte de cititori, ascultători sau telespectatori izolați, răspândiți pe regiuni geografice mari sau chiar pe tot globul și care sunt reuniți doar prin intermediul mass-media[3].

De ce este importantă sfera publică pentru funcționarea unei societăți? Deoarece, așa cum relevă Habermas, aceasta trebuie privită în strânsă legătură cu alte procese și fenomene, precum obținerea legitimității, formarea opiniei publice, asigurarea unei reprezentativități a pozițiilor. Potrivit lui Habermas, într-o sferă publică politică „se întretaie cel puțin două procese: pe de o parte, producerea comunicațională a puterii legitime, iar, pe de altă parte, monopolizarea forței mediilor în vederea creării loialității de masă, a cerințelor și a unei *compliance* [engl. în original] față de imperativele sistemului”[4].

De aici se desprind câteva idei de bază. În primul rând, puterea legitimă se obține într-o manieră discursivă, critică, rațională, rolul comunicării, al dezbaterilor și deliberărilor pe probleme de interes general fiind esențial. Pentru a explica și mai bine această idee, Habermas citează și alți autori care, conform unei lungi tradiții referitoare la „voința generală”, „voința populară”, subliniază faptul că nu acestea sunt importante în primul rând, ci procesele prin care respectiva voință se articulează, se coagulează: „Este necesară modificarea radicală a perspectivei comune atât teoriilor liberale, cât și concepțiilor democratice: sursa legitimității nu o reprezintă voința predeterminată a indivizilor, ci procesul constituirii sale, adică însăși deliberarea […].

---

1. J. Habermas, „Cuvânt înainte la ediția din 1990”, în *Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiu asupra unei categorii a societății burgheze*, trad. J. Ianoși, București, Comunicare.ro, 2005, p. 36.

2. P. Dobrescu, „Școala de la Frankfurt: efectele ideologice ale mass-media”, în P. Dobrescu, A. Bârgăoanu, N. Corbu, *Istoria comunicării*, București, Comunicare.ro, 2007, p. 209.

3. J. Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse. Theory of Law and Democracy*, trans. W. Rehg, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996.

4. J. Habermas, „Cuvânt înainte la ediția din 1990”, în *op. cit.*, 2005, p. 41.

O decizie legitimă nu este voința tuturor, ci acea decizie care rezultă din deliberarea tuturor; procesul formării voințelor este cel care conferă rezultatului legitimitate, și nu suma voințelor deja formate […]. Chiar cu riscul de a contrazice o întreagă tradiție, trebuie să afirmăm că legea legitimată este rezultatul unei deliberări generale și nu expresia voinței generale”[1]. În continuare, Habermas comentează: „Astfel, greutatea dovezii se deplasează de la morala cetățenilor la acele proceduri de configurare democratică a voinței și a opiniei, ce trebuie să justifice presupunerea că ar obține rezultate raționale”[2]. Legitimitatea nu se obține prin simpla coagulare, însumare sau numărare, a opiniilor și voințelor individuale într-o așa-zisă voință comună, ci ea se obține la capătul unui drum anevoios, reglementat și „procedurizat”, de-a lungul căruia au loc muliple deliberări, armonizări ale punctelor de vedere altfel foarte eterogene.

Într-un articol din 2001, Habermas relevă rolul sferei publice de a fi un adevărat creuzet în care se formează opinia publică, un laborator în care punctele de vedere diverse se ciocnesc, se contracarează și, în cele din urmă, pentru a se putea exprima, se articulează într-un discurs critic și rațional: „Funcția infrastructurii comunicaționale a unei sfere publice democratice este aceea de a transforma problemele relevante ale societății în teme de preocupare și de a permite publicului să se raporteze, în același timp, la aceleași teme, prin luarea de poziții favorabile sau nefavorabile față de știri și opinii. În timp, aceste atitudini implicite se coagulează și constituie opinia publică, chiar dacă cei mai mulți dintre cetățeni nu trimit mesaje publice dincolo de comportamentul clasic de a vota sau de a nu vota. Până acum, infrastructura necesară pentru generarea unui eventai larg de opinii publice diverse există numai între limitele statului național”[3]. Este adevărat că în acest proces de deliberare și de înfruntare între puncte de vedere adeseori divergente se creează și presiunea în direcția conformismului (*compliance*, termenul lăsat în limba engleză de către Habermas): opinia publică pretinde conformism. De aici și o bogată discuție pe care Habermas o face cu privire la tirania opiniei publice, „jugul opiniei publice” (Mill), forța de coerciție a opiniei publice, discuție bazată pe criticile lui J. S. Mill și A. de Tocqueville pe această temă[4]. Iar în Cuvântul înainte la ediția din 1990, Habermas va evidenția că nu se poate vorbi despre *o singură* sferă publică. Orice analiză a conceptului trebuie să țină cont de „multitudinea sferelor publice aflate în concurență […] și dinamica proceselor de comunicare excluse din sfera publică dominantă”[5].

În al doilea rând, rolul comunicării în contextul discuției despre sfera publică și despre capacitatea acesteia de a genera opinie publică nu poate fi subliniat îndeajuns. Într-o carte din 1996, Habermas insistă tocmai asupra acestui punct: „Sfera publică nu poate fi concepută ca o instituție și, cu atât mai puțin, ca o organizație. Nu este nici măcar un cadru de norme în care să se diferențieze diferite competențe, roluri,

1. B. Manin, *apud* Habermas, *op. cit.*, 2005, p. 35.

2. Habermas, *op. cit.*, 2005, p. 35.

3. J. Habermas, „Why Europe Needs a Constitution”, *New Left Review* 11, September-October 2001, p. 3. http://www.newleftreview.org/A2343, accesat pe 21 februarie 2011.

4. Habermas, *op. cit.*, 2005, pp. 180-183.

5. *Ibid.*, p. 17.

criterii de afiliere, reglementări şi aşa mai departe. La fel de puţin reprezintă un sistem; chiar dacă i se pot trasa graniţe interne, este caracterizată de orizonturi deschise, permeabile şi mobile. Sfera publică poate fi descrisă cel mai bine ca o reţea pentru comunicarea informaţiilor şi a punctelor de vedere (adică a opiniilor care exprimă atitudini negative sau pozitive); în acest proces, fluxurile de comunicare sunt filtrate şi sintetizate în aşa fel încât se coagulează în mănunchiuri de opinii publice organizate în jurul unor teme comune"[1].

Îndeosebi această idee a lui Habermas referitoare la sfera publică drept spaţiu comunicaţional sau infrastructură comunicaţională a fost susţinută de diverşi autori[2]. Înţeleasă drept „o comunitate comunicaţională"[3] sau „un teren deschis unde au loc schimburi comunicaţionale, compus din fluxuri de comunicare şi discursuri care permit difuzarea înţelesurilor şi semnificaţiilor intersubiective"[4], sfera publică presupune un *locus* în care cetăţenii discută probleme de interes public[5]. Comunicarea nu vine „peste" sau „dincolo" de sfera publică, ci are un rol constitutiv în articularea şi funcţionarea sferei publice.

În al treilea rând, mass-media ocupă o poziţie centrală în configurarea acestei infrastructuri comunicaţionale care este sfera publică. Interesul cetăţenilor pentru comunicarea şi dezbaterea problemelor publice este fundamental pentru o sferă publică funcţională, iar acest interes este întreţinut de către media – mesageri şi, adeseori, modificatori ai mesajelor. După cum am văzut, Habermas nu neagă importanţa conversaţiilor personale, dar acestea – singure – nu au capacitatea de a configura sfera publică. Mass-media reprezintă infrastructura sferei publice, ele au rolul de a organiza, de a prestructura discuţiile, dar, în cele din urmă, ajung să le şi domine: „Sfera publică prestructurată şi în acelaşi timp dominată de mass-media s-a transformat într-o arenă privată de putere, în cadrul căreia, prin teme şi contribuţii, se dă lupta nu numai pentru influenţă, ci pentru o eficientă dirijare a fluxurilor de comunicare, cât mai bine disimulată în intenţiile ei strategice"[6]. Forţa mass-media rezultă, aşa cum constataseră înainte şi alţi autori celebri din domeniul comunicării şi al opiniei publice, precum Walter Lipmann, din organizarea şi structurarea informaţiilor pentru societate, din selecţia lor, din punerea lor în circulaţie („dirijarea" lor, cum spune Habermas). Prin

---

1. J. Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse. Theory of Law and Democracy*, trans. W. Rehg, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, p. 360.

2. T. Risse, „How Do We Know a European Public Sphere When We See One? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators", prepared for the IDNET Workshop „Europeanization and the Public Sphere", European University Institute, Florence, February 20-21, 2002, http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/pi5s1otn.pdf. H. J. Trenz, „In Search of a European Public Sphere. Between Normative Overstretch and Empirical Disenchantment", *RECON Online Working Paper*, No. 07, 2008. J. E. Fossum, P. Schlesinger, eds., *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?*, Routledge, New York, 2007.

3. Risse, *art. cit.*, 2002, p. 10.

4. Trenz, *art. cit.,* 2008, p. 3.

5. M. van de Steeg, „Does a Public Sphere Exist in the European Union? An Analysis of the Content of the Debate on the Haider-Case", *EUI Working Paper SPS*, No. 5, 2004.

6. J. Habermas, „Cuvânt înainte la ediţia din 1990", în *Sfera publică şi transformarea ei structurală*, Bucureşti, Comunicare.ro, 2005, p. 27.

urmare, orice discuție despre sfera publică trebuie să ia neapărat în calcul rolul mass-media în postură de actor perceput drept legitim, de la care societatea așteaptă să îi pună la dispoziție informația, să o organizeze și să îi facă o primă prelucrare.

Habermas nu neagă rolul conversațiilor interpersonale și subliniază faptul că „sfera publică" nu este decât „o verigă dintr-un lanț mai mare: ea mediază între discursurile și negocierile instituționalizate din arenele oficiale ale statului, pe de o parte, și conversațiile zilnice, episodice și informale ale cetățenilor, pe de alta".[1] Deși comunicarea publică are loc și în întâlniri intime, nemediate, precum în cadrul unor conversații informale în cafenele, compartimente de tren etc. sau în întâlniri formale în cadrul organizațiilor[2], sfera publică are nevoie de un forum care să sprijine dezbaterile publice. În societățile moderne, acest forum este organizat de către mass-media. Mass-media sprijină și, totodată, amplifică dezbaterile publice. „Mass-media nu servesc în primul rând alți actori, ci reprezintă un canal de comunicare, un forum pentru schimb și un mijloc pentru autocunoaștere a societății"[3].

În sfârșit, sfera publică poate funcționa în condițiile în care există acele garanții cu privire la libertatea de întrunire și libertatea de exprimare; în același timp, este foarte important contextul cultural, „antrenamentul" anterior al publicului în ceea ce privește argumentarea rațională, respectarea punctelor de vedere contrare, disponibilitatea la ascultarea și asimilarea altor puncte de vedere: „o sferă publică funcționând politic are nevoie nu numai de garanțiile venite din parte instituțiilor statului de drept; ea este legată și de sprijinul moștenirilor culturale și al modelelor de socializare, de cultură politică, ale unei populații *deprinse* cu libertatea"[4]. Prin urmare, așa cum va remarca și Thomas Risse, nu doar sfera publică în sine și procesele de formare a opiniei publice pe care le susține sunt responsabile pentru calitatea deliberărilor, ci și „cadrul instituțional – legal și politic"[5] și cel cultural în care respectivele deliberări au loc. În felul acesta, atât Habermas, cât și Risse creează cadrul conceptual pentru evitarea ideii facile conform căreia „opinia publică" (văzută într-o perspectivă personificată) sau mass-media sunt singurele vinovate pentru o eventuală calitate slabă a deliberărilor, a discursurilor etc.

Viziunea lui Habermas despre sfera publică a avut de-a lungul timpului un impact covârșitor asupra multor arii ale științelor sociale. Ideile care compun această viziune au fost intens dezbătute, analizate și criticate; de altfel, la aproape o jumătate de

---

1. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 135.

2. P. Nanz, „Multiple Voices: An Interdiscursive Concept of the European Public Sphere" , in J. E. Fossum, Ph. Schlesinger, G. O. Kvaerk (eds.), *Public Sphere and Civil Society? Transformations of the European Union*, Oslo, ARENA Report No. 02/2007, p. 16.

3. R. Koopmans, B. Pfetsch, „Towards a Europeanised Public Sphere? Comparing Political Actors and the Media in Germany", in J. E. Fossum, Ph. Schlesinger, G. O. Kvaerk (eds.), *Public Sphere and Civil Society? Transformations of the European Union*, Oslo, ARENA Report No. 02/2007, p. 59.

4. J. Habermas, „Cuvânt înainte la ediția din 1990", în *Sfera publică și transformarea ei structurală*, București, Comunicare.ro, 2005, p. 41.

5. T. Risse, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Ithaca, Cornel University Press, 2010, p. 115.

secol de la publicarea sa în 1962, lucrarea *Sfera publică și transformarea ei structurală* încă stârnește controverse și alimentează noi interpretări. În general, cele mai des invocate critici la adresa sferei publice, așa cum a fost ea concepută inițial de Habermas, au vizat limitarea participării la deliberarea publică în epoca burgheză. Modelul idealizat al sferei publice burgheze descris de filosoful german suferă din cauza accesului limitat al publicului la acest for de dezbatere rațională. Criticile modelului habermasian invocă existența unor precondiții ale accesului în sfera publică, precondiții care erau, de departe, restrictive pentru marea masă a populației. Practic, accesul era garantat doar clasei de sus a burgheziei, pe baza educației și a condiției materiale. Dar, așa cum relevă Habermas, în dezbateri erau cuprinși și intelectualii de vârf, semn că spiritul critic se afla la mare prețuire. Ținând cont de aceste limitări, unii autori consideră că sfera publică ca for de dezbatere pur rațională nu a existat niciodată[1]. Alții argumentează că modelul habermasian este deficitar, rămânând doar un concept ideal, din moment ce categorii importante de populație ca femeile, săracii, imigranții etc. erau excluse de la deliberarea publică[2].

Alte critici ale modelului habermasian au vizat neglijarea de către autor a specificului național sau a variației culturale caracteristice epocilor analizate[3]. Deși lipsa preocupării cu privire la particularitățile naționale nu influențează în mod decisiv modelul lui Habermas, atenția insuficientă acordată de autor provocărilor legate de aspectele culturale și de construcția identitară[4] poate conduce la intensificarea criticilor sale, odată cu adâncirea procesului de „degenerare" a sferei publice. Strâns legată de aspectele referitoare la cultură și identitate este și neglijarea de către Habermas a mișcărilor sociale care au avut loc de-a lungul istoriei[4]. Influența acestora asupra dezvoltării și/sau transformării sferei publice nu este discutată în lucrarea lui Habermas. Acest lucru ar putea fi explicat prin prisma apropierii prea mari dintre modelul sferei publice propus și idealul liberal burghez în care oamenii își promovează ideile proprii și criticile la adresa altor puncte de vedere exprimate. Totuși, discursul public este neîndoielnic influențat de mișcările sociale; mai mult, acestea din urmă sunt „cruciale pentru reorientarea agendei publice"[6], ele favorizând adesea introducerea unor noi teme de dezbatere în sfera publică.

---

1. M. Schudson, „Was There Ever a Public Sphere? If So, When? Reflections on the American Case", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 143-163.

2. N. Fraser, „Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 109-142. M. P. Ryan, „Gender and Public Access: Women's Politics in Nineteenth-Century America", in C. Calhoun (ed.), *op. cit.*, pp. 259-288.

3. K. M. Baker, „Defining the Public Sphere in Eighteenth Century France: Variations on a Theme by Habermas", in C. Calhoun (ed.), *op. cit.*, pp. 181-211.

4. G. Eley, „Nations, Publics, and Political Cultures: Placing Habermas in the Nineteenth Century", in C. Calhoun (ed.), *op. cit.*, pp. 289-339.

5. M. Postone, „Political Theory and Historical Analysis", in C. Calhoun (ed.), *op. cit.*, pp. 164-180.

6. C. Calhoun, „Introduction: Habermas and the Public Sphere", in C. Calhoun (ed.), *op. cit.*, p. 37.

Am menționat aici câteva dintre cele mai des invocate critici la adresa modelului ideal al sferei publice descris de Habermas. Se cuvine să adăugăm că, în anii ce au urmat publicării cărții sale, Habermas a răspuns cu numeroase ocazii celor mai mulți dintre criticii săi, îmbogățind sau chiar revizuind unele dintre ideile anterior exprimate[1]. Totuși, remarcăm că filosoful german își menține poziția inițială cu privire la constituirea sferei publice ca fiind determinată de prezența simultană a doi factori: calitatea discursului critic-rațional și cantitatea participării publice[2]. Calitatea dezbaterii scade odată cu creșterea participării publice, odată cu deschiderea către tot mai multe categorii de public care pătrund în sfera publică. Factorii constitutivi ai sferei publice sunt publicul și spiritul public, examinarea critică a problemelor publice – *die Publizität*. Habermas relevă faptul că, pentru lărgirea sferei publice, este nevoie de extinderea ambilor factori constitutivi. „Transformarea structurală" a sferei publice și declanșarea unui proces de degradare a acesteia are de-a face cu faptul că numai unul dintre factori s-a extins – publicul, transformat în public de masă, consumator al mesajelor media și al reclamelor. Celălalt factor constitutiv – spiritul critic – nu a cunoscut o extindere pe măsură, ceea ce a diluat considerabil conținutul sferei publice. Spiritul public, examinarea critică a problemelor publice, principiul transparenței, al „aducerii faptelor la lumină" s-au transformat în simple principii ale reclamei. Odată cu această transformare, sfera publică a fost invadată de alte sfere (sfera secretelor de stat, a discuțiilor „din spatele ușilor închise") și, la rândul ei, a început să invadeze alte sfere – sfera privată și sfera intimă.

În cele ce urmează vom examina posibilitățile de existență ale unei sfere publice europene și măsura în care se intersectează cu viziunea inițială propusă de Habermas. Însuși filosoful german s-a pronunțat cu privire la conceptul de sferă publică europeană și a descris măsura în care acest for de deliberare european este viabil din punct de vedere conceptual, dată fiind îngrădirea funcționării sferei publice între granițele statului național.

4. Sfera publică europeană nu este „ultimul blat al unui tort"

Cum am arătat mai sus, modelul sferei publice al lui Habermas susținea că infrastructura necesară pentru generarea unui evantai larg de opinii publice cât mai diverse există numai între limitele statului național. Cu toate acestea, conceptul de sferă publică s-a dovedit foarte atrăgător pentru cei preocupați de legitimitatea proiectului

1. Vezi J. Habermas, „Cuvânt înainte la ediția din 1990", în *Sfera publică și transformarea ei structurală*, București, Comunicare.ro, 2005; J. Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse. Theory of Law and Democracy*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996; J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009.

2. C. Calhoun, „Introduction: Habermas and the Public Sphere", in C. Calhoun (ed.), *op. cit.*, 1996, pp. 1-50.

european. Extinderea conceptului la nivelul Uniunii Europene, „ridicarea sa la putere", a avut loc în contextul unei ample dezbateri cu privire la relația dintre UE și cetățenii săi (începută de la jumătatea anilor '70). Criza economică din anii '70 a determinat statele membre să își consolideze poziția pe scena globală și să recurgă la adâncirea integrării europene nu numai în latura sa economică, ci și în ceea ce privește problemele de identitate, comunicare, armonizare a culturilor politice. În acest context, liderii europeni au lansat, în 1972, „Declarația asupra identității europene", care definea identitatea europeană prin trei piloni: (1) istoria comună, interesele și obligațiile speciale în cadrul Comunității; (2) „natura dinamică" a unificării europene; și (3) colaborarea celor (pe atunci) nouă state membre în raport cu restul lumii[1]. Analizele dedicate conceptului de sferă publică europeană au explodat pur și simplu după acest moment, pătrunzând chiar și în documentele de poziție ale Comisiei Europene. De exemplu, documentul *White Paper on a European Communication Policy*, publicat în februarie 2006 cu scopul de a prezenta soluții în vederea restrângerii prăpastiei dintre instituțiile europene și cetățenii europeni, adoptă termenul de sferă publică, deși, așa cum au subliniat și diverși analiști, a fost vorba doar de „o simplă consemnare birocratică" a termenului.

Chiar Habermas a dezvoltat propria concepție cu privire la sfera publică europeană, înțelegând prin aceasta „o rețea comunicațională care depășește granițele naționale și care este specializată în dezbaterea problemelor relevante"[2]. Nu este vorba despre o simplă extrapolare sau extindere a conceptului de sferă publică la un spațiu geografic mai mare, ci mai degrabă despre deschiderea fluxurilor de comunicare dintr-o sferă publică națională către alte sfere publice naționale, delimitate de granițele statului național. Potrivit lui Habermas, apariția acestei sfere publice este esențială pentru apariția identității europene: „Nu este suficient ca politicile comune să fie instituționalizate la Bruxelles, iar cetățenii europeni să influențeze aceste politici prin alegerea unui parlament în care sunt reprezentate diferitele fațiuni. Dacă vrem ca toți cetățenii să fie în postura de a-și exercita dreptul de vot și, în acest proces, să-și dezvolte un simț al solidarității, trebuie ca procesul european de luare a deciziilor să devină transparent și accesibil în sferele publice naționale"[3]. Concepția pe care o propune Habermas referitoare la sfera publică în contextul Uniunii Europene este cea a europenizării sferelor publice naționale (vom reveni asupra concepțiilor despre europenizarea comunicării și a sferelor publice), a transformării structurale a dezbaterilor publice naționale. Prin europenizare, Habermas înțelege „o formă de transnaționalizare limitată la continentul european, mai precis la statele membre ale Uniunii Europene"[4], transnaționalizarea însemnând un proces de lungă durată, multidimensional, care presupune intensificarea interacțiunilor în afara granițelor spre deosebire de interacțiunile în interiorul granițelor.

---

1. J. P. Burgess, „What's So European about the European Union? Legitimacy between Institution and Identity", *European Journal of Social Theory*, 5(4), 2002, p. 479.

2. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 87.

3. *Idem.*

4. *Ibid.*, p. 4.

Trei idei sunt, după părerea noastră, obligatoriu de reținut în ceea ce privește concepția lui Habermas despre sfera publică europeană. În primul rând, Habermas subliniază faptul că ideea unei sfere publice europene concepute ca o suprastructură, ca „un ultim blat al unui tort", este înșelătoare sau pur și simplu greșită. Soluția la absența actuală a unei sfere publice europene (în sensul inițial, de infrastructură, creuzet de formare a opiniei publice, de deliberare și, în cele din urmă, de legimitare a deciziei și a puterii) este rezolvată greșit prin alternativa de a construi o suprastructură, un nivel superior de comunicare, în care acționează un sistem mediatic propriu într-o limbă comună (probabil engleza). „Soluția nu constă în construirea unei sfere publice supranaționale, ci în transnaționalizarea sferelor publice naționale existente. Aceasta deoarece sferele publice naționale pot deveni mai receptive unele la altele fără schimbări drastice în infrastructura existentă"[1]. O sferă publică europeană poate lua naștere „numai dacă sferele publice naționale sunt sensibile și receptive unele la temele și preocupările altora, ceea ce elimină și obstacolul multilingvismului"[2].

În al doilea rând, coerent cu concepția inițială privind sfera publică și poziția centrală a presei, Habermas acordă mass-media naționale un rol crucial în crearea acestei receptivități reciproce a sferelor publice: rolul mass-media nu este numai de a prezenta teme și preocupări europene și de a le trata în consecință (ceea ce alți autori numesc europenizare verticală), ci și de a oferi informații despre deliberările și controversele politice care conduc la aceleași preocupări în alte state membre (europenizare orizontală – precizarea noastră). Habermas îl citează pe Bernhard Peters, care evidențase, la rândul său, condițiile care conferă legitimitate procesului de integrare europeană: puterea oficială trebuie să se afle sub examinare publică autentică, iar, pentru aceasta, mass-media naționale trebuie să transmită informații despre politicile și alternativele posibile; mass-media trebuie să transmită informații despre dezbaterile din alte „arene publice" naționale; în sfârșit, între respectivele arene publice naționale trebuie să aibă loc un schimb discursiv de argumente și opinii[3]. Așadar, esențiale pentru viabilitatea conceptului de sferă publică la nivel european sunt centralitatea media (Habermas accentuează rolul presei de calitate) și receptivitatea reciprocă a sferelor publice naționale.

Nu în ultimul rând, Habermas evidențiază ideea că absența unei sfere publice europene (nu în sensul de suprastructură paneuropeană, ci de sfere publice europenizate, sensibile unele la preocupările celorlalte) este problema elitelor: „Elitele politice laşe și neputincioase, care preferă să stea cu ochii lipiți de titlurile tabloidelor, ar face bine să nu mai încerce să iasă din impas pretinzând că oamenii sunt cei care blochează integrarea europeană de profunzime. Până astăzi, nicio singură țară nu a organizat alegeri sau referendumuri europene care să nu privească probleme și candidaturi naționale"[4]. „Guvernele, și nu cetățenii Europei, constituie adevăratele piedici în calea

1. *Ibid.*, p. 183.
2. *Ibid.*, p. 87.
3. *Ibid.*, pp. 87-88.
4. J. Habermas, „Where Is the Union Headed? (3) A Single European Destiny", *Die Zeit*, preluare și traducere în engleză www.presseurop.eu, May 26, 2010.

unei dezbateri constructive cu privire la viitorul Europei”[1], iar o aparentă lipsă de interes a cetățenilor Uniunii Europene, chiar o așa-zisă „letargie” invocată de mulți și considerată drept o deficiență structurală a sferei publice, este explicată de faptul că dezbaterea publică, așa cum este ea inițiată în acest moment de elitele politice, nu este autentic europeană, ci are mize naționale. Europa este frecvent doar un artificiu retoric, interesele sunt înrădăcinate în contextul național, iar confruntările de poziții denotă, de fapt, temeri referitoare la pierderea pârghiilor de putere sau pur și simplu incapacitatea de adaptare la un context total schimbat.

5. Modele ale sferei publice europene

După cum am arătat, literatura despre sfera publică europeană a înflorit în ultimii 10-15 ani. Potrivit cercetătorului german Hans-Jörg Trenz, faptul că teoria lui Habermas referitoare la sfera publică a căpătat anvergură europeană și a intrat pe agenda de cercetare a cercetătorilor europeni reprezintă, în sine, o „poveste de succes” în ceea ce privește europenizarea[2]. Același autor evidențiază faptul că studiul sferei publice europene se află la intersecția mai multor discipline. Dintr-o perspectivă istorică, studiul sferei publice europene caută tradiții ale acestui fenomen; din perspectiva sociologiei culturale, sunt relevante atitudinile și opinia publică față de integrarea europeană și modul cum acestea sunt modelate de discursul media; sociologia politică pune accentul pe legitimitate și procesele de legitimare, pe rolul limbii și al tradițiilor în formarea identității și construirea comunităților; științele politice sunt mai degrabă interesate de deschiderea și transparența procesului decizional al UE, științele juridice de înțelesul legal al termenului, de noile reguli și proceduri democratice, cele referitoare la consultare și deliberare publice; în sfârșit, științele comunicării și studiile media pun accentul pe analiza de conținut a informațiilor transmise prin mass-media, pe funcționarea peisajului mediatic și adaptarea acestuia la procesele de schimbare, pe vizibilitatea subiectelor europene în știri și pe perspectivele transmise explicit sau implicit.

În ciuda diversității punctelor de vedere avansate, considerăm că acestea pot fi clasificate în trei mari modele. Primul model vorbește despre o sferă publică europeană unică, supranațională, sfera europeană *heavy*, după cum o numește Claes de Vreese. Al doilea model – considerat, de altfel, cel mai realist și plauzibil – vorbește despre sferele publice naționale europenizate. În sfârșit, al treilea model propune o imagine a sferei publice europene ca sferă publică *ad hoc*, fluidă, ca agregare a unor opinii în jurul unor teme și preocupări comune la nivel european. Este, mai degrabă, un model elitist, care pune accent pe formarea elitelor transnaționale. Primele două modele sunt,

1. J. Habermas, *Europe. The Faltering Project*, Cambridge, Polity Press, 2009, p. 102.

2. H. J. Trenz, „The European Public Sphere: Contradictory Findings in a Diverse Research Field”, *European Political Science*, 4, December 2005, p. 407.

după evaluarea noastră, dominante (de fapt, al doilea model este declanşat mai ales de o critică a primului), prin urmare, acestea două vor fi prezentate pe larg în analiza noastră.

De multe ori, literatura de specialitate clasifică diferitele modele referitoare la sfera publică în modele normative şi modele empirice; după opinia noastră, această tipologie nu se susține în totalitate, deoarece toate cele trei modele includ studii şi abordări care vizează fie o perspectivă normativă – ce ar trebui să fie sfera publică, dacă sfera publică este necesară sau relevantă, dacă este posibilă –, fie una empirică – ce se găseşte în mod efectiv pe teren, vizând măsurarea condițiilor şi a proceselor care conduc la emergența unei sfere publice europene, indiferent de modul în care aceasta ar fi conceptualizată. De exemplu, susținerea ideii că modelul normativ se suprapune în totalitate cu modelul sferei publice *heavy* este pur şi simplu greşită, deoarece chiar Habermas – promotorul prin excelență al viziunii normative asupra sferei publice, naționale sau europene – susține ideea conform căreia sferele publice *trebuie* (deci o variantă normativă) să fie receptive unele la problemele celorlalte, la preocupările şi frământările acestora. În acest caz, perspectiva normativă se suprapune peste modelul sferelor publice europenizate, sfere publice care coexistă. Prin urmare, principala problematizare în legătură cu sfera publică europeană – care ar urma să fie apoi validată sau infirmată de date empirice – este dacă aceasta are o existență distinctă de cea a sferelor publice naționale.

Este adevărat că perspectiva normativă se asociază mai ales cu primul model, al sferei publice paneuropene, transnaționale sau supranaționale, în timp ce perspectiva empirică este caracteristică mai ales modelului sferelor publice naționale europenizate. După cum subliniază Claes H. de Vreese, ceea ce apare în mod real pe teren „este departe de a constitui o înlocuire a sferelor publice naționale – nu un nivel structural supranațional, ci, mai degrabă, o parte constitutivă a sferelor publice naționale”[1].

În cele din urmă, o clasificare de tipul modele „normative” şi „empirice” ar avea mai degrabă virtuți de sistematizare, deoarece, aşa cum relevă şi Risse, normele, aşteptările față de sfera publică, modul de conceptualizare a acesteia au implicații asupra indicatorilor pe baza cărora este studiată sfera publică „de pe teren”: „avem nevoie de o conceptualizare explicită a sferei publice transnaționale pentru a stabili existența sau non-existența acesteia în Europa”[2].

Oricum, toate modelele sunt unite prin cel puțin două puncte comune. În primul rând, fie că vorbesc despre o unică sferă publică paneuropeană sau despre coexistența mai multor sfere publice naționale europenizate, modelele subliniază faptul că aceasta ar crea „premisele pentru democratizare, legitimitate, o mai bună guvernare şi participare publică în Uniunea Europeană”[3]. Prin urmare, există o idee împărtăşită, dincolo de plasarea într-un model sau altul, potrivit căreia sfera publică europeană ar

1. C. H. de Vreese, *The EU as a Public Sphere*, Living Reviews in European Governance, 2007, http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2007-3/

2. T. Risse, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Ithaca, Cornel University Press, 2010, p. 108.

3. H. J. Trenz, „The European Public Sphere: Contradictory Findings in a Diverse Research Field”, in *European Political Science*, 4, December 2005, p. 412.

reprezenta infrastructura proceselor de legitimare în Uniunea Europeană, având legături puternice cu alte concepte precum identitate europeană, deficit democratic, deficit de comunicare etc. Sfera publică europeană constituie „un ingredient necesar al democrației”[1], iar dezvoltarea sa ar avea scopul de a conferi legitimitate proiectului economic și politic. Conceptul de sferă publică este important „ca precondiție pentru realizarea suveranității populare deoarece, în principiu, permite fiecăruia să se exprime, fără nicio limitare în legătură cu teme, probleme de participare, timp și resurse și să formuleze întrebări pe marginea acestora”[2]. Sfera publică permite „participarea la decizia colectivă”, „producerea, re-producerea și transformarea imaginarului social, fiind, totodată, un mijloc pentru integrarea socială, o formă de solidaritate socială, precum și o arenă pentru dezbateri”[3]. Sfera publică creează „un cadru pentru comunicare și pentru participare la acțiunea colectivă, cadru în care diversele identități și interese sunt deopotrivă reflectate și remodelate”[4]. Deci, sfera publică nu numai reflectă varietatea de interese și de identități ale celor care se exprimă în interiorul său, ci le construiește, le modelează în mod activ și, în acest fel, servește și o funcție de integrare. În al doilea rând, toate modelele evidențiază rolul crucial al mass-media în „preordonarea” și, în cele din urmă, „dominarea” sferei publice, în organizarea, selecția, publicarea și interpretarea informațiilor care constituie materia primă a discuțiilor din sfera publică.

În sfârșit, în contextul crizei economico-financiare, devine posibilă discuția despre un al patrulea model al sferei publice europene, respectiv renaționalizarea sferelor publice naționale, sau de-europenizarea acestora. Nu este vorba despre un model articulat, iar cercetările empirice efectuate în contextul crizei economice, al răspunsurilor preponderent naționale la efectele acesteia urmează, probabil, să apară. Dincolo de interesul unor astfel de cercetări pentru științele comunicării ca atare, ele ar contribui la o dezbatere mai amplă, până acum vag conturată, în legătură cu întrebarea dacă integrarea europeană și europenizarea sunt ireversibile.

5.1. Sfera publică supranațională – sfera publică heavy

Modelul sferei publice *heavy* este mai degrabă unul implicit, care mai poate fi găsit sub formă asumată doar în documentele oficiale ale Direcției pentru Comunicare a Comisiei Europene. Potrivit lui Thomas Risse[5], în jurul acestei probleme s-a

1. Risse, *op. cit.*, 2010, p. 108.

2. E. O. Eriksen, „Conceptualising European Public Spheres: General, Segmented and Strong Publics”, in J. E. Fossum, P. Schlesinger (eds.), *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?*, Routledge, New York, 2007, p. 23.

3. C. Calhoun, „The Democratic Integration of Europe: Interests, Identity, and the Public Sphere”, in M. Berezin, M. Schain (eds.), *Europe without Borders. Re-Mapping Territory, Citizenship and Identity in a Transnational Age*, Baltimore, Maryland, John Hopkins University Press, 2003, p. 252.

4. *Idem*.

5. T. Risse, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Ithaca, Cornel University Press, 2010.

creat o „înțelepciune convențională", potrivit căreia nu putem vorbi despre o sferă publică europeană autentică deoarece nu există o limbă comună pe care să o vorbească și să o înțeleagă toată lumea, nu există un sistem media paneuropean, nu există o perspectivă europeană comună, nu există o identitate comună, această identitate comună fiind o precondiție pentru emergența sferei publice europene. În 1999, Philip Schlessinger articulase în mare acest punct de vedere, evidențiind lipsa unor mass-media europene, diversitatea lingvistică în interiorul UE, absența unei identități colective europene: „fără o masă largă a consumatorilor europeni de mass-media, organizați transnațional în audiențe comune, nu există nicio bază pentru a putea vorbi despre o sferă publică europeană unică pentru comunicarea politică"[1].

Aceste deziderate – public/audiență comună, limbă comună, mass-media europene – par a fi imposibil de atins, având în vedere, de exemplu, faptul că promovarea unei limbi comune la nivelul întregii Uniuni Europene nu poate fi luată în considerare, cu toate că limba engleză reprezintă o *lingua franca* neoficială. Același lucru este demonstrat și de istoria unui sistem media comun, de dificultățile practice întâmpinate de astfel de demersuri. În anii '80, s-a configurat politica media a Comunității Europene, inițial datorită unei dezbateri în Parlamentul European cu privire la necesitatea unui canal TV al Uniunii; în 1986, patru instituții publice de transmisie din Germania, Olanda, Irlanda și Italia au înființat împreună canalul TV Europa[2]. Totuși, proiectul care urmărea înființarea unui sistem de transmisie european a fost suspendat după o perioadă scurtă din cauza lipsei finanțării. Transmisiunea a fost limitată la cea prin satelit și, în cele din urmă, întreaga inițiativă a eșuat. Au fost înființate apoi diverse canale TV tematice, mai mult sau mai puțin comerciale, specializate în transmisia de știri (Euronews în 1993) și a evenimentelor sportive (Eurosport în 1989). Canale de televiziune precum Arte, TV5, 3SAT și BBC World sunt alte exemple de eforturi de a transcende limitele naționale în sistemul media european. De asemenea, au fost înființate ziare cu acoperire europeană, precum ziarul *The European*, sau ediții europene ale publicațiilor *The Financial Times* sau *International Herarld Tribune*. Însă aceste media au mai degrabă un profil și o audiență globale decât europene. Mai mult, din lipsa finanțării și a interesului susținut, *The European* și-a încetat apariția.

Criticile la adresa acestui model subliniază unul sau mai multe dintre următoarele aspecte:

a. sfera publică supranațională, *heavy*, este o sferă publică irealizabilă în contextul particular al UE, marcat de atâtea divergențe, decalaje și chiar contradicții;

b. o astfel de sferă publică *heavy* este doar o sferă publică ideală (nu există indicii empirice care să-i confirme existența);

c. chiar presupunând că ar fi realizate anumite precondiții pentru apariția unei sfere publice paneuropene, cum ar fi un sistem media paneuropean, acestea nu ne-ar

1. P. Schlessinger, „Changing Spaces in Political Communication: The Case of the European Union", *Political Communication* 16, 1999, pp. 276-277.

2. H. J. Kleinsteuber, „Habermas and the Public Sphere: from a German to a European Perspective", *The Public*, Vol. 8, 2001, pp. 95-108.

folosi prea mult; indiciile sferei publice europene ar trebui căutate în altă parte: în calitatea interacțiunilor dintre cetățenii europeni, în similitudinea criteriilor de relevanță și de interpretare a evenimentelor etc.

În ceea ce privește primul set de critici, se subliniază ideea conform căreia Uniunea Europeană este un amestec de federalism și interguvernamentalism. Ideea sferei publice europene unice ia în calcul numai dimensiunea federalistă a Uniunii Europene, ignorând multe arii de acțiune care se desfășoară la nivel interguvernamental. În al doilea rând, modelul lui Habermas sublinia faptul că sfera publică se formează într-un gen de opoziție față de puterea oficială, față de guvernare. Ori, în Uniunea Europeană avem de-a face cu emergența guvernanței multi-nivel, formă de guvernare în care nivelul supranațional (european) interacționează cu cel național și subnațional (regional). Dacă suntem de acord cu definiția conform căreia sfera publică este „un spațiu de comunicare care are legătură cu aprobarea sau criticarea formelor de guvernare europeană aflate în evoluție”[1], atunci apar întrebările legitime: în raport cu ce nivel al guvernării s-ar putea forma acea unică sferă publică europeană – cel supranațional (european), cel național, cel subnațional?; din moment ce aceste forme de guvernare, pe lângă faptul că sunt în evoluție, pot fi identificate la diferite niveluri, cum mai putem vorbi despre *o singură* sferă publică europeană?

Al doilea set de critici subliniază ideea că această sferă publică europeană unică este, de cele mai multe ori, definită prin raportare la sfera publică națională, aceasta din urmă fiind considerată ca un dat, o realitate considerată de la sine înțeleasă[2]. De aici, invocarea acelor indicatori de tipul mass-media comune, public comun (*demos*-ul european), limbă comună etc. Potrivit lui Trenz, invocarea sferei publice naționale drept referent pentru cea europeană se bazează pe ceea ce sfera publică națională pretinde că este, și nu pe ceea ce este într-adevăr, cu alte cuvinte, modelul real este transformat într-unul normativ[3]. Acest punct de referință al sferei publice naționale este, totuși, util pentru a stabili un gen de numitor comun referitor la cum poate sau cum ar trebui să arate sfera publică europeană.

Autorul care sistematizează, credem noi, cel mai cuprinzător al treilea set de critici este Thomas Risse. Potrivit acestuia, principala deficiență a studiilor „tradiționale” este premisa eronată conform căreia sfera publică europeană ar trebui să transceandă sferele publice naționale. Este vorba de o premisă eronată sau, în orice caz, de o „pretenție exagerată”[4]. Înțelepciunea tradițională în legătură cu sfera publică europeană are la bază o viziune esențialistă atât cu privire la identitățile colective, cât și la sferele publice propriu-zise. „Sferele publice, fie că sunt locale, regionale, naționale sau coagulate în jurul unor teme nu există în afara comunicării, ci se creează exact în momentul

1. H. J. Trenz, „The European Public Sphere: Contradictory Findings in a Diverse Research Field”, *European Political Science*, 4, December 2005, p. 411.

2. *Idem*.

3. *Ibid.*, pp. 410-411.

4. T. Risse, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Ithaca, Cornel University Press, 2010, p. 113.

în care oamenii îşi vorbesc unii altora, fie într-un cadru interpersonal, fie prin intermediul mass-media”[1]. Sferele publice par pre-constituite, pre-formate nu din cauză că ar precede comunicarea, ci pentru că sunt zilnic create tocmai prin aceste interacțiuni comunicaționale[2]. Sfera publică europeană „[…] nu cade din cer şi nu preexistă discursului social şi politic exterior. Mai curând, se construieşte prin practici sociale şi discursive care creează un orizont comun de referință şi, în acelaşi timp, o comunitate transnațională de comunicare pe marginea unor teme care ne privesc pe «noi ca europeni», şi nu pe noi în calitate de britanici, nemți sau olandezi”[3].

Interpretarea identităților colective şi a sferelor publice ca fiind date, ca preexistând comunicării, este contrară chiar viziunii propuse de Habermas (încă o dovadă că între modelul normativ şi cel al sferei publice europene unice nu există suprapuneri perfecte), deoarece „perspectiva lui Habermas se bazează pe un model constitutiv al comunicării, ca urmare a accentului pus de acesta pe legătura indisolubilă dintre instituțiile şi practicile comunicării de masă şi instituțiile şi practicile vieții politice democratice”[4]. Cum arăta şi Craig Calhoun, valorificând o întreagă tradiție de cercetare a comunicării, inițiată de John Dewey şi cunoscută sub numele de modelul ritual al comunicării, identitățile şi sferele publice se formează în procesul de comunicare propriu-zisă, iar comunicarea nu vine peste structuri şi infrastructuri preexistente.

Dincolo de aceste critici, Thomas Risse propune şi o serie de indicatori pe baza cărora să putem recunoaşte sfera publică atunci când ne-am confrunta cu o astfel de realitate. Coerent cu propriul set de critici, Risse nu vorbeşte atât de mult despre sfera publică europeană, cât despre „comunicarea dincolo de granițele statului-național”: aceasta „este posibilă dacă şi atunci când aceleaşi probleme sunt discutate în acelaşi timp şi în aceleaşi cadre de referință în diversele sfere publice naționale”[5]. Prin urmare, pentru a putea vorbi despre o comunicare ce trece de granițele statului național, este nevoie ca problemele supuse atenției să fie comune, să fie discutate simultan şi în aceleaşi cadre de referință. Mai ales cel de-al treilea criteriu este important, deoarece, pentru a evita neînțelegerile în comunicare, este nevoie de cadre comune de referință, structuri comune de înțelesuri, scheme interpretative comune, chiar dacă răspunsurile sau reacțiile în cadrul respectivelor scheme interpretative ar fi puternic divergente. În ceea ce priveşte posibilitățile acestei comunicări transeuropene/transnaționale, Risse constată că există două extreme: prima postulează necesitatea unei „perspective comune/europene”, sau a „aceloraşi criterii de relevanță”; cealaltă extremă postulează

1. *Ibid.*, p. 110.

2. *Idem.*

3. T. Risse, M. van de Steeg, „An Emerging European Public Sphere? Empirical Evidence and Theoretical Clarifications”, International Conference: Europeanisation of Public Spheres, Political Mobilisation, Public Communication and the European Union, Science Center Berlin, June 2003, p. 2.

4. N. Garnham, „The Media and the Public Sphere”, in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, p. 360.

5. T. Risse, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Ithaca, Cornel University Press, 2010, p. 108.

doar necesitatea observării reciproce între sferele publice. Între aceste două extreme, Risse se plasează pe o cale de mijloc: este absolut necesară observarea reciprocă a problemelor şi frământărilor din sfere publice diferite, la care trebuie să se adauge existenţa unor scheme de interpretare comune ale evenimentelor, a unor criterii comune de relevanţă, dar care să lase loc contestărilor şi dezacordurilor, opiniilor divergente. Exemplul oferit de Risse este, după părerea noastră, lămuritor: „Putem dezbate dacă invazia din Irak a respectat sau nu dreptul internaţional; la fel, putem discuta ce ar trebui să aibă o pondere mai mare, respectarea dreptului internaţional sau respectarea drepturilor omului; dar prin criterii comune de relevanţă înţeleg acordul asupra ideii că atât dreptul internaţional, cât şi drepturile omului trebuie respectate”[1]. Este vorba despre o perspectivă comună care găzduieşte răspunsuri diferite; întrebările şi frământările sunt comune, dar răspunsurile pot fi diferite, chiar divergente. Mai mult, pentru a vorbi despre europenizarea comunicării, această perspectivă trebuie să fie una europeană. De exemplu, întrebările/perspectivele europene cu privire la aderarea Turciei la UE ar putea fi: „care sunt graniţele Uniunii Europene?”; „poate o ţară predominant musulmană să aparţină UE?” (exemplele îi aparţin tot lui Risse).

Problema referitoare la europenizarea comunicării este chiar mai complicată, deoarece cele de mai sus reprezintă condiţii necesare, nu şi suficiente, pentru apariţia sferelor publice transnaţionale. Alte condiţii care trebuie îndeplinite sunt:

– cei care se exprimă în sfera publică ar trebui să fie conştienţi unii de prezenţa celorlalţi (ceea ce reprezintă o aprofundare a ideii de observare reciprocă, în sensul de conştientizare a existenţei altor sfere publice);

– cei care se exprimă în sfera publică trebuie să se recunoască drept participanţi legitimi la dezbatere; mai precis, cei care se exprimă într-o sferă publică europenizată nu ar trebui să îi trateze pe ceilalţi, din alte sfere publice europenizate, drept „străini”, sau drept participanţi de rang inferior, de mână a doua;

– la aceste două condiţii se adaugă şi cea a participării active în sfera publică, a exprimării unui evantai de opţiuni cât mai divers, astfel încât să se respecte diversitatea opţiunilor, precum şi diversitatea celor care le exprimă[2];

– „aceleaşi cadre de referinţă sunt accesibile şi sunt în uz în diferitele sfere publice din Europa”[3];

– în sfârşit, o ultimă condiţie, formulată pe baza sugestiei cercetătorului german Hans-Jörg Trenz, este conştiinţa existenţei cadrelor comune de interpretare şi a utilizării acestora în alte sfere publice: invocarea caracterului „comun”/european al acestor cadre devine o temă în sine a unei astfel de sfere publice[4].

Într-o asemenea perspectivă, problema identităţii europene sau europenizate – dacă este sau nu necesară pentru apariţia comunicării transnaţionale în Europa – devine irelevantă. Identitatea europeană se formează prin comunicare, într-un cadru discursiv, cu respectarea condiţiilor de mai sus: „Odată ce dezbat teme europene de interes comun,

1. *Ibid.*, p. 119.
2. *Ibid.*, p. 121.
3. *Ibid.*, p. 119.
4. *Ibid.*, p. 125.

cei care se exprimă în sfera publică creează, inevitabil, o comunitate de comunicare prin practica discursivă. În acest punct, emergența unei sfere publice transnaționale prin practici comunicaționale este indestructibil legată de emergența unor identități europenizate; acestea se potențează reciproc”[1].

Am dori să relevăm un ultim lucru foarte interesant în legătură cu perspectiva lui Risse asupra cadrului analitic al sferei/sferelor publice europene. Acest aspect era deja sugerat prin menționarea faptului că perspectiva comună trebuie să lase loc contestărilor, divergențelor, confruntărilor. Risse îl formulează și explicit: „discutarea unor perspective comune nu înseamnă neapărat îmbrățișarea unui punct de vedere pro integrare europeană, aprobarea politicilor oficiale”[2]. Acordul asupra politicilor, măsurilor europene nu este un indicator al existenței sfere publice europene, la fel cum nici decalajele ideologice sau de altă natură nu sunt un indicator al absenței acesteia. Mai ales această nuanță face dreptate conceptului inițial al lui Habermas, care evidenția drept cerințe normative posibilitatea participării, accesul liber *plus* contestarea puterii oficiale. Comunicarea din interiorul unor sfere publice europenizate nu este o comunicare pro-europeană, pro-UE, sau în favoarea integrării europene. Din această perspectivă, contestările la adresa deciziilor Uniunii Europene referitoare la rezolvarea crizei din Grecia, moneda unică, Pactul pentru competitivitate, guvernarea economică europeană ar putea fi interpretate drept o manifestare a europenizării sferelor publice din statele membre. Se poate ajunge chiar la argumentul oarecum paradoxal că renaționalizarea/de-europenizarea sferelor publice în contextul crizei economice (al patrulea model posibil al sferei publice europene) ar constitui tocmai un semn de europenizare.

5.2. Sferele publice naționale europenizate – sfera publică light

Acest model este anticipat de critica modelului referitor la sfera publică europeană unică și omogenă, concepută după chipul și asemănarea – și acestea destul de problematice – sferelor publice naționale. Criticile la adresa modelului omogen cu privire la sfera publică converg către ideea că „dezvoltarea unei sfere publice europene nu poate lua decât forma europenizării sferelor publice naționale”[3]. După cum am arătat, o cerință normativă pentru a putea vorbi despre apariția unei infrastructuri care să permită deliberarea pe marginea problemelor publice la nivel european era, potrivit lui Habermas, receptivitatea sferei publice dintr-un stat național la preocupările altor sfere similare (observarea reciprocă și conștiința existenței altor sfere publice invocate și de către Risse).

De aici, literatura de specialitate articulată în jurul ideii că nu este posibilă o unică sferă publică europeană și că se poate vorbi, cel mult, de sfere publice europenizate,

---

1. *Ibid.*, p. 109.
2. *Ibid.*, p. 112.
3. M. Brüggemann, „How the European Union Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy”, *TranState Working Papers*, No. 19, 2005, p. 2.

a propus două dimensiuni ale europenizării: europenizarea orizontală (denumirea formală pentru acea receptivitate, sensibilitate reciprocă, atenție acordată evenimentelor, dezbaterilor și actorilor din alte state membre ale UE) și europenizarea verticală (în termeni generali, o mai mare prezență a „Europei", a politicilor Bruxelles-ului, în sferele publice naționale).

Această tipologie – europenizare orizontală și europenizare verticală – a fost introdusă în mod formal de către Ruud Koopmans și Barbara Pfetsch. Potrivit acestora, „măsura în care sferele publice pot fi considerate naționale, transnaționale sau europene depinde de densitatea legăturilor de natură comunicațională între aceste spații"[1]. Această tipologie – foarte fertilă, după părerea noastră, atât din punct de vedere conceptual, cât și empiric – a fost urmărită în profunzime de către Michael Brüggemann și Katharina Kleinen-von Königslöw. Cei doi autori consideră europenizarea „o formă de transnaționalizare limitată la continentul european, mai precis la statele membre ale Uniunii Europene"[2]. Din încrucișarea acestor dimensiuni – verticală și orizontală – și a valorilor pe care le-ar putea cunoaște, se poate vorbi despre patru forme de europenizare:

a. europenizare *cuprinzătoare* – ambele dimensiuni sunt puternic reprezentate;

b. europenizare *segmentată* – există dimensiunea verticală, fără cea orizontală; se poate identifica o atenție substanțială acordată Bruxelles-ului, în timp ce celelalte state membre, preocupările și dezbaterile acestora, sunt ignorate;

c. europenizare *fără Uniunea Europeană* – dimensiunea orizontală există, dar cea verticală este complet absentă; se poate identifica un schimb intensificat de mesaje și preocupări între țările UE, dar acest lucru se face cu ignorarea Bruxelles-ului;

d. *sferă publică parohială*, în care nu se poate identifica niciuna dintre dimensiuni: acesta apare ca urmare a faptului că „mass-media naționale nu s-au adaptat în niciun fel la noul context în care o parte a competenței politice s-a mutat de la guvernele și capitalele naționale la Bruxelles"[3].

De remarcat faptul că prezența sau absența europenizării sunt măsurate prin intermediul discursului mass-media, ceea ce constituie, în general, o deficiență a studiilor empirice dedicate sferei publice europene. Predictorii unei prezențe mai accentuate a uneia sau alteia dintre dimensiuni, respectiv forme de europenizare, ar fi: scepticismul față de UE (deoarece creează propensiunea spre știri negative, deci, spre relatări mai frecvente și mai extinse), data aderării, puterea/mărimea statului respectiv, nivelul de europenizare a identității (sau măcar conștientizarea unei identități duble – cea națională și cea europeană), ponderea corespondenților la Bruxelles, ponderea corespondenților în străinatate, existența unei misiuni editoriale orientate către UE, rezervarea

1. R. Koopmans, B. Pfetsch, „Towards a Europeanised Public Sphere? Comparing Political Actors and the Media in Germany", in J. E. Fossum, Ph. Schlesinger, G. O. Kvaerk (eds.), *Public Sphere and Civil Society? Transformations of the European Union*, Oslo, ARENA Report No. 02/2007, p. 67.

2. M. Brüggemann, K. Kleinen-von Königslöw, „Let's Talk about Europe! Why Europeanization Shows a Different Face in Different Newspapers", *TransState Working Papers*, No. 60, 2009, p. 29.

3. *Ibid.*, p. 30.

de spațiu editorial pentru probleme legate de UE. Modul în care sunt operaționalizate aceste dimensiuni în cercetarea empirică este redat în tabelul de mai jos.

Tabelul 2. Europenizarea verticală și orizontală

Dimensiune	Indicator	Operaționalizare
Verticală	Vizibilitatea instituțiilor europene	Instituțiile UE sunt menționate în text?
	Accent asupra politicilor europene	Politica/politicile UE sunt subiectul principal al articolului?
Orizontală	Accent asupra altor țări UE	Alte state membre sunt principalul subiect al articolului?
	Citări extinse ale actorilor din alte țări UE	Actorii din alte state membre sunt citați pe larg (citări directe sau indirecte, preluate cel puțin o dată)?

Sursa: M. Brüggemann, K. Kleinen-von Königslöw, „Let's Talk about Europe! Why Europeanization Shows a Different Face in Different Newspapers", *TransState Working Papers*, No. 60, 2009, p. 34.

În momentul realizării studiului, ținând cont de corpusul analizat, reprezentative pentru fiecare formă de europenizare erau următoarele publicații: *Le Monde* (Franța) – europenizare segmentată; *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (Germania) – europenizare fără Uniunea Europeană; *Die Presse* (Austria) – europenizare aproape de forma cuprinzătoare; *The Times* (Marea Britanie) – sferă publică relativ parohială și *Politiken* (Danemarca) – o zonă neutră aflată la intersecția unei europenizări verticale puțin sub medie și a unei europenizări orizontale scăzute.

Câteva comentarii se impun cu privire la aceste două dimensiuni ale europenizării sferelor publice naționale. Europenizarea verticală a înregistrat progrese considerabile în timp, după cum o indică studiile longitudinale referitoare la vizibilitatea subiectelor „europene" în diversele sfere publice naționale (vezi și în continuare). Nu același lucru se poate spune despre dimensiunea orizontală a europenizării. Este adevărat că această dimensiune a europenizării este mai greu de operaționalizat din punct de vedere empiric. Cum operaționalizăm gradul de sensibilitate, receptivitate reciprocă a sferelor publice și, mai ales, față de câte alte sfere publice ar trebui să manifeste deschidere o sferă publică studiată? Față de toate celelalte sfere publice, din moment ce una dintre ambițiile încrustate de la bun început în ideea europeană era de a construi un ansamblu coeziv, armonios? Față de una sau două sfere publice naționale între care există înrudiri structurale – tradiție culturală comună, proximitate geografică, religie, istorie comună? Este posibil ca cercetarea de profil să releve mai degrabă „clustere" de sfere publice mai receptive unele la altele, clustere organizate după grupurile de țări din interiorul UE mai solidare, care au procedat la forme de integrare diferențiată[1].

1. J. M. de Neve, „The European Onion? How Differentiated Integration Is Reshaping the EU", *European Integration*, Vol. 29, No. 4, September 2007.

Aceste clustere de sfere publice ar reflecta, foarte probabil, mecanismele de dezvoltare inegală din interiorul UE, afinitățile sau, dimpotrivă, decalajele culturale și istorice, ceea ce literatura de specialitate numește Europa cu două sau cu mai multe viteze. Considerăm că, din punctul de vedere al dimensiunii orizontale, procesul de europenizare a sferelor suferă cel mai mult și, dacă adjudecăm ideea că ambele forme de europenizare sunt importante, sferele publice ale statelor membre sunt departe de a fi europenizate.

Interesant din această perspectivă a Europei cu mai multe viteze, reprodusă în cazul sferelor publice „europenizate în mai multe viteze", este punctul de vedere avansat de către Marju Lauristin. Potrivit acesteia, preocuparea pentru europenizarea orizontală a sferelor publice poate fi identificată mai ales în statele din Europa Centrală și de Est, „lipsa unui spațiu comunicațional comun între Vest și Est fiind una dintre cele mai frapante moșteniri ale Europei de după încheierea Războiului Rece"[1]. „Noii membri ai UE sunt mai interesați de dezvoltarea sferei publice europene decât cetățenii statelor membre mai vechi, deoarece văd în acest proces șansa lor de a fi incluși într-un spațiu comunicațional european ca membri cu drepturi egale. Pentru a atinge acest obiectiv, integrarea orizontală între sferele publice naționale și crearea unui imaginar social comun al noii Europe sunt considerate foarte importante"[2].

Dincolo de aceste studii dedicate europenizării orizontale, majoritatea cercetărilor empirice studiază europenizarea verticală – modul în care politicile elaborate la Bruxelles sunt reflectate în sferele publice naționale. Și aici pot fi identificate două mari tipuri de preocupări: cele care au în vedere vizibilitatea și proeminența subiectului „Uniunea Europeană" (în mass-media naționale) și cele care au în vedere perspectiva, unghiul din care respectivul subiect este mediatizat (cadraje sau scheme interpretative). Studiile empirice dedicate fie vizibilității și proeminenței, fie cadrajelor sunt numeroase, iar prezentarea lor ar constitui un demers de sine stătător. Vom prezenta, în acest context, câteva studii pe care le considerăm reprezentative pentru una sau alta dintre direcții.

Cercetătorul german Hans-Jörg Trenz poate fi considerat reprezentativ pentru studiile care analizează nivelul de europenizare a comunicării politice, conceptualizată drept vizibilitate a problemelor europene în mass-media (pentru o foarte bună sistematizare a studiilor empirice dedicate sferei publice europene vezi și textul lui van Os, Jankowski și Wester[3]). Într-un studiu din 2004[4], Trenz analizează 11 ziare din 6 state membre și propune următoarea clasificare a articolelor, în funcție de gradul

1. M. Lauristin, „The European Public Sphere and the New Social Imaginary of the New Europe", *European Journal of Communication*, Vol. 22 (4), 2007, pp. 398-399.

2. *Ibid.*, p. 397.

3. R. van Os, N. W. Jankowski, F. Wester, „Exploring the Online European Public Sphere: The Web and Europeanization of Political Communication in the Public Sphere", in J. Harrison, B. Wessels (eds.), *Mediating Europe. New Media, Mass Communications and the European Public Sphere*, Berghahn Books, New York, 2009, pp. 76-82.

4. H.-J. Trenz, „Media Coverage of European Governance: Exploring the European Public Sphere in National Quality Papers", *European Journal of Communication*, 19(3), 2004, pp. 293-294.

de europenizare: articole europene, în care temele europene sunt dominante; articole europenizate, cele în care temele naționale sunt dominante, dar în care se face referire la una sau mai multe sub-teme sau problematici europene; articole cu cadru de referință european – articole în care sunt discutate teme non-europene, dar în care Europa este invocată ca un simplu artificiu retoric.

Un alt studiu[1] cu privire la vizibilitatea politicilor UE în mass-media naționale a arătat că atât politicile UE, cât și actorii europeni (oficialii de la Bruxelles) sunt destul de slab reprezentați în știrile analizate. Cercetarea a urmărit măsurarea vizibilității și proeminenței actorilor și temelor europene în știrile prezentare la televiziuni din Marea Britanie, Danemarca, Olanda, Franța și Germania. Date fiind vizibilitatea redusă a UE în știri, precum și caracterul impersonal al relatărilor despre UE (fenomen care, în limba engleză, a primit denumirea de *faceless Europe*), autorii consideră că europenizarea știrilor de televiziune este departe de a fi o realitate consistentă.

Alte cercetări cu privire la vizibilitatea UE au fost realizate în preajma evenimentelor importante din viața UE, cum ar fi summit-urile europene, referendumurile, introducerea monedei unice sau alegerile pentru Parlamentul European. Claes de Vreese[2] a realizat un studiu comparativ al știrilor difuzate în Marea Britanie, Danemarca și Olanda cu privire la trei evenimente importante – introducerea monedei unice în ianuarie 1999, alegerile europarlamentare din iunie 1999 și summit-ul de la Nice din decembrie 2000. Autorul a analizat cele mai vizionate știri de televiziune din cele trei țări și a conchis că reflectarea UE în știri este ciclică, atingând un vârf de vizibilitate în timpul evenimentelor respective. Înainte și după aceste evenimente importante, UE a fost aproape invizibilă în știri.

Alegerile pentru Parlamentul European din 2004 au constituit un prilej deosebit pentru cercetători să măsoare gradul de vizibilitate a politicilor UE în mass-media naționale. De Vreese *et al.*[3] au investigat știrile prezentate în trei ziare naționale și pe două canale de televiziune din fiecare dintre cele 25 de state membre ale UE. Analiza de conținut a fost realizată cu două săptămâni înainte de alegeri. Datele obținute au arătat că alegerile au fost mai vizibile în cele 10 noi state membre decât în cele 15 state membre mai vechi. Acest rezultat se corelează cu ceea ce afirma M. Lauristin[4] – faptul că statele care au obținut mai recent statutul de membru sunt mai interesate de dezvoltarea sferei publice europene decât celelalte state, deoarece văd în acest proces șansa lor de a fi incluse – ca parteneri egali și legitimi – într-un spațiu comunicațional european. O altă descoperire a studiului lui de Vreese *et al.* este aceea că actorii politici și

1. J. Peter, C. H. de Vreese, „In Search of Europe – A Cross-National Comparative Study of the European Union in National Television News", *Harvard Journal of Press/Politics*, 9 (4), 2004, pp. 3-24.

2. C. H. de Vreese, „Europe in the News: A Cross-National Comparative Study of the News Coverage of Key EU Events", *European Union Politics*, 2, 2001, pp. 283-307.

3. C. H. de Vreese, S. Banducci, H. A. Semetko, H. A. Boomgaarden, „The News Coverage of the 2004 European Parliamentary Election Campaign in 25 Countries", *European Union Politics*, 7 (4), 2006, pp. 477-504.

4. Lauristin, *op. cit.*

instituționali prezenți în știrile analizate erau mai degrabă actori naționali decât europeni. În ceea ce privește evaluarea inclusă în conținutul știrilor, aceasta era mai degrabă negativă în vechile state membre, în timp ce pentru cei 10 noi membri ai Uniunii s-au înregistrat atât evaluări negative, cât și pozitive față de UE.

Să ne referim și la cel de-al doilea tip de studii empirice care se focalizează pe europenizarea verticală – acelea care au în vedere perspectiva, unghiul din care respectivul subiect este mediatizat (cadraje sau scheme interpretative). Schuck și de Vreese[1] analizează modul în care au fost încadrate știrile cu privire la extinderea UE din 2004, perspectiva din care a fost mediatizat acest proces. Autorii arată că extinderea a fost prezentată ca un subiect controversat, însă în mod echilibrat. Cadrajul riscului și cel al oportunității au fost prezente la fel de mult în mediatizarea subiectului. În galeria studiilor care se focalizează pe perspectiva din care este prezentată problematica europeană, van de Steeg[2] analizează discursul cu privire la extinderea UE în patru săptămânale din Spania, Olanda, Marea Britanie și Germania. Autoarea descoperă că, deși a fost urmărită aceeași temă, modul în care aceasta a fost prezentată ține mai degrabă de o perspectivă „domestică", națională, iar nu de una europeană.

Un alt studiu asupra vizibilității și încadrării UE în știrile din șapte state membre, pe o perioadă cuprinsă între 1990 și 2006, a relevat legătura dintre variația în conținutul știrilor și dinamica opiniei publice[3]. Rezultatele cercetării au arătat că sprijinul public este influențat atât de cadrajul conflictului, cât și de cel al beneficiilor. Primul contribuie la scăderea sprijinului, în vreme ce al doilea îl amplifică.

Studiile asupra vizibilității temelor și actorilor UE, precum și cele cu privire la cadrajele folosite pentru a prezenta temele legate de UE în mass-media naționale, destul de numeroase în ultima vreme, contribuie nemijlocit la evidențierea modului în care comunicarea despre UE – mai ales comunicarea politică – este europenizată. Studiile contribuie la confirmarea ideii că *o singură* sferă publică europeană este imposibil de conceput. Astfel, variantele rămase sunt fie sferele publice naționale europenizate, fie sferele publice constituite în jurul unor subiecte anume (sferele publice *ad hoc*).

În România, o cercetare privind măsurarea vizibilității actorilor și temelor europene a fost realizată de către Corbu *et al*.[4]. Autorii au utilizat analiza de conținut pentru a determina cât de vizibile sunt temele europene în știrile și dezbaterile de televiziune. Eșantionul a cuprins 26 de emisiuni de dezbateri electorale și 58 de emisiuni de știri

1. A. Schuck, C. H. de Vreese, „Between Risk and Opportunity. News Framing and Its Effects on Public Support for EU Enlargement", *European Journal of Communication*, 21(1), 2006, pp. 5-32.

2. M. van de Steeg, „Rethinking the Conditions for a Public Sphere in the European Union", *European Journal of Social Theory* , 5(4), 2002, pp. 499-519.

3. R. Vliegenthart, A. Schuck, H. G. Boomgaarden, C. H. de Vreese, „News Coverage and Support for European Integration 1990-2006", *International Journal of Public Opinion Research*, 20(4), 2009, pp. 415-439.

4. N. Corbu, V. Frunzaru, M. Boțan, C. Schifirneț, „Stabilirea agendei publice referitoare la Uniunea Europeană: Alegerile Europarlamentare din 2009, în România", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2011.

difuzate la patru posturi de televiziune din România în perioada desfășurării alegerilor pentru Parlamentul European din iunie 2009. Studiul a relevat faptul că, în timpul campaniei electorale pentru alegerile europarlamentare, cele mai vizibile teme europene, prezente atât în știri, cât și în dezbateri, au fost politicile UE, moneda unică, economia, fondurile structurale și Parlamentul European.

Chiar dacă nu se încadrează neapărat în aria studiilor empirice privind vizibilitatea UE și cadrajele în care sunt mediatizate subiectele europene, se cuvine să menționăm aici și alte eforturi ale cercetătorilor români de a analiza europenizarea sferei publice. Cele mai reprezentative în acest sens sunt studiile realizate de Camelia Beciu[1]. Aceeași cercetătoare prezintă într-o manieră critică viziunile cu privire la sfera publică europeană, așa cum au fost ele consacrate de literatura de specialitate din Europa.

În general, studiile cu privire la europenizarea comunicării europene centrate pe mass-media românești sunt mai degrabă calitative. Cercetătorii au fost interesați să releve percepția actorilor români (actori individuali, instituționali, jurnaliști etc.) asupra UE și asupra procesului de integrare a României în Uniune. S-a folosit analiza de discurs (ca metodă de investigare calitativă generală; cele mai multe dintre studii s-au sprijinit pe analiza textuală) pentru a se investiga reprezentările mediatice ale Europei în dezbaterile televizate din România[2]. Alte cercetări au vizat percepția actorilor instituționali asupra europenizării[3] sau au recurs la paradigma constructivistă pentru a examina discursul și practicile jurnalistice folosite pentru a prezenta teme legate de Uniunea Europeană[4]. Bazându-și analiza pe o metodologie semio-discursivă, Beciu *et al.*[5] examinează practicile jurnalistice relevante pentru europenizarea discursului mediatic din România.

5.3. Sfera publică ad hoc

Cel de-al treilea model pe care îl vom prezenta pe scurt aici – sfera publică *ad hoc* – propune o imagine a sferei publice europene ca agregare a unor opinii în jurul

1. C. Beciu, „Spațiul public european – Emergența unei problematici", *Revista Română de Sociologie*, VII no. 4, 2004, pp. 287-298. C. Beciu, „«Europa» ca format mediatic. Construcția problemelor publice în discursul presei din România", în C. Beciu, N. Perpelea (coord.), *Europa și spațiul public. Practici comunicaționale, reprezentări, climat emoțional*, Editura Academiei, București, 2007, pp. 25-61. C. Beciu, „Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul «adaptării» la un nou sistem", *Revista Română de Sociologie*, no. 3-4, 2009, pp. 194-213.

2. C. Beciu, „Spațiul public european – Emergența unei problematici", *Revista Română de Sociologie*, VII no. 4, 2004, pp. 287-298.

3. C. Beciu, „Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul «adaptării» la un nou sistem", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 194-213. E. Balica, „Instituționalizarea probațiunii în România: Practici și strategii situaționale în contextul (post)aderării la Uniunea Europeană", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 299-317.

4. M. Lazăr, „Punctul de vedere european vs. Punctul de vedere național în discursul și practicile jurnalistice", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 253-263.

5. C. Beciu, N. Pelissier, N. Perpelea, „Du «eux» au «nous»: étude d'impact de la construction européenne sur la responsabilité sociale des journalistes", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 289-298.

unor teme și preocupări comune la nivel european. Este, mai degrabă, un model elitist, care pune accent pe formarea elitelor transnaționale. La baza constituirii acestui model stă o distincție între trei tipuri de publicuri[1]:

a. publicuri generale – participarea la comunicare este deschisă tuturor în mod egal, iar deliberarea se face doar pe baza argumentelor raționale; formarea opiniei este funcția pe care această sferă publică o îndeplinește;

b. publicuri segmentate/transnaționale – se constituie în jurul unor teme comune de interes; actorii care participă la acest tip de sferă publică sunt preocupați de rezolvarea problemelor;

c. publicuri puternice – sunt articulate în jurul unor discursuri instituționalizate și reglementate; accesul este garantat doar indivizilor specializați din sistemul politic; deliberarea din această sferă publică are ca rezultat luarea deciziilor.

Această distincție între diferite tipuri de publicuri este consecința „cerinței normative a sferei publice de a fi atât un for de deliberare și de formare a opiniei, cât și un mediu pentru acțiune colectivă”[2].

Sfera publică *ad hoc* presupune existența unor rețele de comunicare transnaționale concentrate în jurul dezbaterii unor probleme de interes comun pentru participanții la discurs. Aceste comunități constituite în jurul unei probleme (*issue communities*) iau naștere, se dezvoltă și dispar în cicluri, de unde și ideea că sfera publică astfel alcătuită este caracterizată de o anumită fluiditate. Publicul segmentat și concentrat în jurul unei probleme comune există atâta timp cât există problema respectivă. În general, aceste comunități discursive se formează în jurul unor crize, al unor scandaluri sau al unor campanii derulate la nivel european. Aceste evenimente importante din viața Uniunii trezesc funcția sferei publice de legitimare și contestare a discursului și acțiunii oficiale. Eriksen enumeră câteva astfel de evenimente speciale care pot favoriza crearea unor publicuri transnaționale: scandalul provocat de boala vacii nebune, acuzațiile de corupție și fraudă ale Comisiei Santer, campania Euro. Aceste evenimente sunt vehicule ale comunicării într-o astfel de sferă publică deoarece contribuie la atingerea unei „rezonanțe transnaționale”[3]. Cu alte cuvinte, dezbaterea problemelor comune și rezolvările la care se ajunge în urma deliberării nu rămân închise în granițele unei sfere publice la care accesul este restricționat, ci ele sunt difuzate către și „auzite” de spectatori – un alt public – din afara spațiului deliberativ.

Chiar dacă se plasează între sfera publică generală, în care accesul este garantat tuturor, fără restricție, și sfera politică, a publicurilor puternice, la care participă doar indivizii specializați, elitele, sfera publică constituită în jurul unor probleme comune

---

1. E. O. Eriksen, „Conceptualising European Public Spheres: General, Segmented and Strong Publics”, in J. E. Fossum, P. Schlesinger (eds.), *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?*, Routledge, New York, 2007, pp. 23-43. E. O. Eriksen, *The Unfinished Democratization of Europe*, Oxford University Press, 2009.

2. Eriksen, *op. cit.*, 2009, p. 130.

3. H. J. Trenz, K. Eder, „The Democratizing Dynamics of a European Public Sphere. Towards a Theory of Democratic Functionalism”, *European Journal of Social Theory*, 7(1), 2004, p. 9.

nu favorizează, totuși, o pluralitate a opiniilor și a comunicării, în general. De fapt, am putea spune că, deși nu este precizat ca atare, publicurile transnaționale care converg într-o sferă publică sunt mai degrabă reprezentate de elite, iar nu de cetățeni obișnuiți preocupați de aceeași problemă la un moment dat. Garantarea accesului la sfera publică *ad hoc* pe baza specializării publicului conduce la o formă de comunicare elitistă. Experții și persoanele avizate, iar nu cetățenii obișnuiți, se constituie în public pentru a găsi soluții la probleme comune care îi preocupă. Acest lucru conduce la un tip de îndoială că sfera publică *ad hoc* poate fi văzută ca spațiu de evaluare a UE dintr-o perspectivă democratică, în care principiile pe baza cărora se judecă performanța guvernării sunt aceleași. Potrivit lui T. Risse, acest tip de discurs constituit *ad hoc* nu reușește să se prezinte ca o sferă publică în care aceleași teme sunt discutate în același timp, folosind aceleași criterii de relevanță pentru interpretarea lor[1].

Este interesant de remarcat faptul că sfera publică europeană (indiferent că o concepem ca sferă publică supranațională sau ca europenizare a sferelor publice naționale) este, de fapt, segmentată, diferențiată și fluidă. Este greu să identificăm un public clar delimitat (fie el format din cetățeni ai statelor membre, cetățeni europeni, elite sau alți actori publici) care să fie activ în sfera publică europeană; mai degrabă, avem de-a face cu un tip de „publicuri polifonice”[2], în care vocea elitelor este mai puternică decât vocea cetățenilor. În sfârșit, există autori care consideră că este posibilă chiar o variantă care să integreze atât varianta elitistă, cât și cea a europenizării sferelor publice naționale: „O sferă publică europeană autentică este, probabil, necesară doar la nivelul elitelor, în timp ce publicurile de masă pot rămâne în mod fundamental orientați către sfera națională, cu condiția ca respectiva sferă publică națională să fie, totuși, suficient de europenizată atât din punctul de vedere al conținutului, cât și al contextului instituțional, care să încurajeze dezbaterea și mobilizarea publică”[3].

6. Aspecte problematice în legătură cu sfera publică europeană

Am dori ca, în finalul acestei prezentări a conceptului de sferă publică europeană, să subliniem câteva aspecte problematice în legătură cu principalele dezbateri pe acest subiect. Așa cum am arătat, studiile care pornesc de la premisa imposibilității unei sfere publice europene unice, omogene, și care caută, în schimb, indicii ale europenizării

1. T. Risse, „Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators”, paper presented at the Annual Meeting of the European Union Studies Association, Nashville TN, March 27-30, 2003. http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/030322_europe_public.pdf, accesat pe 10 martie 2011.

2. Eriksen, *op. cit.*, 2009, p. 119.

3. R. Koopmans, F. Neidhardt, B. Pfetsch, „Conditions for the Constitution of a European Public Sphere”, Paper for the Euroconference *Democracy Beyond the Nation State*, Athens, 2000, p. 2.

sferelor publice naționale cunosc un adevărat *boom*, constituind, în sine, una dintre poveștile de succes ale europenizării, după cum remarca și H. J. Trenz.

Limitele acestor studii constau, de exemplu, în faptul că, deși vorbesc despre europenizarea sferei publice, studiază, de fapt, europenizarea discursului media în interiorul UE. Studiile empirice dedicate vizibilității UE în știri și schemelor interpretative în care respectivul subiect este plasat manifestă o propensiune spre mass-media, mai ales spre presa tipărită de calitate și, în interiorul acesteia, față de știri. Această predilecție spre presă (și spre știri) în analiza sferei publice nu ține cont de conversațiile interpersonale, de liderii de opinie, de rolul acestora atât în transmiterea mai departe a informației, cât și într-o primă interpretare a acesteia, în încadrarea informației într-o perspectivă sau alta. Revenind la fundamentele discuției despre sfera publică („care este rațiunea sa de a fi?"), trebuie relevată legătura dintre acest concept și crearea, consolidarea, reflectarea unei identități comune (în acest caz, europene). Rolul comunicării este deosebit de important, iar cel al mass-media cu precădere, dar un rol la fel de important îl joacă educația, marile narațiuni împărtășite, miturile, simbolurile, cultura pop ca echivalent contemporan al folclorului.

Aceasta ar fi, să spunem, o limită de natură metodologică, existând încercări de depășire – includerea din ce în ce mai frecventă a știrilor de televiziune și chiar a conversațiilor interpersonale în corpusurile analizate. De exemplu, există cercetări care urmăresc să afle răspunsul la întrebarea cât de prezentă este „Uniunea Europeană" pe agenda conversațiilor interpersonale, dacă reprezintă un subiect care reușește să treacă de discursul media sau de un discurs expert și să ajungă în miezul preocupărilor și conversațiilor zilnice ale oamenilor.

Există și anumite limite de natură analitică. În general, cercetările despre sfera publică, mai ales în varianta sa pragmatică, aceea de sferă publică mediatică, pornesc de la premisa (sau mai degrabă speranța) că toate punctele de vedere se exprimă public, în sfera publică (mediatică). Dar o mulțime de puncte de vedere rămân exprimate exclusiv în cadrul conversațiilor interpersonale; ele fie nu sunt preluate de către mass-media, fie nu sunt înaintate deloc către un context public, sunt puncte de vedere care rămân, în mod asumat, private. Mai ales pentru un context cultural cum este cel românesc, unde un anumit *pattern* cultural favorizează un decalaj accentuat între opiniile exprimate în sfera publică și cele exprimate într-un context privat, acest neajuns este destul de important, iar limitarea cercetării sferei publice la ceea ce se rostește efectiv „în public" și la ceea ce este preluat de mass-media redă numai o parte din procesele de adâncime prin care opinia publică se formează, se schimbă, se remodelează în funcție de stimuli externi.

Modelul sferelor publice naționale europenizate este fertil din punctul de vedere al cercetării aplicate și, în mod cert, a adâncit considerabil înțelegerea modului în care Uniunea Europeană a intrat pe agenda de preocupări a mass-media, a elitelor, a oamenilor obișnuiți, precum și cunoașterea modului în care, în jurul proiectului european, s-a articulat un sistem de înțelesuri și semnificații. Dar în adâncul acestei interpretări se presupune că la „sfera publică europeană" statele membre „participă" cu sferele lor publice naționale, că aceste sfere publice naționale există în aproximativ aceeași

formă de manifestare în toate statele membre. Sfera publică este și un produs al istoriei, al culturii și aici pot interveni tot felul de probleme: dacă sfera publică este sau nu reprezentativă, dacă în sfera publică se exprimă, într-adevăr, vocile cele mai autorizate, dacă sfera publică este imatură, dacă se reduce la mass-media, dacă este subminată de alte sfere (discuțiile din spatele ușilor închise). Sunt întrebări despre sferele publice naționale pe care discuția despre participarea la procesul de deliberare și legitimare la nivel european nu le poate ocoli.

Cercetările circumscrise acestui model evită, în mare parte, întrebări esențiale nu referitoare la sfera publică – europenizată sau nu –, ci la Uniunea Europeană ca entitate politică. Putem trece liniștiți mai departe – nu mai trebuie să căutăm o unică sferă publică europeană, omogenă, pentru că aceasta ar fi un ideal de neatins. Odată depășit acest obstacol, găsim „pe teren" mai multe sfere publice europenizate, sau preocupate de subiectul Uniunea Europeană, cu grade diferite de europenizare; găsim sfere publice europenizate în clustere, „Europele" coagulate în interiorul UE – pe criterii de mărime și forță economică, pe criterii legate de momentul aderării, pe criterii de apartenență sau nu la zona euro, pe criterii de interese geopolitice. Dacă îmbrățișăm ideea sferelor publice *light*, unele dintre ele fiind europenizate, altele nu, ce spune acest lucru despre UE ca uniune politică? Cum se mai creează solidaritatea, cum se obține legitimitatea și cum se ajunge la uniunea politică?

În sfârșit, discuțiile despre sfera publică europeană – indiferent de modul de conceptualizare a acesteia – nu ar trebui să evite faptul că, în cele din urmă, procesul de creare a uniunii politice, de adâncire a integrării, trebuie impulsionat, condus de către elite – politice, economice, intelectuale. Ceea ce nu echivalează cu a spune că proiectul european ar trebui să fie unul elitist, ci că are nevoie de lideri de anvergură, capabili să revendice cauza europeană și să o reconfigureze în concordanță cu cerințele contemporane.

Partea a doua

Aderarea României la spațiul Schengen: încadrarea mediatică, percepția socială și dezbaterea publică

I. Argument

Aşa cum am arătat în secţiunea anterioară, cercetarea sferei publice europene se află la intersecţia ştiinţelor politice şi a ştiinţelor comunicării. Investigarea acestui concept s-a intensificat în ultimii ani, ca urmare a decalajului dintre Uniunea Europeană înţeleasă în dimensiunea sa instituţională – structuri, oficiali, tratate, reguli – şi „Uniunea cetăţenilor". Instituţiile europene au fost acuzate de lipsă de transparenţă, iar răspunsul negativ al cetăţenilor europeni în contextul unor referendumuri cruciale a fost interpretat drept un deficit democratic, ulterior redenumit „deficit de comunicare". Investigarea sferei publice europene s-a dovedit a fi un demers solicitant, atât din punct de vedere teoretic, cât şi empiric. În ceea ce priveşte latura teoretică, nu s-a ajuns încă la un consens cu privire la o definiţie şi un model unanim acceptate. Exista opinii conform cărora o sferă publică europeană nu există, luând în considerare lipsa unei identităţi colective europene, lipsa implicării în problemele europene dintr-o perspectivă europeană, vizibilitatea redusă a temelor europene în media naţionale, absenţa unui sistem media paneuropean etc.

După cum am văzut, literatura conturează trei modele ale sferei publice europene: a) sfera publică europeană omogenă (sfera publică *heavy*), b) sferele publice naţionale europenizate pe orizontală sau pe verticală şi c) sferă publică *ad hoc*, fluidă, creată în urma agregării unor opinii în jurul unor teme şi preocupări comune la nivel european. Un consens relativ s-a articulat recent în jurul ideii că modelul cel mai viabil atât din punct de vedere conceptual, cât şi practic, este cel al sferelor publice naţionale europenizate. În această perspectivă, este mai corect să vorbim despre „sfere publice europene", decât să rămânem cantonaţi în jurul ideii că este posibilă apariţia unei singure sfere publice europene. Pentru a putea vorbi despre sfere publice naţionale europenizate, importantă este promovarea unei perspective europene, şi nu naţionale, atunci când se dezbat probleme ale Uniunii Europene. Un rol fundamental în apariţia sferelor publice europenizate revine actorilor care intermediază transmiterea mesajelor de la nivelul Uniunii Europene către cetăţeni – mass-media, reprezentanţi ai instituţiilor europene, ai instituţiilor publice din statele membre etc.

Cercetarea de faţă se fundamentează pe modelul sferei publice naţionale europenizate, urmărind testarea lui empirică într-un context particular: perioada 21 decembrie 2010-21 ianuarie 2011. Începutul perioadei este delimitat de momentul în care miniştrii de Interne francez şi german au trimis o scrisoare Comisiei Europene, precum şi statelor care deţineau şi urmau să deţină preşedinţia Uniunii Europene, prin care propuneau

amânarea aderării României şi Bulgariei la spaţiul Schengen până la o dată ulterioară lunii martie 2011, stabilită iniţial. Cercetarea s-a axat pe următoarele direcţii:

– mediatizarea subiectului Schengen în media din alte state membre;

– mediatizarea subiectului Schengen în mass-media din România (TV şi online), cu accent pe probleme de vizibilitate, proeminenţă, actori publici, cadraje utilizate;

– percepţia publică referitoare la aderarea României la spaţiul Schengen;

– poziţia actorilor publici faţă de subiectul „Schengen".

În această carte, vom prezenta rezultatele preliminare ale cercetării, urmând ca alte rezultate referitoare la încadrarea subiectului Schengen (analiză cantitativă şi calitativă), evoluţia euroscepticismului în România şi contribuţia subiectului Schengen la acest proces să fie valorificate prin alte publicaţii. Înainte de a prezenta aceste rezultate preliminare, am considerat necesară o scurtă trecere în revistă a istoricului şi semnificaţiei spaţiului Schengen, pornind de la constatarea – validată ulterior prin cercetarea cantitativă şi prin sondajul de opinie – că nivelul de informare despre acest subiect este destul de scăzut.

II. Spațiul Schengen – istoric și semnificație

Spațiul de cooperare Schengen a fost stabilit prin Acordul Schengen semnat în 1985. Scopul Acordului a fost eliminarea treptată a controalelor la frontierele interne ale statelor semnatare pentru a asigura libertatea de mișcare a bunurilor, serviciilor și persoanelor, în așteptarea unor dispoziții adoptate de toate statele membre ale Uniunii Europene[1]. Ca urmare a indeciziei unor state membre cu privire la cine anume ar trebui să beneficieze de libertate deplină de mișcare (membri ai UE sau nu), precum și cu privire la mijloacele de obținere a acestei libertăți[2], Franța, Germania, Belgia, Luxemburg și Olanda au semnat acest Acord, creând un spațiu cunoscut drept „spațiul Schengen", după numele orașului din Luxemburg în care a avut loc ceremonia de semnare.

Acordul semnat la 14 iunie 1985 a fost urmat de convenția de punere în aplicare (Convenția Schengen), semnată la data de 19 iunie 1990. Cooperarea Schengen a intrat în vigoare în 1995 prin eliminarea controalelor la granițele interne ale statelor semnatare și crearea unei singure frontiere externe, unde controalele imigrației în spațiul Schengen se desfășoară conform unui set comun de proceduri. Unii autori de specialitate interpretează acest proces ca pe o înlocuire a frontierelor soft cu cele hard, în sensul că, în interiorul spațiului Schengen, mișcarea se realizează cu mai multă ușurință, dar pătrunderea din exterior devine mai dificilă[3]. Au fost adoptate reguli și proceduri comune privind vizele, dreptul de azil și controalele la granițele externe pentru a permite libertatea de mișcare între statele semnatare fără a perturba legea și ordinea.

Pentru a se asigura siguranța persoanelor în spațiul Schengen, au fost adoptate o serie de măsuri *compensatorii* (art. 17 Acordul Schengen), după cum urmează:

– cooperarea polițienească: sprijinul reciproc al polițiilor în domeniul asistenței judiciare; schimbul de ofițeri de legătură între polții; cooperarea transfrontalieră la granițele interne, în special prin înființarea serviciilor comune ale poliției, vămii și poliției de frontieră pentru toate statele contractante; misiuni de supraveghere și urmărire transfrontalieră a poliției;

– cooperarea judiciară a statelor membre Schengen;

---

1. S. K. Karanja, *Transparency and the Proportionality in the Schengen Information System and Border Control Co-operation*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 40.

2. G. Papagianni, *Institutional and Policy Dynamics of EU Migration Law*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p. 13.

3. H. Grabbe, „The Sharp Edges of Europe: Extending Schengen Eastwards", *International Affairs*, Vol. 76, Issue 3, 2000, p. 505.

– Sistemul Informatic Schengen (SIS) – un sistem comun de urmărire polițienească transfrontalieră;

– protecția datelor cu caracter personal[1].

Măsurile menționate anterior, împreună cu Acordul Schengen, Convenția de Implementare a Acordului Schengen, deciziile și declarațiile adoptate de către Comitetul Executiv Schengen stabilit în 1990, precum și protocoalele și acordurile de aderare care au urmat constituie acquis-ul Schengen[2]. Inițial, acquis-ul Schengen nu a făcut parte din cadrul legislativ comunitar. Acest lucru s-a schimbat prin semnarea Tratatului de la Amsterdam (la 2 octombrie 1997, intrat în vigoare la data de 1 mai 1999), la care a fost anexat Protocolul privind integrarea acquis-ului Schengen în cadrul Uniunii Europene. Începând cu acest moment, acquis-ul Schengen face parte din legislația comunitară și a fost transferat în noul Titlu IV – Vize, azil, imigrație și alte politici legate de libera circulație a persoanelor – al Tratatului privind Uniunea Europeană[3].

Necesitatea încorporării Schengen în cadrul legal al Uniunii Europene a reieșit în primul rând din similaritatea politicilor Schengen și UE privind libertatea de mișcare a persoanelor și în al doilea rând din „nevoia unei modalități mai responsabile și democratice de luare a deciziilor în spațiul Schengen”[4]. Odată cu integrarea acquis-ului Schengen în legislația comunitară, Consiliul Uniunii Europene a preluat atribuțiile Comitetului Executiv. Apoi, prin Decizia 1999/307/EC de la 1 mai 1999, Consiliul a stabilit procedura de încorporare a Secretariatului Schengen în Secretariatul General al Consiliului și, de asemenea, au fost stabilite și alte grupuri de lucru[5].

Prin Deciziile 1999/435/EC și 1999/436/EC din 20 mai 1999, Consiliul a stabilit elementele acquis-ului Schengen, stabilind totodată temeiurile juridice pentru fiecare în cadrul Tratatului privind Uniunea Europeană și Tratatului de instituire a Comunității Europene[6]. De la această dată, legislația privind spațiul Schengen a mai fost extinsă, toate modificările fiind publicate în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene.

La 13 octombrie 2006 a intrat în vigoare Codul Frontierelor Schengen [Regulamentul (CE) nr. 562/2006]. Acesta consolidează și dezvoltă în continuare legislația Schengen. Titlul III din cod a confirmat absența oricăror controale asupra persoanelor care trec frontierele interne între țările membre ale spațiului Schengen[7].

Există câteva particularități ale spațiului Schengen. În primul rând, patru dintre statele semnatare ale Acordului Schengen nu sunt state membre ale Uniunii Europene, respectiv: Islanda, Norvegia, Elveția și Lichtenstein (ultimul stat care a aderat la Schengen, pe 7 martie 2011). În al doilea rând, Irlanda și Marea Britanie, două state membre ale UE, au decis să nu aplice în totalitate aquis-ul Schengen, dar colaborează cu

1. http://www.schengen.mai.gov.ro/index05.htm
2. http://www.schengen.mai.gov.ro/index01.htm
3. *Idem.*
4. Boer, *apud* S. K. Karanja, *op.cit.*, p. 44.
5. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33020_en.htm
6. *Idem.*
7. http://ec.europa.eu/romania/news/evaluare_codul_frontierelor_schengen_ro.htm

statele membre Schengen în anumite domenii[1]. În sfârșit, Cipru a decis să nu aplice, pentru moment, prevederile acquis-ului Schengen în domeniul Sistemului de Informații Schengen, dar intenționează să se conecteze la SIS de a doua generație (SIS II) odată cu operaționalizarea acestuia. Pentru deveni membru cu drepturi depline al spațiului Schengen, un stat trebuie să facă dovada aplicării în totalitate a acquis-ului Schengen. Decizia privind aderarea acestuia se ia în unanimitate de către Consiliu, însă după ce a fost consultat Parlamentul European[2].

În România, instituția coordonatoare a procesului de aderare la spațiul Schengen este Ministerul Administrației și Internelor. De asemenea, există Autoritatea Responsabilă pentru Facilitatea Schengen, având responsabilitatea coordonării implementării asistenței comunitare prin Facilitatea Schengen. Prin HG nr. 1317/2007 a fost constituit, în cadrul MAI, Departamentul Schengen, care asigură și răspunde de îndeplinirea condițiilor necesare pentru aderarea la Schengen[3]. În afară de acest departament, pe lângă MAI funcționează și Comisia Națională de Autoevaluare Schengen, organism consultativ, fără personalitate juridică, înființat prin HG 882/05.07.2006, care asigură coordonarea inter-instituțională a problemelor legate de aderarea la spațiul Schengen[4].

Potrivit art. 8 din Protocolul Schengen[5], pentru a adera la spațiul Schengen, noile state membre, inclusiv România, trebuie să accepte în totalitate acquis-ul Schengen. Există două categorii de prevederi ale acquis-ului Schengen:

– prevederi care nu sunt legate de ridicarea controalelor la frontierele interne (Categoria I, etapa pre-aderare la UE) – nu sunt supuse procesului de evaluare Schengen;

– prevederi direct legate de ridicarea controalelor la frontierele interne (Categoria a II-a, etapa post-aderare la UE) – sunt supuse procesului de evaluare Schengen[6].

Negocierile României pentru aderarea la spațiul Schengen au început în 2001, după declanșarea procesului de negociere a aderării la Uniunea Europeană (15 februarie 2000). La 30 noiembrie 2001, Guvernul României a transmis Conferinței pentru Aderare România-UE Documentul de Poziție pe Capitolul 24 – Justiție și Afaceri Interne (din Tratatul de Aderare), care a avut ca anexă Planul de Acțiune Schengen[7] (acest plan de acțiune a fost monitorizat și actualizat anual, astfel încât la data stabilită pentru aderare, 1 ianuarie 2007, România a îndeplinit criteriile minimale pentru aplicarea Convenției Schengen[8]).

În aprilie 2002 s-au deschis negocierile pe Capitolul 24 – Justiție și Afaceri Interne. Comisia Europeană a transmis României Poziția Comună asupra Documentului de Poziție pe Capitolul 24, care conține o evaluare a situației României în ceea

---

1. http://www.schengen.mai.gov.ro/index02.htm
2. http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/borders/borders_schengen_en.htm
3. http://www.schengen.mai.gov.ro/index11.htm
4. *Idem*.
5. E. Brouwer, *Digital Borders and Real Rights*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 59.
6. http://www.schengen.mai.gov.ro/index06.htm
7. http://www.schengen.mai.gov.ro/index13.htm
8. *Idem.*

ce privește preluarea acquis-ului în domeniul JAI și o serie de observații și solicitări adresate autorităților române. România a acceptat în totalitate aquis-ul Schengen și nu a solicitat perioade de tranziție sau derogări[1].

La 18 iulie 2002, în cadrul reuniunii delegației sectoriale la nivel de secretar de stat, a fost prezentat și acceptat proiectul Documentului de Poziție Complementar la Capitolul 24 – JAI, iar în decembrie 2004 s-au încheiat negocierile de aderare la Schengen (prin închiderea Capitolului 24 – JAI), confirmându-se în același timp, în cadrul Consiliului European, calendarul de aderare[2].

Implementarea și aplicarea prevederilor din Categoria a II-a presupune ca toate pre-condițiile legislative, operative și tehnice să fie îndeplinite, în special cerințele referitoare la accesul la Sistemul Informatic Schengen II (SIS II) și la un control eficient la frontierele externe. Evaluarea Schengen este în responsabilitatea Grupului de Lucru Evaluare Schengen (SCHEVAL) din cadrul Consiliului UE[3].

În cazul României, acest proces a cuprins următoarele etape:

1. Transmiterea de către România a unei Declarații de pregătire („Declaration of readiness") privind pregătirea pentru demararea procesului de evaluare Schengen (la data de 28 iunie 2007, România a transmis Declarația de Pregătire prin care a propus a doua jumătate a anului 2008 ca dată privind începerea procesului de evaluare pe trei domenii: Cooperare polițienească, Vize și Protecția datelor).

2. Transmiterea, de către Secretariatul General, a unui chestionar extins care conține întrebări detaliate despre toate aspectele relevante pentru implementarea și aplicarea prevederilor Schengen Categoria a II-a.

3. Completarea de către România a chestionarului și transmiterea acestuia către Consiliul UE.

4. Demararea vizitelor de evaluare, transmiterea de întrebări suplimentare, chestionare etc.

5. Redactarea unui raport care să analizeze stadiul de pregătire a fiecărui stat membru pentru aplicarea prevederilor Categoriei a II-a. Acest raport include recomandări pentru corectarea sau îmbunătățirea aspectelor mai puțin satisfăcătoare.

6. Decizia Consiliului UE cu privire la eliminarea controalelor la frontierele interne[4].

La finalul anului 2007, s-a ridicat problema aderării în comun la spațiul Schengen a Bulgariei și României „pentru a evita costuri suplimentare, paralelisme în programul de evaluare precum și evaluarea frontierei comune ca viitoare frontieră externă și nu ca frontieră internă"[5]. În perioada 24-26 ianuarie 2008, cu ocazia Consiliului JAI desfășurat la Brdo, a fost semnată de către miniștrii de Interne ai celor două țări Declarația Comună România-Bulgaria și depusă la Secretariatul General al Consiliului UE. Astfel a fost asumat anul 2011 ca data de aderare comună la

1. *Idem.*
2. *Idem.*
3. http://www.schengen.mai.gov.ro/index06.htm
4. http://www.schengen.mai.gov.ro/index07.htm
5. http://www.schengen.mai.gov.ro/index07_01.htm

spațiul Schengen. În martie 2008, Bulgaria și România au stabilit, de comun acord, calendarul misiunilor de evaluare Schengen, care aveau să demareze la începutul anului 2009, în domeniile: cooperare polițienească, protecția datelor, vize, frontiere maritime, aeriene, terestre și SIS. Pe 23 februarie 2010 a fost discutat și semnat Planul de acțiune comun pentru parteneriatul și implementarea de acțiuni comune în vederea pregătirii Republicii Bulgaria și României pentru aderarea la spațiul Schengen în martie 2011[1].

Pentru a pune în aplicare acquis-ul Schengen, România și Bulgaria au beneficiat de Facilitatea Schengen. Astfel, începând din 2007, un sprijin financiar considerabil a fost acordat prin Fondul european pentru granițele externe (1.820 milioane euro pentru perioada 2007-2013)[2].

În vederea aderării la Schengen, în perioada 2009-2010, în România s-au desfășurat șapte misiuni de evaluare, după cum urmează:

– martie 2009 – cooperare polițienească;
– aprilie 2009 – protecția datelor cu caracter personal;
– iunie 2009 – vize;
– septembrie 2009 – frontiere maritime;
– noiembrie 2009 – frontiere aeriene;
– martie 2010 – frontiere terestre;
– decembrie 2010 – Sistemul de Informații Schengen[3].

La data de 21 decembrie 2010, miniștrii de Interne ai Franței și Germaniei au cerut amânarea aderării României și Bulgariei la Schengen (pentru o cronologie a evenimentelor care au urmat trimiterii acestei scrisori, vezi Anexa 2).

1. *Idem*.
2. http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/618&format=-HTML&aged=0&language=RO&guiLanguage=en
3. http://www.schengen.mai.gov.ro/calendar.htm

III. Subiectul Schengen în presa internațională

În secțiunea teoretică dedicată sferei publice europene, am arătat că o direcție de cercetare deosebit de relevantă se axează pe fenomenul europenizării orizontale, urmărind să observe în ce măsură sferele publice naționale sunt receptive la problemele, frământările, dezbaterile din alte sfere publice ale altor state membre. Această direcție de cercetare valorifică o idee a lui Jürgen Habermas, potrivit căruia esențială pentru viabilitatea conceptului de sferă publică la nivel european este receptivitatea reciprocă a sferelor publice naționale. În acest context, am avut curiozitatea de a vedea cât de prezent a fost subiectul Schengen în presa internațională.

În cercetarea de față am încercat să surprindem nu numai proeminența acestui subiect în presa internațională, ci și trăsăturile sale distinctive, maniera în care el a fost încadrat mediatic de către cele mai importante cotidiene europene și americane. Unul dintre obiectivele cercetării a constat în identificarea unor *pattern*-uri de conținut în știrile legate de amânarea aderării României și Bulgariei la spațiul Schengen, pornind de la premisa că relatările jurnalistice implică în cele din urmă „manipularea unor clișee, a unor unghiuri, a unor tendințe și a unor scenarii predefinite care produc un răspuns convențional în mințile cititorilor”[1].

În lucrarea *The Power of News*, Michael Schudson arată că există două tipuri de prezentare jurnalistică – informația și poveștile.[2] Puterea fundamentală a jurnalismului, spune el, se găsește în formele în care pot fi făcute afirmațiile despre realitate, jurnaliștii trecând de la relatarea evenimentelor la interpretarea lor. Astfel de interpretări au dat semnificații diferite subiectului Schengen, care a fost reîncadrat în funcție de interesele/curiozitățile publicului național – în multe dintre situații, proximitatea sau implicarea directă a țării respective joacă un rol important (spre exemplu, un cititor francez sau bulgar se raportează diferit la acest subiect față de un cititor britanic sau american) – sau în funcție de interesele/politicile editoriale (vezi diferențele notabile dintre cotidianul de stânga *Le Figaro* și cotidianul de centru-dreapta *Le Monde*).

Încadrarea jurnalistică a cazului Schengen ilustrează cu prisosință ideea că „nu evenimentul relatat determină forma, conținutul, semnificația sau adevărul știrii, ci știrea determină semnificația evenimentului”[3]. Aprofundarea modului în care au fost construite știrile

---

1. B. Zelizer, *Despre jurnalism la modul serios. Știrile din perspectivă academică*, trad. R. Radu, Iași, Polirom, 2008, p. 140.

2. M. Schudson, *The Power of News*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2003.

3. J. Hartley, *Discursul știrilor*, trad. M. Mitarca, Iași, Polirom, 1999, p. 231.

despre amânarea intrării României şi Bulgariei în spaţiul Schengen în diverse cotidiene, provenind din cinci ţări diferite, ne va ajuta să „citim" mai bine semnificaţiile acestui eveniment şi modul în care el a fost „decupat" de cotidienele analizate.

1. Metodologia cercetării

Pentru coerenţa şi consistenţa analizei, am selectat intervalul de maximă vizibilitate mediatică, 21 decembrie 2010-21 ianuarie 2011, şi ediţiile online ale primelor 3 cotidiene din Franţa, Germania, Marea Britanie, Statele Unite. În plus, o atenţie deosebită a fost acordată articolelor provenind din două ţări vecine – Bulgaria şi Ungaria –, ambele având un rol important în „dosarul" Schengen.

Au fost analizate 101 articole din presa franceză, germană, britanică, ungară şi bulgară, 40 dintre acestea fiind dedicate exclusiv subiectului Schengen. Se remarcă în primul rând absenţa subiectului din presa americană, situaţie explicabilă prin neîndeplinirea criteriului proximităţii şi prin orientarea, deja tradiţională, a mass-media americane spre chestiunile legate de politica internă. Cele mai multe articole (11) dedicate subiectului Schengen au fost identificate în presa din Marea Britanie, situaţie oarecum neaşteptată, dat fiind faptul că Marea Britanie nu a fost un actor direct implicat în decizia de amânare a aderării României şi Bulgariei la spaţiul Schengen. Ca pondere a informaţiei legate de aderare, au urmat presa bulgară (10 articole) şi presa franceză (8 articole).

În continuare, vom prezenta o analiză preponderent calitativă, de tip analiză textuală, a articolelor selectate, urmărind în principal două direcţii de investigaţie: pe de o parte, vizibilitatea subiectului Schengen-România în presa naţională a ţărilor europene selectate şi, pe de altă parte, modalitatea în care subiectul a fost abordat în cotidienele analizate. Pentru fiecare ţară vom oferi şi câteva date cantitative, care vor uşura prezentarea aspectelor legate de vizibilitate.

2. Analiza datelor

2.1. Cazul Schengen în presa franceză

Pentru a identifica vizibilitatea subiectului Schengen în presa franceză, am selectat primele trei cotidiene franceze din punctul de vedere al tirajului: *Le Monde, Le Figaro* şi *Libération*. Au fost analizate ediţiile online arhivate din intervalul 21 decembrie 2010-21 ianuarie 2011, căutarea după cuvântul-cheie „România" generând un număr total de 16 articole.

Cele mai mute articole aparţin cotidianului *Le Figaro* (11 articole), urmat de *Libération* (3 articole) şi *Le Monde* (2 articole). Din numărul total de şaisprezece articole,

subiectul Schengen a fost abordat în opt, după cum urmează: 5 articole – *Le Figaro*; 2 articole – *Le Monde*; 1 articol – *Libération*. Celelalte articole au tratat următoarele subiecte: proiectul reactoarelor nucleare din România, din care partenerul francez GDF Suez a decis să se retragă (2 articole în *Le Figaro*); rromii de origine română (un articol în *Le Monde* şi un altul în *Le Figaro*); deblocarea a 900 de milioane de euro pentru România de către FMI; gestul de protest al lui Adrian Sobaru, care s-a aruncat de la un balcon al Parlamentului în plenul unei şedinţe; discuţiile legate de acordarea de paşapoarte ungare minorităţilor aparţinând acestei etnii aflate pe teritoriul României – toate aceste subiecte au apărut în câte un articol al cotidianului *Le Figaro*.

Un caz aparte îl reprezintă un subiect prin excelenţă de tip „fapt divers", care apare într-o ediţie a *Libération*. Articolul respectiv, intitulat „În România, apa sfinţită curge la robinet", relatează iniţiativa unui preot din Timişoara care a decis să sfinţească întregul rezervor de apă potabilă al oraşului, pentru a ajunge celor 300.000 de locuitori.

Dintre aceste articole, unul singur a fost editorial; acesta a apărut în ediţia din 22 decembrie 2010 a cotidianului *Le Figaro* şi a fost intitulat sugestiv „Nu unei Europe balcanizate", autorul fiind Pierre Rousselin. Editorialul are o tentă puternic negativă, atitudinea nefavorabilă faţă de România fiind manifestă şi circumscrisă în jurul a două ideii majore: a) Franţa şi Germania au datoria de a opri balcanizarea Europei şi b) România şi Bulgaria nu şi-au câştigat dreptul de a adera la spaţiul Schengen, neîndeplinindu-şi nici măcar condiţiile de admitere în UE. Celelalte articole care tratează acest subiect au o lungime medie, de 350-450 de cuvinte, excepţie făcând un articol din *Libération* de 567 de cuvinte, care a avut şi cel mai mare număr de comentarii – 228.

Acest articol prezintă întreaga situaţie într-o manieră mai detaliată, amintind atât de scrisoarea trimisă de miniştrii de Interne francez şi german comisarului european însărcinat cu problemele de securitate, în care solicită blocarea intrării României şi Bulgariei în spaţiul Schengen, cât şi poziţia preşedintelui Traian Băsescu, care denunţă gestul ca fiind un „act de discriminare".

În tabelul următor sunt reunite informaţiile legate de cele şaisprezece articole, cu menţiunea titlului, a datei apariţiei şi a celor două criterii de vizibilitate: *lungime* (număr total de cuvinte) şi *număr de reacţii/comentarii*. Un al treilea criteriu – poate cel mai important – este cel al *editorializării*, însă am făcut deja menţiunea că un singur articol aparţine categoriei „editorial", cel apărut în data de 22 decembrie în *Le Figaro*.

Tabelul 3. Articolele dedicate subiectului Schengen în presa franceză

Data apariției	Titlu	Număr de cuvinte	Reacții/ comentarii
Le Monde			
21.12	Paris et Berlin bloguent l'entrée de la Bulgarie et de la Roumanie dans l'espace Schengen	354	0
23.12	Paris et Berlin sont contre l'élargissement de Schengen	421	3
Le Figaro			
7.01	Schengen: Bulgarie et Roumanie exclus	188	22
22.12	Non à une Europe balkanisée	431	28
22.12	Schengen: Wauquiez détaille les exigences françaises	451	15
21.12	Schengen s'éloigne pour la Roumanie et la Bulgarie	321	4
21.12	Schengen: Bulgarie et Roumanie bloquées	208	18
Libération			
21.12	Schengen: la France et l'Allemagne bloquent l'entrée de la Bulgarie et de la Roumanie	567	228

Coroborând toate aceste date, este important să observăm două lucruri: vizibilitatea redusă a acestui subiect în presa franceză din intervalul analizat și relatarea lui de către unul dintre cele trei cotidiene (*Le Figaro*) într-o manieră foarte puțin nuanțată, impregnată de judecăți de valoare și subiectivism. Toate articolele reiterează ideea unui conflict, a unei rupturi. Titlurile din *Le Monde* și *Libération* îi indică pe cei patru actori implicați, Franța, Germania, România și Bulgaria pe poziții total adverse; primele două „blochează", „se opun", „sunt contra" aderării celor din urmă la spațiul Schengen. În cotidianul *Le Figaro* apar și alte nuanțe, făcându-se trimitere: a) la un „blocaj", o „excludere", o „îndepărtare" de spațiul Schengen; b) la exigențele franceze; și c), într-o manieră ultimativă, la imperativul de a opri balcanizarea Europei.

Edițiile *Le Figaro* reprezintă mostre de jurnalism de opinie, în interiorul cărora raportările negative sunt evidente. Cazul editorialului din data de 22 decembrie 2010 este ilustrativ, ideea balcanizării Europei, reprezentată de aderarea celor două state la spațiul Schengen, fiind susținută, după părerea noastră, cu mult pathos.

Sintetizând, se poate afirma că subiectul Schengen nu a fost prea vizibil în presa franceză. Iar atunci când a fost prezent, a fost plasat pe teritoriul emoționalului, dincolo de logica neutralității și imparțialității jurnalistice.

2.2. Cazul Schengen în presa germană

Subiectul Schengen a fost identificat în principalele trei cotidiene germane, *Die Welt, Frankfurter Allgemeine Zeitung* și *Süddeutsche Zeitung*. Analiza s-a bazat pe edițiile online ale acestor cotidiene din intervalul 21 decembrie 2010-26 ianuarie 2011; căutarea după cuvintele-cheie România, Bulgaria și Schengen a generat un număr de șapte articole.

Trei articole aparțin cotidianului *Die Welt*, urmat de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* și *Süddeutsche Zeitung* cu câte două articole fiecare. Subiectul Schengen a fost abordat în șase dintre cele șapte articole, astfel: 2 articole – *Die Welt*; 2 articole – *Frankfurter Allgemeine Zeitung*; 2 articole – *Süddeutsche Zeitung*. În aceste articole au mai fost relatate următoarele subiecte: securitatea la granița dintre Bulgaria și Turcia; securizarea aeroporturilor din Bulgaria și România; corupția și justiția din România; integrarea Croației în Uniunea Europeană; precum și necesitatea elaborării unei strategii europene de integrare a minorității rrome.

Articolele monitorizate prezintă informațiile în mod obiectiv, fără tente discriminatorii, cu o lungime medie de 476 de cuvinte, excepție făcând un articol din *Süddeutsche Zeitung* de 909 cuvinte, care a avut și cel mai mare număr de comentarii (47). Acest articol prezintă punctul de vedere al premierului ungar, Viktor Orban, care, în cadrul unei întâlniri de la Strasbourg a Parlamentului European, a precizat că obiectivele președinției Ungariei pentru următoarele șase luni sunt aderarea Croației la Uniunea Europeană și integrarea Bulgariei și României în spațiul Schengen.

În tabelul următor sunt reunite informațiile legate de cele șapte articole, cu menționarea titlului, a datei apariției și a celor două criterii de vizibilitate: lungime (număr total de cuvinte) și număr de reacții/comentarii. La acestea se adaugă o descriere succintă a fiecărui articol.

Tabelul 4. Articole referitoare la subiectul Schengen în presa germană

Data apariției	Titlu	Descriere	Număr de cuvinte	Reacții/ comentarii
Die Welt				
19.01.11	Ungarns Premier Orban nimmt Kampf mit Europa auf	Premierul Ungariei a afirmat că Ungaria își dorește ca Croația să adere la Uniunea Europeană până în vară, iar Bulgaria și România să fie integrate în spațiul Schengen.	783	1
21.01.11	Schengen-Raum: De Maizière gegen Beitritt von Rumänien und Bulgarien	Într-o dezbatere publică, ministrul de Interne german, Thomas de Maizière (CDU), a afirmat că integrarea României și a Bulgariei este prematură din cauza problemelor pe care aceste țări le au cu corupția și justiția.	134	0
25.01.11	Schengen-Beitritt Rumäniens und Bulgariens gestoppt	Integrarea României și a Bulgariei în Schengen este amânată până în octombrie 2011 din cauza tergiversărilor problemelor legate de securitatea și întărirea frontierelor.	354	25

Data apariției	Titlu	Descriere	Număr de cuvinte	Reacții/ comentarii
Frankfurter Allgemeine				
23.12.10	Schengen-Abkommen: Rumänien empört über „Diskriminierungen“	Guvernul de la București este revoltat de anunțul Germaniei și Franței în legătură cu respingerea integrării României și Bulgariei în spațiul Schengen, precizând că aceasta este o încălcare a Tratatului de la Lisabona.	38	0
26.01.11	Rumänien und Bulgarien: Keine Erweiterung von Schengen	Integrarea României și a Bulgariei în spațiul Schengen se amână pe o perioadă nedeterminată. Ministrul de Interne ungar, Sandor Pinter, a afirmat că Bulgaria nu întrunește toate condițiile de securitate necesare pentru a fi membră a spațiului Schengen. România este, în schimb, considerată ca fiind pregătită din punct de vedere tehnic, chiar dacă există dificultăți minore în utilizarea Sistemului de Informații Schengen (SIS). Pinter a ținut să precizeze că o posibilă integrare a celor două state va fi posibilă în momentul în care toate țările din Uniunea Europeană vor fi de acord, Germania și Franța refuzând să le dea undă verde încă din decembrie 2010.	542	0
Süddeutsche Zeitung				
21.01.11	Ungarn und die EU-Ratspräsidentschaft: Mehr Chancen als Risiken	Premierul ungar, Viktor Orban, susține integrarea României și Ungariei în spațiul Schengen și menționează că este încălcat Tratatul de la Lisabona.	465	2
19.01.11	Viktor Orban vor dem EU-Parlament: „Ich bin zum Kampf bereit“	La Strasbourg, în cadrul unei întâlniri a Parlamentului European, premierul ungar, Viktor Orban, a precizat că obiectivele președinției Ungariei pentru următoarele șase luni sunt: aderarea Croației la Uniunea Europeană și integrarea Bulgariei și României în spațiul Schengen.	909	47

Este foarte important de precizat că, deși beneficiază de o vizibilitate redusă în presa germană (numai șapte articole în cele trei cotidiene principale) în intervalul analizat, subiectul Schengen se bucură de o relatare neutră, fără elemente de tendențiozitate. Titlurile articolelor sunt foarte sugestive, mai multe indicându-l pe premierul ungar, Viktor Orban, ca fiind principalul actor în susținerea României și Bulgariei în acest demers.

2.3. Cazul Schengen în presa britanică și americană

Monitorizarea cotidienelor britanice cu cea mai mare circulație după cuvântul-cheie „România" a generat 84 de articole, după cum urmează: 43 de articole în *The Guardian*, 21 articole în *The Telegraph* și 20 de articole în *Financial Times.* Din articolele extrase din *The Guardian*, un singur text face referire la subiectul vizat, în *The Telegraph* sunt două articole în legătură cu aderarea României la spațiul Schengen, în timp ce în *Financial Times* există opt articole privind acest subiect.

În tabelul următor expunem titlurile articolelor care abordează subiectul Schengen. Niciunul dintre texte nu este editorial sau articol de opinie, însă modul de asamblare a declarațiilor diferiților diplomați/înalți funcționari/lideri de opinie și registrul semantic din articole ne permit să facem câteva observații privind maniera în care a fost construit subiectul aderării la spațiul Schengen în presa britanică din intervalul 21 decembrie 2010-21 ianuarie 2011.

Tabelul 5. Articole dedicate subiectului Schengen în presa din Marea Britanie

Publicație	Data apariției	Titlu	Nr. cuvinte
Financial Times	21.12.2010	Romania suffers EU open borders blow	496
Financial Times	22.12.2010	France and Germany vs. Bulgaria and Romania (*FT* Blog)	869
Financial Times	22.12.2010	Romania hits at block on Schengen area	520
Financial Times	22.12.2010	Threat to stop Romania joining Schengen fuels tension	330
The Telegraph	22.12.2010	Romania accuses France and Germany of 'discrimination' over Schengen exclusion	368
The Telegraph	22.12.2010	Call for Romania and Bulgaria to remain outside Schengen travel zone	365
The Guardian	5.01.2011	Hungary: One-party rule	465
Financial Times	7.01.2011	East and west have 'divergent' EU interests	755
Financial Times	16.01. 2011	Romania warns EU over Schengen delay	455
Financial Times	16.01.2011	Interview transcript: Teodor Baconschi, Romanian foreign minister	1970
Financial Times	21.01.2011	EU's newcomers smart over Schengen delay	712

„Romania suffers EU open borders blow" este primul articol publicat pe această temă, pe 21 decembrie 2010. Paragraful introductiv folosește dihotomia Est vs.Vest, care va apărea ulterior în multe dintre articolele din *Financial Times:* „Germania și Franța blochează extinderea spațiului Schengen, împingând România și Bulgaria înapoi în fostul bloc de Est". Cuvintele-cheie ale articolelor sunt: „tensiune", „refuz", „controversă". Articolul din *Financial Times* „East and west have 'divergent' EU interests" subliniază tensiunile dintre diferite state europene în chestiuni ce țin de priorități economice, diplomație, legislație. Controversa legată de legea mass-media din

Ungaria şi schimbul dur de replici dintre Viktor Orban şi José Manuel Barroso reprezintă un posibil indicator al unui "an dur". Totodată, poziția Poloniei cu privire la organizarea bugetului UE în favoarea sa şi a noilor state membre este un alt semn al intereselor divergente dintre membrii UE. Articolul subliniază ideea că există două tabere care divorțează din cauza unor interese divergente şi invocă din nou climatul tensionat ce domină, în ultima perioadă, discuțiile din interiorul UE.

În articolul „Romania warns EU over Schengen delay" sunt citate mai multe declarații ale ministrului Teodor Baconschi, care invocă alinierea României la criteriile tehnice de aderare la spațiul Schengen (diferențiindu-le de argumentele politice) şi avertizează că, în cazul în care UE ar aplica principiile în mod selectiv, credibilitatea Uniunii în rândul cetățenilor ar avea de suferit. În aceeaşi zi (16 ianuarie 2011), *Financial Times* publică o parte din interviul pe care corespondentul *FT* din Europa Centrală şi de Est i l-a luat ministrului de Externe Teodor Baconschi. Acesta abordează o serie de chestiuni care se regăsesc, mai mult sau mai puțin detaliat, în articolele din decembrie şi ianuarie – condițiile tehnice de aderare la spațiul Schengen, Mecanismul de Cooperare şi Verificare, aderarea Croației la UE, Moldova, preşedinția UE deținută de Ungaria etc. Atrag în mod deosebit atenția câteva comentarii ce reprezintă contraargumente la aspectele invocate de Franța şi Germania sau lămuriri ale unor declarații anterioare. Astfel, ministrul subliniază că „aderarea la spațiul Schengen nu este un cadou", ci un aspect stipulat în tratatul de aderare la UE şi invocă cele şapte misiuni de evaluare care confirmă că România este pregătită pentru acest pas. Ministrul de Externe apreciază că UE nu are voie să îşi aplice valorile şi principiile selectiv şi adaugă că dorește să „evite diviziunea reală sau artificială în interiorul Europei, pentru că [integrarea europeană] a reprezentat succesul istoric al continentului după căderea comunismului".

Am investigat şi maniera în care subiectul aderării României în spațiul Schengen se reflectă în presa americană şi am monitorizat publicațiile *USA Today*, *The Wall Street Journal* şi *The New York Times* (cotidienele americane cu cea mai mare circulație). În urma consultării arhivelor celor trei publicații din perioada menționată, utilizând cuvântul-cheie „România", au fost identificate 9 articole în *WSJ*, 14 articole în *NYT* şi 7 articole în *USA Today*, reprezentând un corpus total de 30 de articole. Niciunul dintre aceste articole nu face referire la amânarea aderării României la spațiul Schengen. Mai mult decât atât, o mare parte dintre articole vizează alte subiecte decât cele legate de politica internă României. În *The New York Times*, de exemplu, trei articole sunt din domeniul sportiv, printre care un editorial („From a Boy in a Revolt to the Patriots' Punter") despre ascensiunea exemplară a lui Zoltan Mesko, de origine română, în ciuda dificultăților din țara din care provine. Patru articole vizează domeniul artistic, printre acestea numărându-se o recenzie a filmului *Dacă vreau să fluier, fluier*. Două articole fac referire la noua hotărâre a Guvernului României de a impozita vrăjitoria şi cititul în stele. Iar alte patru articole, în care se fac referiri punctuale la România, sunt dedicate crizei economice din Europa, condiției rromilor în Franța, legii referitoare la mass-media din Ungaria şi politicii agricole a Emiratelor Arabe Unite (România fiind una dintre țările în care EAU au investiții).

2.4. Cazul Schengen în presa din Ungaria și Bulgaria[1]

Considerăm deosebit de importantă surprinderea nuanțelor din discursurile jurnalistice ungare şi bulgare referitoare la subiectul Schengen. România și Bulgaria au constituit un tandem în această chestiune, de multe ori vorbindu-se despre aderarea comună a celor două state, în pofida unor diferențe în primul rând de ordin tehnic. În egală măsură, Ungaria, prin reprezentantul său – prim-ministrul Viktor Orban –, a jucat un rol important în evoluția cazului Schengen, premierul ungar reiterând cu fiecare ocazie susținerea față de aderarea celor două state, în pofida reținerilor franco-germane.

În presa ungară, au fost identificate cinci ştiri dedicate spațiului Schengen în intervalul analizat, ştiri care aduc în discuție aspectele instituționale și diplomatice ale aderării celor două state. Iată datele privind dimensiunea, titlul și apartenența celor cinci articole.

Tabelul 6. Articole dedicate subiectului Schengen în presa ungară

Publicație	Data apariției	Titlul articolului	Număr de cuvinte
Magzar Nemzet	15.01.2011	Raport privind aderarea la zona Schengen	225
Népszabadság	15.01.2011	Premierul Viktor Orban va prezenta miercuri programul președinției ungare a UE	275
Népszabadság	16.01.2011	Președinția ungară a fost sărbătorită la București	114
Figyelö	17.01.2011	Teodor Baconschi: Ungaria este o democrație europeană perfectă	287
Heti Világgazdaság	20.01.2011	Aderarea la Schengen – unul din obiectivele prioritare ale lui Traian Băsescu pentru anul 2011	277

Premierul Viktor Orban este citat frecvent, reiterând sprijinul Ungariei față de România și Bulgaria, în pofida opiniilor nefavorabile ale mai multor țări din Uniune. Este invocat ministrul german de Interne, Thomas de Maizière, care afirmă că trebuie luate în considerare și anumite criterii politice legate de aderare. La antipod, președintele Traian Băsescu invocă îndeplinirea criteriilor tehnice de către România și necesitatea unei evaluări corecte și imparțiale din partea statelor membre UE.

Din presa bulgară au fost selectate zece articole dedicate aderării la spațiul Schengen, prezentate în tabelul de mai jos.

1. Pentru presa bulgară și ungară, articolele publicate în intervalul 21 decembrie-21 ianuarie au fost preluate de la Agenția de Presă RADOR.

Tabelul 7. Articole dedicate subiectului Schengen în presa bulgară

Publicație	Data apariției	Titlul articolului	Număr de cuvinte
Dnevnik	13.01.2011	Ministrul român de externe: „România și Bulgaria rămân împreună pentru Schengen“	268
Trud	13.01.2011	Dreapta din UE caută un compromis pentru Schengen	197
Dnevnik	17.01.2011	România are probleme la aeroporturi	180
Dnevnik	17.01.2011	Decizia privind Schengen – până la sfârșitul anului	401
Sega	17.01.2011	Dacă la Bruxelles se poate și fără guvern… Belgia și Bulgaria arată că sunt gata pentru o federație europeană	1038
Dnevnik	18.01.2011	România a prins 192 de persoane căutate în Schengen	293
Sega	18.01.2011	Nici Finlanda nu dorește ca Bulgaria să intre în Schengen	180
Dnevnik	19.01.2011	România caută susținere pentru Schengen de la Parlamentul European	277
Dnevnik	19.01.2011	Viktor Orban: „Statele din Schengen nu doresc să-și asume riscuri noi“	354
Dnevnik	20.01.2011	Ministru ungar: România este mai aproape de Schengen decât Bulgaria	165

În linii mari, încadrarea subiectului Schengen a fost relativ consensuală, majoritatea articolelor aducând în discuție aspectele diplomatice, prin invocarea mai multor experți ai Comisiei Europene şi, în special, a lui Joseph Daul, preşedintele popularilor europeni din Palamentul European, care sprijină respectarea calendarului inițial al aderării. Într-un alt articol este citat premierul ungar care, în pofida susținerii „la pachet” a celor două state, remarcă decalajul dintre ele în privința îndeplinirii criteriilor tehnice.

O notă aparte este reprezentată de un editorial din cotidianul *Sega*, din 17 ianuarie 2011. Editorialistul accentuează faptul că, dincolo de problemele Bulgariei la frontiera cu Turcia, România şi Bulgaria reprezintă un tandem care a fost tratat ca atare în cadrul a trei mecanisme de evaluare: a) aderarea la UE; b) reforma judiciară – care nu a avut rezultate şi a fost amânată pe termen nelimitat şi c) aderarea la spațiul Schengen. În plus, articolul consideră că Bulgaria este o victimă a jocurilor diplomatice europene, denunțând desolidarizarea părții române, care s-a simțit întârziată de neîndeplinirea criteriilor de către Bulgaria şi a ştiut să își apere mai bine interesele la nivel diplomatic. De asemenea, sunt aduse mai multe acuze la adresa premierului Boiko Borisov, care, spre deosebire de omologul său român, nu a adoptat o poziție suficient de fermă față de amânarea calendarului aderării.

3. Concluzii

O constantă desprinsă în urma analizei, indiferent de țara la care facem referire, este vizibilitatea scăzută a cazului Schengen. Datele nu permit realizarea unor comparații și stabilirea unei agende a intervalului analizat, însă plasarea subiectului Schengen pe o poziție modestă în ierarhia priorităților presei internaționale este evidentă. Cele 40 de articole dedicate exclusiv subiectului Schengen au surprins o întreagă panoplie de nuanțe și interpretări ale deciziei de amânare a celor două state.

Dat fiind faptul că știrile determină semnificația evenimentului, și nu invers[1], am considerat interesantă reperarea semnificațiilor multiple (adesea antagonice) pe care diversele cotidiene le-au atribuit subiectului Schengen. De exemplu, știrile britanice sau ungare pun accentul pe demersurile diplomatice, în timp ce știrile franceze aduc în discuție aspecte politice și sociale (situația minorităților sau a corupției) – aspecte absente în media din celelalte țări –, iar știrile germane se rezumă la o reflectare tehnică, imparțială, de tip „corespondență". Presa bulgară, plasată nu doar într-o proximitate geografică, ci și într-un fel de proximitate simbolică (dat fiind că, în materie de chestiuni europene, a funcționat de multe ori în tandem cu România), a exprimat, în ansamblu, o viziune mai echilibrată asupra situației, un singur articol (dintr-un total de 10) fiind mai critic la adresa oficialilor europeni și a celor români, acuzați de desolidarizare față de partea bulgară.

Presa britanică se remarcă prin nuanțarea subiectului, prin plasarea lui într-un context diplomatic mai vast. În discursul jurnalistic britanic, dihotomia Est vs. Vest se configurează cu cea mai mare claritate, unul dintre articolele analizate având un titlu sugestiv în aces sens: „France and Germany versus Romania and Bulgaria". Ideea divergențelor și tensiunilor existente între vechile țări membre UE și țările nou-aderate reprezintă un laitmotiv al articolelor din presa britanică.

În general, radiografia internațională a cazului Schengen este încărcată de accente cu caracter insinuant (presa britanică), critic (presa franceză), rezervat (presa germană), precum și de accente de nesiguranță (presa bulgară). În majoritatea lor (exceptând cazul unui editorial francez), articolele occidentale analizate au evitat să adere la punctele de vedere ale uneia sau alteia dintre părțile implicate, limitându-se, de regulă, la simpla lor prezentare și contextualizare. Articolele provenind din presa internațională au urmat, în majoritatea cazurilor, o linie de mijloc, orientată spre găsirea unor formule relativ neutre (singurele diferențe notabile fiind reprezentate de un editorial bulgar, unul francez și de câteva articole britanice care au accentuat disensiunile din cadrul UE și tensiunile create de amânarea aderării la spațiul Schengen).

1. J. Hartley, *Discursul știrilor*, trad. M. Mitarca, Iași, Polirom, 1999.

IV. Mediatizarea subiectului Schengen în România – cercetarea cantitativă

Cercetări sistematice din ultimii ani au arătat că vizibilitatea ştirilor despre Uniunea Europeană pe agenda media din statele membre este, în general, scăzută sau foarte scăzută. În perioadele când au loc evenimente marcante, cum ar fi alegerile europarlamentare, summit-urile Consiliului European, introducerea monedei euro etc., vizibilitatea Uniunii Europene în ştiri creşte[1].

În ceea ce priveşte media naţionale, televiziunea rămâne în continuare sursa cel mai des folosită pentru obţinerea informaţiilor cotidiene. Pătura tânără şi cu educaţie superioară utilizează aproape în egală măsură internetul şi televiziunea. Sondajul nostru, realizat la sfârşitul lunii ianuarie 2011, arată că, la nivelul populaţiei României, 85% dintre români se uită zilnic la televizor, în timp ce numai 40% ascultă zilnic radioul, 31% folosesc zilnic internetul, iar 24% citesc zilnic ziare. În ceea ce priveşte ştirile, 75% dintre români urmăresc zilnic ştirile TV, în timp ce numai 16% urmăresc zilnic ştiri pe internet. În rândurile populaţiei tinere şi educate (între 18 şi 35 de ani, studii superioare), 75% se uită zilnic la TV, în timp ce 85% folosesc zilnic internetul. În ceea ce priveşte ştirile, 50% dintre aceştia urmăresc zilnic ştirile TV şi 40% urmăresc zilnic ştiri pe internet. Întrebaţi care este principala sursă de ştiri referitoare la subiectul Schengen, românii în general au răspuns că folosesc în proporţie de 70% televiziunea şi de 10% internetul, în timp ce populaţia tânără şi educată foloseşte în proporţie de 40% televiziunea şi de 37% internetul. Toate aceste date ne îndreptăţesc să considerăm cele două media drept vectorii predilecţi de răspândire şi informare în legătură cu subiectele europene în general şi cu subiectul Schengen în special, în România, la ora actuală.

În acest context, ne-a interesat să analizăm mediatizarea unui subiect european de importanţă naţională, integrarea României în spaţiul Schengen, într-un moment de maxim interes mediatic, imediat după scrisoarea miniştrilor de Interne francez şi german din 21 decembrie 2010. În acest scop, am analizat ştirile TV şi online timp de o lună de la această dată, pentru a urmări în ce măsură şi cum anume a fost reflectat subiectul respectiv în ştiri, pe cele mai importante două tipuri de media la ora actuală: televiziunea şi internetul.

---

1. J. Peter, E. Lauf, H. A. Semetko, „Television Coverage of the 1999 European Parliamentary Elections", *Political Communication*, 21(4), 2004, pp. 415-433. C. H. de Vreese, „Television Reporting of Second-Order Elections", *Journalism Studies*, 4(2), 2003, pp. 183-198. J. Peter, C. H. de Vreese, „In Search of Europe. A Cross-National Comparative Study of the European Union in National Television News", *Harvard Journal of Press/Politics*, 9(4), 2004, pp. 3-24.

1. Metodologia cercetării

Metoda utilizată pentru a urmări mediatizarea subiectului Schengen a fost analiza de conținut, având drept unitate de înregistrare și de context știrea (TV și online). Corpusul TV analizat cuprinde toate știrile din prime-time difuzate la canalul public de televiziune, TVR1, precum și toate știrile din prime-time difuzate la cele mai vizionate două canale private, Pro TV și Antena 1, din perioada 21 decembrie 2010-21 ianuarie 2011. A fost analizat un număr total de 2.408 știri TV, însumând 253.653 de secunde sau 70 de ore și 28 de minute.

Metodologia de selectare a corpusului a fost diferită pentru spațiul online, datele fiind culese preferențial, în același interval de timp, numai pe subiectul Schengen. Abundența foarte ridicată a știrilor în flux continuu în mediul online face practic imposibilă analiza exhaustivă a tuturor știrilor, și datorită numărului uriaș de știri transmise într-o zi, și datorită împărțirii lor pe subiecte, teme, în secțiuni diferite ale portalurilor sau site-urilor de știri. Analiza a cuprins toate știrile având drept temă principală sau secundară subiectul Schengen care au fost postate pe cele mai vizitate portaluri de știri din România în perioada menționată (conform datelor SATI), hotnews.ro și ziare.com, precum și pe cele mai vizitate două site-uri de ziare din România în perioada menționată (conform datelor SATI), gandul.info și adevarul.ro. A fost analizat un total de 467 de știri online despre subiectul Schengen, care totalizează 188.783 de cuvinte (aproximativ 380 de pagini standard A4).

Știrile au fost codate de un număr de 10 studenți ai Facultății de Comunicare și Relații Publice, SNSPA, 6 pentru știrile TV și 4 pentru știrile online, care au fost instruiți în mai multe etape în ceea ce privește modalitatea de codare. De asemenea, au fost constituite două grupuri de discuții în care, mai ales în perioada de pretestare, au fost discutate și lămurite toate problemele legate de grila de analiză și de schemele de categorii. Fidelitatea codificatorilor a fost calculată cu ajutorul formulei simple propuse de Holsti[1], Fidelitatea = 2M / (N1 + M2), unde M reprezintă numărul de decizii de codare asupra cărora doi codificatori se pun de acord, în timp ce N1, respectiv N2, reprezintă numărul deciziilor de codare ale primului, respectiv celui de-al doilea codificator. Pentru TV fidelitatea codificatorilor s-a situat între 0,72 și 0,92, iar pentru mediul online, între 0,62 și 0,88.

Întrebările de cercetare de la care am pornit au vizat trei aspecte fundamentale: vizibilitatea știrilor despre Schengen, proeminența lor în cadrul jurnalelor de știri și actorii purtători de mesaj.

IC1: Cât de vizibile sunt știrile legate de subiectul Schengen față de celelalte tipuri de știri difuzate pe canalele TV analizate?

---

1. O. Holsti, *apud* R. D. Wimmer, J. R. Dominick, *Mass Media Research. An Introduction*, Belmont, Wadsworth Publishing Company, 2000, p. 151.

IC2. Cât de proeminente sunt ştirile legate de subiectul Schengen în cadrul jurnalelor de ştiri TV şi în cadrul site-urilor analizate?

Proeminența va fi discutată în funcție de plasarea ştirilor despre subiectul Schengen în cadrul jurnalelor de ştiri, precum şi în *headline*-urile jurnalelor TV, iar pentru mediul online în funcție de numărul de vizualizări şi numărul de comentarii aferente fiecărui subiect.

IC3. Care sunt actorii cei mai vizibili în ştirile Schengen?

Prin această întrebare de cercetare, urmărim practic să identificăm modul de personalizare a Uniunii Europene, în ce măsură aceasta este asociată cu personalități sau, dimpotrivă, cu instituții şi, în acelaşi timp, să vedem dacă nu cumva actorii cei mai prezenți în ştirile europene sunt actori interni, mai degrabă decât actori ai Uniunii Europene.

2. Scheme de categorii. Măsurători

Aşa cum am precizat deja, logica analizei de conținut a urmărit trei aspecte distincte – vizibilitatea ştirilor Schengen, proeminența lor şi actorii implicați. Pentru a facilita prezentarea datelor, este important să precizăm modul în care am construit variabilele care măsoară cele trei dimensiuni vizate.

În ceea ce priveşte vizibilitatea, pentru jurnalele TV, aceasta a fost măsurată considerând subiectul Schengen un subiect de sine stătător față de subiectele (temele) dominante ale jurnalelor de ştiri, care au fost împărțite în alte nouă categorii distincte, plus o categorie reziduală, „Altele". Cele nouă categorii sunt: ştiri UE fără Schengen, Politic fără Schengen, Economic fără Schengen, Social (accidente, crime, procese, drame umane etc.), Educație (educație, cercetare, ştiință, cultură etc.), Sănătate, Fapt divers (monden, VIP-uri, filme etc.), Informație practică (spectacole, vreme, trafic etc.), Promovare programe proprii.

Datorită alegerii corpusului online în mod diferit față de TV, vizibilitatea subiectului Schengen a fost măsurată folosind estimări ale numărului total mediu de ştiri difuzate într-o zi în domeniile oferite de cele patru site-uri analizate, pentru a vedea ponderea ştirilor Schengen în raport cu numărul total de ştiri publicate.

Proeminența ştirilor a fost măsurată pentru televiziune în funcție de plasarea ştirilor Schengen în prima treime a jurnalelor sau în a doua, respectiv a treia, comparativ cu celelalte teme abordate, şi ținând cont de vizibilitatea ştirilor, iar în mediul online prin cuantificarea numărului de vizionări ale articolelor şi a numărului de comentarii.

În ceea ce priveşte actorii analizați, au fost codați maximum 6 actori pentru o ştire; pentru ştirile în care au fost prezenți mai mult de şase actori, au fost aleşi cei mai vizibili 6, în funcție de numărul de cuvinte/paragrafe în care aceştia au fost prezenți. Tipurile de actori codate au fost construite urmărind în ce măsură actorii UE sau actorii

interni sunt purtătorii de mesaj ai ştirilor legate de subiectul Schengen. Cercetări recente[1] vorbesc despre „caracterul anonim, impersonal" al Europei în ştirile naţionale (*faceless Europe*). În acest context, ne-am propus să vedem în ce măsură un subiect important cum este aderarea României în UE aduce în prim-plan mai degrabă actori interni decât europeni. Schema de categorii pentru actori a fost dezvoltată pornind de la o primă împărţire în 8 tipuri de actori plus o categorie reziduală, „Alţii". Cele 8 categorii iniţiale au fost: Actor UE, Actor intern, Instituţii naţionale, Instituţii europene, Organizaţii naţionale, Actori individuali, Actori din alte ţări UE, Actori internaţionali (non-UE). În urma pretestării, a fost adăugată o categorie importantă, „Ţări".

3. Analiza datelor

3.1. Vizibilitatea ştirilor despre subiectul Schengen

Vizibilitatea subiectului Schengen apare raportat la vizibilitatea domeniilor tematice pe care jurnalele de ştiri le-au oferit în perioada menţionată. Din 2.408 ştiri analizate, numai 59 au abordat subiectul Schengen, reprezentând 2% din totalul ştirilor difuzate în prime-time la TVR, Pro TV şi Antena 1. La acestea se adaugă 27 de ştiri referitoare la Uniunea Europeană, care nu ating subiectul Schengen, ceea ce ridică vizibilitatea la 3% din totalul ştirilor difuzate pe cele trei canale, o medie specifică mai degrabă perioadelor neutre în ceea ce priveşte evenimentele europene.

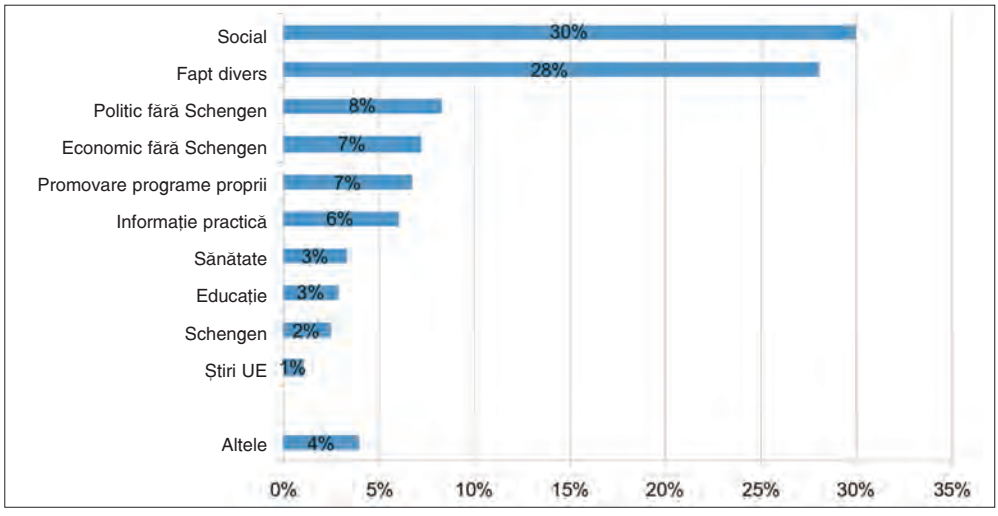

Figura 1. Vizibilitatea ştirilor Schengen şi UE în total, pe cele trei canale: TVR, Pro TV, Antena 1

1. C. H. de Vreese, *Framing Europe. Television News and European Integration*, Aksant Academic Publishers/Transaction, 2003. C. H. de Vreese, *Communicating Europe*, London, The Foreign Policy Centre, 2003.

Cele mai vizibile sunt ştirile sociale şi de fapt divers (30% şi, respectiv, 28%), ştirile UE ocupând ultimele poziţii, alături de educaţie şi sănătate. Cercetări anterioare la nivelul Uniunii Europene[1], dar şi în România[2], au arătat că vizibilitatea ştirilor europene în timpul evenimentelor europene proeminente se situează în jurul unei valori de 15%, iar în perioadele neutre, în jur de 3%-4%. Ceea ce sugerează că importanţa acordată de media subiectului Schengen a fost una redusă chiar şi în raport cu spaţiul alocat îndeobşte evenimentelor europene de anvergură.

În ceea ce priveşte repartizarea ştirilor pe canale, se constată o vizibilitate mult mai mare la canalul public, faţă de cele private, însă chiar şi în cadrul acestuia vizibilitatea nu depăşeşte 6% pentru subiectul Schengen şi 9% pentru subiectul Schengen plus alte ştiri UE. Se poate observa că subiectele au fost aproape absente pe cele două canale private, Pro TV şi Antena 1.

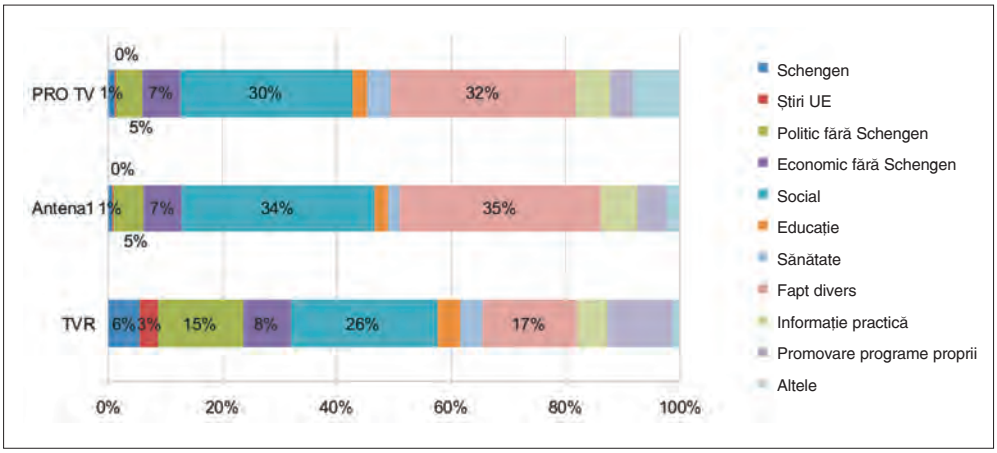

Figura 2. Vizibilitatea subiectelor europene pe fiecare canal analizat

În termeni de lungime a ştirilor (total secunde), ierarhia domeniilor se păstrează în general aceeaşi, cu mici modificări. Din acest punct de vedere, se observă o vizibilitate scăzută atât în ceea ce priveşte numărul de ştiri, cât şi durata cumulată.

1. J. Peter, H. A. Semetko, C. H. de Vreese, „EU Politics on Television News", *European Union Politics*, 4(3), 2003, pp. 305-327. J. Peter, C. H. de Vreese, „In Search of Europe. A Cross-National Comparative Study of the European Union in National Television News", *Harvard Journal of Press/Politics*, 9(4), 2004, pp. 3-24.

2. N. Corbu, V. Frunzaru, M. Boţan, C. Schifirneţ, „Stabilirea agendei publice referitoare la Uniunea Europeană: Alegerile Europarlamentare din 2009, în România", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2011.

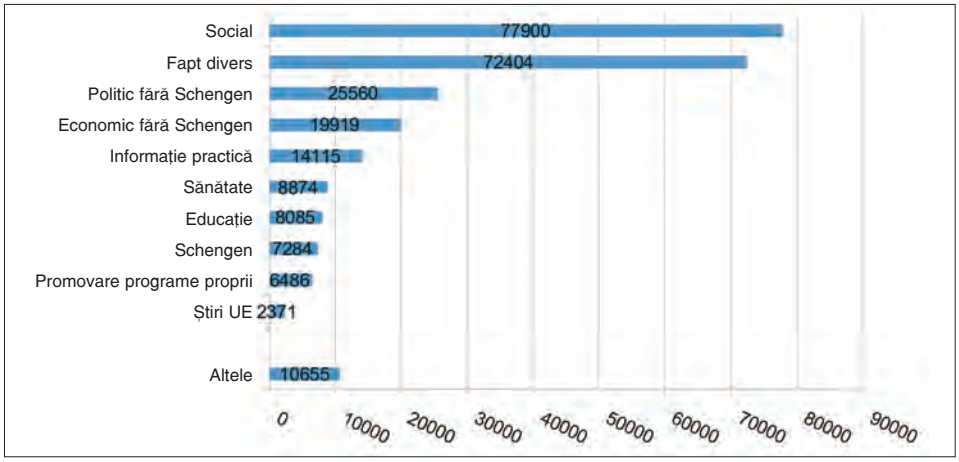

Figura 3. Ierarhia subiectelor în funcție de durata știrilor, pe toate canalele analizate (total secunde)

Raportat însă la media unei știri, subiectul Schengen este printre subiectele tratate cel mai detaliat. În cea mai mare parte a timpului, subiectul Schengen apare sub formă de știri lungi, de peste 2 minute, cu o medie situată pe al doilea loc în ierarhia mediilor duratei știrilor.

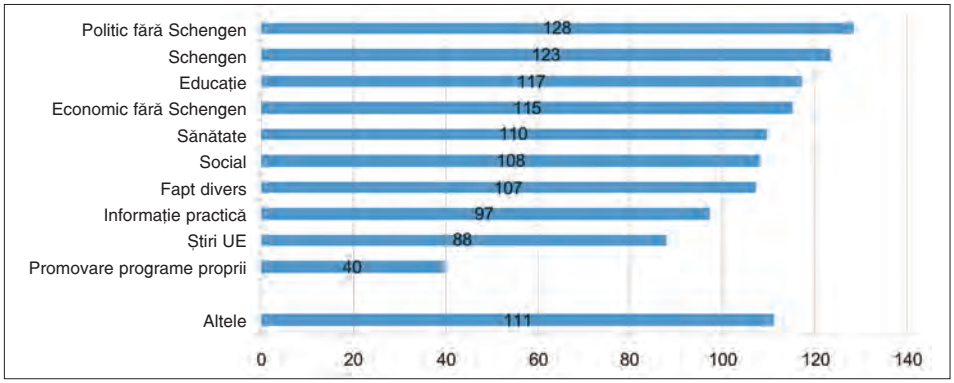

Figura 4. Ierarhia duratei medii a știrilor, în funcție de domenii (în secunde)

În această ierarhie, știrile legate de Uniunea Europeană au o medie mult sub media știrilor Schengen. Există diferențe notabile față de numărul de știri din mediul online care au abordat subiectul Schengen, poziționând tema pe agenda online mult mai clar decât pe agenda televiziunii. Pe cele patru site-uri de știri analizate, numărul știrilor online care au abordat chestiunea Schengen este mult mai mare decât la TV, cu o medie de 117 știri pe site pe parcursul lunii analizate. În termeni de vizibilitate (și nu de cifre absolute), vom vedea însă că diferențele sunt mici.

Chiar dacă, în cazul știrilor online, au fost analizate exclusiv știrile referitoare la Schengen, o vizibilitate aproximativă a fost obținută calculându-se numărul mediu de știri online pe zi, din toate celelalte domenii, pentru o zi obișnuită de lucru și o zi

de weekend şi ponderând valorile obținute pentru a avea o estimare cât mai corectă a vizibilității subiectului, între celelalte subiecte.

Pentru fiecare site analizat, vizibilitatea este prezentată în Figura 5. Vizibilitatea medie a subiectului Schengen pentru toate cele patru site-uri analizate este de 4%, ceea ce arată un interes relativ scăzut pentru subiect şi în mediul online.

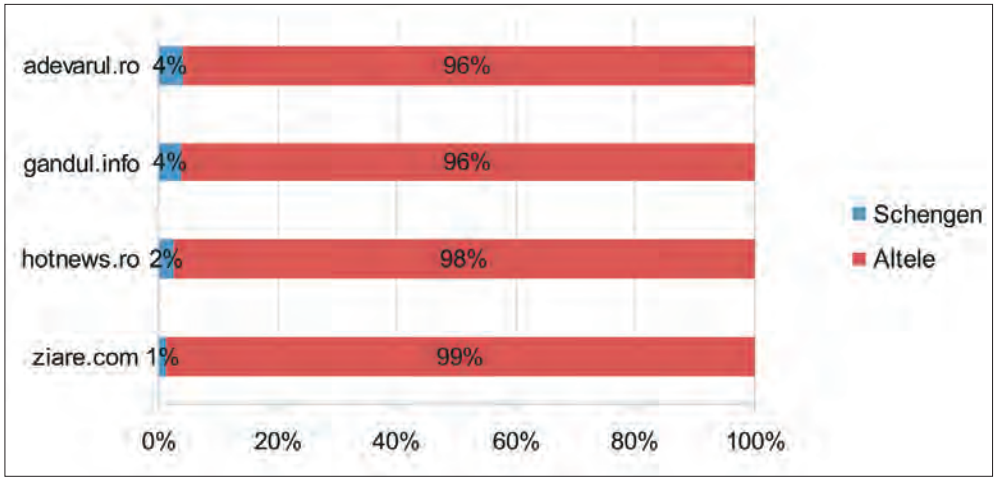

Figura 5. Vizibilitatea estimată a subiectului Schengen pentru fiecare site analizat

În cifre absolute, din totalul ştirilor analizate, cele mai numeroase au fost cele de pe portalul de ştiri ziare.com (139 de ştiri), urmate de cele de pe adevarul.ro (103 ştiri), gandul.info (79 de ştiri) şi hotnews.ro (75 de ştiri). Ponderea în procentaje din totalul ştirilor codate este redată în Figura 6.

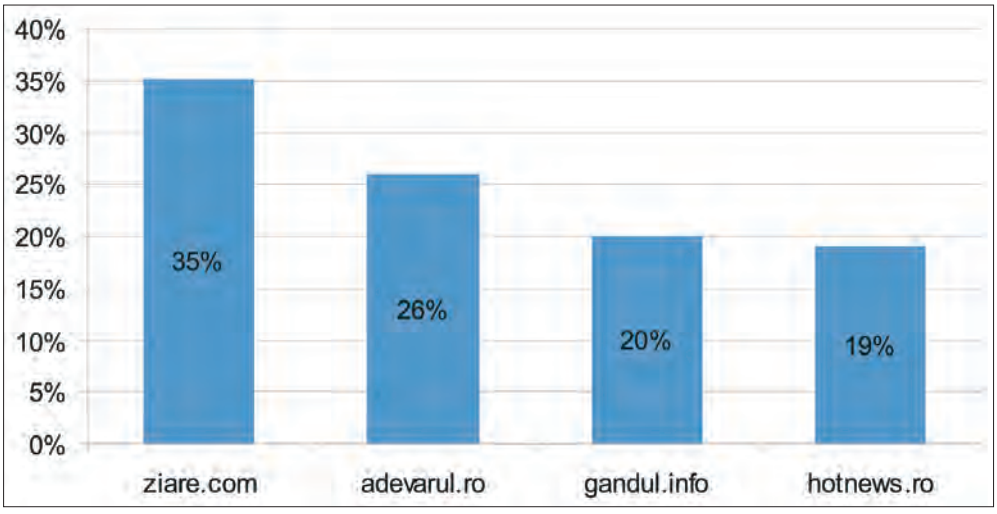

Figura 6. Distribuția ştirilor Schengen pe cele patru site-uri analizate, din totalul ştirilor despre subiectul Schengen

În ceea ce privește numărul mediu de cuvinte pe știre, ierarhia site-urilor analizate este următoarea: hotnews.ro (M=522, SD=425), gandul.info (M=482, SD=297), adevarul.ro (M=466, SD=322), respectiv ziare.com (M=468, SD=330). Aceste date arată că spațiul alocat în funcție de numărul articolelor nu reflectă și cât de elaborate sunt subiectele abordate, ierarhia fiind inversată. De asemenea, deviația standard ne arată, pentru site-ul gandul.info, o constanță a lungimii informațiilor prezentate, ceea ce arată o consistență în a prezenta în mod elaborat informații legate de adrarea României la spațiul Schengen.

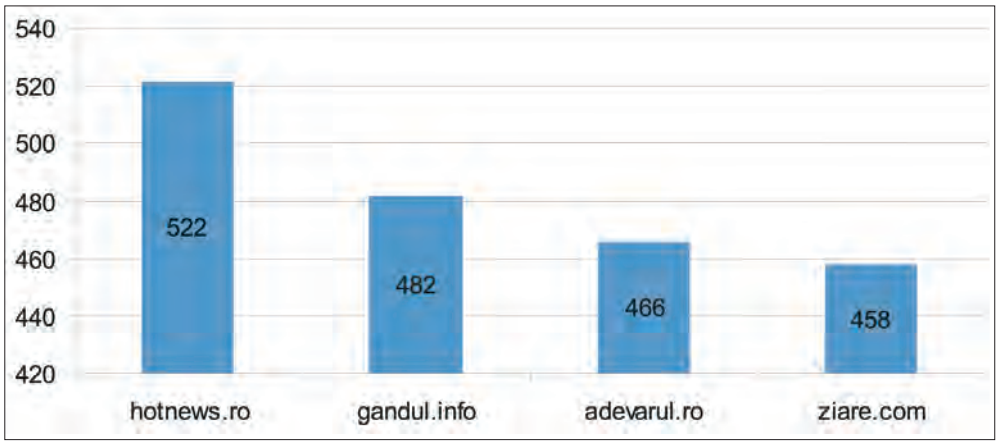

Figura 7. Medie număr de cuvinte pe articol, pentru site-urile analizate

Evoluția pe zile a subiectului arată două vârfuri de vizibilitate, pe de o parte zilele de 21 și 22 decembrie, imediat următoare trimiterii scrisorii reprezentanților Franței și Germaniei către comisarul european pentru justiție și afaceri interne și, pe de altă parte, zilele de 5 și 6 ianuarie, în care au fost prezentate în media declarațiile președintelui României, Traian Băsescu, și ale ministrului de Externe, Teodor Baconschi, ca răspuns la scrisoarea miniștrilor de Interne francez și german.

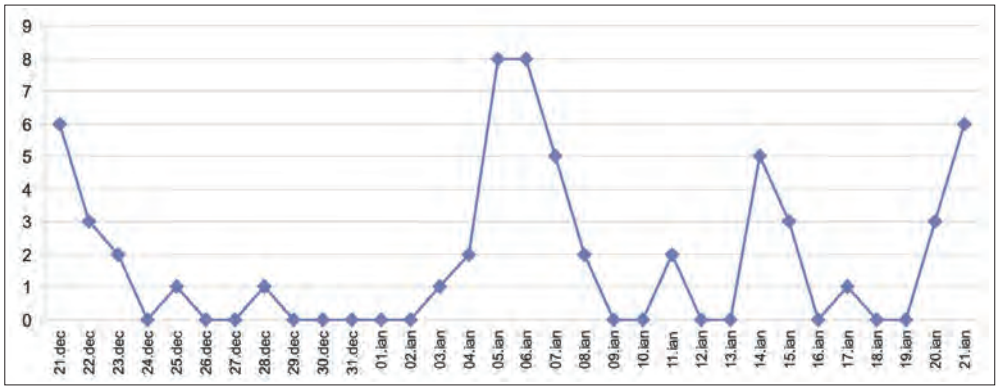

Figura 8. Evoluția vizibilității știrilor Schengen la TV în perioada analizată

Aceleaşi vârfuri se înregistrează şi pentru mediul online, arătând o convergență a temelor prezente în ambele media.

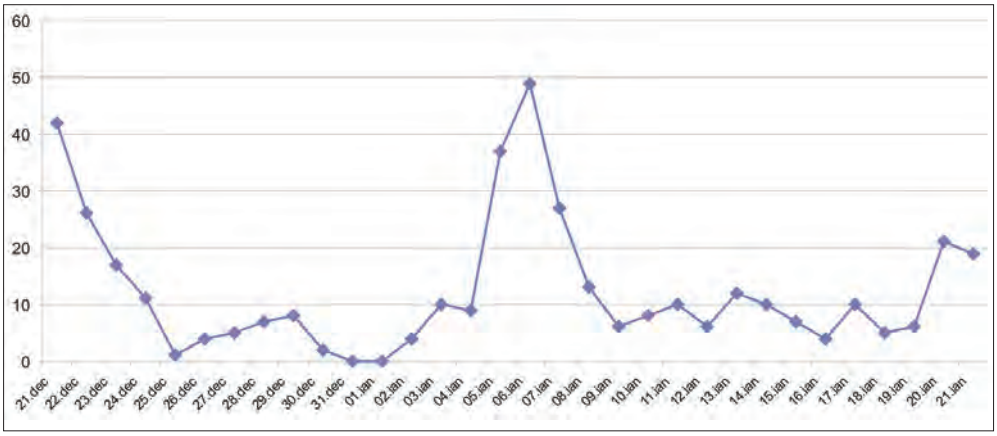

Figura 9. Evoluția vizibilității ştirilor Schengen în mediul online în perioada analizată

Evoluția pe zile a vizibilității subiectului Schengen pentru fiecare canal TV analizat este nerelevantă, întrucât numărul total de ştiri pentru cele trei canale este prea mic, respectiv 59 de ştiri, dintre care 44 de ştiri la TVR, 10 ştiri la Pro TV şi 5 ştiri la Antena 1.

Pentru mediul online, însă, analiza fiecărui site în parte arată o constanță a reflectării mediatice a subiectului cu vârfurile sale, atât pentru portalurile de ştiri, cât şi pentru site-urile ziarelor *Gândul* şi *Adevărul*.

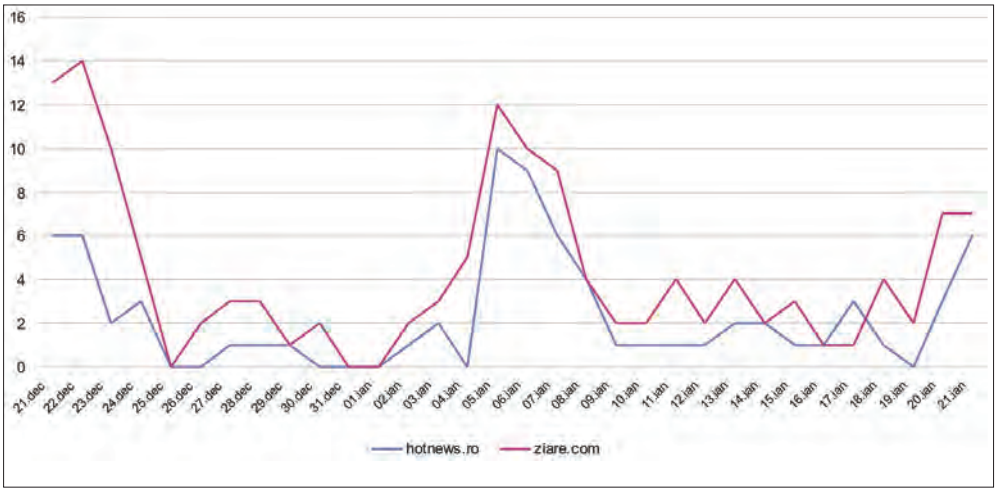

Figura 10. Evoluția pe zile a subiectului Schengen pe portalurile de ştiri

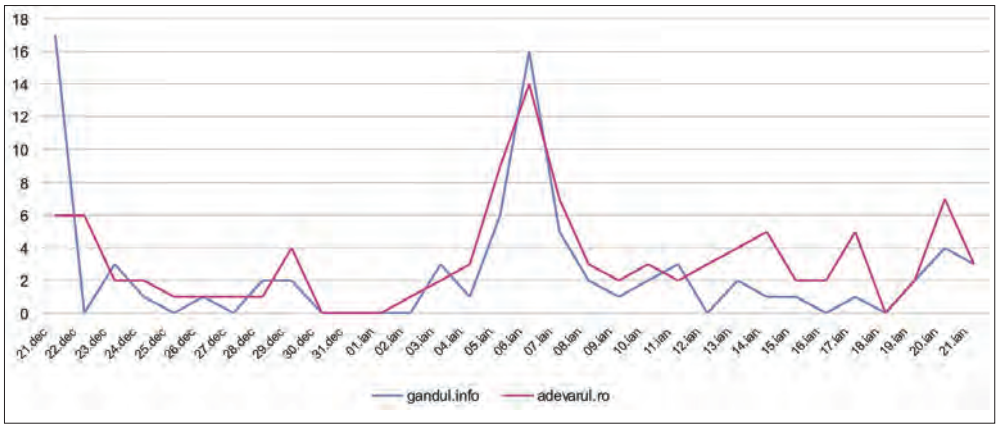

Figura 11. Evoluția pe zile a subiectului Schengen pe site-urile de știri

În ansamblu, atât pentru TV, cât și pentru online, vârfurile de vizibilitate au marcat trei momente: trimiterea scrisorii oficialilor francez și german, reacțiile oficialilor români și luarea de poziția a Finlandei care susține Franța și Germania suprapusă cu propunerile Ungariei de aderare parțială a României la spațiul Schengen.

3.2. Proeminența știrilor Schengen în mediile TV și online

Proeminența știrilor se referă, practic, la cât de „în față" sunt împinse știrile pe agenda zilei. Prezentarea unei teme în prima treime a știrilor îi asigură o proeminență ridicată, știrea fiind receptată, simbolic, ca importantă. În același timp, o proeminență simbolică este dată de plasarea știrii printre primele 3-4 știri, așa-numitele știri de tip *headline*, care sunt prezentate la începutul fiecărui jurnal ca fiind subiectele zilei. Acestea sunt ceea ce literatura de specialitate numește *lead stories* și despre care s-a spus deja că au un foarte bun potențial de impunere a agendei[1].

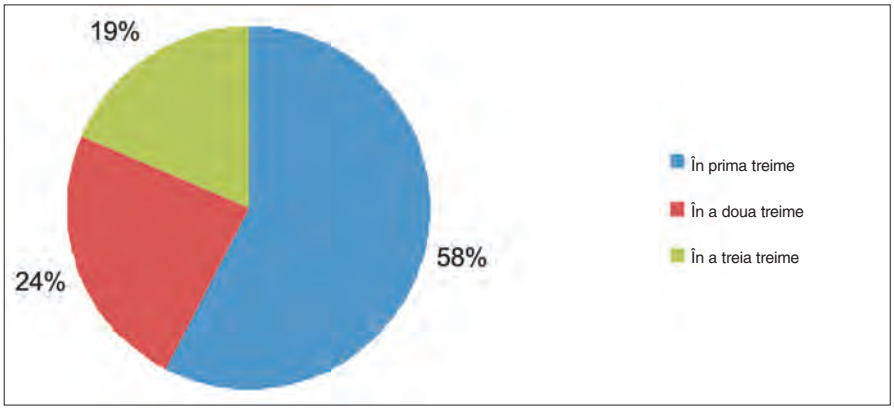

Figura 12. Poziția știrilor Schengen în jurnalele de știri

1. S. Iyengar, R. D. Kinder, *News That Matters*, Chicago, University of Chicago Press, 1987.

În ceea ce privește locul în jurnal, știrile Schengen se regăsesc în peste 50% dintre cazuri în prima parte a jurnalului, ceea ce le oferă o proeminență bună, față de vizibilitatea redusă care le caracterizează. Se poate observa că știrile Schengen sunt mai vizibile în prima parte a jurnalelor, ceea ce le oferă o proeminență bună, însă numărul foarte mic al acestor știri din totalul știrilor difuzate la TV în perioada analizată le diminuează considerabil importanța simbolică.

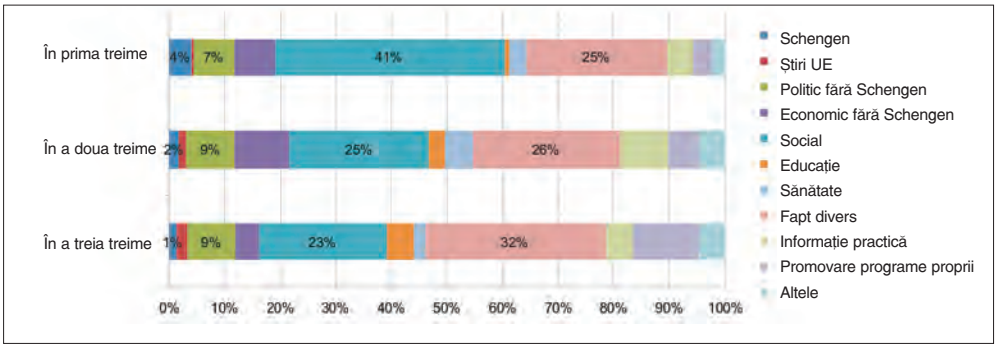

Figura 13. Vizibilitatea subiectelor în funcție de locul în jurnal

Legat de prezența știrilor Schengen în debutul jurnalelor, 16% din știrile Schengen apar ca *lead stories*. Această prezență reflectă practic și procentajul total de știri de tip *headline* din totalul numărului de știri din jurnale, ceea ce arată o proeminență medie din acest punct de vedere.

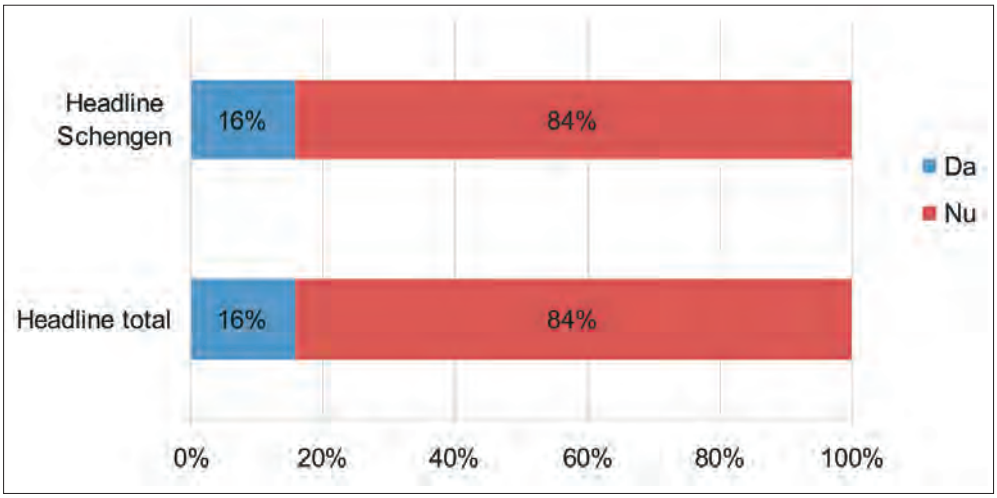

Figura 14. Știrile de tip *headline*: total și Schengen

Într-o analiză comparativă a vizibilității tuturor subiectelor în general, se poate remarca o preferință evidentă pentru subiectele sociale ca *lead stories*, toate celelalte domenii (cu excepția promovării programelor proprii) păstrând o relativă proporționalitate față de vizibilitatea propriu-zisă.

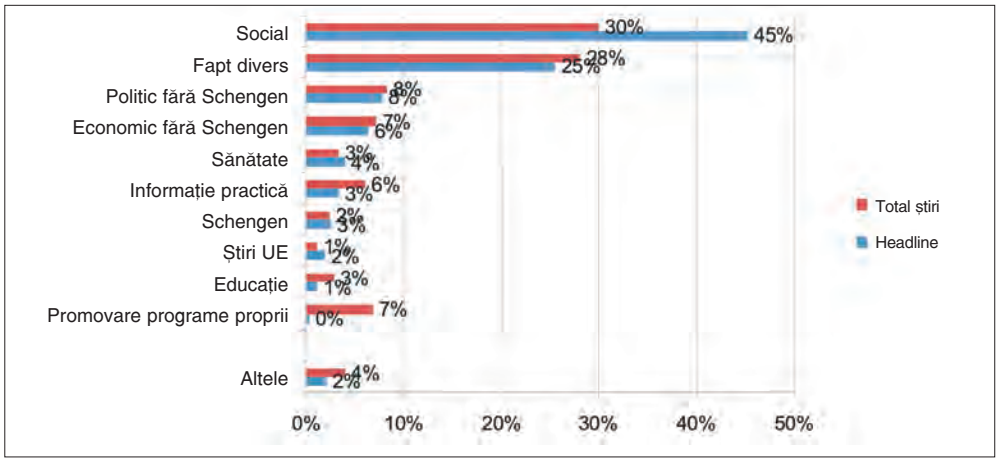

Figura 15. *Lead stories* în funcție de tematica știrilor, pentru toate canalele TV

Discutând pentru fiecare canal în parte, se păstrează practic preferința pentru social în știrile de la începutul jurnalelor, ceea ce conferă știrilor sociale, foarte bine plasate ca vizibilitate, și o proeminență mult peste medie. În ceea ce privește știrile Schengen, se observă o relativă proeminență la Pro TV (3% reprezentare în *headline*-uri, față de 1% vizibilitate), ceea ce este însă, datorită numărului foarte mic de știri care acoperă subiectul, mai degrabă nesemnificativ.

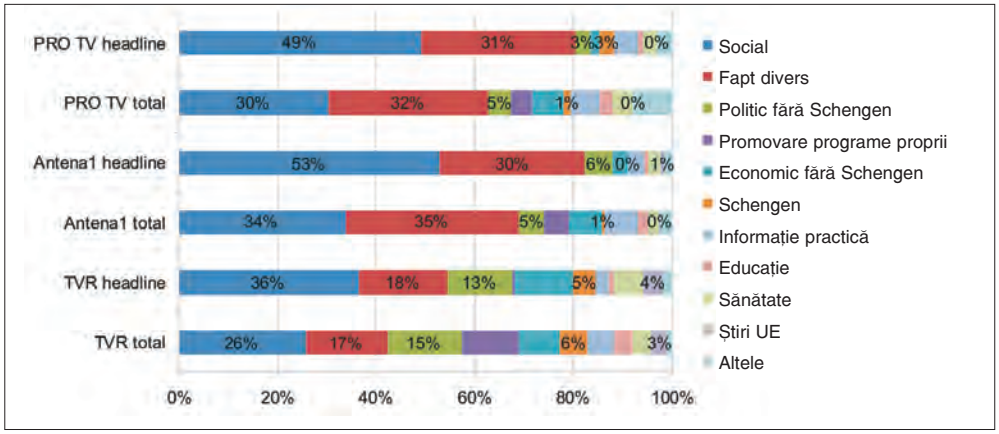

Figura 16. Repartizarea știrilor de tip *headline*, în comparație cu vizibilitatea știrilor din punct de vedere tematic, pe canale

Nici canalul public de televiziune nu oferă o proeminență mai mare știrilor Schengen, deși este canalul în care asemenea știri au vizibilitatea cea mai mare.

În zona online, proeminența știrilor se traduce în termeni de vizionări și număr de comentarii. Deși nu putem calcula o proeminență comparată cu proeminența altor tipuri de știri, avem totuși un tablou complet al numărului de vizualizări și comentarii ale știrilor Schengen. Din acest punct de vedere, hotnews.ro pare să fi fost platforma în care subiectele Schengen au fost cele mai proeminente, urmat de gandul.info, apoi ziare.com și adevarul.ro. În același timp, dezbaterile suscitate (măsurate în număr de comentarii) arată o mai mare frecvență a comentariilor pe portalurile de știri (în ordine, hotnews.ro și ziare.com) decât pe site-urile online ale celor două ziare analizate (în ordine, gandul.info și adevarul.ro).

Tabelul 8. Proeminența știrilor Schengen pe portalurile și site-urile de știri analizate

Ziarul/Portalul		Număr de vizualizări	Număr de comentarii
hotnews.ro	Media N Deviația std	5577 75 7205	40 75 47
ziare.com	Media N Deviația std	2052 139 1870	27 139 36
gandul.info	Media N Deviația std	3176 79 5689	19 79 30
adevarul.ro	Media N Deviația std	1740 103 3245	13 103 17
Total	Media N Deviația std	2863 396 4694	24 396 35

3.3. Tematizarea subiectului Schengen

Problema amânării aderării României la spațiul Schengen a fost discutată cu predilecție în media în context național, tema fiind mai degrabă tratată ca una internă și mai puțin ca una europeană. Ne-a interesat în mod special modul în care a fost tematizat și contextualizat subiectul.

În spațiul televizual, dominantă a fost tema internă cu contextualizare europeană (51% dintre știri), urmată de temă internă cu contextualizare internă (31%), temă externă cu contextualizare internă (12%) și temă externă cu contextualizare externă (7%). Focalizarea foarte pronunțată pe o tematizare internă oferă și o explicație validă legată de lipsa de interes pe care a manifestat-o presa europeană față de acest subiect. Lipsa unei preocupări pentru subiectul Schengen în alte state UE, cu alte cuvinte lipsa unui interes legat de ceea ce se întâmplă la nivelul Uniunii, atâta vreme cât nu atinge

în mod direct cetățenii unui anume stat, arată încă o dată lipsa de coeziune simbolică și fragilitatea proiectului european.

În mediul online, există o tematizare internă și mai pronunțată, contextul devenind, în mod clar, dominant european. În 77% din cazuri a existat o tematizare internă cu contextualizare europeană, în timp ce în numai 12% din cazuri au existat atât o tematizare, cât și o contextualizare europene. Pentru 9% dintre articolele analizate, atât tema cât și contextul au fost interne, iar pentru 3% putem vorbi de o temă externă europeană cu un context intern.

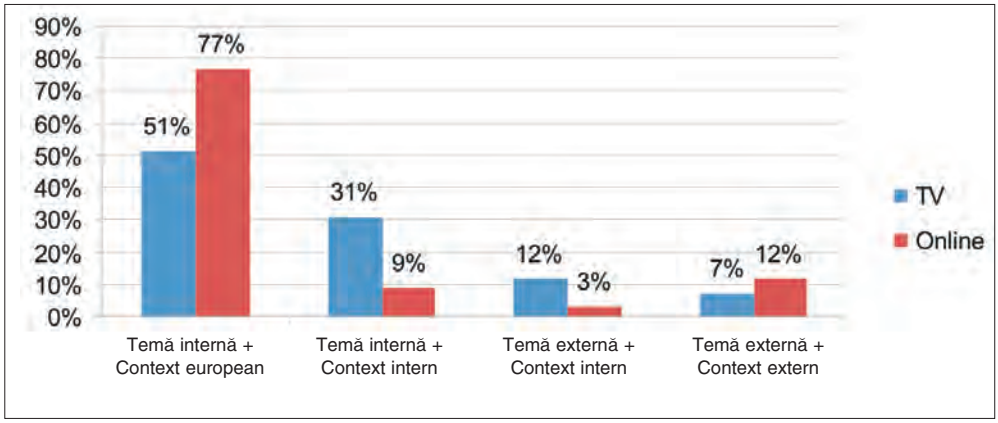

Figura 17. Tematica și contextualizarea știrilor Schengen pe TV și în online

Comparativ, se observă o proeminență a tematicii interne cu contextualizare europeană, televiziunea privilegiind, totuși, în mai mare măsură decât mediul online, și o contextualizare internă. În ceea ce privește explicitarea subiectului, subtemele cele mai vizibile, atât în online, cât și la televiziune, au fost legate de pozițiile Franței și Germaniei, problema corupției și problemele din justiție. Se observă o reflectare similară a subtemelor la TV și în mediul online.

Analizând ponderile subtemelor, observăm că există o preferință pentru subiectele care ating posibilele cauze ale amânării aderării României la spațiul Schengen și un spațiu foarte restrâns dedicat semnificației aderării la spațiul Schengen, cum ar fi libera circulație a mărfurilor, dreptul de ședere de peste 90 de zile în orice țară Schengen etc. Un spațiu relativ mare este alocat discutării în bloc a României și Bulgariei sau asocierilor inevitabile cu situația țării vecine. În general, se remarcă absența unui discurs tehnic, care să explice ce presupune aderarea la spațiul Schengen.

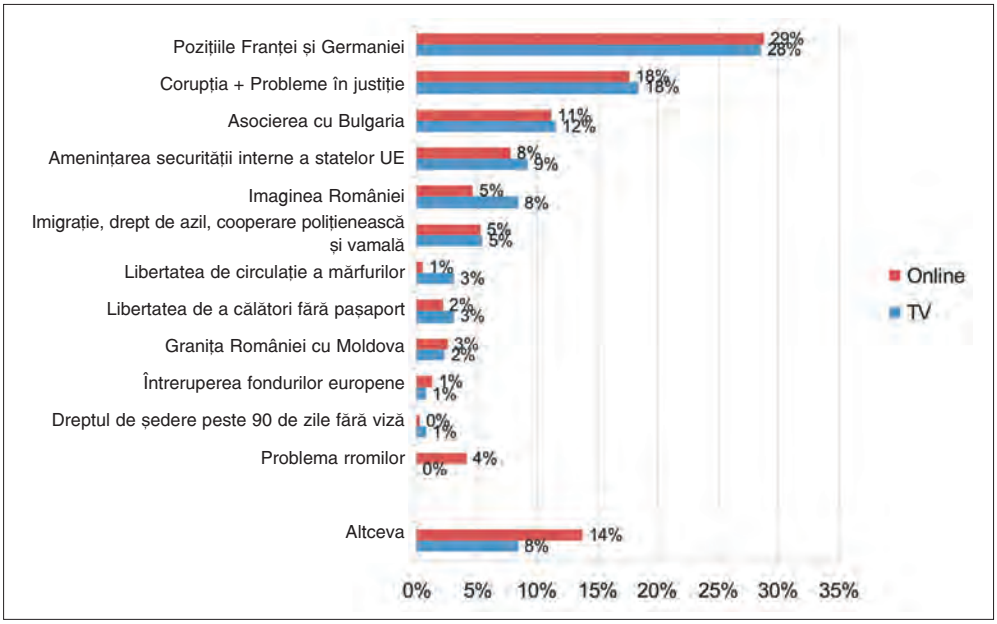

Figura 18. Subtemele legate de subiectul Schengen pe TV şi în online

3.4. Actorii prezenți în știrile despre aderarea României la spațiul Schengen

Actorii care susţin, din punctul de vedere al conţinutului ştirilor, temele europene, dau măsura reprezentărilor publice ale Uniunii Europene. Aceşti actori pot fi instituţii, personalităţi, reprezentanţi naţionali la nivelul UE (comisari, europarlamentari) şi actori interni investiţi cu autoritate care se pronunţă, prin media, asupra subiectelor europene. În cazul subiectului Schengen, am urmărit şi eventualele diferenţe între cele două medii analizate, TV şi online.

Codarea actorilor, maxim şase pentru fiecare articol în parte, a permis realizarea unei analize separate, având drept unitate de înregistrare „actorul", pentru cele două medii. A fost analizat un număr de 246 de actori pentru TV şi de 1.085 de actori pentru online.

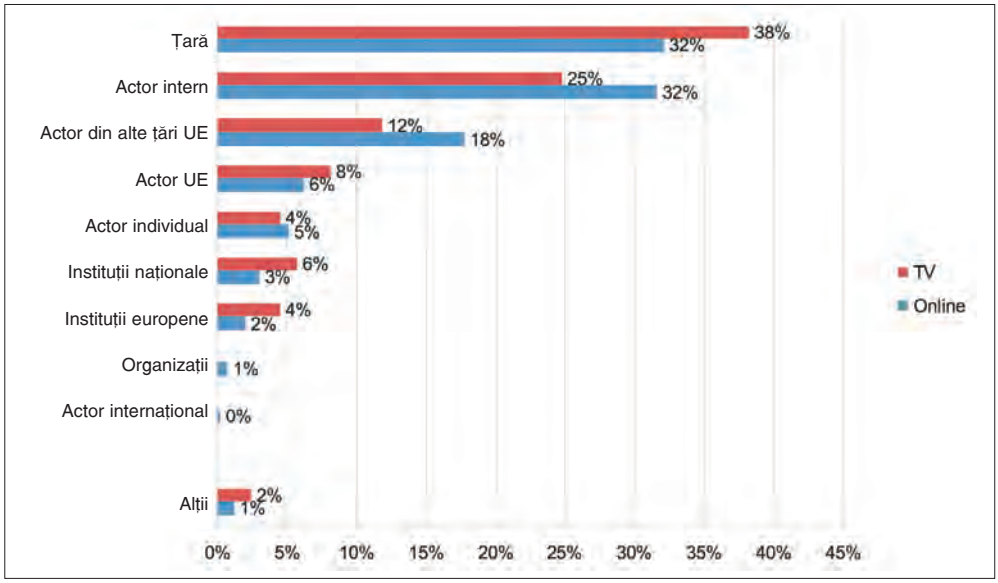

Figura 19. Prezența actorilor în știri, comparativ TV/online

Însăși natura subiectului Schengen, unul cu o încărcătură politică importantă, a adus în prim-plan un tip de actor colectiv, de multe ori neexplicitat în termeni de reprezentanți sau instituții importante, anume „țara". Pionii de pe tabla de șah a Uniunii Europene au fost în primul rând țările implicate, ele susținând puncte de vedere, luări de poziție, opinii, într-un fel de esențializare metonimică.

Grupând actorii reprezentând Uniunea Europeană și pe cei reprezentând actorii interni, obținem o distribuție pe patru mari categorii, Actori interni, Actori UE, Actori internaționali și Țări, plus categoria reziduală „Alți actori".

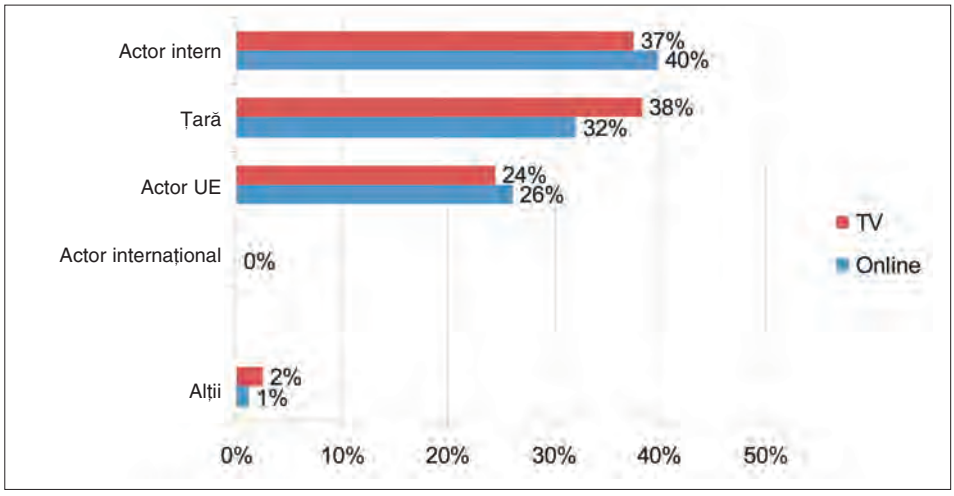

Figura 20. Actori interni, UE, Țări, Actori internaționali, TV/online

Se poate remarca prezența mai accentuată a actorilor interni față de actorii UE, însă diferențele nu sunt foarte mari. Subiectul fiind, însă, unul european, componenta internă este una peste așteptări. Țările rămân foarte bine reprezentate ca actori de sine stătători, atât în online, cât și la TV.

În ceea ce privește actorii europeni individuali, prezența cea mai importantă este cea a europarlamentarilor români, care s-au pronunțat sau au luat atitudine în chestiunea Schengen, cu mult mai bine reprezentați în mediul online (52%) decât la TV (30%). Viktor Orban, actualul prim-ministru al Ungariei și președintele în exercițiu al Consiliului UE, este reprezentantul individual cel mai vizibil al UE (cu precădere la televiziune). José Manuel Barroso, poate personalitatea cea mai cunoscută a Uniunii Europene, este cvasi-absent.

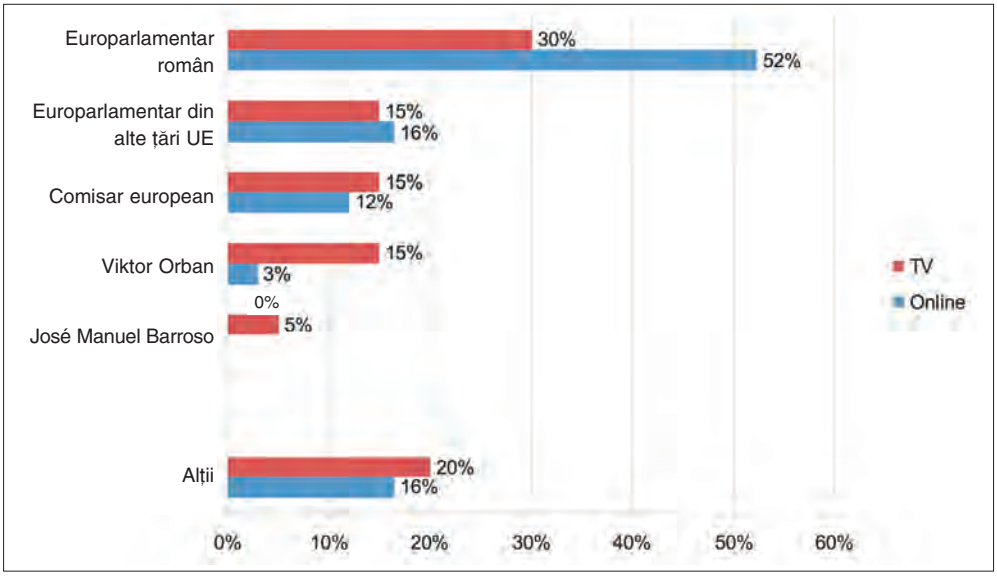

Figura 21. Actori UE individuali, TV/online

În ceea ce privește actorii importanți din alte țări UE care apar frecvent în știrile din România despre Schengen, aceștia sunt, în ordinea din mediul online (diferențele față de TV fiind nesemnificative): ministrul de Interne german, Thomas de Maizière, ministrul francez pentru Afaceri Europene, Laurent Wauquiez, ministrul de Interne francez, Brice Hortefeux, ministrul de Interne ungar, Sandor Pinter, pentru a-i numi pe cei cu o pondere semnificativă. Acestora li se adaugă în online, cu câte 4 procente, președintele francez Nicolas Sarkozy și cancelarul german Angela Merkel, iar la TV secretarul de stat francez pentru Afaceri Europene, Pierre Lellouche (cu 3 procente) și președintele Sarkozy (cu 7 procente).

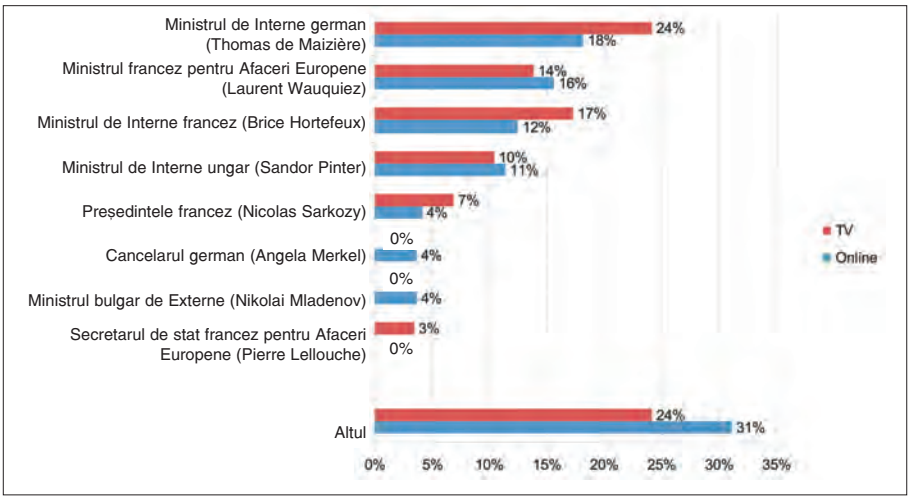

Figura 22. Actori din alte țări UE, TV/online

Reprezentanții Franței și Germaniei reprezintă 65% dintre actorii din alte țări UE la TV și 54% în online. După cum vom vedea, Franța și Germania ca țări individuale reprezintă procentul cel mai ridicat pentru categoria „Țări". Ceea ce ne îndreptățește să spunem că subiectul integrării României în Schengen este mediatizat ca fiind unul preponderent franco-german, și nu unul „european", în sensul unei comunități unite.

Analizând țările implicate, România, desigur, este cea mai prezentă, dar nu la mare diferență de Franța, mai ales în online; Franța este cea considerată că a dat tonul în problema amânării, Germania raliindu-se punctului său de vedere. Pe locul al patrulea în ierarhia vizibilității se află Bulgaria, care „vine la pachet" cu România în discutarea aderării la Schengen. Toate celelalte țări implicate, care și-au exprimat într-o formă sau alta punctul de vedere, au reprezentat numai 11% la televiziune (Ungaria, Finlanda, Turcia, Olanda) și 9% în online (Ungaria, Croația, Grecia, Moldova, Olanda, Finlanda, Polonia, Marea Britanie, Rusia).

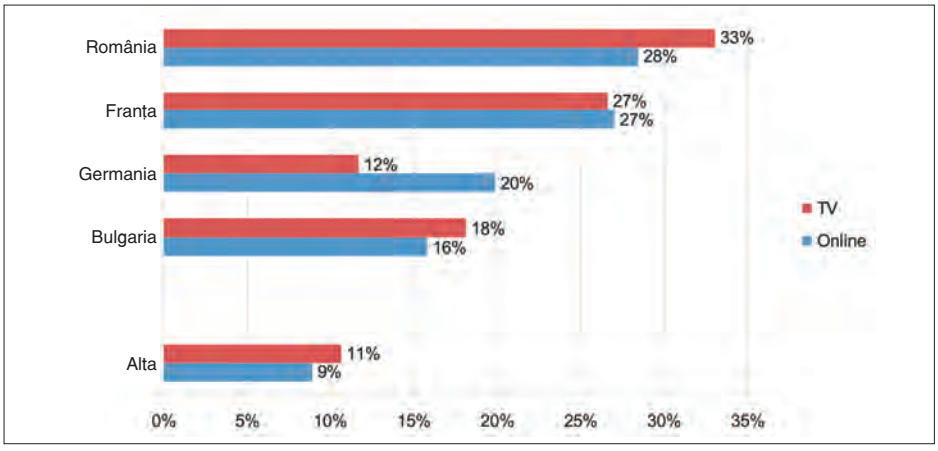

Figura 23. Actori-țări, TV/online

În ceea ce privește actorii interni, de departe cei mai vizibili au fost președintele Traian Băsescu și ministrul de Externe, Teodor Baconschi. Surprinzătoare este lipsa aproape totală de vizibilitate a ministrului de Interne, Constantin Igaș, care ar fi putut fi unul dintre actorii-cheie ai gestionării relației pe zona de integrare Schengen. Nici Marian Tutilescu, șeful departamentului Schengen din Ministerul Afacerilor Interne, nu este foarte bine reprezentat (8% la TV, 3% în știrile online). În rest, principalii actori politici ai momentului din cele trei partide mari de pe scena politică actuală nu ocupă roluri prea importante.

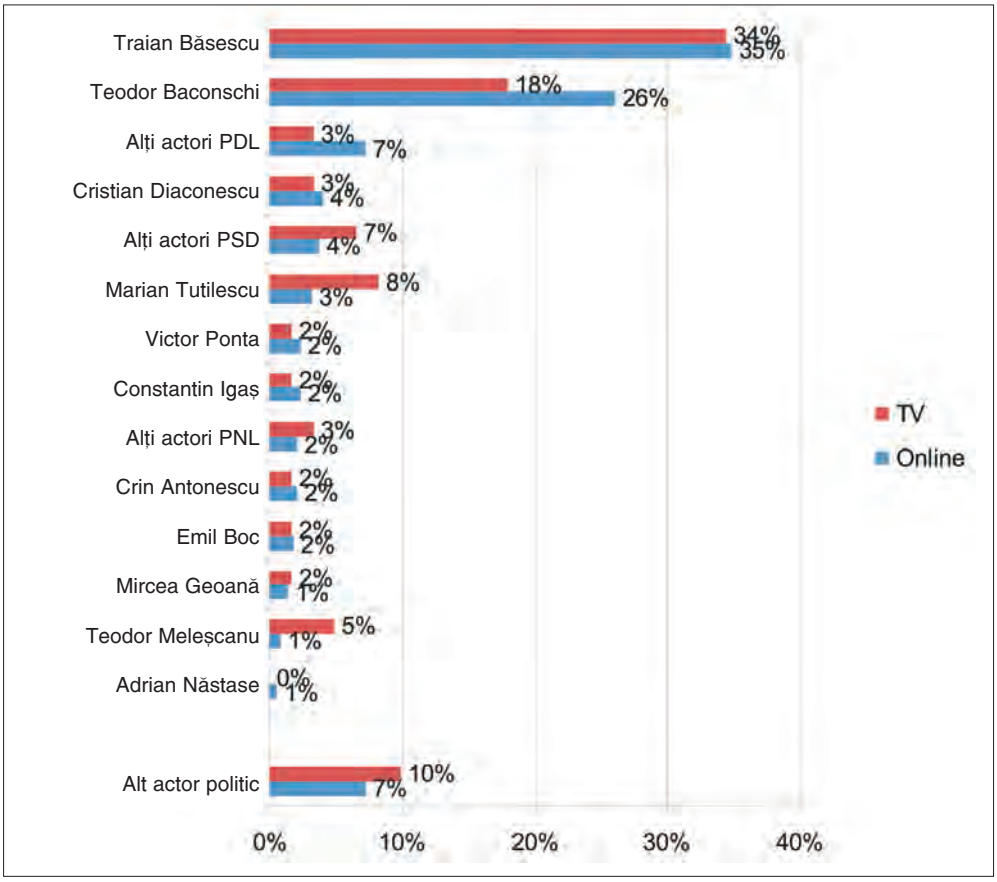

Figura 24. Actorii interni, TV/online

Făcând abstracție de președintele României și de ministrul de Externe, care au fost foarte vizibili, am regrupat reprezentanții partidelor politice pentru a vedea vizibilitatea acestora pe TV și în online. În ansamblu, mediul online a vizibilizat mai mult actorii PD-L, față de PSD și PNL, pe când televiziunea a favorizat ca prezență atât PSD, cât și PNL, punând mai puțin accentul pe PD-L. Diferențele nu sunt, însă, foarte mari.

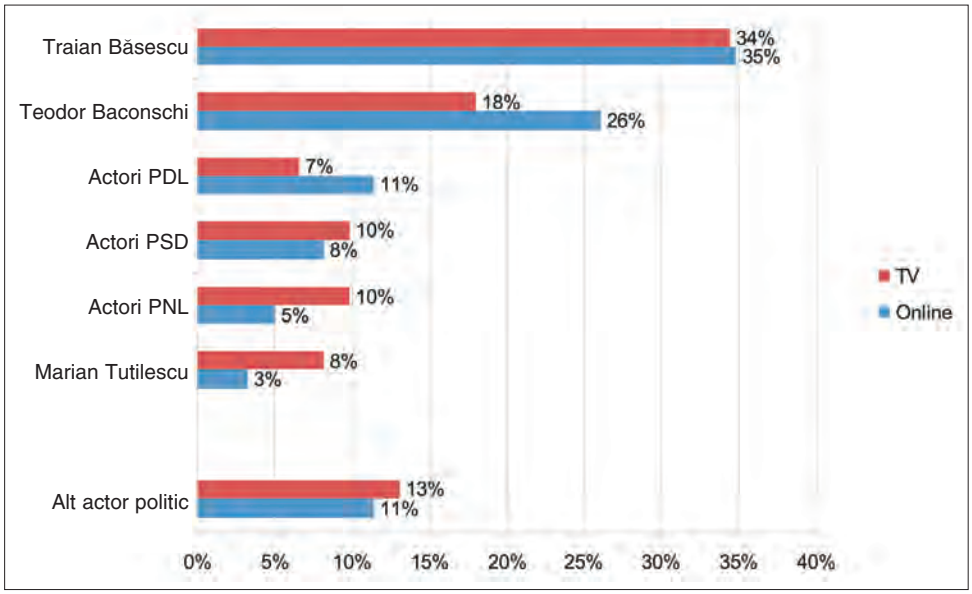

Figura 25. Actorii interni, regrupați în funcție de partidele politice, TV/online

În ceea ce privește televiziunea, numărul mic de știri Schengen, respectiv numărul relativ mic de actori fac să fie nerelevantă o împărțire pe canale a actorilor. Nu același lucru se întâmplă în mediul online.

În cazul portalurilor de știri, se observă diferențe importante în ceea ce privește vizibilitatea reprezentanților partidelor politice. Ziare.com a adus în centrul atenției mai degrabă reprezentanții PSD (11%), pe când hotnews.ro a acordat un spațiu semnificativ mai mare actorilor PD-L față de PSD sau PNL. De asemenea, ministrul de Externe Teodor Baconschi, membru PD-L, este mult mai vizibil pe hotnews.ro (31%) față de ziare.com (19%).

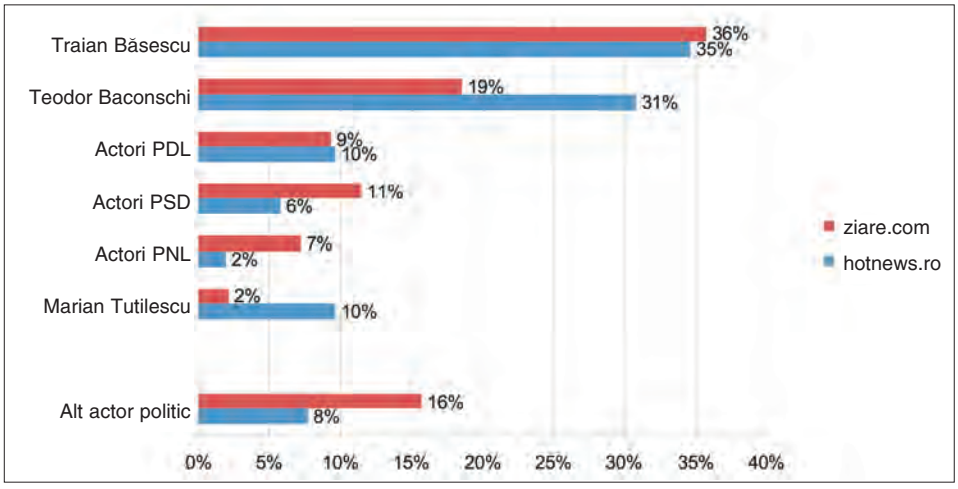

Figura 26. Actorii interni, regrupați în funcție de partidele politice, ziare.com/hotnews.ro

În ceea ce privește site-urile celor două ziare analizate, ambele oferă PD-L o vizibilitate mai bună decât celorlalte două partide politice importante; gandul.info privilegiază reprezentanții marcanți ai PD-L, pe când adevarul.ro îi oferă ministrului de Externe poziția cea mai înaltă în ierarhia prezențelor în știri, cu 38% din totalul prezențelor actorilor analizați.

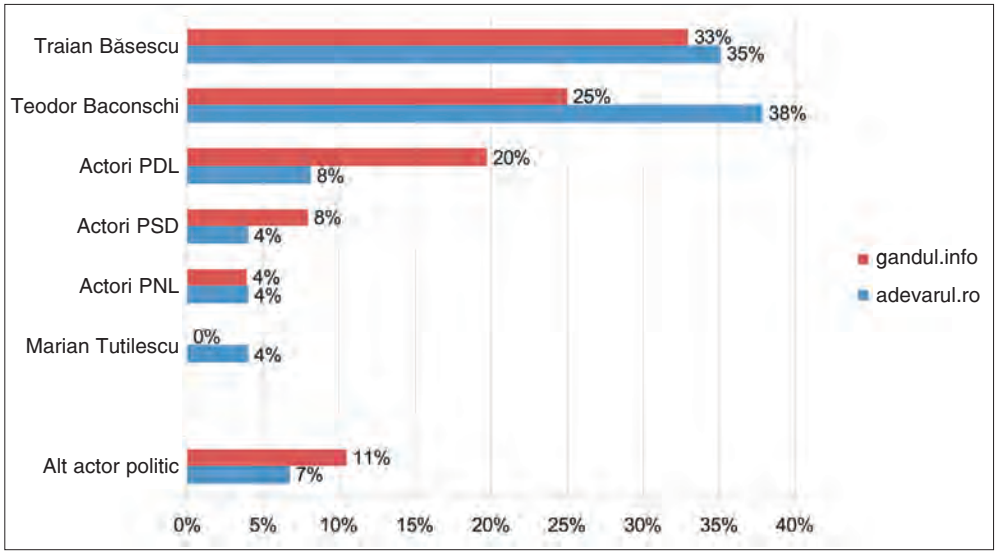

Figura 27. Actorii interni, regrupați în funcție de partidele politice, gandul.info/adevarul.ro

Un ultim aspect relevant legat de actorii prezenți în știri este legat de referințele sau luările de poziție pe care fiecare actor le invocă. Ele pot viza atât aspecte direct legate de integrarea României în spațiul Schengen, cât și aspecte colaterale, însă, și mai important, se pot referi la acțiuni și evenimente de după 21 decembrie, sau de dinainte. Această ultimă clasificare este importantă în lumina argumentelor referitoare la lipsa unor semnale anterioare trimiterii scrisorii miniștrilor de Interne francez și german privind refuzul de moment al primirii României în spațiul Schengen. Deși invocată ca o lovitură surprinzătoare, scrisoarea trimisă în 21 decembrie 2010 a fost precedată de semnale, unele dintre ele foarte vizibile în presa de la noi de-a lungul celei de a doua jumătăți a anului 2010, mai ales în mediul online.

Distribuția luărilor de poziție (a se înțelege termenul în sens larg, în sens de „referire la…") arată pentru zona online o raportare la evenimente, acțiuni etc. de dinainte de 21 decembrie, direct legate de subiectul Schengen, într-un procentaj semnificativ (18%). Încă o dată, mediul online pare să ofere mai multe informații, mai elaborate și mai complete, față de TV.

În ansamblu, deși există diferențe între cele două media analizate, ambele au privilegiat actorii interni și țările drept pioni principali ai jocului Schengen. Uniunea Europeană este reprezentată ceva mai puțin, și mai degrabă prin reprezentanții naționali – europarlamentari sau comisari – decât prin figurile marcante ale UE sau prin instituțiile

sale. Din acest punct de vedere, cercetarea noastră confirmă alte cercetări europene care vorbesc de „caracterul impersonal, anonim" al Europei.

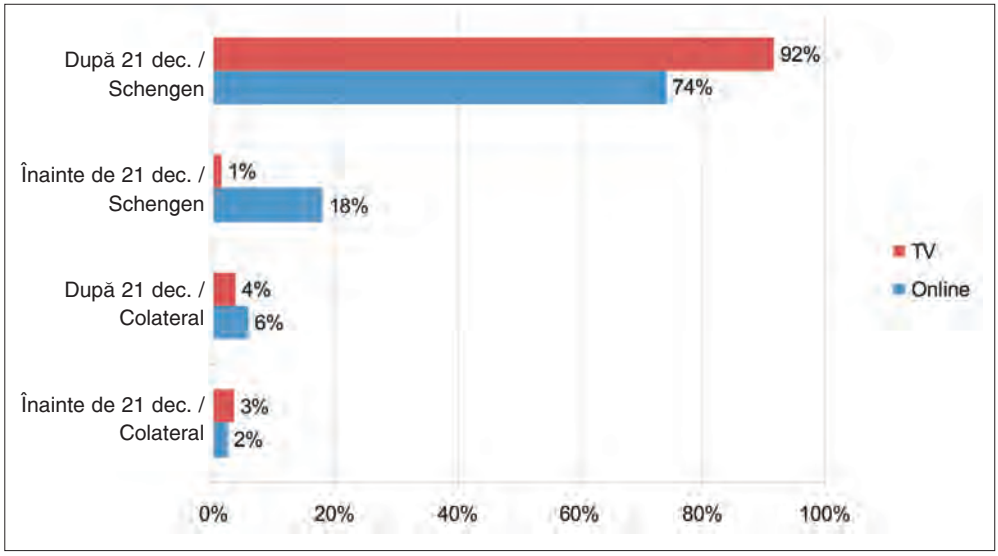

Figura 28. Luări de poziție ale actorilor prezenți în știrile Schengen, TV/online

4. Concluzii

Analiza cantitativă cu privire la mediatizarea subiectului Schengen a arătat o tratare relativ unitară a subiectului, atât în mediul televizual, cât și în cel online, cu unele diferențe legate în primul rând de prezența actorilor interni.

La nivel de vizibilitate a subiectului, analiza a arătat că subiectul Schengen s-a regăsit destul de puțin pe agenda media, în ambele media analizate, cu o mai bună reprezentare, totuși, în online. În cifre absolute, mediul online a fost mult peste cantitatea de informație din televiziune, aspect determinat de cantitatea mult mai mare de informație pe orice subiect pe care îl oferă fluxul continuu de știri online. Proeminența subiectului a fost una medie, ceva mai ridicată decât nivelul vizibilității, fără a acorda însă subiectului o importanță deosebită pe agenda publică.

Temele cel mai des discutate au acoperit subiecte care aduc în prim-plan pozițiile Franței și ale Germaniei, asocierea României cu Bulgariei în demersul de aderare la spațiul Schengen, precum și chestiuni legate de problemele pe care România le mai are de rezolvat în domeniul corupției, cu accent pe justiție.

În ceea ce privește actorii care au dominat spațiul mediatic legat de subiectul Schengen, aceștia au fost mai degrabă interni decât europeni. O specificitate dată de natura subiectului a fost prezența țărilor ca actori importanți pe scena europeană, arătând o încadrare geopolitică a subiectului.

V. Mediatizarea subiectului Schengen în România – cercetarea calitativă

Analiza cantitativă a oferit o perspectivă generală asupra principalilor actori prezenți în știrile legate de subiectul Schengen, fie prin declarații, interpelări, luări de poziție directe, fie prin preluări, citări sau comentarii pe marginea acestor intervenții directe. O dimensiune calitativă a cercetării își propune să arate modalitatea în care actorii principali au abordat subiectul și perspectivele jurnalistice asupra acestuia.

1. Metodologia cercetării

Această parte a cercetării a investigat, într-o manieră calitativă, discursul mediatic TV și online referitor la aderarea României la spațiul Schengen. Pentru ambele media, au fost formulate următoarele întrebări de cercetare:

IC1. Ce tip de actori (naționali sau europeni) sunt mediatizați și în ce mod își exprimă aceștia opinia pe acest subiect?

IC2. Cum a fost încadrat subiectul aderării României la spațiul Schengen de către posturile de televiziune de știri și de către media online (hotnews.ro și ziare.com)?

Pentru a obține răspunsuri la întrebările de cercetare, am recurs la analiza a două surse media online, site-urile de știri www.hotnews.ro și www.ziare.com, și a două canale TV, Realitatea TV și Antena 3, în perioada 21 decembrie-21 ianuarie 2011. Corpusul online analizat este constituit din toate știrile privitoare la subiectul Schengen din perioada menționată, respectiv 79 de știri pe hotnews.ro și 115 pe ziare.com. Corpusul TV a constat din următoarele emisiuni de tip talk-show: Realitatea TV – „Ora de foc" (edițiile din 21 decembrie 2010, 5 ianuarie 2011 și 6 ianuarie 2011), „Ultima oră" (ediția din 21 decembrie 2010); Antena 3 – „La ordinea zilei" (edițiile din 21 decembrie 2010 și 6 ianuarie 2011), „Sinteza zilei" (edițiile din 21 decembrie 2010, 22 decembrie 2010 și 5 ianuarie 2011).

Pentru prelucrarea materialului de cercetare, a fost folosita metoda analizei de text, fără o grilă prestabilită de analiză. Am recurs, în schimb, la o listă prestabilită de categorii asupra cărora să ne concentrăm atenția. Am structurat prezentarea rezultatelor, urmărind câteva aspecte-cheie: subiectele abordate, cadrajele dominante, actorii (actori europeni – actori români), perspectiva asupra Uniunii Europene.

2. Analiza și interpretarea datelor

2.1. Teme dominante în mediul online

În cadrul subiectului general al aderării României la spațiul Schengen, pot fi identificate câteva teme principale de discuție: semnificația aderării, pozițiile Franței și Germaniei, asocierea cu Bulgaria și problema corupției.

În ceea ce privește importanța aderării, opinia majoritară arată că este important ca România să facă parte din Schengen (11 articole pe ziare.com și 6 articole pe hotnews.ro).

> În același timp, șeful diplomației române a făcut din nou un apel la actorii politici din România cu privire la urgența de a accepta că aderarea la Schengen este un obiectiv național, nu al partidelor politice[1].
>
> Europarlamentarul PD-L a subliniat importanța intrării României în spațiul Schengen, precizând că e *nevoie să vedem în ceilalți parteneri și nu adversari*[2].

În puține articole apare ideea că aderarea nu este un obiectiv crucial pentru România și că importanța acesteia este supraevaluată (4 articole pe ziare.com și 1 articol pe hotnews.ro).

> *Subiectul Schengen pare perceput ca o a doua aderare la Uniunea Europeană (UE) în România. El va trebui demistificat*, apreciază un diplomat, amintind că și alte state din UE nu fac parte din spațiul liberei circulații[3].

În ansamblu, portalurile de știri acordă o importanță semnificativă aderării la Schengen, dovadă și atenția constantă dedicată subiectului în perioada analizată. Subiectul Schengen apare constant în fluxul de știri online, cu cel puțin 2-3 știri în fiecare zi, pentru fiecare portal analizat, chiar dacă, așa cum a arătat analiza de conținut, caracterul constant al mediatizării nu s-a tradus în mod automat în vizibilitate și proeminență.

Una dintre temele dezbătute pe larg este aceea a pozițiilor Franței și Germaniei în legătură cu amânarea intrării României în spațiul Schengen. Cele două țări apar într-o poziție de autoritate, reprezentând printr-o sintetizare metonimică Uniunea Europeană. Raportarea României la cele două țări apare ca fiind una de subordonare, oficialii aflându-se permanent în poziția de a oferi explicații și justificări. În ton cu o raportare generală la instanțe precum NATO sau UE, România se află și de această dată în postura elevului întrebat dacă „și-a făcut temele". Tonul general al articolelor este unul acid, mai ales în ceea ce privește Franța, a cărei poziție echivalează cu „un cuțit înfipt în spatele prietenilor români"[4]. Franța și Germania sunt citate deseori împreună, dar

1. Teodor Baconschi. Ziare.com: „Baconschi: România are nevoie de mai mult timp pentru aderarea la Schengen", 11 ianuarie 2011.

2. Cristian Preda. Hotnews.ro: „Cristian Preda: Membrii clasei politice ar trebui să încheie un pact pentru aderarea României la Schengen", Cătălina Ciociltan, 5 ianuarie 2011.

3. Ziare.com: „AFP despre Schengen: România, indignată – Bulgaria, resemnată", 11 ianuarie 2011.

4. Hotnews.ro: Vlad Mixich, Cristian Pantazi, „Cuțitul francez înfipt în spatele României. Victima posibilă: Uniunea Europeană", 17 ianuarie 2011.

detaliile oferite pe parcursul ştirilor cu privire la reacţii, interpretări, luări de poziţie se referă aproape în totalitate la Franţa. Atenţia deosebită acordată Franţei a lăsat în umbră motivele ralierii Germaniei la punctul de vedere francez. Poziţia Germaniei a rămas, astfel, puţin problematizată, deşi s-ar putea argumenta că, inclusiv în interiorul acestui „duo" din ce în ce mai bine conturat în cadrul UE, Germania ar putea avea o poziţie privilegiată.

O altă temă dominantă se referă la traseul de aderare al României comparativ cu cel al Bulgariei. În general, se sugerează ideea că România şi Bulgaria împărtăşesc acelaşi traseu al aderării şi nu se vor decupla pe parcurs. Atunci când este discutat acest aspect, sunt subliniate detalii legate de problemele tehnice ale Bulgariei, stadiile diferite ale pregătirii pentru aderare, insistându-se asupra faptului că decuplarea celor două ţări este imposibilă în termeni practici.

Chestiunea corupţiei este cel mai adesea invocată ca fiind unul dintre motivele *politice*, considerate importante, ale amânării aderării României. Sunt menţionate mai ales problemele legate de justiţie. Corupţia este invocată fie de oficiali francezi (de exemplu, Laurent Wauquiez), fie de actorii politici ai opoziţiei; de cealaltă parte, motivarea respingerii aderării pe motive de justiţie şi invocarea Mecanismului de Cooperare şi Verificare sunt prezentate ca fiind incorecte, deoarece ar contrazice prevederile Tratatului de Aderare.

2.2. Teme dominante în dezbaterile televizate

În mediul TV, dezbaterile analizate aduc în prim-plan două dintre temele predilecte în online, miza aderării şi poziţiile Franţei şi Germaniei. La acestea, se adaugă discutarea reacţiilor oficialilor români, precum şi nevoia de a identifica responsabilii pentru amânarea momentului aderării, pe fundalul unei abordări profund locale, politizate, a subiectului.

Punctul de vedere dominant în dezbaterile TV atrage atenţia asupra mizei majore a intrării în spaţiul Schengen. De exemplu, potrivit lui Titus Corlăţean, aderarea „înseamnă poziţia, profilul, greutatea României în Uniunea Europeană"[1]. Dacă se pun avantajele în balanţă, se poate afirmă că „Toată lumea câştigă dacă România intră în Schengen, toată lumea pierde dacă nu intrăm în Schengen" (Mircea Geoană)[2]. Deşi rareori prezentă, apare şi opinia contrară, conform căreia nu este foarte important ca România să adere la spaţiul Schengen.

> Pentru Bucureşti şi Sofia, accederea la spaţiul Schengen în 2011 este mai mult o mizã politicã, cu un impact mai mult psihologic, decât economic sau social. Calitatea vieţii românilor şi bulgarilor nu se va îmbunătăţi după accederea în spaţiul Schengen, dar faptul că vor trece graniţele terestre fără să mai oprească maşina este de natură să mai elimine o parte din complexele de cetăţeni europeni de mâna a doua[3].

1. „Ora de foc", 21 decembrie 2010.
2. „Sinteza zilei", 21 decembrie 2010.
3. Ciprian Ciucu, expert, citat de moderator, „Ultima oră", 21 decembrie 2010.

Ilie Șerbănescu este cel mai vehement în susținerea acestui punct de vedere, relativ marginal, susținând că subiectul Schengen este o „chestiune de mâna a doua", care nu aduce decât obligații în plus pentru România[1].

La fel ca în mediul online, Franța și Germania sunt invocate împreună; în toate dezbaterile analizate apare întrebarea obsedantă: „De ce suntem refuzați de Franța și Germania?" Cu toate acestea, atunci când sunt căutate explicații pentru pozițiile „ostile" ale celor două țări lucrurile se rezumă la discutarea argumentelor franceze, legate în principal de problema rromilor și interesele președintelui Sarkozy. Și în mediul TV, explicațiile legate de motivele Germaniei sunt puțin dezbătute.

Discutată și în mediul online, dar fără a fi printre temele dominante, reacția oficialilor României este prilej de dispute în dezbaterile televizate. Reacțiile oficialilor sunt discutate în termeni de „corecte" vs. „incorecte", cine sunt vinovații, care sunt vocile care ar trebui să se exprime pe acest subiect. Referitor la reacțiile clasei politice în fața amânării, dominante sunt revolta și respingerea acuzațiilor. Poziția politicienilor aflați la guvernare este deseori etichetată drept nepotrivită/greșită, ceea ce corespunde tonului general al dezbaterilor, foarte critic și centrat pe căutarea de vinovați.

Spre deosebire de mediul online, tema traseului de aderare a României și a Bulgariei este mai puțin dezbătută, demonstrând o preocupare accentuată a moderatorilor și invitaților pentru România și mai puțin pentru vecinii bulgari.

2.3. Actorii prezenți în știrile din mediul online

În cazul ambelor surse supuse analizei, jurnaliștii citează cu generozitate declarațiile oamenilor politici și ale oficialilor români sau străini care s-au pronunțat pe subiectul „aderarea României la Schengen".

Cel mai des sunt citați actorii români, de 122 de ori (70 de ori – ziare.com și 52 de ori – hotnews.ro). Comparativ, actorii europeni sunt citați de 33 de ori în cazul oficialilor UE (23 de ori – ziare.com, 10 ori – hotnews.ro) și de 42 de ori în cazul oficialilor din țări membre ale UE (22 de ori – ziare.com, 20 de ori – hotnews.ro).

Actorii europeni prezenți în știrile Schengen din cele două portaluri de știri sunt oficiali ai țărilor membre ale UE, europarlamentari români, europarlamentari străini, comisari europeni. Actorii români sunt, într-o ordine relativă a proeminenței: actuali miniștri, președintele României, consilieri, secretari de stat, parlamentari, foști miniștri, alți lideri politici, jurnaliști, analiști, experți. Se remarcă preponderența aparițiilor președintelui României și ale oficialilor din interiorul Guvernului, comparativ cu membrii Parlamentului, foștii oficiali ori experții/analiștii din domeniu.

Se remarcă, în general, o prezență supraaccentuată a actorilor naționali, în raport cu cei europeni, ceea ce arată o perspectivă dominant locală, națională, asupra unui subiect de importanță europeană.

Multe dintre vocile europene (europarlamentari străini, comisari europeni) vehiculează un punct de vedere relativ unitar: UE respectă regulile, care sunt clare și identice

1. „La ordinea zilei", 6 ianuarie 2011.

pentru toată lumea, şi este corectă în raport cu România, respingând-o din motive de securitate reale.

> Daul a declarat că în cadrul Uniunii Europene regulile sunt identice şi clare pentru toată lumea[1].

Apar şi unele puncte de vedere diferite. Există câţiva actori europeni care susţin că România a îndeplinit condiţiile tehnice şi că Franţa şi Germania nu discută suficient cu România şi Bulgaria.

> Ceea ce deplâng eu este această acţiune unilaterală şi faptul că Franţa şi Germania nu discută suficient cu autorităţile din România şi Bulgaria, pentru a îmbunătăţi situaţia, pentru că mai sunt trei luni. Trebuie un dialog mai puternic[2].

Un punct de vedere distinct este cel al reprezentanţilor Ungariei, care îşi exprimă sprijinul deschis pentru România: aderarea este un obiectiv important, iar România îndeplineşte cerinţele tehnice.

În ceea ce priveşte reacţiile oamenilor politici români, acestea acoperă un spectru foarte larg de opinii: de la un atac vehement la adresa unor ţări europene ostile şi la adresa unei Uniuni care nu ne vrea, până la o poziţie moderată, dar fermă, care face apel la argumentele tehnice în favoarea României şi care subliniază necesitatea deschiderii canalelor diplomatice, şi chiar până la opinii extreme, potrivit cărora poziţiile Franţei şi Germaniei sunt benefice pentru România, constituind un imbold pentru rezolvarea unor probleme majore.

Reprezentanţii puterii (preşedintele României, ministrul de Interne, ministrul de Externe, ministrul Justiţiei) resping acuzaţiile la adresa României, argumentând că aceasta a îndeplinit condiţiile tehnice, iar problemele privind corupţia şi crima organizată nu ţin de aquis-ul Schengen. Uniunea Europeană este rugată să respecte regulile, să nu fie incorectă. Franţa şi Germania sunt văzute ca ostile României şi ca discriminatorii. Guvernanţii păstrează o poziţie moderată, dar marcată de orgoliu naţional şi sentimentul demnităţii.

> Apreciez că scrisoarea celor doi miniştri e un act de discriminare la adresa României. La ultimul Consiliu European am arătat că România e pregătită tehnic. Aderarea unui stat la Schengen se face prin aplicarea acquis-ului Schengen. Introducerea de noi condiţionalităţi contravine dreptului european şi creează un precedent inacceptabil[3].

Liderii politici ai opoziţiei tratează aderarea României la Schengen ca pe un eşec, pentru care învinuiesc partidul aflat la guvernare. Aceştia insistă asupra deficienţelor

---

1. Joseph Daul, preşedintele grupului PPE din Parlamentul European. Ziare.com: „Liderul PPE: Francezii vor vota România în Schengen dacă nu sunt probleme grave", 22 ianuarie 2011.

2. Hannes Swoboda, vicepreşedintele grupului socialist din PE. Ziare.com: „Octombrie, un termen «rezonabil» pentru intrarea României în Schengen", 22 decembrie 2010.

3. Traian Băsescu. Hotnews: „Traian Băsescu despre Schengen: Nu vom accepta o discriminare din partea nimănui, fie ea şi din partea celor mai puternice state ale UE", 21 decembrie 2010.

României, care fac justificabilă amânarea aderării. Reacția guvernanților este catalogată drept nepotrivită. În același timp, se recunoaște chiar de către opoziție incorectitudinea UE în raport cu România și ostilitatea Franței și Germaniei.

2.4. Actorii prezenți în dezbaterile TV

În cadrul emisiunilor supuse analizei a participat o gamă diversă de actori: lideri politici, membri ai Parlamentului, membri ai Guvernului, analiști, experți în diverse domenii, jurnaliști.

Punctul de vedere european este rareori invocat, fiind prezentat succint prin cuvintele unor reprezentanți. Un exemplu este Laurent Wauquiez, ministrul francez al Afacerilor Europene, care reprezintă „vocea îngrijorată a Europei": „în primul rând trebuie să fim siguri pe frontierele noastre"[1].

Reprezentanții puterii (parlamentari, membri ai guvernului, lideri politici) au un discurs de disculpare: România a îndeplinit criteriile tehnice și este respinsă din motive politice – problema rromilor, presiunea populației franceze și germane împotriva infactorilor români, interesele economice ale celor două state[2]. Aderarea la Schengen este atributul întregii clase politice, insistă reprezentanții PD-L în fața acuzelor de incompetență[3].

Președintele Traian Băsescu este invocat în mai multe rânduri, deși nu este prezent fizic în niciuna dintre dezbaterile analizate. Declarațiile-cheie ale acestuia sunt prezentate pe larg, reprezentând prilej de dezbatere, atât pentru reprezentanții puterii, cât și pentru cei ai opoziției: România este victima unei discriminări pe care nu o acceptă din partea nimănui, nici măcar din partea unor state europene importante. România a îndeplinit toate condițiile tehnice, dar Franța și Germania neagă niște drepturi fundamentale ale acesteia ca țară membră UE cu drepturi depline. Această situație creează un precedent inacceptabil, care cere o reacție la fel de puternică: „Voi continua să mă bat până în ultima clipă"[4]. Declarațiile președintelui sunt folosite ca bază pentru dezbateri și constituie un punct comun al tuturor emisiunilor analizate. Prin urmare, instituția prezidențială s-a bucurat de cea mai mare vizibilitate ca sursă de informații, dar în același timp s-a transformat în țintă a criticilor invitaților.

De cealaltă parte, reprezentanții opoziției sunt radicali în ce privește vina actualei guvernări. Vocile opoziției ating consensul când se pune problema găsirii vinovaților și criticarea reacțiilor guvernanților:

> Să fie foarte limpede: acesta este un eșec personal al președintelui României prin prisma atribuțiilor sale de politică externă, al ministrului de Externe, domnul Baconschi, și este un eșec al Partidului Democrat-Liberal, al majorității care conduce România[5].

1. „Sinteza zilei", 21 decembrie 2010.
2. Daniel Oajdea, PD-L, „Ora de foc", 21 decembrie 2010.
3. Petru Călian, PD-L, „La ordinea zilei", 21 decembrie 2010.
4. „Ora de foc", 5 ianuarie 2011.
5. Crin Antonescu, „La ordinea zilei", 21 decembrie 2010.

> Ideea asta că întodeauna este altcineva de vină sau că suntem discriminaţi nu ne ajută să progresăm, poate să ţină la politica din România, dar în plan european nu poate să ţină aşa ceva[1].
>
> Este un eşec al politicii externe româneşti, prin reprezentanţii ei constituţionali[2].

Oamenii politici din opoziţie subliniază importanţa intrării în Schengen, care este ratată din vina puterii. Deşi Schengen este „al doilea obiectiv strategic după intrarea în UE”[3], România este respinsă din motive de securitate. În ciuda faptului că ţara noastră a îndeplinit criteriile tehnice, decizia finală va fi una politică. România are în acest moment o imagine proastă, din lipsa unei strategii coerente de politică externă. Reacţia oamenilor politici aflaţi la conducere este neprotrivită: Traian Băsescu este imprevizibil, liderii puterii încearcă să paseze responsabilitatea, deşi nu şi-au ţinut promisiunile.

Reprezentanţii puterii beneficiază de mai puţine apariţii decât cei ai opoziţiei (8 apariţii, respectiv 19 apariţii.). Această proporţie ar putea explica numărul ridicat de critici, precum şi punctele de vedere pesimiste vehiculate pe parcursul dezbaterilor: opoziţia este mai vizibilă, are ocazia să îşi expună opiniile mai frecvent.

Grupul format din jurnalişti, analişti şi experţi discută în principal reacţiile oficialilor români, precum şi poziţia franco-germană. Reacţia oficialilor este văzută ca fiind o formă de pasare a responsabilităţii. De exemplu, jurnalistul Cristian Tudor Popescu argumentează că nu ajută cu nimic să acuzi Franţa şi Germania, deoarece atitudinea lor va deveni şi mai dură decât înainte. Aderarea reprezintă un eşec, mai ales de natură diplomatică, de aceea o şansă de remediere stă tot în acţiuni diplomatice profesioniste[4]. Jurnalistul Radu Tudor apreciază că „[miniştrii francez şi german – n.n.] încearcă să pună pe seama României eşecul unei politici care aparţine de fapt UE, nu doar ţării noastre”[5]. Preşedintele Grupului de Investigaţii Politice, Mugur Ciuvică, susţine contrariul: nu este vorba de discriminare; este vina României, care se confruntă cu probleme grave de securitate şi corupţie, în baza cărora este respinsă[6].

2.5. Încadrarea mediatică a Uniunii Europene în mediul online

Problema amânării aderării României la spaţiul Schengen a declanşat dezbateri mai largi privind rolul şi poziţia României în Europa, precum şi rolul Uniunii Europene în raport cu ţara noastră. În acest context, mesajele sunt grupate sub semnul a două cadraje principale: „Europa, instanţa superioară care pedepseşte (pe drept sau pe nedrept) România pentru tarele sale”, respectiv „România, poziţie marginală în Europa”. Încadrarea deja clasică, prezentă masiv imediat după aderarea în Uniunea Europeană, cea

1. Victor Ponta, „Ora de foc”, 21 decembrie 2010.
2. Teodor Atanasiu, „La ordinea zilei”, 21 decembrie 2010.
3. Titus Corlăţean, „Ora de foc”, 5 ianuarie 2011.
4. „Ora de foc”, 6 ianuarie 2011.
5. „La ordinea zilei”, 21 decembrie 2010.
6. „Sinteza zilei”, 21 decembrie 2010.

a „Europei mesianice", venită să salveze România de probleme şi sărăcie, este aproape total absentă, iar UE este demitizată; apare ca un mecanism de sancțiune, în cazul în care România nu îi ascultă indicațiile şi nu îi respectă regulile.

În mediul online, Uniunea Europeană este prezentată ca o instanță superioară, factorul esențial de decizie, cea care face regulile. În cadrul acestei perspective, încadrarea mediatică evidențiază două puncte de vedere distincte. Pe de o parte, se apreciază că Europa trebuie ferită de problemele României, iar intransigența UE are valențe pozitive: „Eu nu mă simt deloc discriminat. Mă simt chiar bine. Sunt mulțumit că Europa nu ne-a uitat şi este atentă la ce se întâmplă în România"[1]. Pedeapsa pe care o primeşte România îi face bine, deoarece reprezintă o presiune externă pentru schimbare: „România nu e pregătită să adere la Schengen şi e spre binele nostru, al tuturor, că se menține în acest fel o presiune reformistă din exterior"[2].

O parte dintre articole argumentează că UE este corectă („Ne-a spus verde în față adevărul"[3]) şi sancționează România pe drept, deşi aceasta refuză să recunoască: „toată Europa se împiedică de bolovanul din fața noastră, numai noi ne prefacem că nu îl vedem"[4]. Corupția este o problemă acută în România, iar Europa nu are de ce să se expună acestei probleme majore, importând-o fără voie odată cu deschiderea spațiului Schengen. UE se prezintă ca un decident echilibrat.

> Întrucât autoritățile statului n-au catadicsit să demonstreze contrariul informațiilor de mai sus, cei doi lideri nu vor ca tentaculele corupției româneşti să se întindă şi asupra UE. Nimeni nu le poate garanta că şmecheria noastră tipică nu le va infesta viață politică şi economică[5].

Pe de altă parte, în interiorul aceleiaşi perspective – UE, instanță superioară –, este prezent şi punctul de vedere opus: Uniunea Europeană este puternică, dar îşi foloseşte puterea în mod arbitrar, schimbă regulile pe parcursul jocului: „Vechile state membre UE folosesc un dublu standard"[6]. Pedeapsa aplicată aceste țări are la origini motive care nu țin de îndeplinirea aquis-ului Schengen.

> În aceste condiții nu putem să nu ne întrebăm ce alte rațiuni, cel mai probabil politice sau economice, se ascund în spatele poziției adoptate de Franța față de aderarea României la spațiul Schengen[7].

---

1. Ziare.com: „Opinii: Ratarea spațiului Schengen, eşecul statului totalitar", 22 decembrie 2010.
2. Hotnews: „Franța, centralele nucleare şi aderarea la Schengen. Fața nevăzută a unei afaceri", Dan Tapalagă, 22 decembrie 2010.
3. Ziare.com: „România, teroarea Europei", 21 ianuarie 2011.
4. *Idem*.
5. Ziare.com: „Opinii: Ce ştiu Monsieur Sarkozy & Frau Merkel şi uităm noi", 27 decembrie 2010.
6. Ziare.com: „Sophia Eco: Băsescu dă înapoi în polemica pe Schengen", 7 ianuarie 2011.
7. Ziare.com: „Schengen: Franța a dat acces României la SIS încă din 2009, de ce se opune azi?", 21 ianuarie 2011.

În plus, Uniunea este marcată de exclusivism: „marea şi selecta lor familie”[1], „preadistinsul conclav”[2]. Unul dintre articole sintetizează foarte plastic raportul dintre Franța și România: „am fost trimiși să stăm la colțul Europei pe coji de Schengen”[3].

Încadrarea mediatică a Uniunii Europene într-o poziție de forță plasează România în mod aproape invariabil într-o poziție de inferioritate, de marginalitate. Reacțiile oficialilor români discută raporturile cu Uniunea Europeană în termenii unei poziții de principiu: România ar trebui tratată ca un partener egal, ca un membru cu drepturi depline în Uniunea Europeană. Totuşi, încadrarea dominantă rămâne una care privilegiază punctul de vedere potrivit căruia nu suntem cu adevărat europeni, deci nu putem avea pretenții de apartenență la spațiul Schengen. Ceea ce este cel mai grav este că România şi-a regizat singură inferioritatea:

> Problema noastră e că ne-am făcut râme până acum, atunci când ne milogeam pe la porțile celor mai importante puteri din UE să ne primească şi pe noi[4].

> Ne-am făcut singuri râme când ne-am făcut de râs în Europa şi în lume prin „marfa” pe care o oferim preponderent la export – țiganii şi infractorii[5].

Argumentele principale pe baza cărora se construieşte imaginea Europei care pedepseşte sunt aşa-numitele „motive politice” ale amânării. Discutarea motivelor tehnice versus politice este un prilej pentru a atribui vina neaderării în martie fie României, fie Europei. Cele mai multe articole disculpă România, încadrând problema în explicația „țara noastră a îndeplinit condițiile tehnice” (34 de articole pe ziare.com şi 34 articole pe hotnews.ro).

> Noi ne-am făcut temele, iar nivelul pregătirii noastre pentru aderarea la Schengen a fost confirmat de nu mai puțin de 7 misiuni de evaluare. Deci aş spune că, *de facto*, România e deja în spațiul Schengen[6].

În mult mai puține articole se regăseşte ideea contrară: este vina României. Pe hotnews.ro această grilă interpretativă aproape lipseşte (doar 4 articole), în timp ce, pe ziare.com, ea apare în 19 articole. Frecvent, această explicație este folosită pentru a plasa vina mai ales asupra partidului aflat la guvernare şi asupra membrilor Guvernului.

> Europa nu vrea pur şi simplu să importe odată cu noi şi corupția noastră, mafia organizată, care poate să intre în țară de oriunde fără nicio problemă, şi toate celelalte riscuri ce pot proveni dintr-un stat unde bugetarii, cei care se presupune că apără granițele, sunt plătiți cel mai prost din Europa[7].

---

1. Ziare.com: „Opinii: Râmele dezagreabile ale Europei”, 07 ianuarie 2011.
2. Ziare.com: „Opinii: România şi visul european”, 21 decembrie 2010.
3. Hotnews: „Anul negru”, Vlad Mixich, 21 ianuarie 2011.
4. Ziare.com: „Opinii: Râmele dezagreabile ale Europei”, 7 ianuarie 2011.
5. *Idem*.
6. Teodor Baconschi. Hotnews: „Teodor Baconschi despre aderarea la Schengen: Credibilitatea UE e în pericol dacă statele membre nu sunt tratate conform aceloraşi reguli, vrem să evităm tentația euroscepticismului”, Alina Neagu, 17 ianuarie 2011.
7. Ziare.com: „România, teroarea Europei” (opinii), 21 ianuarie 2011.

În general, această încercare de atribuire a vinei, indiferent de conotația pe care o capătă, arată vulnerabilitățile și incapacitatea unor țări precum România și Bulgaria, nou intrate în Uniune, de a gestiona relația cu marile puteri ale Europei. În mod tacit, practic se privilegiază punctul de vedere potrivit căruia relația dintre UE și România este una asimetrică.

Chiar actorii care încearcă să prezinte relația României cu UE ca fiind una echilibrată „joacă" tot în interiorul unei încadrări de tip raportare la autoritate (profesor-elev). Pe de o parte, i se pretinde Europei să trateze România conform aceloraşi reguli aplicate tuturor statelor membre (în acest caz particular, fiind vorba de îndeplinirea condițiilor tehnice). Pe de altă parte, această pretenție este formulată din postura celui aflat într-o relație asimetrică de putere.

Un aspect mult discutat, în diferite registre, în mediul online, este legat de reacția oficială a României. În primul rând, în ceea ce privește reacțiile propriu-zise, ale oficialilor, unele dintre ele au fost vehemente, de revoltă, și de respingeră fermă a acuzațiilor:

> O întârziere este o discriminare față de România. Ar trebui să stăm aici, ca niște râme fără coloană vertebrală, așa cum sugerează unii, sau ar trebui să luptăm pentru drepturile celor 22 de milioane de români care au dreptul la respect[1]?
>
> Această aluzie nu numai că este puerilă, dar nu are o bază legală. […] Cu alte cuvinte, Franța s-a pronunțat atunci foarte clar că România îndeplinește condițiile tehnice pentru utilizarea bazei de date SIS. Orice alte păreri în momentul de față sunt ușor penibile[2].

Există și reacții oficiale mai moderate, care propun realizarea unui compromis prin aderarea parțială a României, lansează un apel către UE de a respecta regulile și apelează la sprijinul altor țări membre UE.

> Ministrul Baconschi a menționat că România nu privește rezervele Franței față de aderarea la Schengen ca pe o sancțiune suplimentară, adăugând că Bucureștiul le înțelege[3].
>
> Președintele Senatului României, Mircea Geoană, a cerut Președinților de Senate și de Parlamente din statele membre ale Uniunii Europene, precum și tuturor liderilor grupurilor din Parlamentul European, sprijin privind aderarea României la spațiul Schengen în martie 2011, printr-o scrisoare trimisă marți[4].

Legat de interpretarea mediatică a acestor reacții, în cazul ambelor surse analizate, dominantă este încadrarea reacției ca fiind una pripită, emoțională, nepotrivită.

---

1. Traian Băsescu. Hotnews: „Daily Mail: Temeri legate de imigranți în Marea Britanie, după ce președintele României a spus că nu poate garanta securitatea granițelor", R.M., 7 ianuarie 2011.

2. Marian Tutilescu. Hotnews: „Marian Tutilescu la RFI: Mai fezabilă ar fi intrarea parțială în Schengen, în luna martie", 21 ianuarie 2011.

3. Ziare.com: „Baconschi: România are nevoie de mai mult timp pentru aderarea la Schengen", 11 ianuarie 2011.

4. Hotnews: „Mircea Geoană despre aderarea la Schengen: Antepronunțarea din partea unora dintre statele membre reprezintă o formă de presiune fără precedent", D.G., 18 ianuarie 2011.

Multe dintre articole etichetează reacția oficialilor ca fiind una greșită, fie prin virulență, fie prin capitulare, fie prin refuzul de a accepta realitățile neplăcute.

> Reacția Bucureștiului este strict retorică și pare inadaptată la cruda realitate[1].

> Problema noastră e că atunci când trebuia să ne păstrăm demnitatea și să negociem intrarea în Uniunea Europeană infinit mai onorabil, să nu fim disperați să obținem un loc pe care oricum nu meritam să-l primim, am fost umili, cu capul plecat, râme fără nicio pretenție. Iar acum, când ar trebui să lăsăm tonul iritat și orgoliul rănit deoparte și să recunoaștem că suntem prea murdari și prost crescuți pentru a mai intra încă o dată într-o casă curată cu bocancii plini de noroi, acum noi ne isterizăm și ne izmenim că „așa ceva nu se face"[2].

Doar câteva articole apreciază reacția clasei politice ca fiind adecvată situației (4 articole – ziare.com, 1 articol – hotnews.ro).

> Comisarul European din partea României, Dacian Cioloș, se bucură că România adoptă o poziție demnă în privința aderării la Schengen[3].

Uniunea Europeană nu mai este prezentată drept salvatoarea României, o soluție pentru reformă și modernizare. Din contră, ea apare ca o instanță superioară, inflexibilă, care pedepsește România pentru o serie de deficiențe. Indiferent cum este încadrată UE, România este prezentată (aproape fără excepție) ca o țară umilă, lipsită de putere și marginalizată de mai-marii Europei. Discursului auto-victimizant i se adaugă și unul al umilinței auto-impuse: România nu este cu adevărat europeană, este o țară cu probleme, care se descalifică tocmai prin aceste probleme.

2.6. Încadrarea mediatică a Uniunii Europene în dezbaterile televizate

La fel ca în mediul online, încadrarea dominantă prezintă Uniunea Europeană drept o instanță superioară, care pedepsește (pe drept sau pe nedrept) România. Concret, Europa ne pedepsește pentru neîndeplinirea criteriilor de aderare, mai ales cele politice, pentru promisiunile neîndeplinite făcute către partenerii europeni și, nu în ultimul rând, pentru corupția la nivel înalt din România[4]. O problemă care a „supărat" Europa și care a rămas nesoluționată este cea a rromilor. România este respinsă din cauza lipsei de încredere în capacitatea de a-și rezolva problemele:

> Ne mai spun un lucru: Nu avem încredere în voi, în sistemul vostru de putere, în sistemul administrativ, că veți putea gestiona și pune în regulă frontiera de est, că veți putea combate corupția, pentru că sunteți un sistem de putere corupt[5].

---

1. Hotnews: „Anul negru", Vlad Mixich, 21 ianuarie 2011.
2. Ziare.com: „Opinii: Râmele dezagreabile ale Europei", 7 ianuarie 2011.
3. Ziare.com: „Cioloș despre Schengen: Mă bucur că România învață să spună și «nu»", 7 ianuarie 2011.
4. „Ora de foc", 21 decembrie 2010.
5. Titus Corlățean, „Ora de foc", 5 ianuarie 2011.

În același timp, UE pedepsește o Românie lipsită de influență și prestigiu. Imaginea proastă a României a dus la o situație fără precedent: se mută accentul de la aspectele strict tehnice la cele de natură politică, reprezentând un criteriu diferit față de celelalte țări, ceea ce dovedește eșecul politicii externe a României[1]. În emisiunea „Ultima oră" din 21 decembrie 2010, este subliniat încă un aspect care ține de reprezentarea românilor în străinătate: unii români se autoexclud prin comportament inadecvat. Cu alte cuvinte, UE sancționează deficiențele de comportament ale românilor:

> Dacă tu nu te respecți, nu ai cum să fii respectat. Suntem singurii care ne spălăm rufele în public[2].

Există și voci potrivit cărora UE este o instanță arbitrară, care pedepsește România în mod nedrept:

> Ori suntem parteneri egali, ori nu. Precedentul în sine este periculos. Se instituie un decident care face cu degetul și spune *tu da, tu ba*[3].
>
> Este o sancțiune nedreaptă pentru români[4].

Uniunea Europeană este portretizată drept un club exclusivist, în care România eșuează să se încadreze:

> Ei, europenii, sau cei care au un cuvânt de spus ne văd așa cum suntem de fapt, nu cum încearcă guvernul să demonstreze că suntem, teoretic și statistic. În esență, ei ne văd așa cum suntem: nepregătiți. Mai mult decât atât, nu numai că suntem nepregătiți, dar suntem și iritanți; îi iritățm cu asemenea declarații, cu poziții care nu au nimic de-a face cu statutul unei țări europene și a unor lideri europeni[5].
>
> Este un club de elită în care vrem să intrăm cu cizmele pline de noroi, să ne trântim în jilț, să bem votcă, să vorbim tare și urât. Oamenii ăștia nu au nevoie de așa ceva[6].

Acest tip de raportare subliniază poziția de autoritate pe care UE o are în raport cu România, deschizând drumul comentariilor legate de inferioritatea românilor, care se autopercep ca cetățeni de rangul al doilea.

Românii se prezintă pe sine și sunt văzuți ca niște cetățeni de mâna a doua. Termenii în care este descrisă evoluția României sunt dintre cei mai pesimiști: suntem în liga a doua și vom cădea în liga a treia[7], „România rămâne la coada Europei după această conducere"[8]. România nu e egală cu Marea Britanie, Franța sau Germania. Oamenii politici români știu acest lucru, dar sunt deranjați când îl aud din partea altor state

1. Mircea Geoană, „Sinteza zilei", 21 decembrie 2010.
2. Magor Csiby, „Ultima oră", 21 decembrie 2010.
3. Traian Băsescu – citat, „Ora de foc", 6 ianuarie 2011.
4. Paul Dobre, „La ordinea zilei", 21 decembrie 2010.
5. Bogdan Ciucă, „Sinteza zilei", 5 ianuarie 2011.
6. *Idem*.
7. Titus Corlățean, „Ora de foc", 21 decembrie 2010.
8. Victor Ponta, „Ora de foc", 21 decembrie 2010.

europene. Țara noastră nu își poate permite însă să atace marile puteri atâta timp cât le este inferioară[1]. Europa nu ne privește cu îngăduință:

> Este cutremurător modul în care s-a prăbușit dramul de simpatie pe care îl avea România la aderarea în Uniune în doar trei ani și jumătate[2].

Perspectiva asupra viitorului nu este nici ea mai optimistă: românii sunt „șmecheri, milogi și cu coada pe sus”[3], se comportă că niște cetățeni de mâna a doua și se înfățișează Europei într-o continuă criză. Poziția de inferioritate este meritată și reflectă comportamentul cetățenilor români și al clasei politice din România[4].

În ciuda criticilor aduse actualei puteri cu privire la eșecul integrării în spațiul Schengen, încardrarea dominantă prezintă o Europă autoritară, care pedepsește mai degrabă pe nedrept România. Principalul argument al atitudinii nedrepte este construit în jurul ideii privind îndeplinirea condițiilor tehnice. În două emisiuni (o dată la Realitatea TV, o dată la Antena 3) este înaintată ideea conform căreia decizia finală este una politică, indiferent de considerentele tehnice:

> Când vine chiar consilierul președintelui Traian Băsescu, domnul Leonard Orban, care spune simplu, clar, corect, că aderarea la spațiul Schengen este un proces tehnic, dar decizia în legătura cu asta e o decizie politică, atunci e foarte clar ce îmi spune mie această decizie politică[5].

Discutarea criteriilor tehnice și politice se interferează cu atribuirea responsabilității. Vina României constă într-un eșec grav al politicii sale externe: „Consecințele politicii externe le-am văzut astăzi”[6]. România are niște deficiențe pe care nu le poate ascunde și pe care încă nu le-a rezolvat:

> Nu îndeplinim anumite criterii[7].
>
> Părerea mea este că sunt două chestiuni care au stat la baza refuzului Germaniei și al Franței: statul de drept și starea democrației în România. Statul de drept sunt spăgile de care vorbim, nefuncționalitatea justiției. Păi, ce țară este asta, când se sesizează clar din Germania că o companie germană a dat mită troleibuze în România și de șase luni nu am auzit niciun fel de cercetare, de reacție din partea justiției[8]?
>
> Nu ne-am făcut treaba în justiție, nu ne-am făcut treaba în ceea ce privește granițele[9].

Nu în ultimul rând, vina este politică: România nu îndeplinește criteriile politice, care sunt la fel de importante precum cele tehnice[10]. În aceeași emisiune, Titus Corlățean

1. Radu Tudor, „La ordinea zilei”, 6 ianuarie 2010.
2. Mihai Voicu, „La ordinea zilei”, 6 ianuarie 2010.
3 Sorin Mina, „La ordinea zilei”, 6 ianuarie 2010.
4. „La ordinea zilei”, 6 ianuarie 2010.
5. Crin Antonescu, „Sinteza zilei”, 22 decembrie 2010.
6. Bogdan Chiriac, „Ora de foc”, 6 ianuarie 2011.
7. Norica Nicolai, „Ora de foc”, 21 decembrie 2010.
8. *Idem*.
9. Moderator, „Ultima oră”, 21 decembrie 2010.
10. Norica Nicolai, „Ora de foc”, 21 decembrie 2010.

afirmă vehement: „Este responsabilitatea politică şi este greşeală politică la cel mai înalt nivel”[1].

În ceea ce priveşte perspectiva contrară – amânarea aderării la spaţiul Schengen nu este din vina României –, aceasta apare mai ales la reprezentanţii puterii şi este strict legată de îndeplinirea criteriilor tehnice:

> Eu nu cred în acest moment că sunt atât de încheiate lucrurile şi termenele privind aderarea noastră la spaţiul Schengen. Cred, aşa cum a afirmat şi preşedintele la Cotroceni că trebuie să ne batem până în ultima clipă dintr-un singur considerent: că toate elementele tehnice, toate înţelegerile pe care le-am avut din punct de vedere tehnic au fost respectate[2].
>
> Am arătat că România este pregătită din punct de vedere tehnic[3].

Similar cu mediatizarea din mediul online, reacţiile oficialilor români sunt fie radicale, accentuând ideea discriminării României, fie ceva mai moderate, evidenţiind necesitatea unor eforturi de natură diplomatică.

> Nu vom accepta o discriminare din partea nimănui, fie ea şi din partea celor mai puternice state ale UE[4].
>
> Un efort politic de natură diplomatică ar fi extrem de necesar[5].

Reacţia radicală este amendată, fiind considerată nepotrivită sau chiar greşită. Una dintre critici este că oamenii politici nu acceptă discriminarea, dar nici nu găsesc o contrapropunere pentru a rezolva situaţia.

> A nu accepta şi a spune că eşti discriminat nu rezolvă problemele[6].
>
> Trebuie să te gândeşti ce se întâmplă după ce ataci Franţa şi Germania[7].
>
> [Traian Băsescu – n.n.] a început să se răţoiască la primele două mari puteri europene[8].
>
> În ce ţară din lumea asta care aspiră să fie într-o relaţie măcar agreabilă cu marile puteri europene, cum ar fi Franţa şi Germania, te răsteşti la Franţa şi la Germania de parcă te-ai răsti la Victor Ciutacu de pe aeroportul Otopeni, făcându-l tonomat pe euro[9]?

Doar în două situaţii (Realitatea TV) reacţia oamenilor politici este apreciată în mod pozitiv.

> Formal, este corectă poziţia preşedintelui Traian Băsescu[10].

---

1. Titus Corlăţean, „Ora de foc”, 21 decembrie 2010.
2. Gelu Vişan, „Ora de foc”, 5 ianuarie 2011.
3. Traian Băsescu, „La ordinea zilei”, 21 decemrie 2010.
4. Traian Băsescu – citat, „Ultima oră”, 21 decembrie 2010.
5. Cristian Diaconescu, „Ora de foc”, 21 decembrie 2010.
6. Ion Meioniţă, „Ora de foc”, 21 decembrie 2011.
7. Cristian Tudor Popescu, „Ora de foc”, 6 ianuarie 2011.
8. Cornel Nistorescu, „Sinteza zilei”, 21 decembrie 2010.
9. Moderator, „Sinteza zilei”, 22 decembrie 2010.
10. Bogdan Chiriac, „Ora de foc”, 6 ianuarie 2011.

Salvarea nu mai vine de la Europa; aceasta s-a săturat de neîmplinirea promisiunilor făcute de partea românească. Mai mult, deficiențele specific românești, imaginea proastă a românilor peste hotare, problema nerezolvată a rromilor, toate acestea conduc la un climat de neîncredere față de capacitatea României de a asigura securitatea. Uniunea Europeană sancționează toate aceste aspecte prin refuzul său de a accepta România în spațiul Schengen la termenul propus. Discursul duce spre autoculpabilizare: România își merită statutul de țară mărginașă a Europei și nu este pregătită să facă parte din clubul select al puterilor europene. Nu există puncte de vedere care să considere plauzibilă ameliorarea situației în viitorul apropiat, mai ales că problemelor de imagine externă le corespund serioase deficiențe în planul administrației interne, al justiției, al strategiei diplomatice. Din contră, este prezent punctul de vedere conform căruia poziția României se va deteriora în continuare.

3. Concluzii

Atât în știrile online, cât și în dezbaterile televizate, aderarea României la spațiul Schengen apare ca un obiectiv important, fiind tratat în termenii unui eșec anunțat; în cazul ambelor medii, dominantă este ideea unei decizii politice; UE este etichetată drept incorectă; cu toate acestea, reacția guvernanților este apreciată ca fiind greșită. La nivelul deosebirilor, în emisiunile TV se discută mai puțin despre tandemul România-Bulgaria, focusul dezbaterilor TV fiind preponderent îndreptat spre problematica internă.

Dacă articolele online indică cu precădere că România nu este vinovată de situația în care se află, dezbaterile TV prezintă un echilibru între opiniile care consideră că este vina României și cele care consideră că aceasta a îndeplinit condițiile de aderare.

Cu privire la actorii înregistrați în cazul dezbaterilor televizate și știrilor online, se remarcă preponderența actorilor români, deorece aceștia sunt mult mai accesibili pentru jurnaliști, atât în ceea ce privește obținerea de declarații, cât și în ceea ce privește prezența în studio. Actorii europeni sunt mai bine reprezentați în cazul articolelor de știri (online și TV) decât în cazul talk-show-urilor.

La nivelul discursului actorilor, nu există mari diferențe între cele două materiale de analiză. Se observă dihotomia dintre putere și opoziție, în care cei dintâi acuză UE de discriminare și afirmă că România a îndeplinit toate cerințele de ordin tehnic, iar cei din urmă profită de prilej pentru a ataca partidul aflat la guvernare și, în mod special, pe președintele Traian Băsescu.

Articolele online și dezbaterile TV împărtășesc o perspectivă similară asupra Uniunii Europene: aceasta pedepsește România pentru deficiențele curente și o judecă pe criterii politice. Imaginea României este una defavorabilă; poziția sa este de țară de la periferia Europei, niciodată cu acces deplin la liga „celor mari”. Tonul general în cazul ambelor surse este unul pesimist: România este vinovată pentru izolarea sa în plan european, iar lucrurile nu urmează un curs avantajos pentru români.

Perspectiva Europei mesianice este cvasi-absentă, discursul media reflectând pierderea speranțelor românilor într-o Europă care vine să le rezolve toate problemele interne. Acest discurs zugrăvește o Românie izolată, aflată într-o poziție inferioară tocmai din cauza acelor probleme a căror rezolvare întârzie. Este posibil ca UE să nu fie în totalitate corectă în demersul ei de a amâna aderarea României la spațiul Schengen, dar această poziție este justificată, conform actorilor supuși analizei, de incapacitatea României de a asigura un climat de securitate.

VI. Aderarea României la spațiul Schengen în percepția publică

Înțelegerea modului în care subiectul aderării României la spațiul Schengen a fost nu numai mediatizat, dar și perceput la nivelul populației României oferă o perspectivă complementară asupra semnificațiilor atribuite acestui moment. Ne-am propus, la începutul demersului nostru de cercetare, să oferim cel puțin trei unghiuri de înțelegere și interpretare: mediatizarea subiectului, opinia publică și opinia elitelor. În acest triunghi, opinia publică a fost estimată cu ajutorul unei anchete sociologice pe bază de chestionar care a urmărit să arate nivelul de cunoștințe al românilor legate de Uniunea Europeană în general și de subiectul Schengen în special, precum și modul în care oamenii obișnuiți au perceput respectivul subiect. O imagine, fie ea și aproximativă, a percepției subiectului Schengen, va completa tabloul mare a ceea ce am putea numi „dosarul Schengen".

1. Metodologia cercetării

Sondajul de opinie a fost derulat în perioada 14-19 ianuarie 2011. Metoda de culegere a datelor a fost prin interviuri telefonice (CATI) pe bază de chestionar standardizat. Chestionarul a fost aplicat pe un eșantion național de 1.168 de persoane, marja de eroare fiind de +/-2,9%. Eșantionul a fost stratificat (7 regiuni istorice x 7 mărimi de localitate) bistadial, pe baza listelor de telefonie fixă, cu selecție probabilistă a gospodăriilor (aleatoriu simplu) și a persoanelor (metoda „ultimei aniversări"). Eșantionul este reprezentativ pentru populația adultă neinstituționalizată a României. Eșantionarea și aplicarea interviului au fost realizate de către CCSB.

Întrebările de cercetare care au ghidat analiza sunt următoarele:

IC1. Cum se raportează românii la Uniunea Europeană în perioada unei crize legate de integrarea europeană?

Întrebarea are în vedere mai multe aspecte, pe care le-am grupat în jurul ideii de „raportare la Uniunea Europeană": încrederea în UE, corelarea încrederii în UE cu aprecierea direcției în care se îndreaptă România, raportul identitate națională-identitate europeană. În prezentarea rezultatelor, vom corela analiza cu anumite date din eurobarometrele standard, pentru a vedea dacă putem identifica direcții de evoluție a modului în care oamenii percep integrarea europeană.

IC2. Care este nivelul de conştientizare (în sens larg) al românilor în ceea ce priveşte aderarea României la spaţiul Schengen?

Contextul aderării României la spaţiul Schengen a creat premisele unei mediatizări mai accentuate, nu numai a problemelor româneşti legate de subiect în sine, dar şi a unor informaţii despre avantajele aderării, consecinţele amânării şi alte aspecte complementare. Ne-a interesat în mod special să vedem care a fost nivelul de conştientizare, de informare al oamenilor cu privire la acest subiect.

IC3. Care este percepţia publică în legătură cu amânarea intrării României în spaţiul Schengen?

IC4. Există o corelaţie între amânarea intrării României în spaţiul Schengen şi nivelul euroscepticismului în rândul românilor?

Am grupat rezultatele sondajului în patru mari calupuri. Primul calup este unul general şi se referă la probleme legate de Uniunea Europeană, cum ar fi încrederea în UE, corelarea încrederii în UE cu aprecierea direcţiei în care se îndreaptă România, raportul identitate naţională-identitate europeană. Al doilea calup a inclus vizibilitatea subiectului Schengen – nivelul de conştientizare, nivelul de interes şi de cunoştinţe şi modul în care acestea se corelează fie cu diferite variabile demografice (educaţia, rezidenţa), fie cu consumul media. Al treilea calup de rezultate vizează percepţia publică în jurul subiectului Schengen – modul în care a fost percepută decizia de amânare a intrării României în spaţiul Schengen, cum se corelează diverse răspunsuri cu nivelul de încredere în UE, cum poate fi caracterizată reacţia publică la subiectul Schengen. În sfârşit, al patrulea calup de rezultate s-a axat pe problematica foarte actuală a euroscepticismului.

2. Analiza datelor

2.1. Probleme legate de Uniunea Europeană

Unul dintre lucrurile care ne-au preocupat în elaborarea şi realizarea sondajului a fost evaluarea nivelului de încredere a românilor în Uniunea Europeană. 55% dintre cei chestionaţi au răspuns că au multă încredere în UE, în timp de 40% au manifestat puţină încredere (5% – NŞ/NR). La întrebarea: „În general, consideraţi că Uniunea Europeană, în momentul de faţă, se îndreaptă într-o direcţie bună sau într-o direcţie greşită?”, răspunsurile s-au distribuit astfel: 58% consideră că direcţia este bună, 24% că direcţia este greşită, în timp ce 17% nu ştiu sau nu răspund. Răspunsurile la ambele întrebări reflectă faptul că majoritatea românilor au o raportare pozitivă la Uniunea Europeană. Nivelul de încredere în UE nu se corelează cu variabile demografice precum vârsta, rezidenţa, sau cu variabile de consum media, dar se corelează cu nivelul de educaţie ($\rho = -0.160$, $p<0,01$, $N = 1178$).

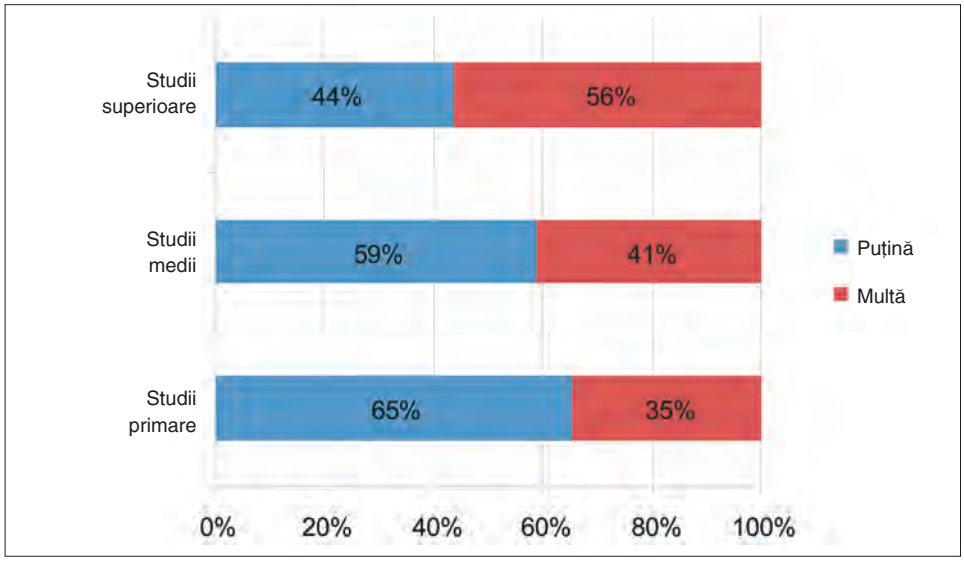

Figura 29. Încrederea în UE, în funcție de nivelul de educație

În plus, cu cât venitul e mai mare, cu atât încrederea este mai mare; în acest caz, corelațiile nu sunt neapărat semnificative, dar există o direcție clară a creșterii încrederii în UE odată cu creșterea veniturilor, însă nu este o creștere liniară.

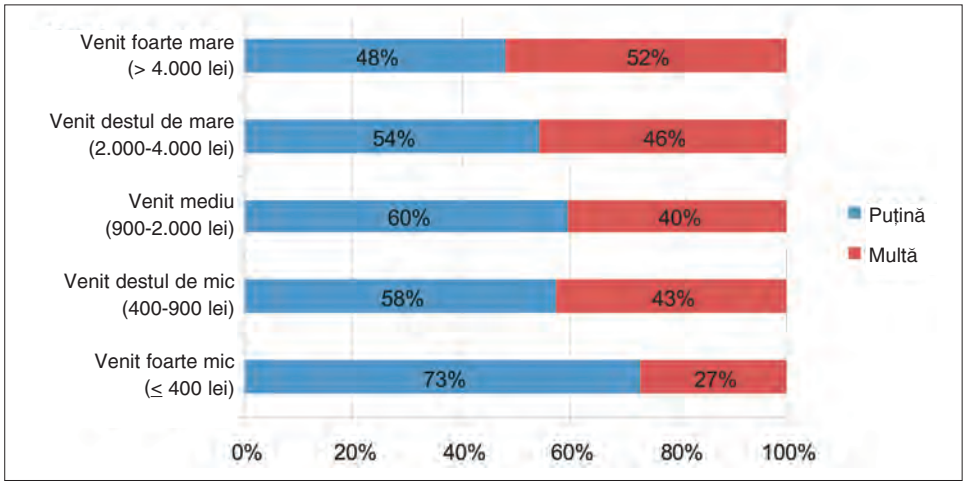

Figura 30. Încrederea în UE, în funcție de venit

Nivelul perceput de cunoștințe despre UE este mai degrabă scăzut, după cum o arată figurile de mai jos. Procentajul cel mai mare, de 24%, înregistrat pe „nota de trecere" 5 se păstrează aproape exact și în cazul nivelului de cunoștințe despre subiectul Schengen (22%). Deci, în general, nivelul de cunoștințe despre UE se suprapune peste nivelul de cunoștințe despre Schengen. În Figura 31, reprezentarea grafică arată

o relativă similaritate legată de percepția nivelului de cunoștințe (am considerat răspunsurile mai mari de 5 ca fiind „nivel ridicat", iar cele mai mici sau egale cu 5 ca fiind „nivel scăzut" de cunoștințe).

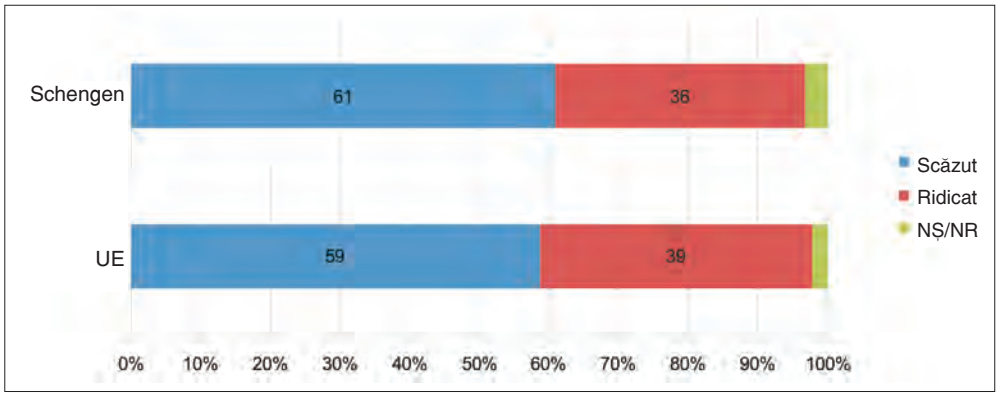

Figura 31. Nivelul (auto-apreciat) de cunoștințe despre UE și Schengen

Acest nivel de cunoștințe mai degrabă scăzut despre UE și, în cazul nostru particular, despre subiectul Schengen ridică întrebări în legătură cu euroentuziasmul românilor, știut fiind faptul că opiniile favorabile formate în absența unor informații solide pot fi destul de volatile. Oricum, acest nivel scăzut de cunoștințe despre UE este o constantă a modului de raportare la orice arie de acțiune europeană – instituții, politici, fonduri – și a favorizat, de-a lungul timpului, raportări mitice la integrarea europeană[1]. Raportarea la UE rămâne majoritar pozitivă chiar dacă există percepția că oportunitățile create de calitatea de stat membru nu au sunt valorificate de către România: marea majoritatea a românilor – 79% – consideră că România valorifică puțin aceste oportunități, iar numai 14% consideră că oportunitățile sunt bine valorificate (7% nu se pronunță).

O dovadă indirectă a încrederii românilor în UE este dată și de răspunsurile la întrebarea despre direcția în care se îndreaptă România. 78% dintre români cred că România se îndreaptă într-o direcție greșită și doar 15% consideră că direcția este bună. Semnificativ este faptul că 68% dintre românii care cred că România se îndreaptă într-o direcție greșită cred că UE se îndreaptă într-o direcție bună.

1. A. Bârgăoanu, P. Dobrescu, A. Marincea, „Does Europe Come to 'Save' Us or to 'Scold' Us? An Analysis of Media Discourse on EU Funds", in N. Corbu, E. Negrea, G. Tudorie (eds.), *Globalization and Changing Patterns in the Public Sphere*, București, Comunicare.ro, 2010, pp. 149-163.

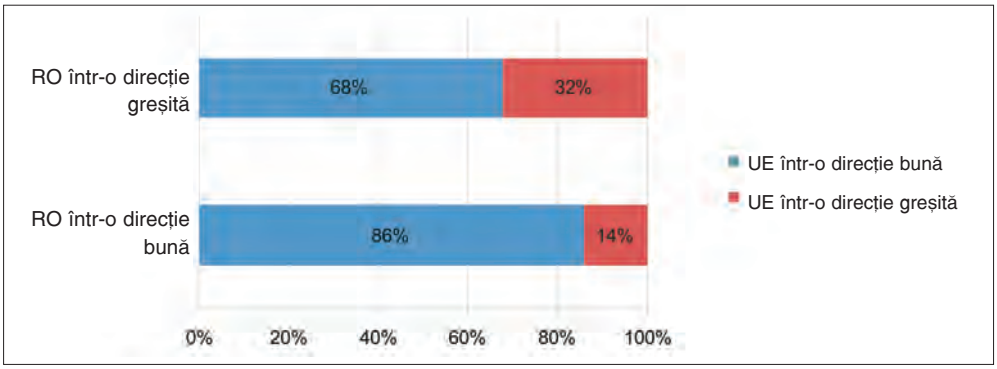

Figura 32. Estimarea direcției în care se îndreaptă UE, în funcție de estimarea direcției în care se îndreaptă România

Rezultatele cercetării noastre indică, la fel cum o arată şi eurobarometrele, o scădere constantă a încrederii românilor în UE. În toamna lui 2007, la mai puțin de un an de la aderare, 68% dintre români au declarat că au încredere în UE, cu 20 de procente peste media europeană (48%) şi cu 10 procente peste rezultatele sondajului din Bulgaria, unde 58% dintre respondenți şi-au afirmat încrederea în Uniune. Din 2007 până în prezent, încrederea românilor în UE a scăzut constant, cu excepția anului 2009, când s-au înregistrat creşteri ale încrederii, aşa cum se poate observa şi din evoluția acestui indicator prezentată în graficul de mai jos. Scăderile cele mai drastice ale încrederii s-au înregistrat în primăvara lui 2010 – doar 56% dintre români au declarat că au încredere în UE (cu peste 10 procente mai puțini decât în toamna 2007) – şi, respectiv, în toamna lui 2010, când 54% dintre respondenții din România şi-au afirmat încrederea. Totuşi, chiar şi atunci, nivelul încrederii înregistrat în rândul românilor se situează cu mai mult de 10 procente peste media europeană de 42% în primăvara lui 2010 şi, respectiv, 43% în toamna aceluiaşi an.

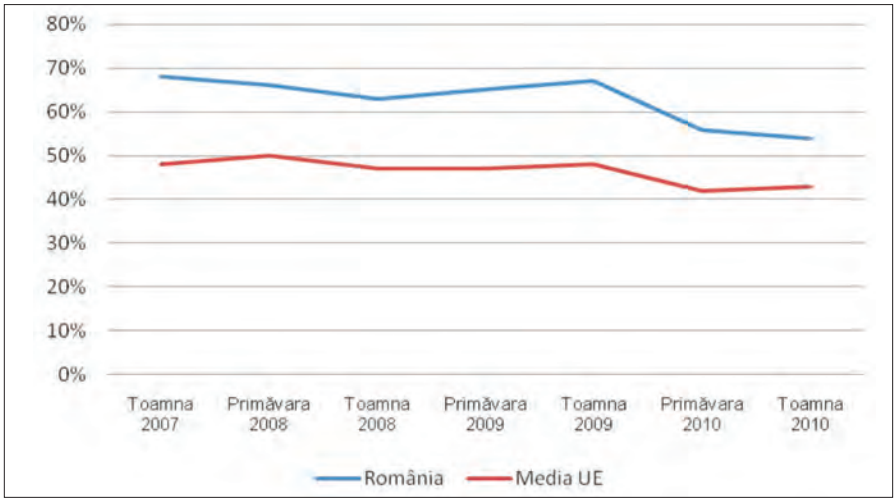

Figura 33. Evoluția încrederii românilor în UE (conform Eurobarometrelor)

În cercetarea noastră, am folosit doi indicatori – încrederea în UE şi aprecierea direcției în care se îndreaptă Uniunea – pentru a măsura euroentuziasmul românilor după patru ani de la aderarea la UE şi în contextul unui eveniment important care ar putea avea consecințe negative asupra adeziunii afirmate față de proiectul european – amânarea aderării României la spațiul Schengen. În ceea ce priveşte încrederea, se remarcă o scădere constantă a euroentuziasmului românilor, de la 68% în momentul aderării la 54% în ultimul Eurobarometru, respectiv la 55%, după datele sondajului nostru. La întrebarea „În general, considerați că Uniunea Europeană se îndreaptă într-o direcție bună sau într-o direcție greşită?", datele obținute în urma sondajului nostru arată că 58% dintre români cred că UE se îndreaptă într-o direcție bună, în timp ce 24% consideră că direcția este greşită (18% NŞ/NR). Aceste date se corelează cu rezultatele Eurobarometrelor realizate în perioada 2007-2010 (vezi graficul de mai jos).

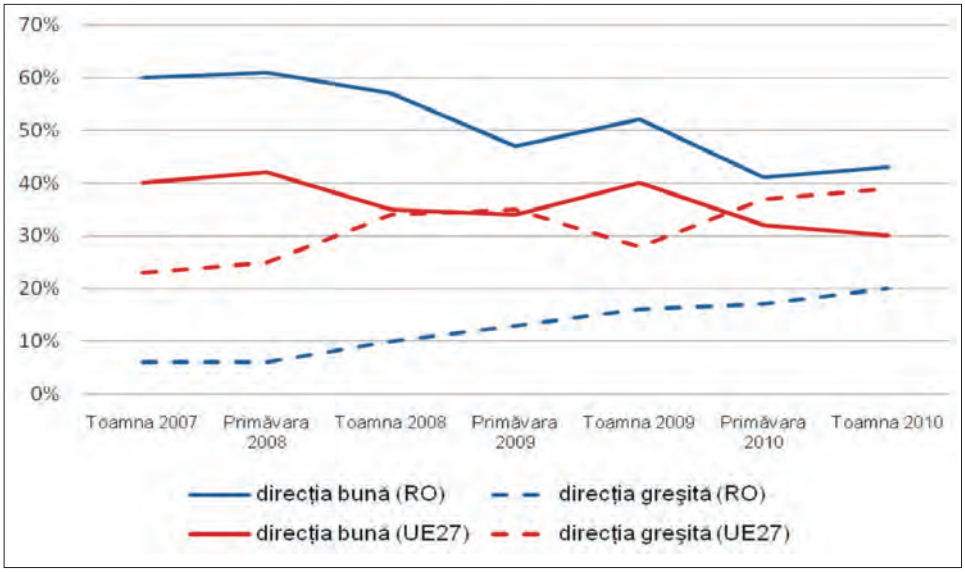

Figura 34. Estimarea direcției în care se îndreaptă UE (conform Eurobarometrelor)

Pot fi înaintate diverse interpretări cu privire la cauzele posibile ale acestei scăderi – nu foarte abrupte, dar constante – a euroentuziasmului, care ar putea fi aprofundate în cadrul unor cercetări ulterioare. În primul rând, se poate aprecia că euroentuziasmul românilor din momentul aderării a fost unul excesiv, un tip de euforie, sentimente la care s-a ajuns şi în urma unui nivel scăzut de informare despre ce înseamnă în mod efectiv UE şi calitatea de stat membru (vezi şi mai sus). În momentul în care „contactul" cu Uniunea Europeană a devenit efectiv, s-a înregistrat un recul al euforiei, iar nivelul de entuziasm a coborât sub acest prag excesiv. În al doilea rând, merită meditat asupra faptului dacă o creştere a euroscepticismului este, într-adevăr, o manifestare a unei oarecare dezamăgiri față de UE ca atare sau este, mai degrabă, un efect de halo al scepticismului creat de dificultățile prin care trece societatea românească în prezent. În al treilea rând, este posibil ca o cauză pentru scăderea euforiei să o constituie şi discursul media care, aşa cum am arătat într-o cercetare

anterioară, pare să nu mai mizeze atât de mult pe tema „Europei care ne salvează", insistând mai mult asupra penalizărilor și condiționalităților venite din partea UE[1]. Și aici lucrurile ar merita aprofundate, pentru a vedea dacă este vorba despre un euroscepticism efectiv detectabil în discursul de presă sau despre o profesionalizare a informației despre UE, o tehnicizare a acesteia, ceea ce creează o îndepărtare de discursul mesianic. Prin urmare, este de discutat dacă, atât în cazul presei, cât și al percepției publice, avem de-a face cu euroscepticism în sensul de dezamăgire (opusul euforiei) sau de revenire cu picioarele pe pământ (eurorealism, profesionalizare).

În contextul întrebărilor care vizează raportarea generală la UE, am adresat și întrebarea, devenită clasică în eurobarometre, referitoare la o eventuală percepție a unei duble identități – românești și europene. La întrebarea „Cum vă simțiți în acest moment?", 57% dintre respondenți au răspuns că se simt „numai român", 34% „în primul rând român, dar și european", 3,5% „numai european" și 2,7% „în primul rând european, dar și român" (restul de 1,4% nu se pronunță). După cum o arată și Figura 35, percepția referitoare la o posibilă dublă identitate europeană nu poate fi identificată în niciun fel printre cei cu studii primare, 94% dintre aceștia se simt numai români sau în primul rând români, dar și europeni. Analiza datelor a arătat o mai mare probabilitate de identificare (și) cu o identitate europeană odată cu creșterea nivelului de educație ($\rho = -0.176$, $p<0,01$, $N = 1150$). Nivelul de corelație este unul semnificativ, arătând o corelație slabă, dar validă la nivelul întregii populații. Cu alte cuvinte, cu cât gradul de educație este mai înalt, cu atât se resimte mai mult o formă de identitate europeană; cu toate acestea, marea majoritatea a românilor se simt fie numai români, fie în primul rând români. Nicio altă variabilă demografică sau de consum media în afară de educație – venit, vârstă, sex, consum media de orice fel, rezidență – nu a arătat o astfel de corelație, fie ea și slabă cu percepția (și) a unei cetățenii europene. Ceea ce arată că răspunsurile destul frecvente „în primul rând român, dar și european" erau de fapt dezirabile social, iar percepția semnificativă, tranșantă, este cea a identității românești. Datele arată că în România nu există un public mai tânăr, din mediul urban, cu venituri mai mari, utilizator de internet și, în general, conectat la știri, la informație, care să se simtă „european", deși este, prin excelență, publicul-țintă vizat de toate campaniile de trezire a interesului față de UE, de creare a unei conștiințe europene.

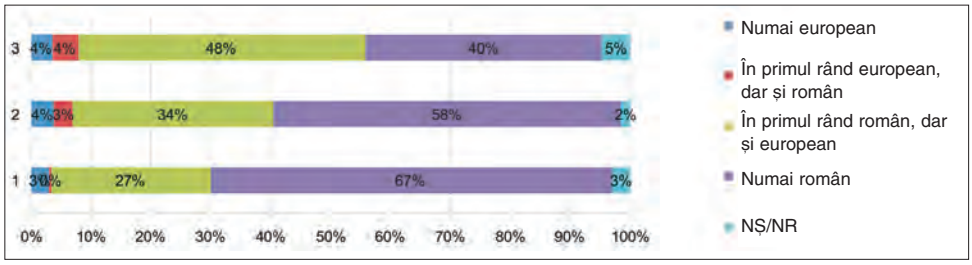

Figura 35. Identificarea cu identitatea română și/sau europeană – În prezent, vă simțiți…? (1: studii primare; 2: studii medii; 3: studii superioare)

1. Bârgăoanu *et al.*, *art. cit.*

Interesant ni s-a părut mai ales faptul că, în acest caz, consumul media nu are nicio influență, chiar dacă principalele surse pe care oamenii le indică drept surse de informații despre UE sunt televiziunea și mediul online. Nici datele despre consumul TV, nici cele despre consumul online nu indică vreo corelație cu apariția unei identități europene percepute. Ceea ce ar putea avea drept explicație faptul că, în continuare, conținutul știrilor este preponderent axat pe problematica națională (vezi și analiza de conținut, care arată o slabă vizibilitate a subiectului „UE" în știri). Mai mult, chiar în situațiile în care subiectul este „european", perspectiva în care este prezentat este una preponderent locală. În cazul subiectului Schengen, de exemplu, abordările care să evidențieze semnificația europeană a amânării deciziei – imprecizia granițelor UE, conflictul instituțional între Parlamentul European și reprezentanți la cel mai înalt nivel ai guvernelor din două state membre, Franța și Germania, precedentul creat în UE în ceea ce privește aplicarea prevederilor Tratatelor de aderare – au lipsit în mare măsură, discuția (lucru valabil pentru toți actorii implicați) fiind focalizată pe probleme interne. Pornind de la aceste date, putem spune că, pentru români, Uniunea Europeană este, în continuare, o entitate abstractă, „de la Bruxelles", care nu intră în preocupările lor zilnice.

Interesant este că nivelul de încredere în UE se corelează cu percepția asupra unei duble identități, fără a putea spune care o influențează pe care (vezi Figura 36).

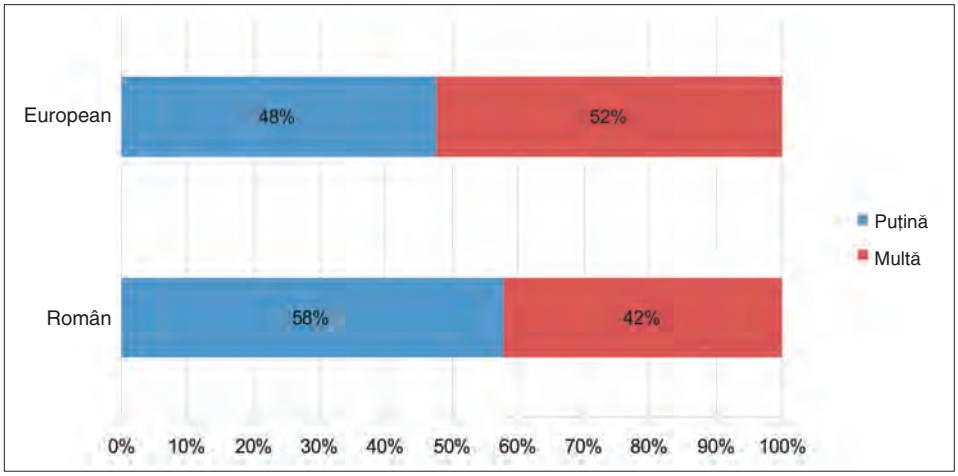

Figura 36. Încrederea în UE, în funcție de percepția identității (română vs. europeană)

2.2. Subiectul Schengen în atenția publică

Așa cum am arătat, nivelul de cunoștințe despre subiectul Schengen se suprapune aproape în oglindă peste nivelul de cunoștințe generale despre UE, între cele două niveluri existând o corelație semnificativă foarte puternică ($r = 0{,}682$, $p<0{,}01$, $N = 1130$). Prin urmare, putem spune că subiectul Schengen a fost asimilat, în percepția

publică, drept un subiect european. Subiectul s-a dovedit, potrivit datelor acestei cercetări, unul de interes mediu. Deși 86% dintre cei chestionați au răspuns că au auzit despre subiectul Schengen (în acel moment, despre aderarea României la Schengen și despre propunerea de amânare a aderării propriu-zise), spre deosebire de doar 13% care au răspuns contrariul, doar 47% au spus că îi interesează mult acest subiect, în timp ce 50% s-au declarat puțin interesați.

Cercetarea a confirmat faptul că expunerea la media conduce la un mai mare nivel de conștientizare față de un subiect (măsurată prin întrebarea: „Ați auzit vorbindu-se despre subiectul aderării la spațiul Schengen?"). Cu titlu de exemplu, în cazul expunerii la TV în general, valorile corelației sunt $\rho = 0.133$, $p<0,01$, $N = 1160$, în cazul expunerii la știrile TV corelația fiind ceva mai puternică ($\rho = 0.145$, $p<0,01$, $N = 1163$).

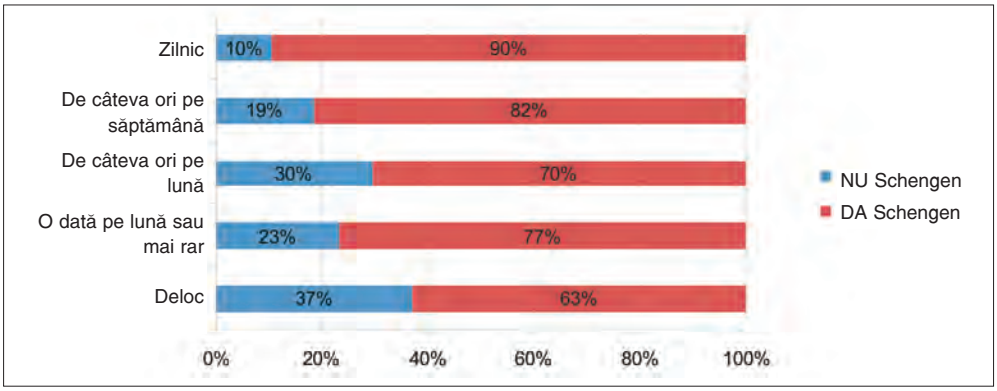

Figura 37. Expunerea la subiectul Schengen („Ați auzit vorbindu-se despre aderarea României la spațiul Schengen?") în funcție de expunerea la știrile TV

În ceea ce privește corelația dintre nivelul de conștientizare și nivelul de interes, am identificat o corelație semnificativă, dar slabă ($\rho = 0.132$, $p<0,01$, $N = 1146$), ceea ce arată că un nivel ridicat de conștientizare nu se traduce în mod automat în interes ridicat. Corelațiile interesului cu expunerea la media sunt chiar și mai slabe decât în cazul nivelului de conștientizare. Cum am putea explica această corelație slabă? Ca sursă de informare în legătură cu subiectul Schengen respondenții indică în primul rând televiziunea – 70%, apoi internetul, inclusiv ziarele online – 10% și discuțiile interpersonale – 5%.

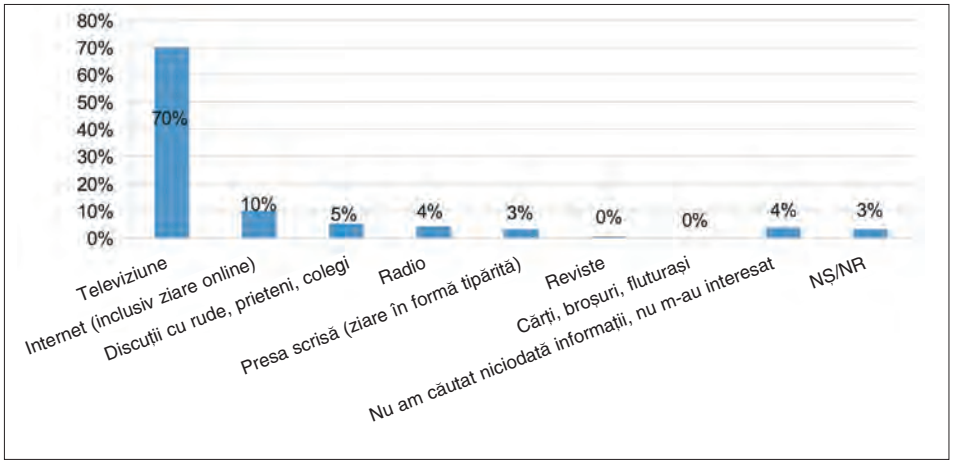

Figura 38. Sursele de informare în legătură cu subiectul Schengen

În plus, rugați să menționeze o a doua sursă sau o a treia sursă, 86% dintre cei chestionați nu au o a doua sursă, iar 95% nu au o a treia sursă de informare. Datele referitoare la consumul media, nivelul de conştientizare a subiectului Schengen şi gradul de interes confirmă ideea că, pentru ca un subiect să ajungă pe agenda cetățeanului, atenția acordată de mass-media nu este suficientă – aceasta doar creşte nivelul de conştientizare. Pentru a putea vorbi de interes, subiectul trebuie să ajungă pe agenda conversațiilor interpersonale, interesul fiind o măsură a intensității acestor conversații. Subiectul Schengen pare să fie unul „distant", mai degrabă „tehnic"; şi, din moment ce subiectul Schengen este asimilat unui subiect UE (vezi mai sus), putem spune că datele de cercetare confirmă temerea că UE rămâne o entitate desprinsă de viața de zi cu zi a oamenilor, față de care nu există o conştiință a apartenenței, un sentiment al corelării adânci dintre scopurile ei şi interesele cetățenilor.

Nivelul de cunoştințe despre UE şi despre Schengen se corelează cu nivelul de interes, fără a putea spune care nivel îl determină pe celălalt. În ambele cazuri, este vorba despre o corelație semnificativă, slabă spre medie (interes – cunoştințe UE, $\rho = 0{,}237$, $p<0{,}01$, $N = 1133$, interes – cunoştințe despre Schengen $\rho = 0{,}274$, $p<0{,}01$, $N = 1118$).

Cum îşi reprezintă oamenii „spațiul Schengen", cu ce îl asociază? Şi la întrebările închise, şi la întrebarea deschisă („Ce înseamnă spațiul Schengen?"), cele mai multe dintre răspunsuri se îndreaptă în direcția „liberei circulații". Prima figură prezintă răspunsurile la întrebarea deschisă, a doua la întrebarea închisă (aceasta fiind şi ordinea în care au fost adresate întrebările, existând şi alte întrebări intercalate între acestea).

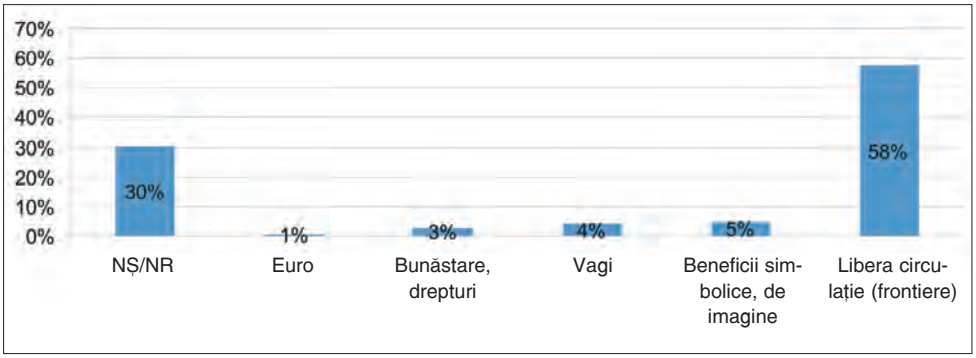

Figura 39. Reprezentări ale semnificației spațiului Schengen – întrebarea deschisă (am considerat drept „vagi" răspunsuri precum „străinătate", „în afara țării", „țări din UE")

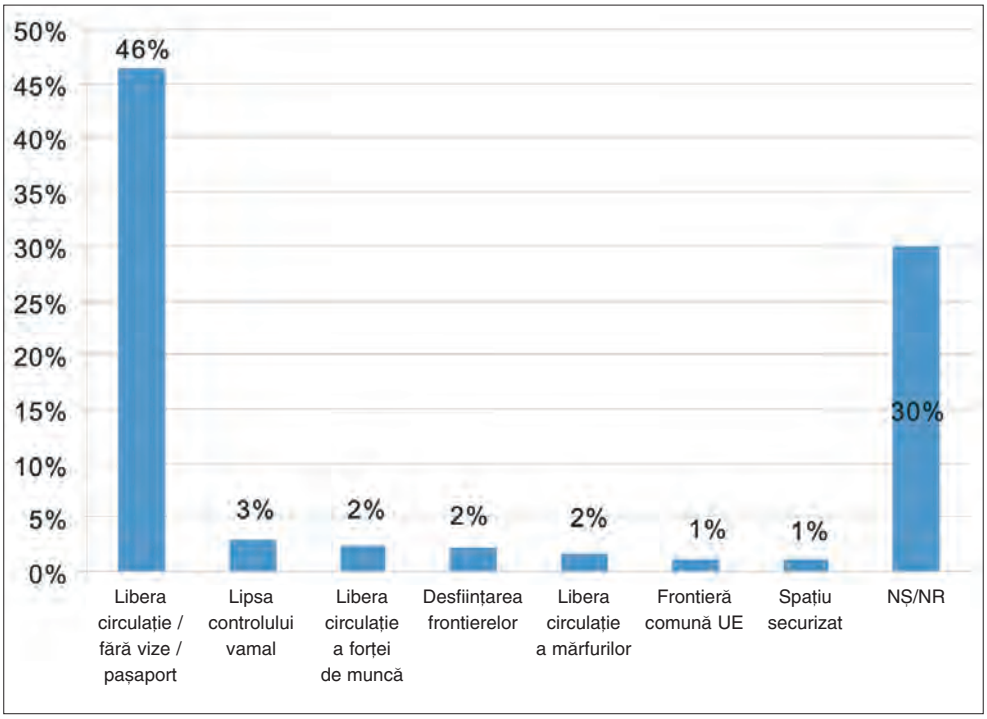

Figura 40. Reprezentări ale semnificației spațiului Schengen – întrebarea închisă

Interesante în acest caz sunt următoarele lucruri: în primul rând, se remarcă, la aceste întrebări, spre deosebire de toate celelalte, numărul mare al non-răspunsurilor, ceea ce se coroborează cu rezultatul privind un nivel de cunoştinţe relativ scăzut. În al doilea rând, semnificația spațiului Schengen este relativ corect identificată – liberă circulație, fără vize –, corect în sensul că, cel puțin, nu există o raportare mitologică la acest subiect şi oamenii nu îl asociază cu „bunăstare", „prosperitate ca în Occident", „locuri de muncă". Cu toate acestea, este vorba despre o reprezentare destul de săracă a ceea ce

înseamnă Schengen – se poate chiar argumenta că aderarea la spațiul Schengen nu are nimic de-a face cu libera circulație a persoanelor, fără viză și fără pașaport, din moment ce acest lucru se realizează deja, fără ca România să facă parte din acest spațiu.

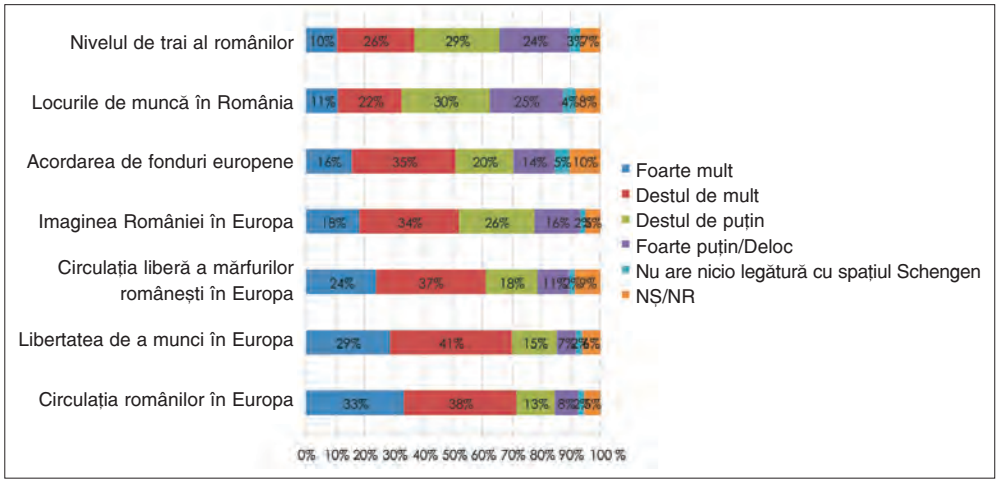
Nivelul de trai al românilor
10% 26% 29% 24% 3% 7%
Locurile de muncă în România
11% 22% 30% 25% 4% 8%
Acordarea de fonduri europene
16% 35% 20% 14% 5% 10%
Imaginea României în Europa
18% 34% 26% 16% 2% 5%
Circulația liberă a mărfurilor românești în Europa
24% 37% 18% 11% 2% 9%
Libertatea de a munci în Europa
29% 41% 15% 7% 2% 6%
Circulația românilor în Europa
33% 38% 13% 8% 2% 5%
0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%
Foarte mult
Destul de mult
Destul de puțin
Foarte puțin/Deloc
Nu are nicio legătură cu spațiul Schengen
NȘ/NR

Figura 41. Beneficii (percepute) ale aderării la spațiul Schengen

În general, reprezentarea publică a spațiului Schengen are în vedere „ceva care are legătură cu frontierele, cu circulația fără vize și fără pașaport, cu lipsa controlului vamal". Se poate observa în Figura 41 că inclusiv beneficiile percepute (ce se va îmbunătăți ca urmare a aderării la spațiul Schengen) de către români sunt legate mai ales de circulația liberă (a cetățenilor și a mărfurilor).

2.3. Reacția publică la subiectul Schengen

Al treilea calup de preocupări a vizat modul în care oamenii s-au raportat la subiectul Schengen, în contextul unei vizibilități mai mari a subiectului în mass-media și al declarațiilor radicalizate ale actorilor politici. Am explorat raportarea la probleme precum responsabilitatea pentru amânarea deciziei de primire în spațiul Schengen, cauzele amânării, modul în care a fost percepută reacția oficială.

Astfel, 80% dintre cei chestionați au considerat că vina pentru eventuala neacceptare a României în spațiul Schengen aparține mai degrabă României, în timp ce 14% consideră că vina ar aparține mai degrabă Uniunii Europene (restul nu se pronunță). Într-o ierarhie a responsabilității pentru eventuala neintrare a României în spațiul Schengen, românii plasează pe primele 3 locuri pe președintele României – 27%, clasa politică în ansamblu – 16% și guvernul – 12%. În ceea ce privește cele mai importante cauze pentru care România s-ar putea să nu fie primită în spațiul Schengen, românii cred că acestea sunt, în ordine: corupția – 42%, situația politică din România – 12%, situația rromilor – 11% și problemele din justiție – 10% (celelalte variante de răspuns au obținut scoruri sub 10%).

42% dintre români apreciază că o eventuală neacceptare a României în spațiul Schengen ar fi o decizie dreaptă, în timp ce 44% apreciază o astfel de decizie ca fiind nedreaptă. Cu toate acestea, 60% dintre români cred că România merită să intre în spațiul Schengen, față de 35% care consideră că nu merită (restul nu se pronunță).

Reacția oficială a României a fost percepută ca fiind mai degrabă lipsită de inteligență decât inteligentă (62% vs. 25%), mai degrabă pripită decât calculată (61% vs. 27%), mai degrabă orientată către conflict decât orientată către soluții (48% vs. 37%).

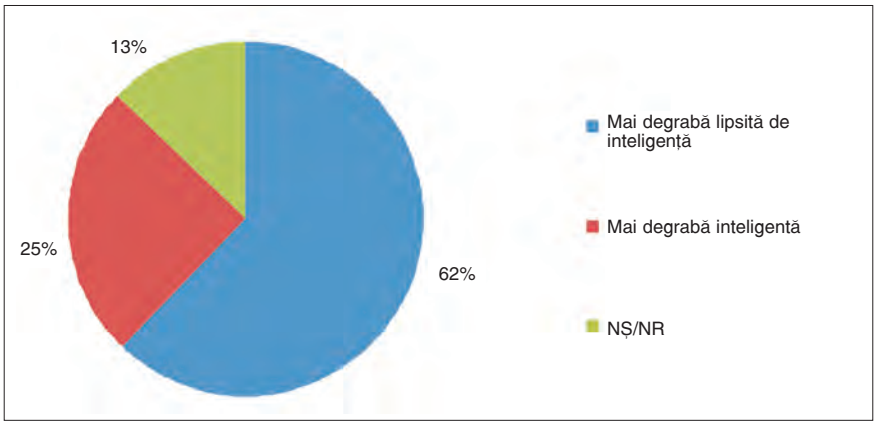

Figura 42. Aprecierea reacției oficialilor români la scrisoarea miniștrilor de Interne francez și german (inteligentă/lipsită de inteligență)

După cum am văzut, întrebările „În ce măsură credeți că România merită să intre în spațiul Schengen”? și „Credeți că, dacă România nu va fi acceptată în spațiul Schengen în martie 2011, aceasta ar fi o decizie dreaptă sau nedreaptă?” au condus la poziționări diferite, deși ne-am fi așteptat ca răspunsurile să se suprapună aproape în totalitate. Corelația dintre cele două răspunsuri este medie ($r = -0{,}381$, $p<0{,}001$, $N = 932$), cei care cred că merităm să intrăm în spațiul Schengen considerând într-o mai mare măsură că decizia de neaderare/amânarea deciziei este una nedreaptă.

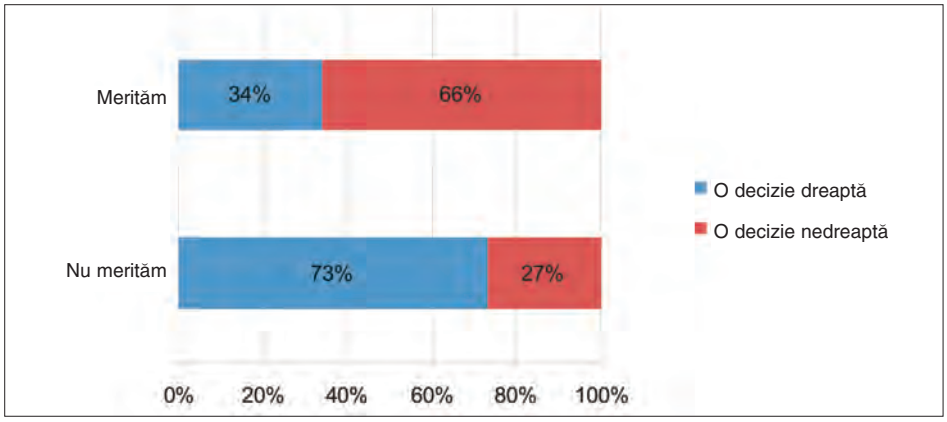

Figura 43. Aprecierea deciziei de amânare a intrării României în spațiul Schengen, în funcție de aprecierea măsurii în care România merită să intre în spațiul Schengen

Răspunsurile la cele două întrebări au fost corelate cu încrederea manifestată față de UE. După cum o arată și Figura 44, atât în grupul celor care au multă încredere în UE, cât și al celor care au puțină încredere în UE, corelația între dreaptă/nedreaptă și merităm/nu merităm se menține: r = -0,381, p<0,001, N = 410 (corelație medie) pentru încredere multă și r = -0,385, p<0,001, N = 532 (corelație medie) pentru încredere puțină. Aceste rezultate indică faptul că încrederea în Uniunea Europeană nu a reprezentat un factor determinant în evaluarea subiectului Schengen.

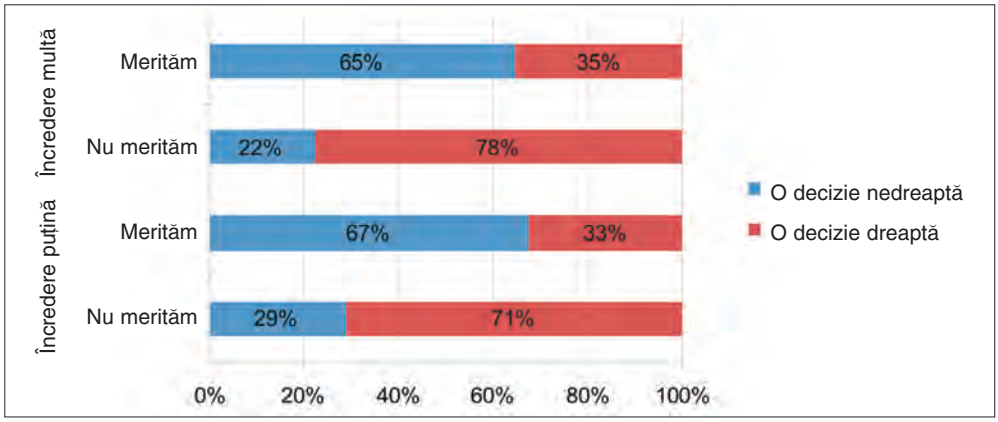

Figura 44. Aprecierea deciziei de amânare a intrării României în spațiul Schengen, în funcție de aprecierea măsurii în care România merită să intre în spațiul Schengen (pe categorii de niveluri de încredere în UE)

Cei care consideră că nu merităm să intrăm în spațiul Schengen au mai degrabă un nivel mai înalt de educație, sunt mai tineri și provin din mediul urban. Corelațiile dintre variabila care măsoară dacă merităm sau nu să intrăm în Schengen și aceste variabile sunt semnificative din punct de vedere statistic, dar slabe. Ceea ce nu indică un profil ferm al celor care au o astfel de poziție, ci mai degrabă o tendință. Același profil pe cale de a se contura se păstrează în linii mari și în cazul răspunsului „dreaptă/nedreaptă", cu deosebirea că mediul de rezidență nu pare să mai fie semnificativ în acest caz.

Cum am arătat, deși întrebările referitoare la „decizie dreaptă/nedreaptă", „merităm/nu merităm" ar fi trebuit, după părerea noastră, să se suprapună aproape perfect, există o serie de răspunsuri contradictorii, de tipul: „decizia de amânare a aderării este o măsură dreaptă, dar merităm să intrăm în spațiul Schengen". Cei care dau astfel de răspunsuri contradictorii se deosebesc de restul populației din eșantion prin faptul că sunt mai în vârstă (38% au peste 60 de ani, față de 30% în eșantion) și mai puțin educați (35% au studii primare, față de 26% în eșantion, 8% au studii superioare, față de 17% în eșantion). Analiza datelor referitoare la consumul mass-media arată că cei care dau răspunsuri contradictorii sunt mult mai expuși la știri TV și online.

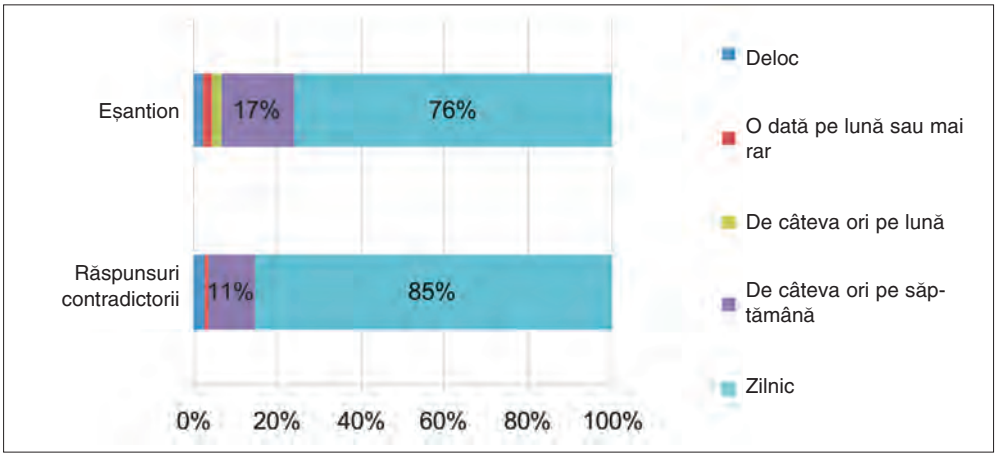

Figura 45. Comparația între expunerea la știrile TV a subiecților din eșantion și a subeșantionului format din cei care au dat răspunsuri contradictorii la întrebările referitoare la caracterul drept/nedrept, meritat/nemeritat al deciziei

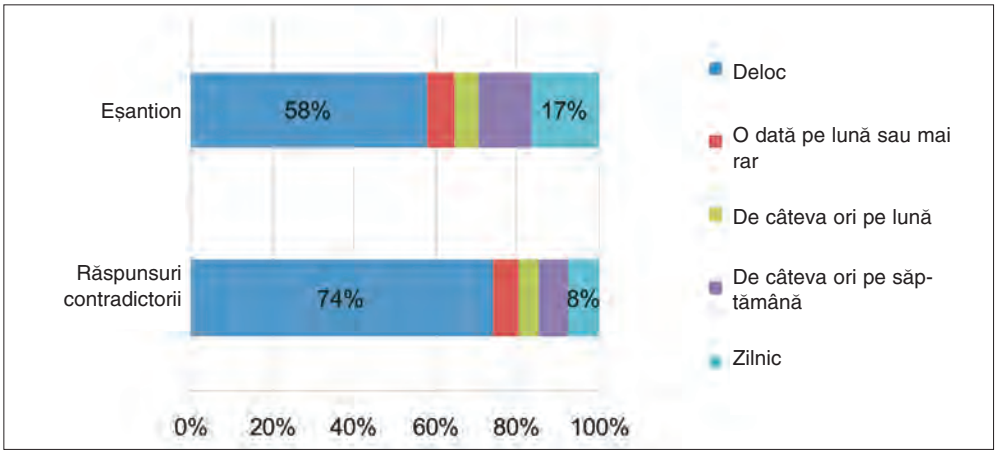

Figura 46. Comparația între expunerea la știrile online a subiecților din eșantion și a subeșantionului format din cei care au dat răspunsuri contradictorii la întrebările referitoare la caracterul drept/nedrept, meritat/nemeritat al deciziei

Datele interesante rezultate din analizarea în profunzime a acestor răspunsuri contradictorii se referă la corelațiile cu încrederea manifestată în UE. Subiecții care au dat răspunsuri contradictorii se regăsesc mai degrabă printre eurosceptici. Un răspuns de genul „este o măsură dreaptă, dar merităm" interferează cu o raportare mai degrabă negativă la UE, sugerând apariția unor sentimente de dezamăgire, de pierdere a încrederii că „UE va veni și ne va salva". Diferențele semnificative dintre acest grup și eșantion nu țin atât de variabile demografice sau de consum media (deși am văzut că și expunerea la mesajele media joacă un rol semnificativ), cât de raportarea generală la UE (încredere multă – încredere puțină).

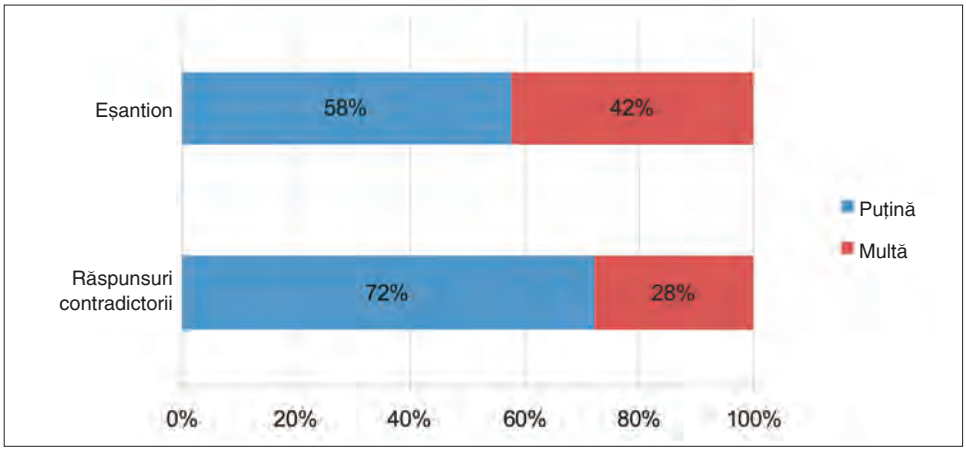

Figura 47. Comparația între gradul de încredere în UE a subiecților din eșantion și a subeșantionului format din cei care au dat răspunsuri contradictorii la întrebările referitoare la caracterul drept/nedrept, meritat/nemeritat al deciziei

Am analizat în profunzime și contradicția existentă, după părerea noastră, între răspunsul prin care responsabilitatea aparține mai degrabă României și cel care consideră că decizia de amânare este nedreaptă. Cu alte cuvinte, ne-am întrebat de ce 47% dintre cei care cred că România este de vină cred, totuși, că măsura este nedreaptă. Am identificat aceleași tipuri de diferențe ca în cazul celuilalt răspuns contradictoriu analizat mai sus: persoane mai în vârstă, mai puțin educate, mai expuse la știri, mai sceptice față de Uniunea Europeană, deși diferențele dintre acest nou grup „contradictoriu" și întreaga populație sunt mai estompate decât în primul caz. În termeni absoluți, 385 dintre cei intervievați par să fie mai degrabă confuzi în legătură cu UE, manifestând fie o stare de incertitudine, fie una de neînțelegere.

Există un tip de consecvență în atribuirea vinei/responsabilității și pot fi identificate mai multe răspunsuri coerente în acest sens, atât la întrebările deschise, cât și la cele închise, indicând, cu preponderență, slăbiciuni interne. Cu toate acestea, atunci când problema este „tranșată" în termeni de „dreaptă/nedreaptă", percepția pare să dea un pas înapoi și nu mai există o interpretare consecventă potrivit căreia decizia de amânare ar fi dreaptă. Ceea ce, corelat cu datele care arată că răspunsurile contradictorii sunt date de persoane caracterizate de un consum mai mare de mass-media, poate indica și faptul că mesajul oficial, centrat în jurul ideii că României i se face o nedreptate, a prins, în ciuda etichetării acestui mesaj ca fiind mai degrabă „lipsit de inteligență", „pripit", sau „orientat spre conflict".

Pe baza datelor obținute din cercetare, se poate spune că reacția publică la subiectul Schengen a fost, în mare parte, emoțională, pasională, pe alocuri incoerentă. Să ne amintim rezultatul care arată că nivelul (perceput) de cunoștințe despre Schengen este relativ scăzut, percepție care se corelează și cu modul de reprezentare a ceea ce înseamnă Schengen, ca fiind ceva care are legătură cu libera circulație. Lipsa interesului – detectată prin răspunsul la întrebarea „În ce măsură vă interesează subiectul

aderării României la spațiul Schengen?" – a fost relevată și prin intermediul a două întrebări suplimentare: „Ce credeți că ar aduce pentru dvs. personal intrarea României în spațiul Schengen?" și „Ce credeți că ar aduce pentru dvs. personal neacceptarea României în spațiul Schengen?". În ambele cazuri, se remarcă două poziții detașate: „nimic" și non-răspunsurile. Ceea ce confirmă afirmația făcută de ambasadorul francez la București, Henri Paul, în cadrul unei reuniuni din 10 februarie 2011: „Schengen nu aduce nimic în plus în viața cetățeanului".

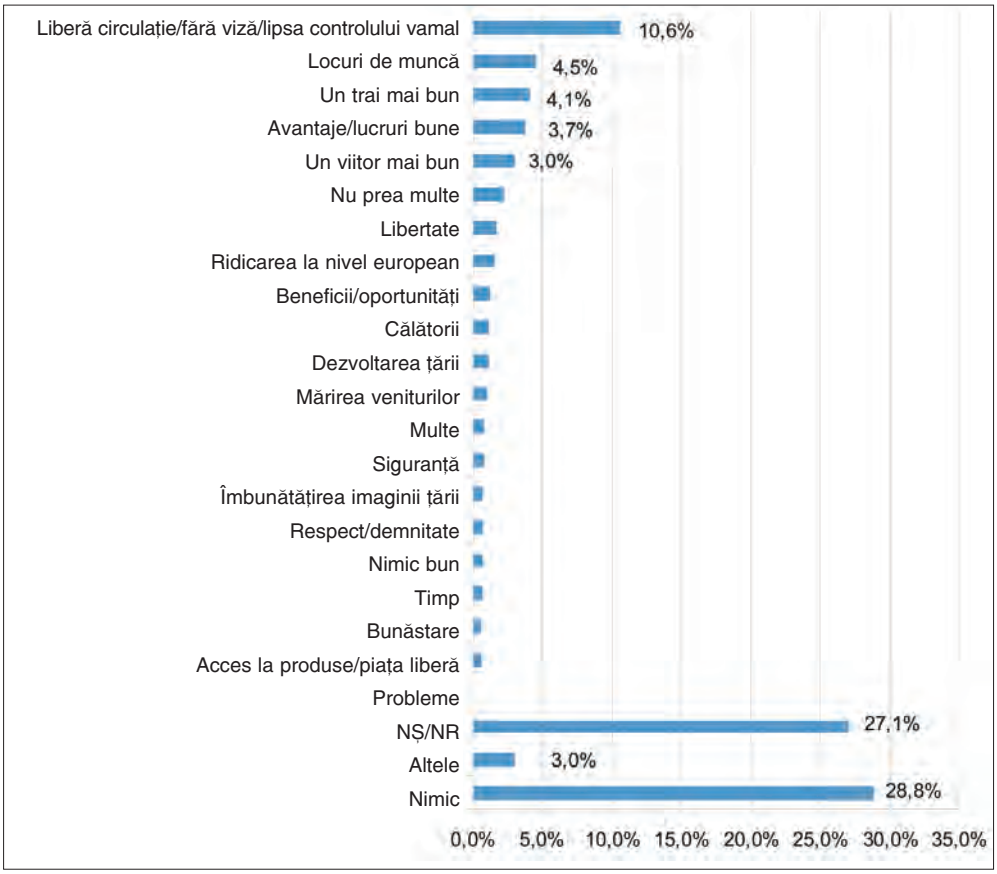

Figura 48. Percepția asupra beneficiilor pe care le-ar aduce României intrarea în spațiul Schengen

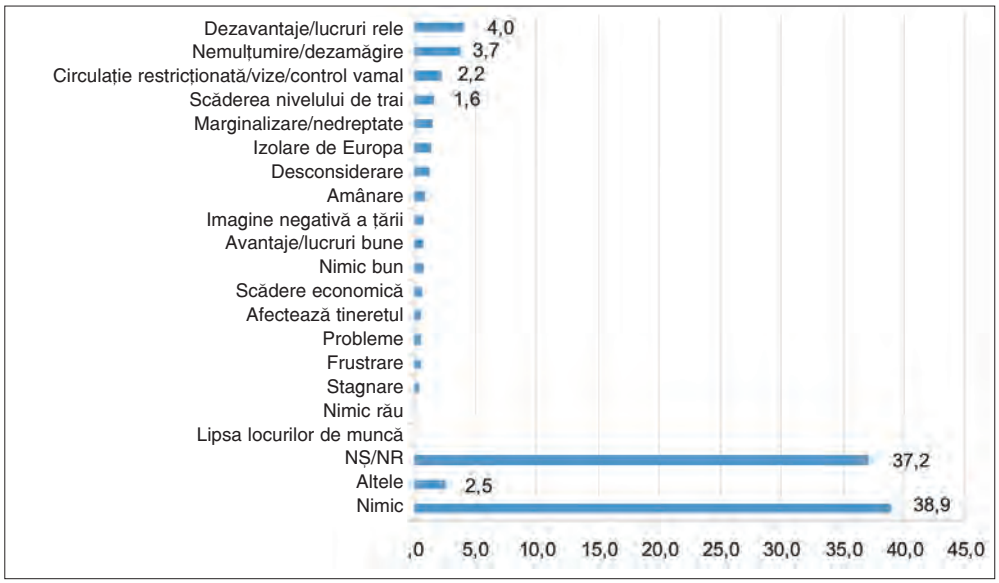

Figura 49. Percepția asupra consecințelor pe care le-ar produce României neintrarea în spațiul Schengen

2.4. Interpretări privind euroscepticismul

În contextul unei creșteri a euroscepticismului în ultimii ani, inclusiv în România, ne-am pus întrebarea dacă amânarea aderării României la spațiul Schengen este în vreun fel legată de acest fenomen. Pentru a vedea în ce fel interesul pentru aderarea la spațiul Schengen este legat de creșterea euroscepticismului și, în același timp, pentru a identifica posibilii predictori ai încrederii în Uniunea Europeană, în general, am realizat două regresii liniare, având drept variabilă dependentă încrederea în Uniunea Europeană. Predictorii avuți în vedere țin de caracteristici socio-demografice, la care se adaugă expunerea la știri în general, nivel de cunoștințe despre Uniunea Europeană, raportarea la identitatea europeană (în ce măsură oamenii se simt și europeni). La aceștia, în a doua regresie s-a adăugat predictorul legat de interesul față de subiectul Schengen.

Dintre caracteristicile socio-demografice propuse drept predictori, numai sexul și educația sunt semnificative statistic, pe când vârsta, venitul sau mediul de rezidență nu sunt (vârsta fiind, totuși, un predictor semnificativ pentru cazul în care nu se ia în calcul interesul față de subiectul Schengen). În ceea ce privește factorii contextuali, identitatea europeană nu este un predictor semnificativ, după cum nu este nici expunerea la știri (nici TV, nici online), cunoștințele despre Uniunea Europeană constituind însă un predictor semnificativ. Dintre predictorii semnificativi, ordinea capacității explicative arată o relativă egalitate între factori, cu o ordine care pune în evidență o preeminență a factorului educație (beta=0,135), urmat de cunoștințele

despre Uniunea Europeană (beta=-0,118), apoi vârsta (beta=0,096) şi diferența de gen (beta=0,086). Valoarea explicativă a modelului este de 5,2% (R square = 0,052).

Tabelul 9. Regresie liniară pentru prezicerea încrederii în Uniunea Europeană

Model	Coeficienți nestandardizați		Coeficienți standardizați	Sig.
	B	Eroare standard	Beta	
(Constant)	1.830	.305		.000
Vârstă	.005	.002	.096	.025
Sex	.165	.070	.086	.020
Educație	.068	.023	.135	.004
Venitul	-.004	.009	-.017	.683
Mediul de rezidență	-.004	.017	-.008	.829
Știri TV	-.018	.046	-.014	.696
Știri Internet	.002	.025	.003	.944
Identitate europeană	.125	.146	.031	.392
Cunoștințe UE	-.230	.075	-.118	.002

Atunci când se adaugă predictorul „interes față de subiectul Schengen", valoarea explicativă a modelului crește până la 8,7% (R square=0,087), predictorul fiind unul semnificativ statistic. Dintre cei patru predictori deja semnalați, trei rămân semnificativi (în afară de vârstă), predictorul nou adăugat având o putere explicativă semnificativ mai mare (beta=0,205 față de beta=-0,090 pentru nivelul de cunoştințe despre Uniunea Europeană, beta=0,089 pentru educație, beta=0,071 pentru diferența de gen).

Tabelul 10. Regresie liniară pentru prezicerea încrederii în Uniunea Europeană, cu predictor suplimentar „Interes Schengen"

Model	Coeficienți nestandardizați		Coeficienți standardizați	Sig.
	B	Eroare standard	Beta	
(Constant)	1.796	.302		.000
Vârstă	.003	.002	.047	.275
Sex	.137	.070	.071	.052
Educație	.045	.024	.089	.055
Venitul	.000	.009	.000	.987
Mediul de rezidență	-.012	.017	-.027	.484
Știri TV	-.036	.046	-.029	.437
Știri Internet	-.008	.025	-.014	.738
Identitate europeană	.101	.145	.025	.485
Cunoștințe UE	-.174	.075	-.090	.020
Interes Schengen	.134	.024	.205	.000

Analiza de regresie arată că, dintre caracteristicile socio-demografice, sexul și educația sunt predictori semnificativi pentru încrederea în Uniunea Europeană. Bărbații tind să aibă în general mai multă încredere în Uniunea Europeană decât femeile. Cu cât nivelul de educație este mai ridicat, cu atât încrederea în Uniunea Europeană este mai ridicată.

În ceea ce privește cunoștințele legate de Uniunea Europeană, atunci când există un nivel ridicat de cunoștințe, încrederea în Uniunea Europeană este mai ridicată. Cu alte cuvinte, opiniile susținute de mai multe informații legate de Uniunea Europeană sunt mai degrabă pozitive, arătând optimism față de proiectul european. Interesul pentru subiectul Schengen nu numai că s-a dovedit a fi cel mai puternic predictor în ecuația de regresie, dar a și îmbunătățit puterea explicativă a modelului. Cu cât interesul pentru subiectul Schengen este mai mare, cu atât încrederea în Uniunea Europeană este mai mare. Acest rezultat, aparent surprinzător (sau contraintuitiv), are o explicație legată tot de nivelul de cunoștințe. Interesul pentru subiectul Schengen se traduce, de fapt, într-un nivel de atenție ridicat în legătură cu subiectele legate de Uniunea Europeană, cel puțin în perioada de după 21 decembrie 2010. Ceea ce, de fapt, arată că, în general, cu cât oamenii sunt mai informați în legătură cu Uniunea Europeană (cu privire la orice subiect european sau, în mod particular, cu privire la un eveniment anume), cu atât au un nivel mai ridicat de încredere față de Uniunea Europeană.

Euroscepticismul este, deci, un trend care are legătură cu alte aspecte ale vieții sociale sau individuale. Momentele în care tot ce ține de Uniunea Europeană devine mai vizibil – summit-uri, alegeri europarlamentare, aderarea la spațiul Schengen etc. – nu fac decât să crească nivelul de atenție față de proiectul european comparativ cu perioadele „neutre" și, astfel, să atenueze eventual fenomenul euroscepticismului. O cercetare de sine stătătoare vizând acest subiect ar putea arăta diferențele de nivel de încredere în Uniunea Europeană după asemenea perioade „fierbinți", comparativ cu perioadele neutre. O explicație a nivelului ridicat de euroscepticism în rândul românilor la patru ani după aderarea la Uniunea Europeană poate fi găsită privind, din punct de vedere istoric, la ceea ce s-a întâmplat în celelalte state membre imediat după aderare. Există, pentru fiecare țară aspirantă, înainte de aderarea propriu-zisă, un grad de entuziasm la nivelul opiniei publice bazat pe un mit al salvatorului: Uniunea ca salvator, Uniunea care are un răspuns la toate problemele individuale – nivel de trai, șomaj etc. Experiența efectivă a integrării deconstruiește acest mit în timp. Există, așadar, o curbă a creșterii și descreșterii euroentuziasmului, urmate de o stabilizare a nivelului de încredere în Uniunea Europeană în ansamblu.

VII. Subiectul Schengen în opinia personalităților publice

Pentru a evalua cât mai exact percepția asupra subiectului Schengen în sfera publică, am completat analiza dedicată opiniei publice – realizată printr-o anchetă sociologică pe bază de chestionar – cu o serie de interviuri de profunzime realizate cu 10 personalități marcante ale vieții politice actuale, care pot reprezenta puncte de vedere avizate în legătură cu subiectul Schengen. Astfel, se completează tabloul format din înțelegerea și interpretarea opiniei publice, a opiniei elitelor și a perspectivei media în legătură cu subiectul Schengen.

1. Metodologia cercetării

Interviurile au fost realizate în perioada 25 ianuarie 2010-4 februarie 2011. Cele zece personalități au fost astfel alese încât să reprezinte, în proporții relativ egale, principalele partide de pe scena politică actuală. Astfel, pentru PSD am realizat interviuri cu Ioan Mircea Paşcu, europarlamentar, prof. univ. dr. Vasile Puşcaş, fost negociator şef cu Uniunea Europeană (2000-2004) şi Adrian Severin, europarlamentar. Din partea PNL am aflat opiniile lui Teodor Meleşcanu, fost ministru al Afacerilor Externe al României (1992-1996), în acest moment senator, şi ale europarlementarului Norica Nicolai. Acestora li s-a adăugat prof. univ. dr. Daniel Dăianu, fost europarlamentar din partea PNL (2007-2009). Reprezentanții PD-L intervievați au fost Teodor Baconschi, ministrul Afacerilor Externe al României, şi Vasile Blaga, fost ministru al Administrației şi Internelor (2005-2007; 2009-2010). În plus, am aflat opiniile lui Leonard Orban, consilier prezidențial pe probleme europene, fost comisar european responsabil de multilingvism. Din partea UDMR, ne-a acordat un interviu György Frunda, preşedintele Comisiei Juridice la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. Interviurile au fost semistructurate, de tip expert, având durate cuprinse între 25 şi 50 de minute.

Întrebările de cercetare care au ghidat realizarea interviurilor au fost următoarele:

IC1. Care este semnificația pe care elitele politice o acordă subiectului Schengen?

Această întrebare urmăreşte cu precădere însemnătatea simbolică a integrării în spațiul Schengen, aşa cum este ea percepută de elitele politice. Ea vizează, în mod

particular, poziționarea subiectului Schengen în raport cu proiectul european în ansamblu și cu statutul României în cadrul Uniunii Europene.

IC2. Care este percepția elitelor politice asupra motivelor reale ale amânării aderării României la spațiul Schengen?

Percepția publică asupra motivelor amânării aderării României la spațiul Schengen se construiește preponderent prin informațiile primite prin media. În cazul elitelor politice există, însă, acces la informații obținute pe căi diplomatice sau prin interacțiuni directe cu alți actori europeni importanți, ceea ce oferă posibilitatea decelării unor motive suplimentare față de ceea ce oferă media.

De asemenea, am urmărit dacă se acordă o semnificație aparte faptului că propunerea de amânare a României vine din partea Franței și Germaniei, țări considerate „motorul" Europei, țări fondatoare ale proiectului european și care „dau tonul" în discutarea problemelor la nivel european.

IC3. Care este percepția elitelor politice în legătură cu reacția oficialilor români ca urmare a publicării scrisorii miniștrilor de Interne francez și german, prin care notificau comisarul european pentru justiție și afaceri interne în legătură cu propunerea de amânare a intrării României în spațiul Schengen?

Reacția oficialilor români a fost îndelung comentată și dezbătută în mass-media, catalogată uneori în moduri extreme, drept „isterică", „pripită", „emoțională" etc. Ne-am întrebat în ce măsură aceste etichetări sunt urmări ale logicii media, în goana lor după senzațional, și în ce măsură sunt evaluări reale și corecte ale reacției oficiale.

IC4. Care este percepția elitelor politice în legătură cu posibilele consecințe ale amânării aderării României la spațiul Schengen?

Această întrebare de cercetare urmărește înțelegerea posibilelor consecințe concrete și simbolice. Există, desigur, avantaje reale, măsurabile ale aderării României la spațiul Schengen, însă există și posibile consecințe simbolice, de imagine, de statut, mai puțin cuantificabile, însă deopotrivă importante. Ne propunem să înțelegem cele două aspecte, pentru a oferi o înțelegere de ansamblu a procesului de integrare Schengen în general.

IC5. Cum au perceput elitele politice mediatizarea (internă și europeană) a subiectului Schengen, de imediat după 21 decembrie 2010?

În perioada imediat următoare trimiterii scrisorii din 21 decembrie, a existat (și există încă) un ecou consistent al evenimentelor legate de integrarea în spațiul Schengen în presa românească. Se discută mult despre mediatizarea acestui subiect și serviciile sau deserviciile pe care o mediatizare defectuoasă le-ar putea aduce României. Pe de altă parte, presa europeană a acordat subiectului un spațiu relativ restrâns. Ne-am propus să vedem cum este percepută această mediatizare la nivelul elitelor politice, dacă vocile care s-au pronunțat în spațiul românesc pe subiectul Schengen sunt considerate avizate și în ce măsură se pot desprinde semnificații ale mediatizării excesive sau a lipsei mediatizării (europene) a acestui subiect.

IC6. Există o posibilă legătură între amânarea intrării României în spațiul Schengen și creșterea euroscepticismului?

Acest ultim punct își propune să integreze subiectul Schengen în discuția mai largă legată de o sferă publică europeană, de raportarea la Uniunea Europeană în general. Ca și în alte țări europene, în România s-a înregistrat, în anii care au urmat aderării, o diminuare a entuziasmului privind Uniunea Europeană în ansamblu. Ne interesează să aflăm opiniile elitelor politice cu privire la influențele negative pe care le-ar putea avea amânarea intrării României în spațiul Schengen asupra încrederii pe care o au românii în Uniunea Europeană.

2. Analiza și interpretarea rezultatelor

2.1. Semnificația aderării la spațiul Schengen

Amânarea intrării României în spațiul Schengen are multiple semnificații, atât de ordin practic, cât și de ordin simbolic. Elitele politice vorbesc în acest caz de semnificații legate în primul rând de „adâncirea integrării", de o integrare pe mai multe niveluri în Uniunea Europeană, acordând așadar o însemnătate sporită acestui eveniment.

Vorbind destul de sumar despre implicațiile practice, politicienii intervievați amintesc beneficiile suplimentare legate de libera circulație a persoanelor: dreptul de ședere mai mult de 90 de zile oriunde în spațiul Schengen, ideea de deplină egalitate cu ceilalți cetățeni europeni din acest punct de vedere. Este menționată relativ des libera circulație a mărfurilor, cu implicația practică a reducerii timpului de așteptare la vamă, și de câteva ori sunt aduse în discuție beneficiile economice: un mediu de afaceri mai bun, o posibilă creștere economică prin încrederea pe care investitorii străini ar dobândi-o ca urmare a acestei integrări. Leonard Orban evidențiază și că integrarea va presupune, pe lângă beneficii, o responsabilitate sporită pentru România, care va deveni, astfel, graniță externă a spațiului european.

La nivel simbolic, sunt invocate mai degrabă „pierderile" simbolice, mai ales de către reprezentanții opoziției: confirmarea României ca țară cu statut de rangul doi, menținerea românilor la marginea Europei, semnificațiile legate de statutul de membru cu drepturi depline al României:

> Dintr-o dată, ne trezim că avem o problemă și, dintr-o dată, descoperim că tocmai faptul că nu am făcut nimic până în momentul de față le permite lor să ne țină la marginea Uniunii. (Ioan Mircea Pașcu)

> Ca încărcătură de semnificație și configurație politică a UE, eșecul ar confirma un statut de mâna a doua, care era trecut cu vederea atât timp cât se avea în vedere că acest calendar va fi respectat. (Daniel Dăianu)

> După părerea mea, subiectul Schengen are o miză care ține de vizibilitatea și prezența României în UE și mai puțin de o miză concretă. Pentru că aderarea ar fi demonstrat că România este o țară stabilă care continuă să acceseze standardele europene și ar fi fost o componentă pozitivă pentru statutul țării noastre în UE. (Norica Nicolai)

Un punct de vedere general este legat de adâncirea integrării europene pe care ar aduce-o eventuala integrare în spațiul Schengen. Practic toți intervievații, într-o formă sau alta, au vorbit de „adevărata integrare", „adâncirea integrării", integrarea incompletă fără Schengen, integrare secvențială, compatibilitate de adâncime cu Europa în general etc. O poziție specială o are Adrian Severin, care vorbește de trei paliere ale semnificației aderării la spațiul Schengen: cel al semnificațiilor practice – cum ar fi libera circulație a persoanelor și a mărfurilor, mediul de afaceri mai prietenos în România etc. –, cel simbolic – legat de reconcilierea între istoria și geografia Europei, de spiritualizarea granițelor în interiorul Europei, cu referire directă la granița cu Ungaria – și un al treilea, care pune în discuție adâncirea integrării Uniunii Europene:

> Al treilea palier de care vă spuneam este cel care se referă la integrarea europeană, la adâncirea integrării europene. Nu putem vorbi despre adâncirea integrării la state care sunt integrate în Uniune cu diferite profunzimi. Statul european este statul care, în afară de calitatea de membru al instituțiilor europene, are și calitatea de membru în spațiul Schengen și în zona euro. […] Eu consider că este important și pentru UE și pentru Romania în aceeași măsură. (Adrian Severin)

În ceea ce îi privește pe reprezentanții partidului aflat la putere, aceștia invocă integrarea deplină în Uniunea Europeană, însă accentul cade pe disputa legată de aspectele tehnice (Teodor Baconschi), eforturile făcute pentru îndeplinirea acestora (Vasile Blaga) și creșterea responsabilității la nivel european prin securizarea unei granițe externe a Uniunii (Leonard Orban).

În ansamblu, reprezentanții elitei politice românești pun accentul pe reprezentările simbolice și semnificațiile de imagine pe care le-ar aduce integrarea României în spațiul Schengen, amintind mai degrabă în treacăt avantajele sau implicațiile de natură practică. Aderarea la spațiul Schengen capătă, astfel, o miză mai mare decât beneficiile pe care România le-ar putea avea ca urmare a integrării, o miză care ține de integrarea completă în Uniunea Europeană. Nu se aduce în discuție decât foarte rar, însă se prefigurează o a treia integrare care ar completa apartenența la UE: introducerea monedei unice europene în România. Depărtarea în timp face ca acest subiect să fie discutat doar la nivel teoretic și foarte sumar.

2.2. Motivele amânării aderării la spațiul Schengen

Atunci când se pronunță asupra motivelor amânării aderării României la spațiul Schengen, oamenii politici intervievați discută motive legate de probleme interne ale României, cum ar fi chestiunile privitoare la corupție, granița cu Republica Moldova, practicile judiciare etc., și motive ale Uniunii Europene. Aceste motive UE sunt fie generale, cum ar fi criza economică actuală, problema integrării migranților, fie punctuale, legate de situațiile concrete din Franța și Germania. La acestea, se adaugă intrarea României simultan cu Bulgaria și consecințele acestei conjuncturi.

În ceea ce privește motivele interne, corupția este cel mai des amintită, în diverse forme: acuzația de corupție potențială adusă actualului guvern, „nu trecut, nu viitor"

(Ioan Mircea Paşcu), lupta împotriva corupției în general (Leonard Orban) sau ca pretext juridic (György Frunda), suspiciunile de corupție a vameșilor (Teodor Meleșcanu).

În discuțiile referitoare la securitatea internă sau în interiorul Uniunii, cel mai des este amintită chestiunea graniței cu Republica Moldova. Aceasta este văzută fie ca pretext al Uniunii Europene pentru a amâna, din alte motive, aderarea României (Teodor Meleșcanu, Vasile Blaga, Teodor Baconschi), fie ca motiv important (György Frunda), aducându-se în prim-plan decizia de acordare a cetățeniei duble cetățenilor moldoveni ca o greșeală al cărei preț se plătește acum sau este doar amintită în bloc cu alte motive, în simplă enumerare (Norica Nicolai).

> Chestiunea cu granița cu Republica Moldova sau cu numărul de cetățeni au fost doar motive invocate la un anumit moment. Poziția noastră a fost clară și a fost deja prezentată public. (Teodor Meleșcanu)

> [Nu granița cu Republica Moldova este cauza amânării, ci] probleme de altă natură, legate de agenda politică internă a unor state membre. Vehicularea unor argumente care nu aparțin setului prestabilit de criterii aferente acquis-ului Schengen este îngrijorătoare, ca și tendința de proiectare la nivel european a unor teme de politică internă. (Teodor Baconschi)

> Eu cred că decizia României, a Parlamentului român, de a acorda cetățenie dublă moldovenilor a fost o greșeală și acesta este prețul pe care îl plătim. (György Frunda)

György Frunda este singurul care vede dubla cetățenie acordată moldovenilor drept o greșeală importantă, insistând pe o explicație detaliată legată de acuzații de crimă organizată care planează asupra cetățenilor moldoveni.

Vasile Puşcaş plasează problema graniței cu Republica Moldova în cadrul mai larg al securității atât interne, cât și externe, ambele fiind legate de fluxurile de migrație, cu sublinierea mai ales a securității interne a spațiului Schengen. Deși nu o indică drept cauză a amânării aderării, fostul negociator șef cu Uniunea Europeană al României o încadrează în „chestiunea sensibilităților legate de securitatea internă".

În ceea ce privește motivele care țin de problemele României, există o mai mare diferențiere între cei intervievați. Vasile Puşcaş invocă o „neînțelegere flagrantă a ceea ce înseamnă procesul Schengen", necunoașterea legislației și a contextului larg al integrării europene în general.

> Nu am văzut ca fiind considerat a face parte din procesul de integrare […]. Apoi, este o incompetență în interpretare și în literă și în spirit a tratatelor, ceea ce arată o non-internalizare aproape spre inadecvare cu realitatea integrării și cu ceea ce este UE. (Vasile Puşcaş)

Adrian Severin amintește internaționalizarea problemelor interne, care se traduce, de exemplu, prin formula „inventată de noi" a Mecanismului de Verificare și Cooperare, inițial aceasta fiind doar „de verificare și abuz", formulă inventată pentru „a acoperi rămânerile noastre în urmă în ceea ce privește consolidarea justiției" și care, ulterior, a avut efect de bumerang.

Sunt amintite în treacăt slăbiciunile politicii externe a României din ultimii ani, însă această discuție va fi adusă în prim-plan în dezbaterea legată de responsabilitatea amânării, aspect asupra căruia vom reveni.

În ceea ce privește distincția între motivele tehnice și cele politice, factorul afilierii politice împarte opiniile. Pentru reprezentanții puterii, invocarea chestiunilor politice în cazul Schengen este nefirească și creează un precedent periculos la nivelul Uniunii, mai ales că din punct de vedere tehnic nu se poate reproșa nimic României. Reprezentanții opoziției subliniază o lipsă de înțelegere profundă a mecanismelor de integrare, dacă nu se acceptă și motivele politice, care vin împreună drept garanții ale unei integrări fără probleme. În același timp, se discută și previzibilitatea invocării unor motive politice, care ar fi trebuit contracarată la timp, proactiv și nu reactiv.

> Din partea europeană observ o evoluție normală, previzibilă, care se întrevedea din Regulamentul din 2009 privind evaluarea statelor pentru Schengen, care este deja nu numai o chestiune de libertate, este și o chestiune de piață și, în același timp, o chestiune de securitate. (Vasile Pușcaș)

De partea Uniunii Europene, motivele amintite țin în principal de contextul general al crizei economice, care îndeamnă la precauție și pune într-o altă lumină recenta aderare la Uniune a României și Bulgariei și distincția între criteriile tehnice și cele politice, mult invocate de presa din ultima vreme.

Severa criză financiară este văzută ca un context favorabil unei politici generale europene de întrerupere a tuturor formelor de integrare, în Uniune, în spațiul Schengen, în zona euro, tradusă ca „imagine puternic negativă a politicii de extindere a Uniunii" (Leonard Orban). În ceea ce privește spațiul Schengen se pune în discuție creșterea, în acest context, a presiunilor migratorii la granițele externe ale Uniunii, de pildă la granița între Grecia și Turcia (Teodor Baconschi). În aceeași logică, György Frunda invocă un numitor comun al tuturor motivelor: „România nu a convins de la aderare de implementarea sinceră și consecventă a principiilor Uniunii Europene". Poziția lui Daniel Dăianu repoziționează aderarea din 2007 a României și Bulgariei, văzută acum ca prematură:

> Aici întâlnim, și vă spun din experiența mea ca europarlamentar, un curent de gândire, ipostaziat mai ales în țări din flancul nordic, care deplânge faptul că aceste două țări au intrat în UE în 2007, considerând că aderarea a fost prematură.

Alte puncte de vedere aduc în discuție situația dificilă din celelalte state membre, care creează curente de opinie publică negative privind extinderea problemelor României în interiorul Uniunii, prin migrații masive (Ioan Mircea Pașcu) și integrarea migranților în general, ca problemă structurală a UE, pentru că „uneori modelele de integrare socială din Europa nu dau rezultate și, ca să spunem deschis, Europa în general performează mult mai slab decât SUA în termeni de integrare a migranților" (Leonard Orban).

Majoritatea intervievaților, discutând motivele reale, dincolo de pretextele mult mediatizate, pun în centrul mizelor europene alegerile viitoare din Franța, în care președintele Sarkozy joacă o carte importantă prin opoziția față de intrarea României, carte pregătită încă din august 2010, odată cu expulzarea cetățenilor de etnie rromă din Franța. György Frundo vorbește chiar de „o poliță" pe care Franța o plătește acum României, din cauza problemei rromilor.

Poziția Germaniei, de aliere cu Franța în cazul amânării României, chiar dacă mai puțin vehementă, rămâne un gest simbolic, explicat fie prin ascensiunea populismului în Germania, care pune presiune din partea opiniei publice (Adrian Severin), fie prin alegerile regionale viitoare din această țară (Daniel Dăianu), fie prin preocupările pentru guvernarea economică a Uniunii Europene, în care Germania are nevoie de Franța ca principal aliat, mai ales în contextul crizei (tot Adrian Severin).

> Este, în principal, problema Franței. Franța e inițiatoarea acestei acțiuni împotriva României și a reușit să îi ralieze și pe alții, respectiv Germania și Finlanda. (Ioan Mircea Pașcu)
>
> Este o criză în zona europeană și, în aceste momente, țările fondatoare sau motorul UE se simt obligate să stea cât mai mult alături. (Adrian Severin)
>
> Cele două țări au alegeri anul viitor și cred că niciunul dintre lideri nu va ceda pentru România dacă le va fi afectat potențialul de a câștiga alegerile. (Norica Nicolai)
>
> Putem doar să bănuim, să presupunem care sunt motivele pentru care Franța a fost și este absolut inflexibilă și care au făcut ca să se poziționeze atât de dur și atât de ferm contra lărgirii spațiului Schengen. Putem doar să bănuim că interesele electorale nu sunt deloc excluse. (Leonard Orban)
>
> Este vorba de nucleul UE, când ai spus Franța și Germania. Este decizia guvernelor respective și este evident că aceasta nu mai poate fi modificată. Pentru cine se pricepe la politică este clar. (György Frunda)

În acest punct, se discută și asocierea Franței cu Germania. Acest „motor" al Uniunii Europene, țările care „dau tonul" sau „nucleul UE", cum au fost numite cele două țări, este semnificativ la nivel simbolic, deși percepția cvasi-generală este că Germania s-a alăturat Franței într-o anume conjunctură, fiind în general mai flexibilă și mai puțin vehementă. În acest context, Vasile Puşcaş vorbește chiar de un proiect de reconstrucție europeană, în care Franța și Germania trebuie să se implice.

> Părerea mea este că suntem în fața unui proces de reconstrucție europeană. Nu știm exact cum va fi, din păcate nu exista un nou proiect, nu avem un nou Jean Monnet care să ne pună în față un proiect, dar este clar că suntem în fața unui proces de reconstrucție europeană și e firesc ca Franța și Germania să se exprime, nu doar ca state fondatoare, ci, dacă vreți, într-o formulă corporatistă, ca greutate în participarea decizională pe care o au.

Tandemul făcut cu Bulgaria este amintit mai degrabă ca un context şi nu drept cauză, fiind văzut ambivalent, nu neapărat ca un dezavantaj: „Ghinionul și norocul nostru sunt că suntem tratați în tandem" (György Frunda). Se reamintește lipsa de oportunitate a decuplării de Bulgaria, care ar încetini procesul prin necesitatea securizării graniței cu Bulgaria (Teodor Meleşcanu, Teodor Baconschi).

În contextul luărilor de poziție europene, Norica Nicolai subliniază „jocul" Ungariei, care susține România pentru a-și urmări propriile interese.

> Jocul Ungariei, care are acum președinția, a fost unul destul de „diplomatic", între ghilimele, pentru că aderarea noastră la spațiul Schengen le-ar fi pus în discuție proiectul lor cu privire la acordarea cetățeniei maghiarilor de pretutindeni.

În ansamblu, motivele invocate de intervievați se referă atât la probleme românești, cât și europene, iar contextul economic nefavorabil problematizează atât motivele, cât și pretextele invocate de ambele părți.

2.3. Reacția oficialilor români la anunțul de amânare a aderării la spațiul Schengen

Atunci când se discută reacția oficialilor români la vestea posibilei amânări a intrării României în spațiul Schengen, se au în vedere cu precădere reacțiile apărute în media în perioada imediat următoare scrisorii trimise de miniștrii de Interne francez și german.

Aprecierile asupra reacției oficialilor români au fost împărțite, după cum era de așteptat, în funcție de apartenența politică. Pe de o parte, reprezentanții puterii (Vasile Blaga, Teodor Baconschi) apreciază reacția drept corectă, pe de altă parte, reprezentanții PSD, PNL și UDMR consideră că a fost o reacție emoțională, pripită, țâfnoasă, dominată de amenințări.

> Cred că reacția oficială a exprimat clar faptul că România este pregătită pentru aderarea la spațiul Schengen, pe de o parte, precum și faptul că nu putem accepta să fim evaluați decât conform acquis-ului Schengen și nu putem accepta condiționalități care nu fac parte din acest acquis. (Teodor Baconschi)

> Reacția unui copil frustrat pentru că cineva i-a dat două palme. (Norica Nicolai)

> Mi se pare unul dintre cele mai proaste exemple, ar merita să fie scris într-o carte despre diplomație. (Teodor Meleșcanu)

Aprecierea reacției drept corectă are ca suport argumentativ problema „contractului între părți", readucând în discuție chestiunea criteriilor tehnice, într-o formă sau alta. Vasile Blaga amintește, însă, și reacția neinspirată a ministrului de Externe, care a recurs la amenințări în legătură cu o eventuală blocare a aderării Croației.

> Deci este un contract între părți. Părerea mea este că noi l-am respectat. De aceea cred că poziția oficialilor români a fost corectă. Dar, de aici și până la a introduce în joc alte elemente, cum a fost o poziție nefericită a unui oficial român de a pune în discuție aderarea unui alt stat, a Croației, mi se pare infantilism. (Vasile Blaga)

Leonard Orban are o poziție ceva mai detașată, vorbind numai de un „gust amar", de o „dezamăgire pentru partea română", și mai puțin de reacțiile oficialilor.

În ceea ce privește emoționalitatea reacțiilor, aceasta este subliniată prin etichete simbolice: „reacție țâfnoasă" (Ioan Mircea Pașcu), „primitivă, belicoasă" (Teodor Meleșcanu), „pripită" (Daniel Dăianu), „irațională, emoțională" (György Frunda).

Într-un alt registru, se semnalează lipsa de pregătire prealabilă, mimarea surprinderii la aflarea reacțiilor Germaniei și Franței, deși semnale existaseră cum mult timp înainte.

> Eu nu pot să cred că diplomația română a fost surprinsă de poziția acestor două țări. Cred că se știa, semnalele erau cât se poate de clare. Înainte de scrisoarea aceasta

să ne aducem aminte de ceea ce ne tot spunea Pierre Lellouche. Aici autoritățile nu au beneficiul dubiului. (Ioan Mircea Paşcu)

Totodată, prea am reacționat ca şi cum am fi fost surprinşi, când de fapt erau suficiente semne că lucrurile se îndreaptă către o anumită poziție a unor țări care dau tonul, către un anume deznodământ, pe care este foarte probabil să îl vedem la summit-ul de la finele lui martie. (Daniel Dăianu)

O caracteristică aparte a discuțiilor cu intervievații asupra reacției României este legată de prezentarea acesteia într-un cadraj specific sportului, ceea ce scoate în evidență percepția de înfruntare, confruntare, îndârjire pe care au lăsat-o autoritățile în răspunsul lor la evenimente.

Dacă tu te duci la pauza să înjuri arbitrul că te-a arbitrat prost în prima repriză, nu cred că poți să te aştepți ca arbitrul să se sperie şi, până la sfârşitul meciului, să arbitreze în favoarea ta. (Ioan Mircea Paşcu)

Aş remarca ca nu este prima dată când avem declarații pripite, care par sa fie de genul unui pugilist care încearcă să lupte la o categorie mult superioară. (Daniel Dăianu)

Nu puteam să prevedem faptul că un partener apropiat al României va dori să schimbe regulile jocului în ultimul sfert de oră al partidei, ca să utilizez o comparație cu sportul. (Teodor Baconschi)

Acest lucru înseamnă respectarea regulilor jocului. Dacă eu joc oină, sunt campion la oină, dar vreau să joc rugbi şi să fiu campion, atunci trebuie să joc după regulile de la rugbi. Nu pot juca dupa cele de la oină. Este simplu. (György Frunda).

Raporturile de forță între România şi Uniunea Europeană sunt discutate în termeni de *game frame*, ceea ce arată o dominantă puțin conciliantă a raporturilor şi negocierilor pentru aderarea la Schengen.

O poziție specială o are Adrian Severin, care discută reacțiile oficiale în termeni de „recurs la retorică", apreciind că, în relațiile între state, recursul la retorică ar trebui să fie „arma ultimului recurs". Pe acest fond, europarlamentarul aduce în discuție nevoia de acțiune politică („mai puțină retorică şi mai multă acțiune politică"), sugerând necesitatea implicării mult mai active a României în toate proiectele Uniunii Europene, chiar şi în acelea care nu o privesc direct în acest moment, cum ar fi problemele zonei euro.

În acest context, unii dintre intervievați fac câteva aprecieri, prin contrast, şi asupra reacției oficialilor bulgari, văzută drept „normală, fără note de stridență" (Vasile Puşcaş), construită pe o „propensiune evidentă de a se distanța de România" (Daniel Dăianu). În acelaşi timp, consilierul prezidențial Leonard Orban subliniază că este vorba de două contexte diferite, pozițiile diferite fiind dictate de gradul de pregătire a aderării.

2.4. Consecințe ale amânării aderării la spațiul Schengen

În discuțiile privind consecințele amânării și/sau eventualele beneficii ale integrării, majoritatea intervievaților revin la ideile precizate în debutul interviului cu privire la semnificația pe care o acordă aderării la spațiul Schengen în general. Sunt menționate atât consecințe concrete, cât și, mai ales, simbolice.

Consecințele se referă, în general, la afectarea nivelului de salarizare prin consacrarea restricțiilor pe piața muncii (Vasile Puşcaş), scăderea competitivității firmelor și menținerea restricției de 90 de zile de ședere într-o țară europeană (Teodor Meleşcanu). Beneficiile menționate vizează o mai bună capacitate de a lupta împotriva criminalității organizate, transnaționale, transfrontaliere (Norica Nicolai), beneficii pentru transportatori, cum ar fi reducerea timpului de așteptare în vamă la granița cu Ungaria sau acces simplificat al investitorilor în statele membre Schengen (Teodor Baconschi), beneficii în privința fluxului de mărfuri și de călători în general (Vasile Blaga).

La acestea, doi dintre reprezentanții puterii adaugă consecințe pentru Uniunea Europeană: amânarea transferului de responsabilitate frontalieră (Teodor Baconschi) și crearea unui precedent periculos la nivelul Uniunii privind principiile luării unor asemenea decizii (Leonard Orban).

Consecințele simbolice ale neintrării la timpul anunțat în spațiul Schengen sunt discutate în termeni de imagine sau de statut. Reprezentanții PSD vorbesc de o afectare a statutului cetățeniei (Vasile Puşcaş) – cu alte cuvinte, românii nu vor fi văzuți drept cetățeni cu drepturi depline – sau de o prelungire a statutului special al României datorat neintegrării depline în Uniune (Ioan Mircea Paşcu). În aceeași direcție, Adrian Severin amintește o problemă „de statut".

În ceea ce privește percepția membrilor PNL intervievați, acești înțeleg ușor diferit consecințele simbolice ale amânării: Norica Nicolai este de părere că nu vom avea un deficit de imagine major, cu condiția ca amânarea să nu devină permanentă, Daniel Dăianu crede că urmările simbolice vor fi resimțite la nivelul elitelor politice și culturale, în forma unui statut de inferioritate al României, iar Teodor Meleşcanu vorbește de o confruntare cu Franța și Germania „din care nu are ce să iasă bun". Opiniile sunt, așadar, ceva mai nuanțate sau mai puțin tranșante în comparație cu cele ale membrilor PSD, care vorbesc unanim de o pierdere importantă la nivelul imaginii.

Dintre reprezentanții puterii, numai Vasile Blaga amintește de „un rău simbolic", ceilalți doi intervievați nefăcând nicio referire la chestiuni de ordin simbolic în ceea ce privește consecințele amânării aderării României.

György Frunda are o poziție specială cu privire la aceste aspecte, subliniind o înțelegere pe dos a problemei de imagine, care este mai degrabă cauză, și nu efect:

> Imaginea era deja fixată, geografia era deja clară, nu se strică imaginea datorită unei decizii, decizia se strică datorită unei imagini proaste în ceea ce privește România. (György Frunda)

Cu alte cuvinte, reprezentantul UDMR subliniază că discuțiile legate de imagine sunt puse în mod greșit dintru început, căci imaginea deja proastă a României este cea care s-ar putea să fi condus la amânarea aderării, și nu invers.

În ansamblu, comentariile cu privire la consecințele amânării intrării României în Schengen reiau, într-o anumită măsură, ideile deja fixate în semnificațiile atribuite integrării în spațiul Schengen, fixând două direcții de înțelegere a fenomenului, care pun în balanță beneficiile sau costurile în termeni concreți și simbolici.

2.5. Responsabilitatea pentru amânarea aderării României la spațiul Schengen

În perioada imediat următoare trimiterii scrisorii din 21 decembrie 2010, s-a vorbit mult în presă despre cine poartă „vina", despre cui aparține responsabilitatea unei posibile amânări a intrării în spațiul Schengen, despre cât de dreaptă sau nedreaptă ar fi o asemenea decizie pentru România, despre ce s-ar fi putut face altfel pentru a preveni un asemenea demers venit din partea celor mai puternice două țări din Uniunea Europeană. În legătură cu toate aceste aspecte, există câteva puncte de vedere distincte exprimate de elitele politice intervievate.

În termeni de responsabilitate, sunt menționați, într-o formă sau alta, reprezentanții guvernării actuale a României: „Cred că este responsabilitatea Guvernului, în primul rând, pentru că el este titularul proiectului" (Norica Nicolai); „Este vina autorităților" (Vasile Puşcaş); „A fost şi o recunoaştere a unei părți de vină de către președinte, și a unei părți de vină a altor actori" (György Frunda).

Reprezentanții actualei puteri vorbesc de factori externi ce poartă responsabilitatea, readucând în discuție problema chestiunilor tehnice și politice, cu accent pe nedreptatea făcută României:

> Nu suntem însă de acord cu impunerea unor condiționalități suplimentare României. O asemenea abordare ar avea un caracter discriminatoriu și ar crea un precedent periculos la nivel european, care ar putea afecta alte state membre. […] Faptul că România și-a îndeplinit sarcinile din prevederile Tratatului și nu poate adera acum este totuși o situație care, evident, ne nedreptățește. (Teodor Baconschi)

> Din punctul meu de vedere este o măsură care nedreptățește partea română. În condițiile în care s-au făcut asemenea reforme, inclusiv investiții majore, de peste un miliard de euro, a nu fi primit în spațiul Schengen reprezintă un lucru care nedreptățește clar partea română. (Leonard Orban)

Vasile Blaga are, totuși, o atitudine mai puțin partizană, arătând că nu poate fi numai vina celorlalte state Schengen, și că România are o parte din vină.

Daniel Dăianu și Norica Nicolai aduc explicații contextuale care explică într-un anume fel intoleranța actuală a celorlalte state prin conjunctura generală nefavorabilă deschisă de criza economică, total diferită de momentul aderării inițiale a României din 2007.

> Ceea ce a operat ca grad de toleranță când au început negocierile cu România, când s-a acceptat aderarea în 2007, nu mai există. Atunci Europa era într-o altă fază, așa-numita „marea moderație" (*the great moderation*), preocuparea fiind ameliorarea cadrului de funcționare a instituțiilor, care a găsit o formă de întruchipare în Tratatul de la Lisabona. Acum Europa este într-o altă perioadă, aș spune chiar, o altă epocă cauzată de criza economică, criza zonei euro, pierderea de viteză în competiția globală, efectele tot mai vizibile ale dinamicii demografice etc. (Daniel Dăianu)

Conjunctura favorabilă din 2007 a permis integrarea României în Uniunea Europeană, crede fostul europarlamentar, tocmai datorită gradului de toleranță crescut al Uniunii în general, pe fondul de prosperitate economică a Europei de acum 3-4 ani și, totodată, al României. În contextul actual, există o rigiditate mult mai mare în ceea ce privește integrarea altor țări, la toate nivelurile: în Uniunea Europeană, în spațiul Schengen, în zona euro.

Într-o altă ordine de idei, atunci când sunt puse în discuție problemele politicii externe românești care, în opinia multora dintre cei intervievați, poartă o parte importantă de responsabilitate, sunt menționate diferite aspecte legate de ceea ce s-ar fi putut face diferit pentru a se preîntâmpina o eventuală amânare a intrării în spațiul Schengen.

Cu excepția a doi dintre reprezentanții puterii (Teodor Baconschi și Leonard Orban), toți intervievații au discutat, în termeni mai duri sau mai eleganți, slăbiciunile politicii externe românești din ultimii ani. Se subliniază, în acest context, nu numai erorile sau slăbiciunile, dar și posibilele soluții.

Reprezentanții opoziției vorbesc despre „slăbiciuni structurale ale politicii noastre externe" (Adrian Severin), „cele mai mari erori pe care le-am văzut în materie diplomatică" (Teodor Meleșcanu), „o politică externă deloc proactivă" (Norica Nicolai). Acestora li se adaugă reprezentantul UDMR, care consideră momentul Schengen drept „o greșeală a politicii externe românești" (György Frunda), și reprezentatul PD-L, Vasile Blaga, care crede că demersurile cu Franța și Germania ar fi trebuit începute înainte de 2010, astfel încât să se găsească soluții proactive:

> Este o greșeală a politicii externe românești. Trebuiau făcute înainte discuții multilaterale cu președinții țărilor respective (Germania, Franța). Vă aduceți aminte de relația Sarkozy-Băsescu. Președinții țărilor respective trebuiau invitați în România. (György Frunda)

> Nu este un reproș, dar Ministerul de Externe trebuie să înțeleagă că problema este politică și ar fi trebuit găsite din timp soluții astfel încât să nu ne găsim în situația în care să poată fi invocat Mecanismul de Cooperare și Verificare pentru intrarea noastră în Schengen. (Vasile Blaga)

Atunci când se discută mai degrabă în termeni de soluții posibile, sunt evocate discuții deschise după fiecare raport de monitorizare (Norica Nicolai), nevoia de prieteni, de alianțe strategice, gândire strategică în general, nevoia de „vectori cu voce" (Daniel Dăianu), cu alte cuvinte de oameni care să fie ascultați în cercuri europene, o politică externă diferită (Vasile Blaga), mai multă acțiune politică și mai puțină retorică, implicarea în toate chestiunile europene (Adrian Severin), dialog deschis (Teodor Meleșcanu). Reprezentantul PNL, Teodor Meleșcanu, propune și o soluție în trei trepte,

care să epuizeze direcțiile de acțiune posibile: negociere bilaterală rapidă, cu accent pe găsirea de soluții, convenirea unei date certe și, ca ultimă soluție, „manifestări mai țepoase" ale administrației românești.

Teodor Baconschi și Leonard Orban, reprezentanții actualei puteri, exprimă poziții diferite de cele adoptate de ceilalți intervievați, considerând că România a făcut toate eforturile necesare. Pe de o parte, ministrul de Externe vorbește despre eforturile depuse în spirit constructiv cu mult înaintea apariției scrisorii, „la toate nivelurile, pentru a clarifica preocupările părții franceze și de a găsi soluții reciproc acceptabile". Pe de altă parte, consilierul prezidențial arată că, deși probabil că există lucruri care ar fi putut fi făcute altfel, „ținând cont de inflexibilitatea unui stat membru pe aceasta problemă, șansele de a fi obținut altceva decât ceea ce avem în momentul de față erau practic nule".

În general, membrii partidelor de opoziție și reprezentantul UDMR apreciază că responsabilitatea amânării intrării României în spațiul Schengen revine în primul rând diplomației românești actuale și reprezentanților guvernului, iar membrii PD-L consideră că există mai degrabă cauze externe, care țin de o anume inflexibilitate și rigiditate a Uniunii Europene în ansamblu, a Franței și Germaniei în special. În legătură cu politica externă din ultimii ani, sunt aduse multe reproșuri, care pot fi sintetizate în ideea generală că demersurile pentru un pas atât de important se construiesc în timp, prin negocieri, vizite la nivel înalt în statele partenere și ale reprezentanților acestora în România, discuții deschise și o mai mare implicare în problemele europene în general.

2.6. Mediatizarea subiectului Schengen

Atunci când vorbim despre mediatizarea subiectului Schengen, trebuie făcută diferența între presa românească și presa europeană. Așa cum se întâmplă în perioadele în care are loc un eveniment european important, de tipul summit-urilor Consiliului European, alegerilor europarlamentare, introducerii monedei euro etc., agenda publică în țara în care apare un asemenea eveniment integrează subiectele europene la un nivel de vizibilitate mult crescut față de perioadele așa-zis neutre. Aderarea la spațiul Schengen, mai ales în contextul negativ al unei posibile amânări, a devenit un subiect care „a ținut agenda publică" în primele două luni ale anului 2011. În contrast, presa europeană, fie că este vorba de nuclee incipiente de presă europeană comună (cum ar fi site-uri sau portaluri europene precum www.presseurop.eu sau http://euobserver.com) sau de presa națională a țărilor europene, a acordat subiectului un spațiu relativ restrâns, făcând din amânarea intrării României și Bulgariei în spațiul Schengen un subiect marginal, puțin interesant, care nu intră pe agenda de priorități a momentului.

În ceea ce privește mediatizarea subiectului în România, cu două excepții (Ioan Mircea Pașcu și Teodor Meleșcanu), toți cei intervievați au cuvinte critice la adresa modului în care presa românească a dezbătut subiectul Schengen. Ioan Mircea Pașcu apreciază că au fost suficiente dezbateri, că discuția a fost, în general, bine articulată, iar Teodor Meleșcanu crede că mediatizarea a fost „corectă, fără stridențe", „echilibrată", cu invitați „și pro și contra", inclusiv la canalele de televiziune privată.

Opiniile celorlalți intervievați pun în discuție patru aspecte esențiale: lipsa de informare corectă în legătură cu tot ce înseamnă subiectul Schengen, tratarea subiectului într-o logică senzaționalistă, o abordare defectuoasă, cu accente greșite, și o lipsă de mobilizare a opiniei publice pentru susținerea unui punct de vedere comun, unitar, constructiv pe acest subiect.

În legătură cu lipsa de informare, se menționează două aspecte: necunoașterea cvasi-generală a subiectului de către cei care s-au pronunțat pe marginea sa și lipsa unor campanii de informare, a unui discurs mai degrabă tehnic decât politic.

> Nu au existat atâtea opinii fundamentate sau întrebări puse de cineva care cunoaște subiectul. (Adrian Severin)

> Ceea ce reproșez eu presei este că nu utilizează profesioniști în a dezbate anumite subiecte. Aici era nevoie de un discurs absolut tehnic și detașat de politic. (Norica Nicolai)

> Dezbaterea este fără cap și fără coadă și lumea nu știe despre ce vorbește. (György Frunda)

> Presa nu s-a referit aproape deloc la ce este de fapt spațiul Schengen. (Vasile Puşcaş)

Cu privire la tratarea propriu-zisă a subiectului, la modalitățile de încadrare mediatică, reprezentanții partidelor politice cred că subiectul a fost supralicitat din punct de vedere politic, în jurul lui creându-se un adevărat „scandal politico-diplomatic" (Vasile Puşcaş), prilej de „atacuri al unora împotriva celorlalți" (Norica Nicolai), devenind un subiect-cheie numai atunci când a căpătat o conotație negativă (Vasile Blaga).

Punctul de vedere al lui Vasile Blaga subliniază practicile jurnalistice de tip senzaționalist folosite nu numai în acest caz, ci în general în presa românească. Senatorul PD-L arată că, atâta vreme cât au existat rapoarte pozitive, unul după celălalt, subiectul nu a interesat pe nimeni, cu atât mai puțin presa. Imediat ce lucrurile au căpătat o turnură negativă, presa a prins subiectul, aducându-l în prim-plan:

> În momentul în care au început să fie probleme cu Franța și Germania, a devenit un subiect interesant: pentru opoziție sa dea în guvern, pentru guvern, pe bună dreptate, să își spună punctul de vedere vizavi de cei din UE. (Vasile Blaga)

De cealaltă parte, Norica Nicolai vorbește de motive de rating sau editoriale care stau la baza lipsei de informare și care transformă un subiect de politică externă într-unul de politică internă, într-o logică de tip *horse race*, conflictuală. O poziție similară are consilierul prezidențial Leonard Orban, care menționează „o logică electorală", de confruntare și găsire a vinovaților, recomandând o mobilizare constructivă a opiniei publice, care ar trebui să fie regula în tratarea subiectelor europene:

> Odată și odată va trebui sa avem inteligența, înțelepciunea, să lăsăm deoparte dezbaterea de tip electoral pentru dosarele importante ale afacerilor europene. (Leonard Orban)

Tot pentru o asemenea abordare pledează și Adrian Severin, care observă o mobilizare împotriva a ceva (în cazul acesta împotriva unei guvernări nepopulare, a unui președinte nepopular din cauza măsurilor de autoritate din ultimul an), în loc de pentru

ceva, într-o manieră constructivă. Tot europarlamentarul PSD crede că mediatizarea a fost una defectuoasă datorită accentelor puse greșit, discutându-se mult prea mult în legătură cu „nefericitul discurs al ministrului de Externe", în loc de a dezbate esența problemelor.

În general, aprecierea mediatizării în presa românească are conotații negative, scoțând în evidență logica mediatică supusă regulilor audienței, care mizează pe aspectele negative, conflictuale, cu tentă senzaționalistă și ignoră prezentările raționale, informate, ale subiectelor abordate.

În ceea ce privește mediatizarea în presa europeană, aproape toți intervievații vizează elemente legate de stabilirea agendei. Pe de o parte, subiectul aderării României și Bulgariei la spațiul Schengen este prea puțin important pentru cetățenii din celelalte state membre pentru a ajunge să stabilească agenda de priorități a momentului, pe de altă parte agenda europeană este centrată în ultima vreme pe efectele crizei, pe problemele din zona euro, pe politica externă a Uniunii.

> Pe de altă parte, criza economică se manifestă nu numai în România, ci și în toate statele membre ale UE. Or, pe agenda publică sunt problemele respective, care îi privesc pe ei. Aderarea la Schengen ne privește mai mult pe noi. (Vasile Blaga)
>
> Presa europeană este interesată de subiectul Schengen și în general de asigurarea securității frontierelor externe ale UE, dar cred că accederea României și Bulgariei la acest spațiu nu modifică dramatic datele problemei și de aceea nici interesul nu a fost prea mare. (Teodor Baconschi)
>
> Principalele subiecte de interes sunt criza, coeziunea Uniunii, reacția Uniunii față de ceea ce se întâmplă în extern, acum, în ultima perioadă, Orientul Mijlociu, Iran, deci subiectele clasice, care acum sunt accelerate. (Norica Nicolai)

Într-o logică similară, Adrian Severin precizează că lipsa de atenție acordată de presa europeană arată că subiectul este mai degrabă unul național decât european.

Leonard Orban este singurul care consideră că presa europeană a acordat subiectului un spațiu peste așteptări, vorbind atât de presa de la Bruxelles, cât și de cea din diversele state membre. În general însă, atenția acordată de presa europeană subiectului Schengen-România este apreciată – corect – ca fiind redusă. Explicațiile oferite se plasează fie în zona logicii media, evidențiindu-se faptul că subiectul Schengen este un subiect de interes mediu, inclusiv pentru români (Daniel Dăianu), fie în zona unui context general dominat de probleme mult mai presante, precum criza economică, problemele din zona euro sau evoluțiile din Orientul Mijlociu.

2.7. Euroscepticismul și explicațiile sale

Problema creșterii euroscepticismului în România în ultimii ani are diverse cauze, majoritatea legate de contextul socio-economic nefavorabil în toată Europa. Comparativ cu anii premergători aderării din 2007, când în România se înregistra un euroentuziasm excesiv, încrederea în Uniunea Europeană a scăzut în România. Cu toate acestea, România încă se situează peste media europeană la acest indicator. Scăderea

încrederii în Uniune în ultimii ani a făcut însă să se vorbească de creşterea euroscepticismului în rândul românilor, când poate mai degrabă ar fi fost legitim să se vorbească de revenirea la o stare de relativă normalitate din acest punct de vedere.

Contextul amânării intrării României în spaţiul Schengen ar putea duce pe termen mediu la o scădere a încrederii în Uniunea Europeană, ca urmare a unui sentiment al neputinţei de a ne integra „definitiv" în această structură supranaţională. În acelaşi timp, vizibilitatea unui subiect european pe agenda de priorităţi a momentului poate crea o redeşteptare a interesului pentru problematica europeană şi, odată cu ea, o ameliorare a încrederii în Uniunea Europeană. În acest context, ne-am pus problema influenţei pe care subiectul Schengen ar putea-o avea asupra încrederii în UE. Opiniile elitelor politice în legătură cu acest subiect sunt împărţite. Există voci care cred că episodul Schengen ar putea contribui la creşterea euroscepticismului (Teodor Baconschi, Leonard Orban, Ioan Mircea Paşcu, Adrian Severin, Norica Nicolai, Teodor Meleşcanu), după cum există şi opinii relativ neutre, care cred că euroscepticismul nu are legătură directă cu episodul Schengen, ci este mai degrabă rezultatul deziluziei generale de după 2007 – deziluzie creată de aşteptările mult prea mari ale românilor faţă de beneficiile care vor decurge din integrarea europeană (György Frunda, Daniel Dăianu, Vasile Puşcaş).

> Nu mai puţin însă, probleme cum ar fi aceasta cu Schengen-ul reprezintă o cauză a scăderii respectului, ca să nu spun entuziasmului, românilor pentru UE, a scăderii respectului în instituţiile europene şi a încrederii în ceilalţi. (Adrian Severin)

> Nu ştiu cât este de prezent episodul Schengen în ethosul colectiv al oamenilor; ei au cu totul şi cu totul alte probleme şi este foarte adevărat că, pe termen scurt, dacă România ar intra în Schengen, viaţa lor nu s-ar schimba. […] În opinia mea, cetăţeanul obişnuit nu este, însă, atât de preocupat de a fi sau nu în spaţiul Schengen. (Daniel Dăianu)

> Desigur că o experienţă de acest fel este percepută negativ de către opinia publică şi creşte gradul de euroscepticism. Speranţele românilor erau foarte mari atunci când România a intrat în acest club. Ele au fost doar parţial confirmate, de aici o anumită frustrare care poate fi înţeleasă. (Teodor Baconschi)

> Cetăţenii acestei ţări au aşteptat foarte mult de la aderarea României la UE. Foarte multă lume nu a înţeles, sau nici acum nu înţelege, ce înseamnă aderarea, ci a văzut-o ca o rezolvare a tuturor problemelor. Vine UE şi ne rezolvă locurile de muncă, autostrăzile, tot. […] Oamenii de pe stradă au avut aşteptări foarte mari, care nu au fost confirmate. (György Frunda)

Discutând despre alte cauze ale euroscepticismului din ultimii ani, politicienii aduc în discuţie tratamentul diferit al românilor în UE (Vasile Blaga), *leadership*-ul precar de la Bruxelles din ultimii ani (Norica Nicolai), criza economică suprapusă cu „eşecul Schengen" (Teodor Meleşcanu), problemele socio-economice din întreaga Europă (Leonard Orban).

În ceea ce priveşte perspectivele viitoare, Ioan Mircea Paşcu şi Adrian Severin vorbesc despre o singură opţiune, aceea de a merge înainte cu proiectul european. Adrian Severin crede chiar că românii „au un instinct al federalismului european", creat deopotrivă de frica de izolare şi de frica de a fi dominaţi de un imperiu sau de un stat mult mai puternic.

O anume influență a subiectului Schengen asupra creșterii euroscepticismului în rândul românilor este percepută de elitele politice drept relativ probabilă. În general, însă, nu sunt uitate alte cauze, care se pot chiar suprapune cu amânarea intrării în spațiul Schengen, având astfel o oarecare forță de impact. Deși există și câteva opinii care nu văd legături directe între euroscepticism și subiectul Schengen, nu există opinii care să aducă în discuție o posibilă creștere a euroentuziasmului pe fondul deziluziei generate de subiectul neaderării României în martie la spațiul Schengen.

3. Concluzii

Interviurile cu cele zece personalități politice din România dau o imagine generală asupra modului în care percepe clasa politică amânarea intrării României în spațiul Schengen. Semnificațiile pe care intervievații le acordă acestei integrări sunt preponderent simbolice, de aceea și costurile neaderării în martie 2011 sunt expuse într-o logică similară.

La nivel politic, există o reprezentare generală asupra Uniunii Europene drept o construcție cu mai multe niveluri, care stabilesc raporturi de forță în interiorul Uniunii: nivelul aderării la UE, cel al aderării la spațiul Schengen și, în final, cel al aderării la euro. Aderarea la spațiul Schengen este considerată o măsură a adevăratei integrări, a integrării „reale" și de profunzime în UE. Faptul că, în acest moment, România nu pare să aibă un nou proiect, de anvergura proiectului de aderare la UE, explică de ce admiterea în spațiul Schengen este echivalată cu „adevărata" integrare, aspect subliniat, în discuție, și de către ministrul de Externe, Teodor Baconschi.

Reacția oficialilor români este apreciată drept corectă și justificată de către reprezentanții puterii și mai degrabă ca emoțională sau chiar greșită de către ceilalți. Există, totuși, și un accent comun, anume nevoia de solidaritate în fața unui proiect european. Și din acest motiv, mediatizarea subiectului Schengen în România și, în general, comunicarea publică pe marginea acestui subiect sunt apreciate ca fiind deficitare, subliniindu-se că nu a existat o mobilizare a opiniei publice interne pentru demersul de aderare la Schengen. Dincolo de diverse etichete aplicate reacției oficiale – emoțională, corectă, pripită –, ni se par deosebit de consistente punctele de vedere care consideră că principala preocupare și principala modalitate de ieșire din acest moment dificil ar fi trebuit să fie aceea de a evita o amânare *sine die* (Daniel Dăianu, Teodor Meleșcanu).

În ceea ce privește evaluarea legăturii posibile între amânarea aderării României la spațiul Schengen și creșterea euroscepticismului, personalitățile intervievate văd, cu mici excepții, o posibilă legătură între această nereușită de moment și o creștere a neîncrederii în Uniunea Europeană.

VIII. Concluziile cercetării

Vom sistematiza în continuare rezultatele cercetării şi vom încerca să stabilim câteva corelaţii între rezultatele care decurg din analiza de conţinut (ştiri TV şi online), analiza calitativă (dezbateri TV şi ştiri online), sondajul de opinie şi interviurile cu personalităţi publice (politicieni şi experţi).

Analiza surselor media din alte state membre a arătat un interes scăzut al acestora pentru problematica Schengen. În mod invariabil, subiectul a fost plasat pe o poziţie modestă în ierarhia priorităţilor presei internaţionale. Cele mai multe articole dedicate chestiunii Schengen au fost identificate în Marea Britanie, un lucru neaşteptat având în vedere că această ţară nu a fost implicată direct în evenimente. În majoritatea lor, articolele din presa occidentală au evitat să adere la punctele de vedere ale uneia sau alteia dintre părţile implicate, limitându-se, de regulă, la simpla lor prezentare.

Pentru a investiga mediatizarea subiectului Schengen în România, am pus accentul pe probleme de vizibilitate, proeminenţă, actori, şi am recurs la două abordări – cea cantitativă şi cea calitativă. Analiza cantitativă (analiză de conţinut) a urmărit să clarifice următoarele aspecte: cât de vizibile sunt ştirile legate de subiectul Schengen faţă de celelalte tipuri de ştiri difuzate, cât de proeminente sunt ştirile privind subiectul Schengen şi care sunt actorii prezenţi în ştirile Schengen. În ceea ce priveşte vizibilitatea, analiza a arătat că subiectul Schengen s-a regăsit destul de puţin pe agenda celor două media analizate, cu o mai bună reprezentare, totuşi, în online. Ştirile legate de Uniunea Europeană în general au o medie mult sub media ştirilor Schengen.

Evoluţia pe zile a atenţiei media indică două vârfuri de vizibilitate: zilele de 21-22 decembrie 2010, imediat după înaintarea propunerii de amânare a aderării, şi zilele de 5-6 ianuarie 2011, când media au preluat declaraţiile preşedintelui României, Traian Băsescu, şi ale ministrului de Externe, Teodor Baconschi, ca răspuns la scrisoarea miniştrilor de Interne francez şi german. Aceste rezultate sunt valabile deopotrivă pentru TV şi pentru mediul online.

Problema amânării aderării României la spaţiul Schengen a fost mediatizată cu predilecţie într-un context naţional, tema fiind tratată mai degrabă ca una internă decât ca una europeană. Focalizarea foarte pronunţată pe o tematizare internă explică şi lipsa de interes a presei europene şi dovedeşte încă o dată lipsa de coeziune simbolică şi de conectare a sferei publice româneşti la probleme de interes european, care să fie dezbătute într-o perspectivă europeană. Verdictul este întărit şi de faptul că actorii care s-au exprimat în sfera publică pe subiectul Schengen au fost, cu precădere, actori interni.

Articolele online și dezbaterile TV împărtășesc o perspectivă similară asupra Uniunii Europene: instanță care pedepsește România. Tonul general în cazul ambelor surse este unul pesimist: România este vinovată pentru izolarea sa în plan european, iar lucrurile nu urmează un curs avantajos pentru români. Discursul este fie de auto-culpabilizare, fie de auto-victimizare.

Percepția publică asupra aderării României a fost măsurată prin intermediul sondajului de opinie. Cercetarea a arătat că majoritatea românilor au o raportare pozitivă la Uniunea Europeană. În schimb, nivelul perceput de cunoștințe despre UE și despre Schengen este mai degrabă scăzut. În contextul întrebărilor care vizează raportarea generală la UE, am analizat și raportarea românilor la propria identitate (română și/sau europeană). Marea majoritate a românilor se simt fie numai români, fie în primul rând români. Aceste rezultate se coroborează cu cele ale analizei cantitative, care a relevat un conținut al știrilor axat preponderent pe problematica națională, chiar în contextul unui subiect cu relevanță europeană. În plus, proeminența actorilor interni conduce către aceeași teorie a localismului.

Potrivit datelor sondajului, subiectul Schengen este de interes mediu pentru români, ceea ce este valabil și pentru media ca atare. Subiectul Schengen pare să fi fost, chiar în momentele de maximă vizibilitate, unul „distant", mai degrabă „tehnic"; prezentarea de către media a ceea ce înseamnă aderarea la Schengen, respectiv modul în care oamenii își reprezintă acest proces s-a dovedit a fi destul de săracă – spațiul Schengen este „ceva care are legătură cu granițele, cu libera circulație".

Există un paralelism între răspunsurile la anumite întrebări din cadrul sondajului de opinie și perspectivele vehiculate în mass-media, așa cum rezultă ele din analiza calitativă. Sondajul de opinie indică un număr semnificativ de răspunsuri contradictorii, de genul „[propunerea de amânare] este o măsură dreaptă, dar merităm să fim primiți în Schengen". Analiza datelor referitoare la consumul mass-media arată că subiecții care dau răspunsuri contradictorii sunt mai expuși la știrile TV și online. Corelativ, analiza calitativă a surselor online și TV arată tot un discurs de tip contradictoriu. Pe de o parte, se subliniază eșecul României datorat unor deficiențe structurale proprii; pe de alta, discursul media încadrează subiectul ca fiind o nedreptate făcută României, o formă de discriminare.

În sfârșit, interviurile cu cele zece personalități politice din România oferă indicii asupra modului în care este percepută amânarea intrării României în spațiul Schengen de către elitele politice ale momentului. Aderarea la spațiul Schengen este considerată de către intervievați o măsură a integrării „reale" și de profunzime în UE. Această raportare arată, după părerea noastră, un tip de cantonare în mentalitatea de stat candidat; aderarea la spațiul Schengen este adeseori percepută ca fiind „adevărata" integrare, integrarea cu litere mari, reflectând faptul că, după 1 ianuarie 2007, România nu și-a mai propus un proiect național de anvergura celui de aderare la UE.

Reacția oficialilor români la propunerea de amânare este considerată corectă și justificată de către reprezentanții puterii și mai degrabă emoțională sau chiar greșită de către ceilalți. Această distribuție a opiniilor corespunde și situației dezbaterilor TV, unde puterea se exonerează de greșeală, iar reprezentanții opoziției acuză eșecul de

ansamblu al diplomației românești și al guvernării actuale. Interviurile prezintă și un accent comun, anume nevoia de solidaritate în fața unui demers european major. Acest răspuns apare, mai puțin accentuat, și în analiza calitativă, care relevă apeluri sporadice la solidaritatea clasei politice.

Spre deosebire de publicul larg, care nu pare marcat de consecințele amânării aderării, politicienii sau experții intervievați menționează atât consecințe practice, cât mai ales simbolice (confirmarea statutului marginal al României – o interpretare întâlnită și în analiza calitativă a cadrajelor media). Referitor la motivele acestei amânări, oamenii politici și experții oferă niște explicații care par că au „prins" la publicul larg, fiind întâlnite și în răspunsurile din sondajul de opinie: problemele interne ale României, probleme legate de corupție și de sistemul judiciar, problema imigranților. În ceea ce privește responsabilitatea, sunt menționați, sub o formă sau alta, reprezentanții actualei guvernări; această percepție este transferată prin mass-media și cetățenilor obișnuiți (vezi rezultatele sondajului de opinie și cadrajele întâlnite în știrile online și în dezbaterile TV). Excepția o reprezintă guvernanții, care invocă motive exterioare lor, accentuând ideea de nedreptate. În general, discursul oficial – așa cum a fost reflectat în mass-media – a prezentat note contradictorii: pe de o parte, a evidențiat faptul că aderarea la spațiul Schengen trebuie să se facă pe considerente exclusiv tehnice, pe de altă parte, a făcut apel la aspecte aspecte emoționale și/sau identitare.

În general, nu au existat contradicții majore între rezultatele indicate de diversele metode de cercetare aplicate, între opinia reflectată de mass-media, opinia publică, așa cum fost ea relevată de sondajul de opinie, și opinia personalităților. Subiectul s-a dovedit a fi unul de interes mediu, importanța sa – după părerea noastră – reală fiind în general subapreciată. Perspectiva media asupra subiectului a fost preponderent locală, dacă avem în vedere conținutul, contextualizarea, încadrarea, problematizarea și actorii ale căror puncte de vedere au fost preluate de către media. Ceea ce ridică îndoieli serioase cu privire la conectarea sferei publice din România la o problematică europeană, indicând o anumită izolare a dezbaterii publice românești față de tendințele manifeste la nivelul UE. Fără a amplifica inutil importanța subiectului, credem că aderarea la spațiul Schengen a constituit primul „examen" la care a fost supus România după aderarea din 2007. Dacă ne limităm la fapte, nu se poate spune într-o manieră definitivă dacă la acest examen s-a obținut sau nu notă de trecere; până în momentul încheierii acestei cărți, nu a fost anunțată public o nouă dată la care ar urma să aibă loc aderarea. Dar este aproape cert că, în acest caz concret, sfera publică românească nu a trecut examenul europenizării: mesajele vehiculate în sfera publică românească, chiar cele care vizau un imaginar public „european", francez, german etc., au fost destinate exclusiv consumului intern.

Concluzii finale

Cercetarea de față, bazată pe modelul sferelor publice naționale europenizate, și-a propus testarea acestui model într-un context particular, cel al propunerii de amânare a aderării României la Schengen. Demersul a avut în vedere reflectarea subiectului în mass-media din alte state membre, reflectarea și încadrarea acestuia în mass-media românești (știri și dezbateri TV, precum și știri online), percepția publică referitoare la aderarea României la spațiul Schengen, precum și poziția actorilor publici față de acest subiect. Perioada acoperită de cercetarea noastră a fost 21 decembrie 2010-21 ianuarie 2011. Am considerat dezbaterea publică creată în urma propunerii de amânare un context potrivit pentru a studia nivelul de conectare a sferei publice din România la o problematică europeană, la o perspectivă europeană. De aceea, ne-au interesat nu numai problemele legate de vizibilitatea și proeminența știrilor pe această temă, ci și cele legate de actorii care s-au exprimat în sfera publică, de contextualizarea și încadrarea subiectului, de raportarea generală la Uniunea Europeană.

În ansamblu, cercetarea a arătat că subiectul Schengen a fost puțin vizibil, în ciuda senzației că, la începutul anului 2011, părea omniprezent în mass-media românești. Vizibilitatea redusă a subiectului în presa din alte state europene era de așteptat într-o anumită măsură, mai ales date fiind convulsiile cu care se confruntă în acest moment Uniunea Europeană și preocupările actuale referitoare la crearea mecanismelor pentru guvernarea economică europeană. Putem interpreta această atenție redusă, chiar nesemnificativă, acordată de media din alte țări într-o manieră pozitivă, după principiul *no news is good news*? Din perspectiva teoriilor referitoare la sferele publice naționale europenizate, a cerinței ca acestea să fie sensibile unele la problemele și frământările altora, mai degrabă nu. Subiectul Schengen a fost puțin prezent chiar și pe agenda mass-media din România, comparativ cu alte teme și ținând cont de semnificația lui reală. Iar atunci când a fost prezent și a constituit subiect de intense dezbateri publice, a fost încadrat într-o perspectivă relativ săracă, dominată de accente emoționale, în ciuda insistenței din partea oficialilor că avem de-a face cu o chestiune exclusiv tehnică. Discursul de tip expert, evaluările de tip costuri/beneficii au lipsit în mare măsură, fiind înlocuite de discursul identitar, centrat în jurul ideilor de putere sau, dimpotrivă, neputință, ceea ce a clamat o raportare afectivă la subiect.

Cercetarea noastră și, în general, observarea modului în care subiectul a evoluat și după perioada supusă propriu-zis analizei au indicat o foarte mare fluiditate a agendei mass-media. Indiferent de miză, de conținut, orice subiect care reușește să ajungă pe agenda publică este imediat „înghițit" de următorul, împins în obscuritate de alte dezvăluiri, de alte evenimente fierbinți, de alte conflicte, de alte declarații incendiare. Indiferent de subiect, actorii vizibili în sfera publică din România rămân în mare măsură aceiași, iar intervențiile lor sunt pre-definite și, prin aceasta, oarecum stereotipe.

În ceea ce privește sfera publică românească și nivelul ei de conectare la tematici și tendințe europene, rezultatele cercetării arată că este prematur să vorbim despre o sferă publică românească europenizată. Actorii prezenți în sfera publică au fost aproape în exclusivitate locali, perspectiva în care a fost discutat subiectul a fost una tot locală, au fost abordate puține probleme cu semnificație europeană. Dezbaterea publică nu a scos aproape deloc în evidență faptul că aderarea la spațiul Schengen este importantă nu numai pentru România, ci, în aceeași măsură, este importantă pentru Uniunea Europeană. Așa cum am arătat, abordările care să accentueze semnificația europeană a amânării aderării – imprecizia granițelor externe ale UE, conflictul instituțional între Parlamentul European și reprezentanți de la cel mai înalt nivel ai guvernelor din două state membre, Franța și Germania, precedentul creat în UE în ceea ce privește aplicarea prevederilor Tratatelor de Aderare – au fost destul de estompate. Subiectul Schengen a constituit mai degrabă un pretext retoric pentru a dezbate probleme interne. Dovadă și faptul că a dispărut aproape complet de pe agenda publică, deși miza lui crește cu trecerea timpului.

Anexe

Anexa 1

Cronologia răspunsului UE la criza economică

2008

Octombrie

— Comisia propune noi reguli privind capitalurile bancare.

— Banca Centrală Europeană, împreună cu alte bănci centrale, reduc ratele dobânzilor.

— Președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso, stabilește un grup de nivel înalt care să decidă asupra realizării unei supravegheri mai eficiente a instituțiilor financiare, grup condus de Jacques de Laroisière.

— În cadrul summit-ului de urgență al Șefilor de Stat din zona euro, se ajunge la un acord privind pașii necesari pentru a restabili încrederea în sistemul financiar și o bună funcționare a acestuia.

— Comisia se angajează să ofere consultanță în sprijinul instituțiilor financiare, fără a denatura competiția.

— Comisia propune să mărească protecția minimă pentru depozitele bancare la 100.000 euro.

— Comisia solicită crearea unui plan comun de relansare economică[1].

Noiembrie

— Consiliul European cade de acord asupra principiilor și abordărilor pentru reformarea sistemului financiar internațional, ce vor fi dezbătute la summit-ul G20 din 15 noiembrie.

— Comisia propune condiții pentru acordarea ratingurilor de credit.

— UE intenționează să ofere Ungariei un sprijin financiar de 6,5 miliarde euro.

— Comisia adoptă *Planul european de relansare economică* și solicită sprijinirea acestuia de către Șefii Statelor la întâlnirea din decembrie[2].

Decembrie

— Banca Centrală Europeană reduce în continuare rata dobânzilor.

— Comisia emite Comunicarea privind recapitalizarea instituțiilor financiare.

— Consiliul European adoptă *Planul european de recuperare economică*[3].

---

1. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2008-10_en.htm
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2008-11_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2008-12_en.htm

2009

Ianuarie

— Comisia adoptă decizii pentru creşterea competenţelor comisiilor de supraveghere a pieţelor financiare ale UE, pentru a îmbunătăţi cooperarea şi convergenţa între Statele Membre şi pentru a consolida stabilitatea financiară.

— Conform noilor norme, supravegherea valorilor mobiliare, a sectorului bancar şi de asigurări va beneficia de un cadru operaţional mai clar şi de procese mai eficiente privind luarea deciziilor[1].

Februarie

— UE oferă Letoniei o asistenţă financiară de 3,1 miliarde euro.

— Comisia stabileşte măsuri pentru a sprijini industria automobilelor.

— Grupul de Larosière recomandă transformarea comisiilor de supraveghere a pieţelor financiare ale UE în Autorităţi Europene, cu competenţe sporite în a coordona şi arbitra între autorităţile naţionale de supraveghere şi instituţiile financiare transfrontaliere; o altă propunere viza crearea unui set european de reguli comune şi supravegherea directă a instituţiilor paneuropene care sunt reglementate la nivelul UE, cum ar fi agenţiile de rating privind creditele.

— Comisia asigură un tip de îndrumare pentru tratamentul activelor depreciate în sectorul bancar al UE. Stabileşte anumite scheme privind cumpărarea sau asigurarea activelor şi explică implicaţiile bugetare şi de reglementare ale măsurilor de salvare a activelor, precum şi detalii privind regulile aplicabile în domeniul ajutoarelor de stat[2].

Martie

— Comunicarea Comisiei aprobă recomandările grupului de Larosière şi solicită liderilor UE să ia măsuri rapide în privinţa reformei pieţei financiare şi să dovedească un leadership mondial la summit-ul G20 din aprilie.

— Banca Centrală Europeană reduce în continuare rata dobânzilor.

— Trecând în revistă stimulentele fiscale considerabile de peste 400 miliarde euro injectate în economia UE, Consiliul European a subliniat că acţiunea concertată şi coordonarea au fost esenţiale pentru strategia europeană de relansare. Liderii au subliniat că Europa va face tot ce este necesar pentru a restabili creşterea economică şi că piaţa unică este esenţială pentru depăşirea recesiunii.

— UE intenţionează să ofere României o asistenţă financiară pe termen mediu de 5 miliarde euro[3].

Aprilie

— Comisia a emis o Comunicare privind necesitatea ca guvernele naţionale să-şi protejeze veniturile fiscale. Scopul măsurilor propuse este îmbunătăţirea transparenţei

1. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-01_en.htm
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-02_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-03_en.htm

fiscale, schimbul de informații și o concurență fiscală loială în cadrul UE și la nivel internațional[1].

Mai

— Consiliul miniștrilor de finanțe din zona euro (ECOFIN) a aprobat o creștere cu 50 miliarde euro a plafonului de creditare pentru Facilitatea de sprijin a UE oferită Statelor Membre din zona non-euro aflate în dificultate financiară.

— Banca Centrală Europeană reduce în continuare rata dobânzilor.

— Comunicarea Comisiei propune o reformare ambițioasă a arhitecturii comitetelor de servicii financiare[2].

Iunie

— Comisia înaintează priorități-cheie și acțiuni pentru păstrarea locurilor de muncă și pentru a-i ajuta pe cei care se confruntă cu dificultăți în timpul procesului de relansare economică[3].

Iulie

— Comisia emite Comunicarea privind modalitățile de reducere a riscurilor pe piețele de instrumente derivate.

— Comisia propune revizuirea în continuare a reglementărilor sistemului bancar pentru a consolida normele privind capitalul băncii și remunerarea în sectorul bancar.

— Comisia emite o propunere de gestionare simplificată a fondurilor europene pentru a sprijini regiunile în lupta împotriva crizei.

— Comisia aprobă schema germană de salvare a activelor pentru a face față activelor depreciate[4].

August

— Are loc revizuirea schemelor naționale de ajutor de stat introduse în timpul crizei financiare.

— UE oferă Bosniei și Herțegovinei un ajutor financiar de 39 milioane euro.

— Este emisă Comunicarea privind dezvoltarea unor indicatori care să completeze sistemul de măsurare a PIB-ului[5].

Septembrie

— Banca Centrală Europeană a hotărât ca ratele dobânzilor la operațiunile principale de refinanțare, la facilitatea de creditare marginală și la facilitatea de depozit să rămână neschimbate la nivelurile de 1,00%, 1,75%, respectiv 0,25%.

— Propunerile legislative ale Comisiei stabilesc primul sistem de supraveghere la nivelul UE. Prin crearea unui Consiliu European pentru Riscuri Sistemice (ESRC),

1. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-04_en.htm
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-05_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-06_en.htm
4. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-07_en.htm
5. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-08_en.htm

și printr-un Sistem European al Autorităților de Supraveghere Financiară (ESFS), Comisia abordează punctele slabe și deficiențele sistemului actual de supraveghere din Europa.

Octombrie

— Comisia propune sprijinirea Serbiei printr-un împrumut financiar de 200 milioane euro.

— Comisia emite Comunicarea privind necesitatea unor politici fiscale sustenabile.

— Comisia propune acordarea unor asistențe financiare sub formă de împrumuturi Georgiei și Armeniei.

— UE oferă Bosniei și Herțegovinei un împrumut de 100 milioane euro.

— UE oferă Ucrainei un împrumut de 500 milioane euro[1].

Noiembrie

— Banca Centrală Europeană a reconfirmat că ratele dobânzilor la operațiunile principale de refinanțare, la facilitatea de creditare marginală și la facilitatea de depozit vor rămâne neschimbate la nivelurile de 1,00%, 1,75%, respectiv 0,25%[2].

Decembrie

— Consiliul miniștrilor de finanțe (Grupul Euro și ECOFIN) a hotărât crearea a trei autorități europene pentru a supraveghea piețele bancare, de asigurări și de valori mobiliare: Autoritatea Bancară Europeană, Autoritatea Europeană pentru Asigurări și Pensii, Autoritatea Europeană pentru Piețe și Valori Mobiliare. De asemenea, a deschis Procedura de Deficit Excesiv (PDE), a emis recomandări privind măsuri corective pentru mai multe State Membre, precum și termene limită pentru aplicarea acestora[3].

2010

Ianuarie

— Consiliul (Grupul Euro și ECOFIN) a adoptat concluziile privind deficitul public și datoria Greciei și a cerut guvernului grec să abordeze problemele majore lăsate nerezolvate de guvernul anterior[4].

Februarie

— Comisia a adoptat o serie de recomandări pentru Grecia, menite să reducă deficitul bugetar.

— Banca Centrală Europeană a reconfirmat că ratele dobânzilor la operațiunile principale de refinanțare, la facilitatea de creditare marginală și la facilitatea de depozit vor rămâne neschimbate la nivelurile de 1,00%, 1,75%, respectiv 0,25%.

---

1. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-10_en.htm
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-11_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2009-12_en.htm
4. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-01_en.htm

— În cadrul summit-ului special al UE privind politica economică a Uniunii Europene, Consiliul a reiterat faptul că toți membrii zonei euro trebuie să implementeze politici naționale pe baza normelor convenite, ceea ce reprezintă o chestiune de responsabilitate comună pentru zona euro[1].

Martie

— Pe baza Facilității Europene de Microfinanțare, UE își propune să furnizeze 45.000 de micro-credite pentru micii întreprinzători și pentru șomeri.

— Consiliul a sprijinit eforturile guvernului grec și a salutat măsurile suplimentare anunțate la 3 martie ca fiind suficiente pentru a proteja obiectivele bugetare pentru 2010. Consiliul a recunoscut că autoritățile elene au întreprins o acțiune ambițioasă și hotărâtă, care ar trebui să permită Greciei să recâștige încrederea piețelor[2].

Aprilie

— În urma declarației Consiliului European de primăvară din 25 martie, acordul Grupului Euro, sub președinția lui Jean-Claude Juncker, face ca mecanismul de sprijin financiar pentru Grecia să devină pe deplin operațional. În primul an al acestui program de trei ani, țările din zona euro sunt gata să ofere, în rate non-concesionale, împrumuturi bilaterale de până la 30 miliarde euro[3].

Mai

— Banca Centrală Europeană (BCE) a anunțat că va accepta, până la noi indicații, obligațiuni elene ca garanție pentru credite, indiferent de rating-ul lor.

— Summit-ul Șefilor de Stat ai zonei euro a finalizat procedurile de implementare a pachetului de 110 miliarde euro sprijin pentru Grecia, prima tragere fiind planificată a avea loc până la 19 mai. De asemenea, ca răspuns la criză și pentru a accelera consolidarea și sustenabilitatea finanțelor publice, liderii au aprobat aplicarea strictă a recomandărilor în cadrul Pactului de Stabilitate și Creștere, crearea unui Mecanism European pentru Stabilizare Financiară, a unui program consolidat de guvernanță economică în zona euro și de reglementare a pieței financiare și de supraveghere.

— În cadrul sesiunii extraordinare a miniștrilor de finanțe, aceștia au decis detaliile pachetului global de măsuri, inclusiv asupra Mecanismului European pentru Stabilizare Financiară (EFSM) și a Facilității Europene pentru Stabilitate Financiară (FESF), cu o valoare maximă de 500 miliarde euro, bazată pe condiționalități puternice, similare împrumuturilor acordate de FMI.

— Banca Centrală Europeană a hotărât asupra unor măsuri pentru a contracara tensiunile din anumite segmente de piață.

— Comisia a propus crearea, la nivelul UE, a unei rețele de fonduri de salvare, în regim de urgență, a băncilor, pentru a finanța potențiale falimente bancare și a menține stabilitatea sistemului financiar[4].

---

1. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-02_en.htm
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-03_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-04_en.htm
4. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-05_en.htm

Iunie

— Comisia Europeană a înaintat modificările la normele UE privind agențiile de rating al creditelor și a lansat o consultare publică privind reforma instituțiilor financiare.

— Comisia a emis Comunicarea privind îmbunătățirea coordonării politicilor economice pentru creștere economică și locuri de muncă[1].

August

— Facilitatatea Europeană pentru Stabilitate Financiară a devenit operațională.

— Banca Centrală Europeană a reconfirmat menținerea neschimbată a ratelor dobânzilor[2].

Septembrie

— Comisia a stabilit un pachet legislativ care vizează măsuri în direcția guvernării economice în UE, măsuri apreciate drept cele mai consistente de la lansarea Uniunii Monetare[3].

Octombrie

— Consiliul European a adoptat decizii care vor avea drept rezultat o consolidare substanțială a pilonului economic al UEM, întărind încrederea și contribuind astfel la dezvoltarea durabilă, ocuparea forței de muncă și promovarea competitivității[4].

Noiembrie

— Miniștrii de finanțe din zona euro au convenit ca viitorul Mecanism Economic de Stabilitate să înlocuiască actuala Facilitate Europeană pentru Stabilitate Financiară începând cu jumătatea lui 2013. Noul mecanism va proteja stabilitatea financiară în zona euro și se va construi pe actuala facilitate, completând noul cadru pentru o supraveghere economică consolidată în UE[5].

Decembrie

— Consiliul a aprobat acordarea, printr-un efort comun UE-FMI, a unei asistențe financiare Irlandei.

— Banca Centrală Europeană a decis să își majoreze capitalul subscris cu 5 miliarde euro, de la 5,76 miliarde euro la 10,76 miliarde euro, începând cu 29 decembrie 2010.

— Și-a început activitatea Consiliul European pentru Riscuri Sistemice.

— Consiliul a aprobat propunerea miniștrilor de finanțe din zona euro cu privire la Mecanismul European pentru Stabilitate[6].

---

1. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-06_en.htm
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-08_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-09_en.htm
4. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-10_en.htm
5. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-11_en.htm
6. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2010-12_en.htm

2011

Ianuarie

— Și-au început activitatea cele trei noi autorități europene: Autoritatea Bancară Europeană, Autoritatea Europeană pentru Asigurări și Pensii și Autoritatea Europeană pentru Piețe și Valori Mobiliare.

— Comisia adoptă *Chestionarul anual privind creșterea economică* și demarează primul „Semestru European". „Semestrul European" reprezintă o perioadă de șase luni din fiecare an, în care statele membre își revizuiesc politicile bugetare și structurale pentru a detecta potențiale dezechilibre. Consiliul European din fiecare lună *martie* va identifica principalele provocări economice cu care se confruntă UE și va oferi consultanță strategică privind politicile. Statele membre vor prezenta strategiile lor bugetare pe termen mediu în programele lor de stabilitate și convergență și, în același timp, vor dezvolta programe naționale de reformă care să stabilească acțiunile menite să consolideze politicile lor în domenii precum ocuparea forței de muncă și incluziunea socială. Toate aceste programe vor fi emise simultan în luna *aprilie*. Pe baza acestor programe, în fiecare lună *iulie*, Consiliul European și Consiliul vor oferi consiliere politică înainte ca statele membre să își finalizeze bugetele pentru anul următor[1].

— Comisia propune o asistență financiară de 46 milioane euro pentru Georgia[2].

Februarie

— Comisia îndeamnă la acțiune comună în privința mărfurilor și a materiilor prime.

— La propunerea Comisiei, UE se va înscrie pentru obținerea acțiunilor suplimentare din capitalul social al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD).

— Miniștrii de finanțe ai G20 și guvernatorii băncilor centrale au convenit asupra unui proces în două etape și a unui set de indicatori care va permite G20 să-și concentreze acțiunea politică asupra dezechilibrelor macroeconomice persistente[3].

Martie

— În urma summit-ului Consiliului European din 11-13 martie 2011, Pactul pentru competitivitate a fost redenumit Pactul pentru euro.

— Comisia Europeană a emis obligațiuni în numele Uniunii Europene în valoare de 4,6 miliarde euro, urmând ca veniturile obținute să fie împrumutate Irlandei și României. Irlanda va primi 3,4 miliarde euro în cadrul Mecanismului European pentru Stabilizare Financiară (EFSM), iar România, 1,2 miliarde euro în cadrul facilității Balanța de Plăți (BP).

— Consiliul European pentru Riscuri Sistemice a avut prima ședință[4].

— În urma summit-ului Consiliului European de pe 25 martie, Pactul pentru euro a fost redenumit Pactul Euro Plus. La acest pact au aderat statele din zona euro, plus Bulgaria, Danemarca, Letonia, Lituania, Polonia și România.

---

1. http://www.consilium.europa.eu/showFocus.aspx?lang=EN&focusID=504
2. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2011-01_en.htm
3. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2011-02_en.htm
4. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/crisis/2011-03_en.htm

Anexa 2

Evenimentele care au urmat propunerii de amânare a aderării la spațiul Schengen

21 decembrie 2010

– Franța și Germania au cerut amânarea aderării României și Bulgariei la spațiul Schengen printr-o scrisoare adresată Comisiei Europene, președinției belgiene a UE și Ungariei (care a preluat președinția UE de la 1 ianuarie 2011). Motivația a fost lipsa unor progrese ireversibile în reforma justiției și în lupta împotriva corupției și a criminalității organizate[1], invocându-se, astfel, Mecanismul de Cooperare și Verificare, deși scrisoarea precizează că, în mod formal, nu ar trebui făcute conexiuni între acesta și aderarea la Schengen. Autorii demersului au semnalat, de asemenea, existența unor probleme legate de gestiunea frontierelor și de politica de azil[2].

– Ca reacție la scrisoarea miniștrilor de Interne ai Franței și Germaniei, președintele Traian Băsescu a avut o reuniune de lucru cu membri ai Guvernului pentru a stabili demersurile politice externe pe tema Schengen[3].

22 decembrie 2010

– Ministrul de Externe Teodor Baconschi a declarat că, în ceea ce privește aderarea la Schengen, „din punct de vedere profesional, tehnic, MAE și-a făcut în totalitate temele. Se poate cuantifica acest lucru, verifica, a fost verificat”[4].

23 decembrie 2010

– Ministrul francez al Afacerilor Europene, Laurent Wauquiez, a dezvăluit motivele amânării aderării României și Bulgariei la Schengen. Dintre acestea, cele mai importante au fost controlarea fluxului de imigranți („75 la sută din imigrația ilegală în Europa trece prin această regiune din sud-estul UE”) și criminalitatea organizată

---

1. http://www.mediafax.ro/externe/scrisoarea-catre-ce-decizia-privind-schengen-cand-vor-incepe-progrese-ireversibile-in-justitie-7837461
2. http://www.mediafax.ro/politic/franta-si-germania-cer-amanarea-aderarii-romaniei-la-schengen-7837243
3. http://www.mediafax.ro/politic/reuniune-de-lucru-la-cotroceni-autoritatile-stabilesc-demersuri-politice-externe-pe-tema-schengen-7840448
4. http://www.mediafax.ro/politic/baconschi-despre-schengen-mae-si-a-facut-temele-fiecare-membru-al-guvernului-are-o-responsabilitate-7840803

(„Schengen funcționează cu o bază de date hipersensibile. Dacă ar ajunge pe mâinile crimei organizate, ar fi o adevărată breșă în dispozitivul de securitate european")[1].

29 decembrie 2010

– Ministrul Administrației și Internelor, Traian Igaș, și-a exprimat încrederea că aderarea României la spațiul Schengen se va realiza în prima parte a anului 2011, deoarece au fost îndeplinite toate obiectivele în această privință[2].

3 ianuarie 2011

– Ministrul Afacerilor Externe, Teodor Baconschi, a afirmat că, în condițiile în care Mecanismul de Cooperare și Verificare (MCV) este folosit în alte domenii și devine un handicap, România îl poate denunța unilateral, la fel cum poate condiționa aderarea Croației la UE[3].

4 ianuarie 2011

– Ca reacție la amânarea aderării României la Schengen, parlamentarii de la București au ridicat posibilitatea amenințării Germaniei printr-un aviz negativ în ceea ce privește derogarea cerută de Germania, prin care Berlinul solicită statelor membre UE să fie de acord cu creșterea numărului de eurodeputați germani de la 96 la 99[4].

5 ianuarie 2011

– Președintele Traian Băsescu a cerut Guvernului să „se bată până în ultima clipă" pentru aderarea la spațiul Schengen în termenul stabilit, aprilie-mai 2011, fără însă a denunța Mecanismul de Cooperare și Verificare sau a bloca aderarea Croației la UE[5].

– Ministrul bulgar de Externe și-a exprimat speranța că România va face eforturile necesare să adere la spațiul Schengen în martie 2011, afirmând totodată că Bulgaria va fi pregătită pentru acest demers[6].

6 ianuarie 2011

– O zi a controverselor cauzată de preluarea greșită a afirmațiilor ministrului ungar de Interne de către agenția DPA:

> **11:35 –** Ministrul ungar de Interne a declarat că România și Bulgaria nu vor adera la Schengen în martie. Sandor Pinter a afirmat că până în luna

1. http://www.mediafax.ro/externe/vezi-aici-motivele-amanarii-aderarii-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7841347
2. http://www.mediafax.ro/politic/igas-sa-luam-in-calcul-ca-2011-va-fi-anul-in-care-romania-va-adera-la-spatiul-schengen-7853132
3. http://www.mediafax.ro/politic/baconschi-romania-poate-denunta-unilateral-mcv-si-poate-conditiona-aderarea-croatiei-la-ue-7859209
4. http://www.mediafax.ro/politic/cum-au-planuit-parlamentarii-romani-sa-hartuiasca-germania-care-nu-ne-vrea-in-schengen-7863115
5. http://www.mediafax.ro/politic/basescu-guvernul-sa-se-bata-pana-in-ultima-clipa-pentru-schengen-vezi-declaratiile-presedintelui-din-timpul-sedintei-de-guvern-7865086
6. http://www.mediafax.ro/externe/ministrul-bulgar-de-externe-sper-ca-romania-va-face-eforturi-sa-adere-la-schengen-in-martie-2011-7863747

iunie va deveni clar ce criterii mai au de îndeplinit cele două țări, iar aderarea ar putea avea loc cel mai devreme în luna octombrie.

11:55 – Șeful Departamentului Schengen din MAI, Marian Tutilescu, a declarat că „nu putea fi luată o astfel de decizie, pentru că aceasta nu se ia de către președinția ungară a UE, ci se discută mai întâi în Consiliul de Justiție și Afaceri Interne, iar primul Consiliu JAI din acest an va avea loc în 20 ianuarie, la Budapesta".

11:55 – Ministrul de Externe, Teodor Baconschi, a declarat că în momentul de față președinția ungară a UE are pe agendă extinderea spațiului Schengen, el precizând însă că autoritățile române au cerut Ministerului ungar de Interne declarația lui Sandor Pinter.

12:14 – Președintele Comisiei de politică externă din Camera Deputaților, Attila Korodi, a declarat că afirmațiile ministrului ungar de Interne au fost „redate greșit", precizând că partea ungară s-a angajat să susțină intrarea României în Schengen la termenul stabilit, în martie 2011.

12:28 – Europarlamentarul PNL Renate Weber a precizat că o declarație referitoare la decizia privind aderarea României la spațiul Schengen este, în mod categoric, imposibilă, pentru că decizia finală se va lua undeva în aprilie.

14:03 – Ambasadorul Ungariei la București, Füzes Oszkár, a declarat că poziția țării sale nu s-a schimbat, precizând că Ungaria sprijină deplin România și Bulgaria în eforturile acestora pentru intrarea în Schengen la termen[1].

– Franța și-a reiterat opoziția față de aderarea României și Bulgariei[2].

– Președintele Traian Băsescu a declarat că amânarea aderării României și Bulgariei la spațiul Schengen este un abuz, creând un precedent în care unele state se folosesc de dreptul de veto, deși statele candidate își respectă toate obligațiile[3].

7 ianuarie 2011

– Comisarul european Dacian Cioloș a afirmat că, în privința aderării la Schengen, România are ca punct forte realitatea tehnică, îndemnând în același timp la un discurs echilibrat: „decizia de acceptare de noi state membre în spațiul Schengen se ia de către Consiliul Uniunii Europene în unanimitate", deci căutarea alianțelor este o soluție care „nu se pune câtă vreme un număr de state se opun"[4].

---

1. http://www.mediafax.ro/politic/controverse-privind-declaratia-ministrului-ungar-de-interne-despre-aderarea-romaniei-la-schengen-7867974

2. http://www.mediafax.ro/externe/parisul-isi-reitereaza-opozitia-fata-de-aderarea-romaniei-la-schengen-7869095

3. http://www.mediafax.ro/politic/basescu-problema-nu-este-de-intarzierea-aderarii-la-schengen-ci-abuzul-vezi-aici-declaratiile-presedintelui-7869326

4. http://www.mediafax.ro/externe/exclusiv-ciolos-in-privinta-schengen-romania-isi-apara-pozitia-demn-dar-conteaza-si-echilibrul-7870593

10 ianuarie 2011

– Ambasadorul Franței în România, Henri Paul, a afirmat că opoziția Franței nu este un act de discriminare, aderarea României la spațiul Schengen în martie 2011 fiind prematură[1].

12 ianuarie 2011

– Joseph Daul, președintele grupului Partidului Popular European (PPE) din Parlamentul European, a afirmat că România și Bulgaria nu pot adera separat la Schengen din cauza frontierei comune[2].

14 ianuarie 2011

– Experții grupului de lucru Schengen (Sch-Eval) s-au întrunit la Bruxelles pentru a discuta raportul final al evaluărilor din România și Bulgaria cu privire la aderarea la spațiul Schengen[3]. Reprezentantul Franței a cerut un timp suplimentar pentru a reexamina raportul tehnic privind implementarea în România a interfeței umane a sistemului informatic SIS/SIRENE, în baza căruia operează spațiul Schengen[4].

16 ianuarie 2011

– Ministrul de Externe Teodor Baconschi a declarat că Franța, Germania și Finlanda au avut obiecții de fond, vineri, în grupul Sch-Eval, în ceea ce privește raportul Bulgariei, în timp ce, în cazul României, raportul este pozitiv „de la A la Z". Franța doar a cerut timp pentru a-l examina[5].

19 ianuarie 2011

– Ministrul ungar de Interne a declarat că România este mai pregătită decât Bulgaria să adere la spațiul Schengen[6].

20 ianuarie 2011

– Președintele Traian Băsescu a declarat că România cere ca aderarea sa la spațiul Schengen să se facă în baza regulilor convenite prin tratatele UE și să nu fie tratată discriminatoriu[7].

---

1. http://www.mediafax.ro/social/henri-paul-franta-nu-discrimineaza-romania-aderarea-la-schengen-e-prematura-7876332
2. http://www.mediafax.ro/externe/joseph-daul-romania-si-bulgaria-nu-pot-adera-separat-la-schengen-din-cauza-frontierei-comune-7884777
3. http://www.mediafax.ro/politic/expertii-grupului-de-lucru-schengen-discuta-vineri-raportul-final-privind-romania-si-bulgaria-7888062
4. http://www.mediafax.ro/social/mai-franta-a-cerut-timp-suplimentar-pentru-studierea-raportului-privind-romania-7890525
5. http://www.mediafax.ro/politic/baconschi-franta-germania-si-finlanda-au-obiectii-fata-de-raportul-bulgariei-al-romaniei-e-pozitiv-7894787
6. http://www.mediafax.ro/externe/ministrul-ungar-de-interne-romania-este-mai-pregatita-decat-bulgaria-sa-adere-la-schengen-7904222
7. http://www.mediafax.ro/politic/basescu-cerem-aderarea-romaniei-la-spatiul-schengen-in-baza-regulilor-stabilite-vezi-declaratiile-presedintelui-7905158

– Germania și-a reiterat opoziția față de aderarea României și Bulgariei[1]. Ministrul ungar de Interne, Sandor Pinter, a cerut Germaniei să definească îngrijorările privind această aderare[2].

– Finlanda și-a anunțat și ea opoziția față de aderarea României și Bulgariei[3].

– Ministrul francez al Afacerilor Europene, Laurent Wauquiez, a declarat că aderarea României și Bulgariei la Schengen este o amenințare pentru securitatea europeană[4].

21 ianuarie 2011

– MAE susține că nu există o bază reală pentru justificarea afirmațiilor ministrului francez al Afacerilor Europene privind securitatea frontierelor[5].

– Șeful Departamentului Schengen din MAI, Marian Tutilescu, a anunțat că președinția ungară a UE analizează posibilitatea ca România și Bulgaria să adere parțial la Schengen, în martie, începând cu frontierele aeriene[6].

22 ianuarie 2011

– Președintele grupului Partidului Popular European (PPE) din Parlamentul European, Joseph Daul, a declarat că, dacă nu sunt lucruri grave, eurodeputații francezi vor vota pentru aderarea României la Schengen[7].

25 ianuarie 2011

– Consiliul European a refuzat să prezinte Parlamentului European rapoartele privind progresele înregistrate de Bulgaria și România în vederea aderării la Schengen[8].

– Ministrul ungar de Interne, Sandor Pinter, a declarat că România ar putea fi pregătită să adere la Schengen, dar Bulgaria nu îndeplinește toate criteriile tehnice în acest sens[9].

---

1. http://www.mediafax.ro/externe/germania-isi-confirma-opozitia-fata-de-aderarea-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7905854
2. http://www.mediafax.ro/externe/ministrul-ungar-de-interne-cere-germaniei-sa-defineasca-ingrijorarile-privind-aderarea-la-schengen-7907104
3. http://www.mediafax.ro/externe/finlanda-se-aliaza-cu-germania-si-franta-in-privinta-aderarii-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7907409
4. http://www.mediafax.ro/social/parisul-considera-ca-aderarea-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-ameninta-securitatea-europeana-7906693
5. http://www.mediafax.ro/politic/mae-nu-exista-baza-reala-pentru-justificarea-afirmatiilor-ministrului-francez-al-afacerilor-europene-sa-vina-sa-vada-in-teren-7908680
6. http://www.mediafax.ro/politic/tutilescu-se-analizeaza-posibilitatea-aderarii-partiale-a-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7908414
7. http://www.mediafax.ro/politic/daul-daca-nu-sunt-lucruri-grave-eurodeputatii-francezi-vor-vota-pentru-aderarea-romaniei-la-schengen-7910885
8. http://www.mediafax.ro/externe/consiliul-european-refuza-accesul-pe-la-raportul-privind-aderarea-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7917422
9. http://www.mediafax.ro/externe/sandor-pinter-romania-este-mai-pregatita-decat-bulgaria-pentru-aderarea-la-schengen-7918351

28 ianuarie 2011

– Raportul tehnic al României a fost adoptat, iar reprezentantul Franței și-a retras rezervele în privința implementării SIS/SIRENE în țara noastră. Au fost, însă, amânate rapoartele Bulgariei[1].

29 ianuarie 2011

– Europarlamentarul PD-L Marian Jean Marinescu a declarat că România și Bulgaria ar putea adera treptat la spațiul Schengen, cel mai probabil în luna martie pentru frontierele aeroportuare și în iunie pentru frontierele terestre și maritime[2].

– Președintele Senatului, Mircea Geoană, a declarat că „evaluarea pozitivă a raportului final de aderare la Schengen este o veste bună pentru România", dar decizia finală este strict politică și prin urmare „eforturile tuturor actorilor politici și instituționali trebuie să se îndrepte spre obținerea acordului partenerilor europeni"[3].

30 ianuarie 2011

– Grupul PPE din Parlamentul European a declarat că „este necesar să fie trimis un semnal politic puternic în privința Bulgariei și României", pentru a se „evita confuziile în privința condițiilor care trebuie îndeplinite și asupra perspectivelor de aderare"[4].

31 ianuarie 2011

– Ministrul de Externe, Teodor Baconschi, a reiterat la Consiliul Afaceri Generale de la Bruxelles importanța extinderii Schengen, arătând că România este pregătită[5].

1 februarie 2011

– Adoptarea rapoartelor privind aderarea Bulgariei la Schengen a fost amânată de Slovenia[6].

4 februarie 2011

– Europarlamentarul portughez Carlos Coelho a declarat că miniștrii Justiției și cei ai Afacerilor Interne din cadrul Uniunii Europene nu preconizează să voteze asupra unei decizii de a accepta România și Bulgaria în spațiul Schengen, la întâlnirea din februarie[7].

---

1. http://www.mediafax.ro/social/raportul-tehnic-al-romaniei-pentru-schengen-a-fost-adoptat-rapoartele-privind-bulgaria-vor-fi-discutate-mai-tarziu-7927992

2. http://www.mediafax.ro/politic/marinescu-romania-si-bulgaria-ar-putea-adera-in-trepte-la-spatiul-schengen-in-martie-si-iunie-7931100

3. http://www.mediafax.ro/politic/geoana-trebuie-sa-facem-eforturi-uriase-din-punct-de-vedere-politic-pentru-aderarea-la-schengen-7931135

4. http://www.mediafax.ro/externe/grupul-ppe-asteapta-un-semnal-puternic-privind-aderarea-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7933458

5. http://www.mediafax.ro/politic/baconschi-a-reiterat-la-bruxelles-importanta-extinderii-schengen-aratand-ca-romania-este-pregatita-7936915

6. http://www.mediafax.ro/externe/adoptarea-rapoartelor-privind-aderarea-bulgariei-la-schengen-amanata-de-slovenia-7938595

7. http://www.mediafax.ro/externe/ministrii-ue-nu-vor-vota-in-februarie-privind-aderarea-romaniei-si-bulgariei-la-schengen-7950396

– Premierul Boc a declarat că ancheta DNA la Vama Siret reprezintă o garanție suplimentară a funcționării statului de drept pentru Schengen[1].

5 februarie 2011

– Președintele Traian Băsescu a declarat că România exclude posibilitatea să ceară decuplarea de Bulgaria în aderarea la Schengen[2].

6 februarie 2011

– Ministrul francez al Afacerilor Europene, Laurent Wauquiez, a declarat că Franța nu se opune, de principiu, ca România să intre în Schengen în 2011, însă, dat fiind că Bulgaria nu este încă pregătită, cele două țări nu pot adera în următoarele trei luni[3].

10 februarie 2011

– Ministrul Administrației și Internelor, Traian Igaș, a susținut că nu trebuie să existe nicio legătură între progresele pe Mecanismul de Cooperare și Verificare (MCV) și aderarea României la spațiul Schengen[4].

4 martie 2011

– Un expert, citat de săptămânalul *The Sofia Echo*, a afirmat că revoluțiile arabe ar putea influența indirect aspirațiile României și Bulgariei de aderare la Schengen, acestea alimentând temerile europenilor cu privire la o eventuală scăpare de sub control a situației imigrației ilegale[5].

24 martie 2011

– Werner Hoyer, secretar de stat în Ministerul german de Externe, a declarat că Bulgaria și România ar putea adera la spațiul Schengen până la sfârșitul anului 2011[6].

---

1. http://www.mediafax.ro/social/boc-ancheta-dna-la-vama-siret-garantie-suplimentara-a-functionarii-statului-de-drept-pentru-schengen-7951623
2. http://www.mediafax.ro/politic/basescu-romania-exclude-posibilitatea-sa-ceara-decuplarea-de-bulgaria-in-aderarea-la-schengen-7953437
3. http://www.mediafax.ro/social/ministrul-francez-al-afacerilor-europene-franta-nu-are-opozitie-de-principiu-ca-romania-sa-intre-in-schengen-in-2011-7956019
4. http://www.mediafax.ro/social/igas-nu-trebuie-sa-existe-nicio-legatura-intre-progresele-mcv-si-aderarea-romaniei-la-schengen-7972429
5. http://www.gandul.info/international/revolutiile-arabe-ar-putea-influenta-aspiratiile-romaniei-si-bulgariei-de-aderare-la-schengen-presa-8029911
6. http://www.gandul.info/international/bulgaria-si-romania-ar-putea-adera-la-schengen-pana-la-sfarsitul-lui-2011-oficial-german-8092079

Anexa 3

Transcrierea completă a interviurilor

Interviu cu Teodor Baconschi: „România este pregătită să adere la spațiul Schengen”

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Aderarea este o obligație prevăzută prin Tratatul de Aderare a României și Bulgariei la UE pe care ne-am asumat-o și am îndeplinit-o cu responsabilitate. Suntem pregătiți să contribuim la asigurarea securității UE și a cetățenilor europeni. Aderarea la spațiul Schengen are o miză politică pentru România, reprezentată de confirmarea politică a faptului că, tehnic, suntem pregătiți să gestionăm în excelente condiții frontiera externă a UE. Procesul de evaluare tehnică a României s-a finalizat într-un mod pozitiv, statele membre Schengen confirmând concluziile tuturor misiunilor de evaluare. Pe de altă parte, aderarea României la spațiul Schengen are loc într-un context european grevat de o severă criză financiară și de o situație dificilă cu care se confruntă spațiul Schengen, ambele cu impact asupra opiniei publice și a *leadership*-ului european. Subiectul Schengen, din aceste considerente, poate fi și este exploatat politic și electoral în unele state membre.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

Nu există alte motive ale unei eventuale amânări decât cele prezentate, de altfel vag și fără argumente solide, în scrisoarea franco-germană. Chestiunea cu granița cu Republica Moldova sau cu numărul de cetățeni au fost doar motive invocate la un anumit moment. Poziția noastră a fost clară și a fost deja prezentată public. Frontierele României de după cel de-al Doilea Război Mondial au fost stabilite prin Tratatul de Pace de la Paris din 1947. Totodată, România a recunoscut independența Republicii Moldova exact în ziua proclamării ei, pe 27 august 1991. Acest gest a fost total și complet, un act de voință politică ce, potrivit dreptului internațional, implică recunoașterea tuturor elementelor constitutive ale unui stat, inclusiv frontierele sale. Frontiera dintre România și Republica Moldova nu este disputată. De asemenea, sprijinul neechivoc al României pentru suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova a fost confirmat repetat de înalți oficiali români. România și Republica Moldova au semnat în noiembrie 2010 tratatul privind regimul frontierei de stat, colaborarea și asistența mutuală în probleme de frontieră. Reproșurile privind acordarea

în număr mare a cetățeniei române solicitanților din Republica Moldova nu se justifică. Din 1991 și până azi, mai puțin de 170.000 de cetățenii au fost acordate pe baza procedurii de reobținere a cetățeniei române de către cei care au pierdut această cetățenie în afara voinței lor. Acest număr reflectă cetățeniile acordate solicitanților din toată lumea (solicitanții din Republica Moldova reprezentând doar o parte din aceştia), având în vedere aplicarea *ratione personae* a acestei proceduri.

România a demarat procesul de aderare la Schengen împreună cu Bulgaria și nu dorim o decuplare de aceasta. Evident că dificultățile lor, pe care sperăm să le remedieze în timp util, afectează calendarul ambelor țări. Însă reacțiile Franței (și Germaniei) au fost clare înainte de a ști exact care este situația Bulgariei.

Cum interpretați pozițiile Franței și Germaniei? Are vreo semnificație anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Spațiul Schengen se confruntă în prezent cu o situație dificilă. Poziționarea unor state membre față de extinderea spațiului Schengen este influențată de aceste dificultăți curente, precum creșterea presiunilor migratorii de la frontierele externe ale Uniunii. Ar fi în detrimentul construcției europene să utilizăm un proces care duce la întărirea Uniunii, cum este extinderea spațiului Schengen, pentru probleme de altă natură, legate de agenda politică internă a unor state membre. Vehicularea unor argumente care nu aparțin setului prestabilit de criterii aferente acquis-ului Schengen este îngrijorătoare, ca și tendința de proiectare la nivel european a unor teme de politică internă din unele state membre, în defavoarea coeziunii și a instrumentelor deciziei europene.

Până în prezent, Franța nu ne-a trimis argumente solide legate de implicațiile extinderii spațiului Schengen. Argumentația publică folosită, care se schimbă de la o săptămână la alta, se bazează pe supoziții care nu sunt susținute de realitate (migrație, frontieră cu Republica Moldova, acordarea cetățeniei cetățenilor moldoveni, Mecanismul de Cooperare și Verificare).

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

Cred că reacția oficială a exprimat clar faptul că România este pregătită pentru aderarea la spațiul Schengen, pe de o parte, precum și faptul că nu putem accepta să fim evaluați decât conform acquis-ului Schengen și nu putem accepta condiționalități care nu fac parte din acest acquis. Este o reacție de stat membru care dorește să joace după reguli.

Considerăm că adoptarea de către Consiliu a unei decizii de aderare la Schengen trebuie să se bazeze exclusiv pe rezultatele procesului de evaluare derulat anterior și să se mențină în coordonatele existente la nivelul Uniunii, ca și în cazul extinderilor anterioare. Acționăm într-o logică de cooperare cu toate statele membre pentru realizarea obiectivului de aderare. O asemenea abordare ar avea un caracter discriminatoriu și ar crea un precedent periculos la nivel european, care ar putea afecta alte state membre.

Oficialii români au părut surprinși de pozițiile Franței și Germaniei. Totuși, au existat semnale anterioare care atrăgeau atenția asupra unor posibile probleme. Cum interpretați acest lucru?

Trebuie menționat aici că am încercat să clarificăm, cu mult înaintea apariției scrisorii franco-germane, în repetate rânduri, îngrijorările exprimate de partea franceză, prin dialog bilateral, şi să identificăm soluții rezonabile la aceste preocupări. Cu toată deschiderea pentru dialog şi spiritul constructiv manifestat de România, dialogul bilateral a înregistrat o serie de sincope.

La nivelul Consiliului UE, în luna noiembrie 2010, toate statele membre Schengen, inclusiv Franța, au fost de acord cu transmiterea, către Parlamentul European, a proiectului de decizie privind aderarea României la spațiul Schengen, pentru ca această instituție să își formuleze avizul şi procedura de aderare a României să își mențină cursul firesc. După mai puțin de o lună, a fost trimisă scrisoarea comună franco-germană, care propunea amânarea aderării României şi Bulgariei, fără să existe o informare în prealabil, pe canale diplomatice, pe acest subiect.

Atunci când Franța și Germania au inițiat propunerea de amânare a intrării României și Bulgariei, credeți că România ar fi trebuit să inițieze o discuție directă cu cele două țări? Dacă nu, de ce? Dacă da, de ce nu a făcut-o?

Aşa cum am menționat, am depus eforturi, în spirit constructiv, cu mult înaintea apariției scrisorii menționate, la toate nivelurile, pentru a clarifica preocupările părții franceze şi a găsi soluții reciproc acceptabile. Vom continua în acelaşi spirit.

Care sunt beneficiile României, concrete și simbolice, ca urmare a intrării în spațiul Schengen?

Avantajele concrete se referă doar la beneficiile transportatorilor români, prin reducerea timpului de aşteptare la (actuala) frontieră cu Ungaria. Libertatea de circulație a cetățenilor nu este îmbunătățită în mod fundamental, cetățenii români circulând în mod liber în UE de la data aderării.

Care ar fi consecințele concrete și simbolice în cazul în care nu am fi acceptați în spațiul Schengen?

Aderarea este o obligație prevăzută prin Tratatul de Aderare a României şi Bulgariei la UE, fiind o obligație juridică asumată şi de statele membre ale UE. În acest context, aderarea este un proces care se va finaliza cu certitudine. O eventuală amânare a aderării va afecta şi statele membre UE, prin amânarea transferului responsabilității frontierei externe a Uniunii către România, un beneficiu major, inclusiv economic, pentru statele membre (a se vedea câte camioane din statele membre UE trec prin frontiera românească). Uniunea şi cetățenii săi vor beneficia de un spațiu Schengen extins care va contribui la un acces simplificat al investitorilor şi cetățenilor în statele membre Schengen.

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Partenerii bulgari au transmis un mesaj care a subliniat determinarea părții bulgare de a continua pregătirile pentru aderare și de a le finaliza, pentru a menține un calendar al aderării cât mai aproape de obiectivul comun al celor două țări.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

Aderarea la spațiul Schengen este o temă importantă, dar mediatizarea a fost excesivă. Ca și prezentarea responsabilităților diferitelor instituții în acest proces. Din punctul de vedere al cetățeanului român, schimbările nu sunt deosebite. Libertatea de mișcare este oricum asigurată prin prevederile tratatelor UE. Cred că este nevoie de o dezbatere mai extinsă legată de amenințările generale asupra UE referitoare la imigrația ilegală sau crima transfrontalieră.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Presa europeană este interesată de subiectul Schengen și în general de asigurarea securității frontierelor externe ale UE, dar cred că accederea României și Bulgariei la acest spațiu nu modifică dramatic datele problemei și de aceea nici interesul nu a fost prea mare.

Cine credeți că ar purta responsabilitatea pentru eventuala neintrare a României în spațiul Schengen?

Toate instituțiile implicate în procesul de pregătire pentru aderarea la spațiul Schengen și-au făcut datoria. Acest lucru este dovedit de cele șapte misiuni de evaluare ale UE. Întârzierea aderării nu se datorează României, ci unor factori externi, precum modificarea fluxurilor migratorii spre Est și creșterea presiunii asupra frontierei dinspre Grecia și Turcia.

S-ar fi putut face ceva diferit în legătură cu aderarea României la spațiul Schengen?

Este dificil de spus dacă puteam face ceva diferit. Așa cum am arătat, noi ne-am făcut temele la timp și din acest punct de vedere nu avem ce ne reproșa. Nu puteam să prevedem faptul că un partener apropiat al României va dori să schimbe regulile jocului în ultimul sfert de oră al partidei, ca să utilizez o comparație cu sportul.

Credeți că eventuala neintrare/amânare a României în spațiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

Nu se pune problema neintrării, ci doar a unei amânări pe o perioadă pe care o dorim cât mai scurtă. Astfel de situații au mai existat și în trecut cu ocazia unor precedente extinderi ale spațiului Schengen. Nu este nimic dramatic în acest fapt. Dar faptul că România și-a îndeplinit sarcinile din prevederile Tratatului și nu poate adera acum este totuși o situație care, evident, ne nedreptățește.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Desigur că o experiență de acest fel este percepută negativ de către opinia publică și crește gradul de euroscepticism. Speranțele românilor erau foarte mari atunci

când România a intrat în acest club. Ele au fost doar parțial confirmate, de aici o anumită frustare care poate fi înțeleasă.

Credeți că românii se simt la marginea Europei, cetățeni marginalizați, cetățeni de rangul doi, sau mai degrabă cetățeni cu drepturi depline? Explicați.

Eu nu cred că românii se simt „cetățeni de rangul doi". Românii au utilizat oportunitățile date de libertățile acordate de Tratatele UE și s-au adaptat destul de repede la exigențele calității de cetățean european. Nu negăm că au existat și există încă multe cazuri de infracționalitate în rândul cetățenilor români care s-au stabilit, de cele mai multe ori temporar, în alte state membre UE. Această infracționalitate, mică în general, este foarte vizibilă și afectează percepția comunităților în care s-au stabilit. Este nevoie de mai multă implicare pe acest subiect.

Interviu cu Vasile Blaga: „Amânarea aderării la Schengen este o problemă de statut a României"

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Dintotdeauna am acordat subiectului Schengen o foarte mare importanță, mai ales văzând analizele sociologice făcute în statele membre ale acestui spațiu. Acestea arată că peste 95% dintre cei care au răspuns chestionarelor sociologice au apreciat în mod deosebit integrarea în Schengen. Spre deosebire, aderarea la NATO a fost apreciată pozitiv de 50-55% dintre respondenți, iar intrarea în UE a fost apreciată pozitiv de peste 65% dintre cetățenii europeni.

De aceea, eu am acordat o atenție sporită subiectului, inclusiv la negocierile față de nivelul Facilității Schengen în primăvara anului 2007. Motiv pentru care România a obținut cea mai mare Facilitate Schengen din istoria Uniunii Europene. Pot să vă spun că, în momentul de față, au fost absorbite aproape 100% din fondurile prevăzute în această Facilitate. România este singura țară din istoria UE care a avut un asemenea grad de absorbție și poate constitui un element de mândrie națională. Discutăm de peste 600 de milioane de euro investite pentru securizarea viitoarei frontiere externe a Uniunii Europene.

Care sunt beneficiile României, concrete și simbolice, ca urmare a intrării în spațiul Schengen?

În primul rând, în UE există o percepție clară că ești cu adevărat integrat în Uniune atunci când ai accesat și spațiul Schengen. În al doilea rând, vor fi beneficii semnificative în privința fluxului de marfă între state și a fluxului de călători. Cetățenii români vor ajunge să circule fără restricții, ca toți ceilalți cetățeni ai Uniunii, cu alte cuvinte vor avea parte de același tratament. Cred că pentru noi, ca națiune, este un lucru important.

Care ar fi consecințele concrete și simbolice în cazul în care nu am fi acceptați în spațiul Schengen?

Mai rău decât acum nu va fi. Pentru că suntem stat membru al UE, am reuşit, zic eu, la sfârşitul anului 2006 să obținem acordul tuturor celor 28 de state membre ale spațiului Schengen, de a utiliza cartea de identitate românească la intrarea în spațiul Schengen. Deci, din acest punct de vedere nu sunt probleme, nu avem nevoie de vize. E clar, lumea nu își va da seama de efectele neintrării, pentru că nu se va înrăutăți nimic din acest punct de vedere. Dar, repet, este clar, până la urmă, o problemă de statut a României.

Credeți că discuțiile din aceste luni ne-au făcut bine în ochii cetățenilor celorlalte state din UE? Eu nu cred! Faptul că pur şi simplu există această problemă, faptul că pur și simplu, pentru prima dată, nu este respectat contractul de aderare nu este un aspect pozitiv pentru țara noastră și, să fim serioși, nu putem da vina doar pe celelalte state din spațiul Schengen.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

De multe ori stau și mă întreb, urmărind pozițiile unor reprezentanți importanți ai statelor care s-au pronunțat împotriva intrării României în spațiul Schengen, care este gradul lor de cunoaştere a problematicii, a condiționalităților? Spunea un înalt oficial, nu vreau să îi pronunț numele, dar sigur vă veți da seama despre cine este vorba, că nu putem da pe mâna instituțiilor româneşti și bulgare bazele de date de la Strasbourg, bazele de date Schengen, pentru că cine ştie cine le poate utiliza și nu vor fi în siguranță. Acel înalt membru al guvernului francez nici nu ştia că noi le utilizăm din 5 noiembrie 2010, cu întârziere, pentru că ei ar fi trebuit să ni le pună la dispoziție încă din septembrie. Mai mult, întârzierea nu a fost generată de noi, ci de ei, pentru că nu au avut capacitate, nu au avut oameni la Strasbourg care să realizeze aplicația informatică.

Din punct de vedere tehnic nu se poate reproșa nimic României. Abordarea este mai degrabă politică și rezolvarea va fi tot politică. De aceea, eu susțin că m-aș fi aşteptat la mai mult din partea Ministerului de Externe. Nu este un reproș, dar Ministerul de Externe trebuie să înțeleagă că problema este politică și ar fi trebuit găsite din timp soluții astfel încât să nu ne găsim în situația în care să poată fi invocat Mecanismul de Cooperare și Verificare pentru intrarea noastră în Schengen.

În privința acestui aspect, eu am o altă poziție față de foarte mulți politicieni români, chiar din partidul meu. Eu cred că până la urmă trebuie să ne facem datoria și, dacă lucrurile acestea ni se cer, pe acestea trebuie să le rezolvăm.

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

Corectă, pentru că Tratatul de Aderare este un contract între părți, în care și noi am avut obligații, dar și UE are obligații. Din intrarea României în UE nu numai România a avut de câştigat, ci și UE. Toate statele membre au avut de câştigat pentru că România este de mult o piață liberă și vedem, nu mai producem noi tractoare la Braşov, ci achiziționăm în special din spațiul Uniunii, nu ştiu să se mai facă camioane Roman,

dar știu că vin cu duiumul din Suedia, din Germania, din Italia și așa mai departe. Deci este un contract între părți. Părerea mea este că noi l-am respectat. De aceea cred că poziția oficialilor români a fost corectă. Dar, de aici și până la a introduce în joc alte elemente, cum a fost o poziție nefericită a unui oficial român de a pune în discuție aderarea unui alt stat, a Croației, mi se pare infantilism.

Atunci când Franța și Germania au inițiat propunerea de amânare a intrării României și Bulgariei, credeți că România ar fi trebuit să inițieze o discuție directă cu cele două țări? Dacă nu, de ce? Dacă da, de ce nu a făcut-o?

Acest lucru ar fi fost benefic dacă acest demers ar fi început din anul 2009, nu din 2010. Noi suntem tot timpul reactivi, de ce suntem reactivi?

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Bulgarii nu au ce să facă. Bulgaria nu este pregătită și eu am spus-o voalat de mai multe ori. Bulgaria, ca și România, a avut 7 misiuni de monitorizare. La noi, ultima misiune a verificat implementarea și funcționarea sistemului informatic SIS Sirene, la bulgari a fost evaluată securizarea frontierelor terestre. Raportul României a fost pozitiv, raportul Bulgariei a fost negativ, fiind mult în urmă cu procesul de securizare a frontierelor la standardele Schengen.

Și noi am fi putut avea o problemă în ceea ce privește organizarea aeroporturilor, din cauza lipsei de interes manifestată de fostul ministru al Transporturilor, Ludovic Orban. Pe domnia sa nu l-au interesat absolut deloc obligațiile pe care le avea Ministerul Transporturilor în tot ceea ce înseamnă organizarea aeroporturilor din Timișoara și din București, unde am fost nevoiți să acceptăm o reevaluare. Din cauza lipsei sale de interes, România a fost obligată ulterior să rezolve această problemă din fonduri de la bugetul de stat în perioada în care miniștrii Transporturilor au fost Radu Berceanu și, mai nou, Anca Boagiu. Le mulțumesc mult acestor doi miniștri pentru modul în care s-au implicat în rezolvarea problemelor lăsate moștenire de domnul Ludovic Orban.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

Tipic românească. Nu a interesat Schengen-ul în anul 2009 pe nimeni, nici măcar pe decidenții din Ministerul de Interne. Dintr-o dată, lucrurile au devenit interesante în 2010. În momentul în care s-au primit rapoarte pozitive unul după altul, problema nu a interesat nici media, nici opoziția. În momentul în care au început să fie probleme cu Franța și Germania, a devenit un subiect interesant: pentru opoziție să dea în guvern, pentru guvern, pe bună dreptate, să își spună punctul de vedere vizavi de cei din UE. În loc să ne adunăm toți, cum se face în alte țări, să găsim soluții și să contribuim la atingerea acestui obiectiv, ne-am atacat unii pe alții. Deci, tipic românește.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Problema este foarte importantă pentru noi, dar, dacă nu ar fi fost alegeri în Franța, nu ar fi fost așa importantă pentru guvernul francez. Pe de altă parte, criza economică

se manifestă nu numai în România, ci în toate statele membre ale UE. Or, pe agenda publică sunt problemele respective, care îi privesc pe ei. Aderarea la Schengen ne privește mai mult pe noi.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Din păcate, cred că da, pentru că opinia publică judecă pe termen scurt. Toată lumea ia ca un dat faptul că suntem în UE și în momentul în care văd că ești tratat altfel decât alți europeni își pune întrebarea: de ce ne trateaza altfel? Din punctul meu de vedere, acest lucru va alimenta, într-un fel sau altul, euroscepticismul în România.

Credeți că românii se simt la marginea Europei, cetățeni marginalizați, cetățeni de rangul doi, sau mai degrabă cetățeni cu drepturi depline? Explicați.

Din nefericire, această abordare a unor state importante ale UE îi face pe români să se simtă așa. Cel mai mult cred că simt acest lucru cetățenii români care locuiesc și muncesc în afara țării sau care au rude în străinătate. Nu se poate să nu-i fi durut pe cei ce au rude care muncesc în Italia ceea ce s-a întâmplat într-un episod tot pre-electoral.

S-ar fi putut face ceva diferit în legătură cu aderarea României la spațiul Schengen?

Indiscutabil da, pe plan diplomatic.

A existat o declarație a unui oficial german care spunea că este posibil ca evaluarea României în vederea aderării la spațiul Schengen să ia în considerare nu numai criteriile tehnice despre care am vorbit, ci și criterii politice. Cum interpretați acest lucru?

Nu știu ce a vrut să spună respectivul parlamentar, dacă s-a referit la Mecanismul de Cooperare și Verificare sau la politica de vize a României. Cred că am văzut la unii oficiali europeni și, în special, germani, un anumit punct de vedere față de vizele pe care noi le acordăm cetățenilor moldoveni. Este aici o dezbatere publică serioasă în Germania. Dar am spus în permanență, și cred că până la urmă ei știu lucrul acesta, nu cred că am dat până acum mai multe vize pentru cetățeni moldoveni decât bulgarii. Discutăm de vreo 50.000, cu toții din Republica Moldova, cetățeni de origine bulgară, față de milioane de români din Republica Moldova. Nu cred că lucrul acesta trebuie să sperie, cum nu trebuie să sperie nici faptul că avem un regim de mic trafic cu Moldova. Nu cunosc ca un cetățean moldovean care beneficiază de facilitățile micului trafic să fi fost prins în vreun stat membru al UE.

Sigur că se poate întâmpla lucrul acesta, dar știu că au fost prinși destui din Ucraina, de exemplu, și nu vreau să dau țara în care beneficiază de imunitate, pentru că este o țară prietenă și ne-a ajutat foarte mult în acest proces de aderare la spațiul Schengen.

Interviu cu Daniel Dăianu: „Avem nevoie de oameni care, atunci când vorbesc, sunt ascultați cu atenție în cercurile europene”

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Are o importanță deosebită din punctul de vedere al României, deși în geografia preocupărilor politice, economice, sociale, din UE, această temă are, cred eu, un loc marginal, nesemnificativ. Uniunea este copleșită de probleme economice; ce se întâmplă în aria monetară comună, de departe obsedează liderii politici și acum intervin și evenimente extra-UE extraordinare, precum cele din spațiul arab.

Din punctul nostru de vedere, intrarea în zona Schengen este plină de simbolistică și are, în mod justificat, implicații politice și, nu în ultimă instanță, economice. Trebuie să spun aici că unii subestimează implicațiile de ordin economic. Ca încărcătură de semnificație și configurație politică a UE, eșecul ar confirma un statut de mâna a doua, care era trecut cu vederea atât timp cât se avea în vedere că acest calendar va fi respectat, mai ales că se accentuează de către noi și alții că România îndeplinește criteriile de ordin tehnic, definite ca atare. Pe de alta parte, oponenții aderării Bulgariei și României accentuează o problematică „adâncă” și foarte *soft* privind criterii de evaluare; mă refer la corupție, modul în care funcționează instituțiile etc. Aici întâlnim, și vă spun din experiența mea ca europarlamentar, un curent de gândire, ipostaziat mai ales în țări din flancul nordic, care deplânge faptul că aceste două țări au intrat în UE în 2007, considerând că aderarea a fost prematură. Aș mai face o observație: să nu omitem că Norvegia și Elveția sunt în zona Schengen nefiind state membre ale UE. Aceasta arată că în discuție sunt laturi de compatibilitate, de adâncime, că nu criteriile tehnice dau singure verdictul. Mai intervine și situația de țări de frontieră a UE. Ca să trag linie, dincolo de simbolistică, de faptul că există probleme reale cu corupția, cu funcționarea instituțiilor, nu ai cum să nu te gândești la acest aspect, și anume: că este o modalitate de a încerca să ții sub un anume control sau să disociezi cele două țări de celelalte pornind de la o evaluare inițială, făcută de unii, că cele două țări nu se calificau pentru intrarea în UE. După mine, lucrurile trebuie privite din această perspectivă, mai amplă, nu judecată strict de intrarea în spațiul Schengen.

Nu în ultimă instanță, m-aș referi la o conjunctură politică nefavorabilă în unele țări pentru noi, întrucât sunt alegeri regionale în Germania, alegeri prezidențiale în Franța etc. Asistăm la alunecări ale electoratului, care în conjuncție cu teama de imigrație, cu o situație foarte tensionată pe piața muncii, cu dificultăți economice ieșite din comun și cu inabilitatea europenilor de a aborda problematica populației rromă complică dosarul Schengen pentru România și Bulgaria. A le lăsa în afara Schengen pare să faciliteze unor țări din Uniunea Europeană abordarea dosarului rromilor, a dosarului infracționalității, când sunt asociate cu resortisanți ai altor țări.

Cum interpretați pozițiile Franței și Germaniei? Are vreo semnificație anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Are, fără îndoială, mai ales pe fondul crizei economice. Nu este de dată recentă constatarea că în UE sunt țări mai influente decât altele în virtutea forței economice și alonjei diplomatice. Germania și Franța formează un duo cu mare greutate în Uniune încă din debutul ei. Cum operează acest tandem este foarte vizibil în condițiile crizei economice. Aș mai adăuga ceva: când vine vorba despre decizii economice, Germania este actorul principal, inclusiv în cadrul tandemului, pentru că este, cum se spune în engleză, *the pay master*, adică cel care are banii. Când vine vorba despre intrarea în spațiul Schengen, tandemul este susținut, nu din umbră, și de către alte țări.

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

Nu arareori diplomația recurge la exprimări ambigue, care să permită „ieșiri" la nevoie, dar acum a fost necesară o exprimare clară și demnă a poziției noastre. Din păcate, au fost stângăcii, care s-au văzut și din faptul că am dat înapoi. Declarațiile pe care le formulezi trebuie să fie ferme, să aibă un mesaj clar, care să se întemeieze pe o argumentație solidă, dar, în același timp, trebuie să nu îți deteriorezi punțile de comunicare. Aș remarca că nu este prima dată când avem declarații pripite, care par să fie de genul unui pugilist care încearcă să lupte la o categorie mult superioară. Ceea ce nu înseamnă că trebuie să faci rabat de la demnitate, de la urmărirea interesului național cu tenacitate, în mod ferm. Inteligența diplomatică trebuie să fie prezentă, mai cu seamă în momente de cumpănă. Totodată, prea am reacționat ca și cum am fi fost surprinși, când de fapt erau suficiente semne că lucrurile se îndreaptă către o anumită poziție a unor țări care dau tonul, către un anume deznodământ, pe care este foarte probabil să îl vedem la summit-ul de la finele lui martie. Oricum, trebuie luptat în continuare, pentru a preveni o amânare *sine die*.

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Consider că bulgarii au căzut în cealaltă extremă, poate și din dorința de a se diferenția de România și, nu în ultimul rând, fiindcă, zic eu, știau că au probleme – dovada fiind rapoartele tehnice. Nu poți să îți flexezi musculatura când știi că nu îndeplinești condițiile, și aici mă refer la cele tehnice. Deci, era de așteptat să aibă această reacție. În același timp, constat la ei o propensiune evidentă de a se diferenția de România. Nu este prima dată când Sofia face acest lucru. Așa cum, deloc surprinzator, și noi am avut momente în care am căutat să ne diferențiem de Bulgaria; așa cum țări din Europa Centrală, cei 4 (așa-numitul grup de la Vișegrad), au dorit, în mod sistematic, să se detașeze de noi și bulgari. Ceea ce nu trebuie să ne mire; suntem toți în UE, dar fiecare are problemele sale și, până una alta, diplomațiile naționale precumpănesc, adesea, asupra unei diplomații la nivelul UE.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

A fost o temă discutată intens, prinsă și în vâltoarea luptei politice. Pe măsură ce se va apropia summit-ul UE din martie, tema va fi resuscitată. Dar întâlnirea la

nivel înalt din martie va fi, foarte probabil, dominată de teme ca mecanismul de gestionare a crizelor datoriilor suverane și reforma guvernanței economice în UE. La acestea este de adăugat atenția acordată evenimentelor din țările arabe, cu implicații de ordin geopolitic și economic. Prin urmare, tema Schengen, care este importantă pentru noi, va fi dominată de altele, fiindcă nu trecem printr-o perioadă relativ liniștită. Contextul politic intern va influența, fără doar și poate, mediatizarea acestei teme, deznodământul summit-ului.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Într-un editorial din 1 februarie, în *Financial Times* [intitulat „It's not fair, but it's right" – n.n.], se arată că poziția celor doi mari (Franța și Germania) denotă o lipsă de fair-play, dar se spune totodată că, deși „it's not fair, it's right". Deci nu e fair-play pentru că au fost schimbate reguli, dar, pe de altă parte, dacă se judecă chestiunea într-un context mai larg și sunt avute în vedere circumstanțele care au însoțit intrarea celor două state în UE, poziția – spune editorialul – nu este nejustificată. Pe de altă parte, mi s-a părut relevant în acest editorial faptul că nu trebuie să subestimăm ceea ce se întâmplă în aceste două țări (unde vor fi alegeri nu peste mult timp). La acest aspect de ordin electoral trebuie să ne gândim și la ce se întâmplă în Europa în general: glisări către atitudini extremiste, care înseamnă xenofobie, șovinism, atacul la adresa minorităților și mă refer nu doar la populația rromă. Asemenea evoluții au loc pe planul psihologiilor de grup, la nivelul psihologiilor colective, ceea ce se vede și în articularea politică. Sunt țări care erau cunoscute pentru toleranță și par să fie cuprinse de o vrie extremistă ce afectează politicul. Acest lucru este de rău augur pentru Europa, mai ales deoarece criza de acum nu este o simplă recesiune, ci va avea implicații de durată. Eu cred că Europa va fi măcinată de consecințele acestei crize și această zbatere se întâmplă pe fondul ascensiunii economice a Asiei, într-o economie globală în care multe jocuri sunt cu sumă nulă. Dacă adăugăm și ceea ce se întâmplă în creuzetul arab, foarte apropiat din punct de vedere geografic, ne dăm seama că avem de-a face cu un context cu totul și cu totul nefericit. Revenind la România, trebuie „să ne tragem singuri de cozondraci", ceea ce e foarte greu. Aceasta este o expresie a americanilor. Cât reușim depinde mult de procesul politic, de maniera în care putem găsi formule de guvernare astfel încât să putem ieși din criza economică cu resurse cât mai puțin diminuate, să reușim să avem mai multă eficacitate în a lupta contra șocurilor interne și mai ales contra celor externe.

Cine credeți că ar purta responsabilitatea pentru eventuala neintrare a României în spațiul Schengen?

Răspunderea politică este firesc să fie asumată de cei care guvernează, dar această citire nu este suficientă. Nu întâmplător Mecanismul de Cooperare și Verificare privește funcționarea ansamblului instituțiilor de stat, a relațiilor între politic și sectorul neguvernamental.

Credeți că eventuala neintrare/amânare a României în spațiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

Dacă ar fi posibil un compromis, un *trade-off* de genul: intrați în spațiul Schengen, dar se menține Mecanismul de Cooperare și Verificare, nu l-aș respinge, dar ele sunt unite. Argumentul că și la alții, care fac parte din spațiul Schengen, întâlnim corupție, instituții slabe și așa mai departe, nu cred că are eficacitate în circumstanțele de acum. Ceea ce a operat ca grad de toleranță când au început negocierile cu România, când s-a acceptat aderarea în 2007, nu mai există. Atunci Europa era într-o altă fază, așa-numita „marea moderație" (*the great moderation*), preocuparea fiind ameliorarea cadrului de funcționare a instituțiilor, care a găsit o formă de întruchipare în Tratatul de la Lisabona. Acum Europa este într-o altă perioadă, aș spune chiar, o altă epocă cauzată de criza economică, criza zonei euro, pierderea de viteză în competiția globală, efectele tot mai vizibile ale dinamicii demografice etc.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Va fi și la noi ce s-a întâmplat și la alții… Nu știu cât este de prezent episodul Schengen în ethosul colectiv al oamenilor; ei au cu totul și cu totul alte probleme și este foarte adevărat că, pe termen scurt, dacă România ar intra în Schengen, viața lor nu s-ar schimba. Este drept că, cu cât întinzi perspectiva, s-ar vedea diferențe. Dintr-o altă perspectivă, a nu fi în Schengen se vede și într-o manieră de raportare a ministeriabililor noștrii, a celor care vorbesc în numele României față de ceilalți din Uniune. Chiar faptul că unii dintre ei fac referire la statutul inferior al Romaniei arată că sunt apăsați de această stare. Poți să ai diplomați strălucițI, poți să ai un guvern compus din individualități ieșite din comun și tot te apasă acest statut. Acest lucru se poate vedea și în modul în care elite politice și culturale ale țării judecă locul României în Uniune. În opinia mea, cetățeanul obișnuit nu este, însă, atât de preocupat de a fi sau nu în spațiul Schengen. Subiectul are notorietate pentru că fost mediatizat foarte mult.

S-ar fi putut face ceva diferit în legătură cu aderarea României la spațiul Schengen?

Așa multe ar fi putut să fie făcute pentru că întotdeauna poți să faci mai bine. Raționamentul că nu ar fi trebuit să avem Mecanismul de Cooperare și Verificare e greu de admis, întrucât nu cred că România ar fi putut adera fără el, sau ceva analog. Opinia mea este că dacă nu obțineam aderarea în 2007, noi nu o mai prindeam curând. Să ne gândim, de pildă, la Croația, care era mai bine situată decât noi în numeroase privințe. Noi trebuie să ne privim și bubele, trebuie să avem luciditate, să avem franchețe în dialogul pe care îl avem cu partenerii. Dacă suntem inflexibili, dacă ne plângem că suntem tratați ca niște *Untertanen*, „subcetățeni" ai Uniunii, mă îndoiesc că vom câștiga în apărarea intereselor noastre. Eu zic că cea mai convingătoare pledoarie este cea care pornește de la realitate, care prezintă, cu demnitate, lucrurile bune și cele rele. Este drept că noi acasă putem să facem multe și mai bine privind funcționarea sistemului judecătoresc, independența justiției, instituții mai puternice, adică reforma statului, să luptăm împotriva vinculațiilor învinovățitoare între politic și administrația publică, să oprim deturnarea de resurse publice etc. Există o percepție a României care nu vine din văzduh, care nu este lipsită de temei. Avem nevoie și de

o diplomație mai articulată, de oameni care să vorbească mai deschis și convingător în numele României.

Avem nevoie de un număr mai mare de vectori cu voce, adică oameni care atunci când vorbesc sunt ascultați cu atenție în cercurile europene. Avem nevoie de mai mulți prieteni, de alianțe strategice. Dar acesta este un demers *de longue haleine*, adică nu poate fi realizat bătând din palme; el trebuie să fie amplu, pe mai multe direcții, să nu fie conjunctural. Din păcate noi, cel mai adesea, reacționăm la evenimente; avem nevoie de anticipație, gândire strategică. Nu spun că nu există eforturi, dar în momentele critice se observă că nu avem lucruri bine articulate.

Interviu cu György Frunda: „Dacă România va face ceea ce i s-a cerut public și mai ales nepublic, atunci în toamnă vom intra în zona Schengen"

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Subiectul Schengen este foarte important, deoarece este împlinirea ciclului de integrare europeană a României. Fără Schengen, integrarea este incompletă. Trebuie să existe circulația mărfurilor, scutirea de vamă, posibilitatea angajării oamenilor. Existența acestora ar însemna integrarea completă a României în instituțiile europene, deci degeaba există circulația liberă dacă oamenii nu au directă intrare în zona Schengen, pentru că zona Schengen nu se identifică în totalitate cu UE. Sunt țări, de exemplu Elveția, care nu sunt membre ale UE. Ele se află în zona Schengen și acest lucru este foarte important pentru România din punct de vedere formal, social, al economiei și al comerțului.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

Din ceea ce am discutat la Strasbourg cu parlamentari europeni, francezi, olandezi și nemți cred că motivele sunt diverse în diferite țări. Ele au și un numitor comun. România nu a reușit că convingă de la aderare de implementarea sinceră și consecventă a principiilor UE. Deci, noi nu ne-am modificat în trei ani de zile instituțional și ca mentalitate față de UE, lucru care era așteptat de la noi. Unul dintre motive este faptul că nu reușim să rezolvăm problema rromilor. Cu toate că au existat demersuri substanțiale ale politicii românești, tratamentul este aplicat fără rezultate.

A doua problemă este reprezentată de faptul că România este o țara de trafic prin care în special cetățenii Republicii Modova ajung în UE și au o rată de criminalitate destul de mare. Eu cred că decizia României, a Parlamentului român, de a acorda cetățenie dublă moldovenilor a fost o greșeală și acesta este prețul pe care îl plătim. Moldovenii sunt mult mai tăcuți, nu sunt atât de vizibili ca rromii, de exemplu, și nu sunt gălăgioși, dar sunt foarte activi în crima organizată: traficul de ființe umane, femei și copii, în crima organizată violentă, și sunt oameni arestați în crime care șochează. Toți aceștia, sau parte din aceștia trec pe teritoriul român și ni s-a spus acest lucru.

Este şi ceea ce se invocă sub denumirea de luptă împotriva corupţiei. Interpretând politico-juridic, este un pretext juridic pentru că în mod normal aderarea la spaţiul Schengen nu presupune un pact împotriva corupţiei. Corupţia este în continuare o problemă în România care s-a restrâns în ultimul an, deci nu mai are expansiunea sau amploarea pe care o avea acum câţiva ani de zile. Să nu uităm de fostul prim-ministru Adrian Năstase, care are dosar de judecată la Înalta Curte, de George Copos, fost vicepremier, care are dosar la Curtea Supremă; un senator este arestat, politicieni de seamă sunt judecaţi în stare de libertate pentru fapte de corupţie. Nu poţi să spui că lupta împotriva corupţiei nu există. Faptul că nu există sentinţe definitive, decizii finale – aceasta este procedura în România. Se vor aplica noile coduri care sunt adoptate şi rămâne de văzut. Există o voinţă politică reală de luptă împotriva corupţiei.

Sunt şi ţări care nu îşi manifestă deschis reţinerea, de pildă Olanda. Germania, Franţa, Finlanda, care s-au luptat împotriva corupţiei, în discuţiile cu ei ni se spune: aţi greşit şi trebuie oprită treaba aceasta. Cetăţenia am acordat-o câtorva sute de mii de români din Moldova. 80% din ei au rămas cetăţeni, inclusiv cei care studiază limba română, şi deci a fost greşeală politică. Or, datorită acestor probleme s-a găsit o motivaţie juridică: lupta împotriva corupţiei. De fapt, motivele pentru care Romania este amânată sunt mult mai complexe.

Cum interpretaţi poziţiile Franţei şi Germaniei? Are vreo semnificaţie anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Sigur că da, este vorba de nucleul UE. Este decizia guvernelor respective şi este evident că aceasta nu mai poate fi modificată. Pentru cine se pricepe la politică este clar. Din fericire, este încă posibil să intrăm în Schengen, ceea ce eu cred că se va întâmpla.

Cum apreciaţi reacţia oficialilor români/a României la aflarea poziţiei Franţei şi Germaniei?

În primul rând, manifestarea este iraţională, nu are la bază niciun fel de analiză. Era necesară o reacţie mai raţională şi mai analitică. În mod cert, există o responsabilitate a politicului la nivelul Preşedintelui şi al guvernului. Amânarea aderării în Schengen era previzibilă. Era nevoie de un dialog, o declaraţie a celor care trebuiau să reacţioneze: Ministerul de Externe, guvernul, Preşedintele. Aveai nevoie de un diagnostic exact pentru problema respectivă. În luna ianuarie m-a surprins ce s-a întâmplat cu Schengen şi este o greşeală a politicii externe româneşti. Trebuiau făcute înainte discuţii multilaterale cu preşedinţii ţărilor respective (Germania, Franţa). Vă aduceţi aminte de relaţia Sarkozy-Băsescu. Preşedinţii ţărilor respective trebuiau invitaţi în România. Era singura dată când ar fi fost potrivit să-i fi invitat pe cei din Olanda, pe cei din Finlanda, la nivel de premier, de preşedinte şi la nivel parlamentar. Erau probleme cu corupţia, cu drepturile omului, trebuia să îi invităm aici la comisiile de specialitate, cum i-am invitat pe cei de la Comisia pentru drepturile omului din Senatul italian. Aşa trebuia să reacţionăm. Eşti mic şi frustrat şi nu rezolvi problema. Eu cred că trebuie adoptată o politică mai activă, punctual pe problemele respective şi totul este rezolvat.

Oficialii români au părut surprinși de pozițiile Franței și Germaniei. Totuși, au existat semnale anterioare care atrăgeau atenția asupra unor posibile probleme. Cum interpretați acest lucru?

„Ne-a surprins" între ghilimele. Se ştia foarte bine. Eu cu domnul Pierre Lellouche am discutat de mai multe ori şi încă de atunci şi-a exprimat punctul de vedere. Eu cred că Franța ne-a oferit şi aici o poliță pentru problema rromilor. După părerea mea, politica românească, cel puțin la nivel parlamentar, a folosit o atitudine corectă, realistă față de tratamentul inadecvat aplicat de autoritățile franceze cetățenilor români de etnie rromă. Cred că noi trebuia să reacționăm pentru că, dacă Franța nu respectă drepturile individului, dacă Franța dispune extrădarea, expulzarea unor categorii de oameni, deci expulzare colectivă pe criterii etnice, atunci cel care este reprezentantul statului are obligația morală şi legală să reacționeze. Cred că, atunci, noi am reacționat bine. Eu însumi am luat cuvântul în adunarea Consiliului şi am avut o dezbatere foarte hotărâtă cu Jean-Claude Mignon, care este senator în Franța şi este președintele delegației franceze. Pentru că trebuie să rezolvăm această problemă, este o problemă a României, o problemă națională, dar şi europeană. Presa românească să înțeleagă consecințele necesare, să tragă învățămintele necesare. Această atitudine mult prea docilă a politicii românești în general față de Franța, de a o trata ca pe sora mai mare care are grijă de tine – mie mi se pare greșită din punctul de vedere al politicii românești. Franța nu a fost o experiență reuşită, pozitivă în istoria României. Dintotdeauna zicem că Bucureştiul este micul Paris, dar că Parisul este marele București nu am auzit niciodată.

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Eu cred că există diferențe între România şi Bulgaria. Am înțeles că Bulgaria are probleme şi pe criterii tehnice. De aceea cred că o primă atitudine a bulgarilor a fost lipsită de partea de analiză, deşi cred că nimic nu putea fi făcut. Ghinionul şi norocul nostru este că suntem tratați în tandem.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

Această dezbatere este fără cap şi fără coadă şi lumea nu ştie despre ce se vorbeşte. Există şi analize mai serioase la nivelul factorilor de decizie din Ministerul de Externe, care a avut puncte de vedere. Majoritatea sunt realiste, acesta este adevărul. A fost şi o frustare a unora, o recunoaştere a unei părți de vină de către președinte şi a unei părți de vină a altor actori. Cred că la momentul actual discuția este tehnică şi nu interesează sfera publică atât de mult. Mult mai mult interesează meciurile de fotbal din România. Cred că pentru guvernul român este prielnic felul de a reacționa calm şi liniştit pentru îndeplinirea condițiilor şi a cerințelor de către România.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Eu am citit anumite articole şi în *Le Figaro*, şi în *Le Monde.* În *Financial Times* nu am văzut. Pentru UE nu este o problemă mare. Pe cetățeanul german nu îl interesează.

Știți când îl interesează? Când e deranjat de faptul că un copil român îi fură borseta sau îl agasează cu cerșitul, dar în rest nu îl interesează.

Cine credeți că ar purta responsabilitatea pentru eventuala neintrare a României în spațiul Schengen?

Aici lucrurile deja se decantează. Eu cred că spațiul politic românesc are o responsabilitate atât la nivel informal, cât și la cel al autorităților. Bucureștiul are o politică reușită, dar care lipsește cu desăvârșire.

Credeți că eventuala neintrare/amânare a României în spațiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

Noi plătim de fapt prețul mentalității noastre și al menajamentelor zilnice. Asta plătim noi.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Nu m-am gândit până acum la această problemă. Cetățenii acestei țări au așteptat foarte mult de la aderarea României la UE. Foarte multă lume nu a înțeles, sau nici acum nu înțelege, ce înseamnă aderarea, ci a văzut-o ca o rezolvare a tuturor problemelor. Vine UE și ne rezolvă locurile de muncă, autostrăzile, tot. Nu aceasta este Europa. Europa are niște reguli de joc cărora trebuie să te supui, pentru că sunt previzibile și stabile. Oamenii de pe stradă au avut așteptări foarte mari, care nu au fost confirmate.

Nu cred ca episodul să influențeze mult nici pozitiv, nici negativ, pentru că omul nu simte pe pielea lui, în mod direct. Consecințele imediate sunt foarte mici pentru ceilalți. Cei care merg să lucreze, poate… dar cei care rămân nu simt, nu înțeleg foarte bine efectele amânării.

Amânarea aderării României la spațiul Schengen afectează imaginea României în UE?

Sincer să fiu, nu cred. Imaginea României este destul de vagă, iar oamenii de acolo spun: bine că i-au amânat, că i-au pedepsit. Imaginea era deja fixă, geografia era deja clară. Nu se strică imaginea datorită unei decizii, decizia se strică datorită unei imagini proaste în ceea ce privește România.

Nu aș numi isterică reacția autorităților, ci mai mult emoțională. Unii înțeleg, alții nu pentru că au prea multă experiență. Au auzit și de această soluție intermediară, să deschidă aeroporturi pe zona Schengen. Nu cred în această situație. Cred că acest lucru trebuia gestionat de diplomația românească astfel ca medicamentul, pastila să fie mai puțin amară. Aceasta ar fi fost o soluție de compromis. Cred că Franța și Germania au hotărât tot.

Dacă România va face ceea ce i s-a cerut public și mai ales nepublic atunci în toamnă vom intra în zona Schengen. Îmi place să fiu destul de conformist. Să tragem învățămintele. Intrarea în Europa, în UE, în spațiul Schengen nu înseamnă că am intrat și gata. Acest lucru înseamnă respectarea regulilor jocului. Dacă eu joc oină, sunt campion la oină, dar vreau să joc rugbi și să fiu campion, atunci trebuie să joc după regulile de la rugbi. Nu pot juca dupa cele de la oină. Este simplu.

Interviu cu Teodor Meleșcanu: „Linia de apărare ar trebui să fie convenirea unei date certe”

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Din punctul de vedere al României, consider că este o etapă extrem de importantă în integrarea noastră în Uniunea Europeană, cu consecințe directe asupra cetățenilor, asupra liberei circulații a oamenilor și a liberei circulații a mărfurilor, a produselor. De ce spun acest lucru? Pentru că, evident, românii vor putea călători în continuare doar pe baza cărții de identitate, dar intrarea în Schengen înseamnă pentru români mult mai mult. Înseamnă nu numai posibilitatea de a călători și de a sta maximum 90 de zile – sigur, sunt diferențe în legislațiile diferitelor țări –, ci oferă posibilitatea să aibă același regim, ca și în România, să stea cât dorește în altă țară, ceea ce, în opinia mea, crește foarte mult șansele celor care doresc să își găsească de lucru, fie de a avea o oportunitate. Și, din acest punct de vedere, cred că are o importanță deosebită pentru a mai echilibra din pozițiile unor state individuale, cum sunt Marea Britanie, Germania și alții, care au fixat reguli destul de rigide în ceea ce privește forța de muncă din România și Bulgaria. Deci, pentru cetățeni are o semnificație deosebită, practică, directă, nu doar de principiu.

Pentru foarte multe firme, societăți, ar însemna creșterea competitivității în raport cu alte societăți cu un obiect similar în Europa Occidentală, pentru că ar reduce dramatic timpul de transport. La ora actuală, se pierde cel puțin o zi la frontieră, nu sunt, desigur, aceleași formalități, dar nu ar mai sta nimeni să verifice actele și așa mai departe. Din moment ce intrăm în Schengen în regim de frontieră internă, e un tranzit liber, ceea ce înseamnă minimum o zi economisită la tot ceea ce reprezintă transport de mărfuri. Deci, este o lovitură grea și pentru societăți pentru că ele deja au anumite dificultăți de competiție cu celelalte firme similare și aceasta ar fi fost un plus care ar fi fost câștigat. Cred că este un eșec răsunător, este prima acțiune majoră de politică externă după aderarea României, după momentul 1 ianuarie 2007, care se soldează cu un eșec. Mai mult, eșecul este cu atât mai usturător cu cât guvernul a făcut eroarea de a considera că este o problemă care practic nu ridică niciun fel de obiecții din partea nimănui și a creat așteptări foarte mari că lucrul acesta se va întâmpla în martie 2011. Din acest punct de vedere, din perspectiva altor țări, percepția, așa cum o văd eu, a ratării intrării în Schengen, este că rămânem în continuare țări cu probleme, țări de categoria a doua, țări care mai au de făcut foarte multe lucruri. Astfel, mi se pare că e mult mai mult decât o simplă amânare a unui drept de a circula, pe care lumea încă nu îl înțelege foarte bine.

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

Cred că a fost una dintre cele mai mari erori pe care le-am văzut în materie diplomatică, din două puncte de vedere. În primul rând, chiar dacă Ministerul de Externe nu era capabil, ceea ce mă îndoiesc, totuși, refuz să cred că la nivelul serviciilor care se ocupă, prin natura activității lor, cu culegerea de informații care privesc statul român

nu s-au primit semnale înainte. Cel puțin din modesta mea experiență de 40 de ani în diplomație, pot să vă spun că înainte de a avea scrisori oficiale, demersuri, există suficiente semnale. Dacă vrei să le asculți. Nu sunt lucruri care se întâmplă peste noapte, sau în timp ce ministrul a băut un șpriț și a zis: „Hai să scriem o scrisoare în legătură cu România și Bulgaria cu Schengen". Deci, din punctul meu de vedere, este o inabilitate, o deficiență majoră a diplomației românești și a serviciilor românești, dacă nu au informat, ceea ce nu cred că s-a întâmplat. În al doilea rând, mi se pare unul dintre cele mai proaste exemple în materie de negocieri. Ar merita scris într-o carte despre diplomație faptul că, în momentul în care au apărut public aceste scrisori, reacția Guvernului român nu a fost de a căuta parteneri, mai ales în cei doi care oficial erau înregistrați ca opozanți ai admiterii României, ci a preferat, în loc să deschidă un dialog (care ar fi putut fi deschis mai de mult, nu când au deschis scrisoarea), să facă declarații belicoase. Nu poți să spui că toată lumea e de rea credință.

Anumite teme sunt, după părerea mea, fundamentate sau nu, iar unele state au temeri față de intrarea României și Bulgariei în Schengen pe diverse argumente, trebuie să recunoaștem, iar dacă e așa trebuie deschis un dialog foarte rapid și rezolvate aceste probleme. Nu există lucruri care nu au soluții. În orice caz, declarații, aluzii de tipul „vedem noi, că mai vine și Croația" până acum au fost contraproductive și, în loc să netezească drumul spre un dialog care ar fi putut permite găsirea unei soluții, ne-au pus și pe noi și pe partenenerii noștri într-o poziție de confruntare din care nu văd ce poate să iasă bun, mai ales că e vorba de Franța și Germania, țări cu rol-cheie în UE. Cred că a fost foarte prost atacată problema Schengen. Și mai este și lipsa de informare, sau de discernământ, în interpretarea unor semnale care, încă o dată vă spun, cred că s-au dat. Este o manieră primitivă și contraproductivă de reacție, mizându-se totul pe elementul național, naționalist, de mândrie națională. Nu cred că a făcut gaură în cer.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

Există, în primul rând, cele legate de temeri, de la lucruri foarte simple prezentate de oficialii germani, francezi și alții. Sigur că, în condițiile în care un vameș are în România un salariu de o sută și ceva de euro, există temeri foarte serioase că el ar putea să fie total imun la încercările de corupție. Oamenii consideră că, la un asemenea nivel de salarizare, există serioase îndoieli în legătură cu seriozitatea cu care se va face controlul vamal. Există, de asemenea, temeri în legătură cu utilizarea datelor la care vor avea acces polițiștii și oficialii români, având în vedere informațiile destul de extinse în presă și unele întâmplări care par să dovedească că există niște legături între unii polițiști și lumea interlopă. Este, de asemenea, o temere pe care e greu să o respingi pur și simplu. Tot așa cum există temeri foarte mari referitoare la soluționarea proceselor, chiar unele îndoieli cu privire la existența unor practici judiciare unitare în România, ceea ce ridică serioase semne de întrebare. Acum, la aceasta putem adăuga foarte multe, problemele legate de protecția datelor cu caracter personal, ceea ce în România nu este un sport foarte popular, dimpotrivă, datele noastre cu caracter personal sau problemele care ne privesc apar la televizor. Repet, acestea sunt lucuri pe care le-am putut percepe, temeri

legate de cât de multă încredere se poate avea în a lăsa politiștii și vameșii români și bulgari să apere frontiera de Est și de Sud-Est a UE.

Mai există, dincolo de aceste temeri pe care trebuie să le înțelegem și noi, și alte motive obscure, interese economice, alte lucruri care s-au vehiculat, acestea tot în declarațiile oficiale, ceea ce consider că este una dintre cele mai mari erori care s-au făcut. Președintele Băsescu a spus „că nu mai avem ce privatiza". Înseamnă că la noi tot ceea ce reprezintă afacere economică sau contract economic se face pe pile, pe șpagă, pe interese. A presupune că toată lumea face ca noi ar însemna să recunoaștem că așa merg lucrurile și ar presupune că și ceilalți se comportă cum ne comportăm noi. Aceasta este o greșeală îngrozitoare care s-a făcut, o greșeală enormă care nu face decât să confirme temerile existente. Încă o dată vă spun: nu pun la îndoială că există și motive obscure, iar noi, în calitate de oameni politici din opoziție, ne luăm informațiile de la televizor, din ziare. Ce pot să vă spun cu certitudine este că, dacă ar fi existat asemenea lucruri, ele confirmă cât de mare ar fi fost necesitatea unui dialog deschis. Vameșii au salarii mici? Ok. Nu aveți încredere în vameșii români? E în regulă. De exemplu, concesionăm supravegherea graniței pe pe o perioadă de 6 luni, un an, unei structuri, unei societăți din țara noastră, pe cine aveți voi la voi, găsim. E o breșă, luăm finanțare de la UE, soluții există la orice dacă ai minimum de dorință, te angajezi într-un dialog și ai argumente.

Cât de importantă este chestiunea legată de granița cu Republica Moldova pentru amânarea aderării?

Este importantă, din punctul meu de vedere, nu pe fond, pentru că, dacă ne uităm, frontiera cu Republica Moldova este una dintre cele mai dificile frontiere de trecut din punct de vedere al controlului. Au fost declarații nesăbuite începând cu Președintele României și cu alți oficiali: „O să dăm cetățenie română tuturor moldovenilor". Evident că acest tip de declarații au constituit un pretext excelent. Sper că nu ne mai ia nimeni în serios cu acest tip de declarații. A susține ceva atunci când ai o poziție publică – de Președinte, de prim-ministru, de ministru – e foarte important; însă a face asemenea declarații este iresponsabil pentru că ele pot fi folosite împotriva ta chiar dacă nu sunt adevărate, chiar dacă au fost spuse la un anumit moment. Dacă nu reușești să controlezi foarte bine mesajele pe care le dai, totul se întoarce împotriva ta. Am văzut și eu tot felul de referiri, printre altele și la Republica Moldova, dar ele nu se susțin. Numărul cetățeniilor acordate este, în continuare, modest.

România și Bulgaria nu vor putea intra separat, este clar și vă spun și de ce. Dacă ar intra numai România, aceasta ar însemna ca România să își asume și paza frontierei Dunăre Sud, cu niște cheltuieli foarte mari, pe care nu știu dacă le putem face până în martie. Mai este și un șoc pentru bulgari: ca ei să nu intre și să aibă din nou o frontieră la granița cu România. Din păcate, așa este, suntem legați împreună și până la urmă soluția este cel mai mic numitor comun, nu cel mai mare. Se contabilizeaza punctele negre și de la unul și de la altul, și de ordin politic, și de ordin tehnic și, până la urmă, este clar că suntem legați. Cred că vom putea, la un moment dat, să reușim împreună.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

Mediatizarea a fost corectă. Nu mi s-a părut că au existat stridențe, din punct de vedere al pozițiilor. Cred că au fost echilibrate, chiar la televiziunile comerciale, de ştiri, de stat sau altele, mi s-a părut că au fost invitați și pro și contra pentru că una din tezele, după cum ştiți, faimoase, ale oficialităților din România a fost că aderarea la Schengen ține exclusiv de îndeplinirea unor criterii tehnice. Ceea ce este un lucru greşit, fals. Acordul de la Schengen a fost inițiat cu un acord separat, însă prin Tratatul de la Lisabona a fost introdus în acquis-ul european. Acquis-ul comunitar înseamnă inclusiv criteriile de la Copenhaga: democrație și stat de drept, luptă împotriva corupției. Chiar dacă nu ar fi spuse expres în acord, este evident că orice țară, când își construiește un punct de vedere, ia în calcul cum să reușească să își îndeplinească obligațiile asumate și cât de credibilă este obligația asumată. Mi s-a părut că toată lumea s-a putut exprima și pro și contra. Nu aș spune că a fost o prezentare exagerată sau unilaterală. Încă o dată vă spun, cred că a fost echilibrată.

Credeți că în spațiul public, în legătură cu subiectul Schengen, s-au pronunțat vocile cele mai autorizate? A existat un echilibru între vocile autorizate și cele mai puțin autorizate să comenteze acest subiect sau un dezechilibru?

Vorbim de voci autorizate în condițiile în care ministrul de Interne era în funcție de vreo două luni. Sigur că, fiind ministru, se exprimă și dă opinii autorizate. Ministrul de Externe era mai vechi, dar era ocupat. Evident că și primul ministru se poate exprima pe orice subiect. Cei care sunt oficiali au avantajul că atunci când se exprimă (dacă folosesc cât de cât nişte reguli) pot avea nişte materiale pregătite de către specialişti şi tehnicieni. Dacă nu ai suficiente cunoştinţe proprii, poți deveni prizonierul lor. De la Ministerul de Interne am văzut că, potrivit punctajelor, erau premianții clasei, toate misiunile s-au soldat cu evaluări pozitive. Sigur că oamenii de specialitate vor încerca să pună în evidență partea pozitivă, partea plină a paharului. S-au exprimat miniştrii, dar au fost şi voci, să spunem dizidente, care au exprimat altă opinie decât cea oficială. Eu cred că este în regulă din punctul acesta de vedere.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Spațiul este restrâns pentru că nu mi se pare o chestiune care să afecteze în mod direct cetățenii europeni. Cred că a fost mai mult o chestiune de politică, la nivelul administrațiilor, și la noi, și în celelalte state. Nu cred că oamenii din țările Europei Occidentale sunt preocupați dacă există frontieră între Ungaria și România sau între Bulgaria și România sau între Bulgaria și Grecia. Nu cred că au o apăsare, nu e o temă care să îi afecteze direct. Poveştile de tipul „o să vină și o să ne ia locurile de muncă" și așa mai departe nu mai au impact. Impactul mare l-au avut materialele referitoare la etnicii rromi, la crime. Au fost teme care s-au epuizat înainte și atunci tema Schengen nu cred că a mai prezentat o foarte mare atractivitate.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Da, în condițiile în care românii vor fi informați în legătură cu ceea ce le aduce aderarea sau cu ce se va întâmpla dacă nu suntem admiși în spațiul Schengen. Da, pentru că, în mod evident, sunt teme care îi preocupă, cum ar fi munca în străinătate.

Eram pe primul loc din punctul de vedere al euroentuziasmului; însă, între timp, s-a întâmplat un anumit lucru pe care oamenii nu îl disting foarte bine: a avut loc o cădere dramatică a nivelului de trai în România. La ora actuală, România traversează o criză socială, nu numai criza financiară, economică. În materie economică, nu cred că putem vorbi despre o criză economică. Este recesiune, au scăzut cotele de piață ale firmelor românești, unele au și dat faliment. Problema reală pe care România o are este o criză socială, unde populația foarte îndatorată este confruntată cu un val de scumpiri fără precedent datorită creșterii TVA-ului, accizelor și, în general, creșterii fiscalității, a impozitării oricăror venituri. Și, în al treilea rând, avem o scădere dramatică a veniturilor. Toate trei se combină pentru a contura o criză socială foarte puternică, o criză care, evident, afectează pe toată lumea. Din păcate, ea a coincis și cu problemele legate de UE, așa că este de așteptat ca oamenii să fi făcut o legătură între criza socială și aderarea la UE. „Ce ne-a adus nouă UE? Nu ne-a adus nimic bun", ceea ce nu este deloc adevărat. În perioada 2007-2008, UE a determinat o creștere fără precedent în România: dublarea salariilor și a pensiilor care s-a întâmplat în această perioadă și de care nu este străină aderarea României la UE, și datorită performanțelor strălucite ale guvernului liberal, care nu s-a amestecat în economie în sensul acesta. Este clar că aderarea la UE a produs beneficii imediate în ceea ce privește investițiile străine. Acum, această perioadă este mult mai îndepărtată și oamenii sunt tentați să asimileze dificultățile lor cu faptul că suntem în UE, iar acest fapt nu se traduce în rezolvări ale problemelor lor. Deci, este de așteptat ca euroscepticismul să crească.

Din punctul meu de vedere, vor trebui să existe trei linii succesive de apărare. În primul rând, ar fi trebuit să fie deschisă negocierea bilaterală, rapidă, cu țările care chiar au probleme și să fie declanșată găsirea de soluții. Dacă acest lucru nu reușește, a doua linie de apărare ar trebui să fie convenirea unei date certe. Nu amânare fără limită, ci o dată certă. Dacă aceste două nu sunt realizabile, atunci putem să ne gândim și la niște manifestări mai țepoase din partea administrației românești, dar mie mi se pare că acest lucru ar trebui să fie ultimul, după epuizarea celorlalte două variante.

Interviu cu Norica Nicolai: „Reacția unui copil frustrat pentru că i-a dat cineva două palme"

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

După părerea mea, subiectul Schengen are o miză care ține de vizibilitatea și prezența României în UE și mai puțin de o miză concretă. Pentru că aderarea ar fi demonstrat că România este o țară stabilă care continuă să acceseze standardele europene și ar fi fost o componentă pozitivă pentru statutul țării noastre în UE. În

momentul de față, ne conturăm totuși ca o țară care vine în plaja a doua de importanță și de interes în UE.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

Am avut o discuție zilele trecute cu Cecilia Malmstrom, care este Comisarul European pentru Justiție și Afaceri Interne, și am rugat-o să precizeze care este părerea Comisiei, Comisia nefăcând decât ceea ce face Parlamentul, adică un tip de lobby și exprimarea unei anumite atitudini. Conform Tratatului de la Lisabona, Comisia nu are competență în această direcție. Singurul lucru pe care l-am remarcat este încercarea unor țări de a condiționa aderarea la Schengen de Mecanismul de Cooperare și Verificare. Problema este că Tratatul nu permite lucrul acesta din punct de vedere juridic, iar opinia mea este că a motiva un refuz prin invocarea acestui mecanism este un precedent foarte periculos pentru UE. Dacă dorim să introducem și alte condiționalități, atunci modificăm Tratatul, pentru că Schengen este acum inclus în Tratatul de la Lisabona, nu mai este o formulă de sine stătătoare. Și atunci condiționăm Schengen-ul de MCV. Nu cred că se va ajunge la astfel de modificări pentru că sunt foarte multe țări care deja sunt în spațiul Schengen și au aceleași probleme legate de starea justiției și a corupției. Cred că este o chestiune pur subiectivă, deoarece, din păcate, niciun standard european nu te obligă în a-ți motiva decizia, în a avea o argumentare obiectivă. Comisia, dacă dorește să facă ceva, poate să ceară miniștrilor de Justiție și Interne din țările care se opun să facă o precizare cu privire la motivație și eventual la recomandările care ar îmbunătăți situația; în felul acesta, s-ar da o șansă de acces pe toamnă, dar criteriile sunt de natură politică și absolut subiective.

Cum interpretați pozițiile Franței și Germaniei? Are vreo semnificație anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Motorul franco-german este foarte interesant ca joc în perioada actuală, mai ales după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. Profitând de faptul că această criză a creat mari dificultăți, câteva țări europene doresc să impună niște reguli care le conturează lor o poziție de forță, mai ales în zona euro, dar și în alte mecanisme europene. Nu cred că este vorba neapărat de un subiectivism în atitudinea Franței și a Germaniei, sigur niște rațiuni politice există. Opinia mea este că, în cazul Germaniei, influența Rusiei este destul de semnificativă. În ultimele 6-7 luni, prezența ambasadorilor ruși sau a diverșilor lideri de la Kremlin în delegațiile oficiale ale UE mi-a dat de gândit în sensul că este prima dată când aceștia pun pe tapet comportamentul nostru cu privire la frontiera cu Moldova. Se afirmă public că nu Rusia are probleme cu frontierele, ci UE, prin România, care contestă granițele cu Republica Moldova. Cred că lucrul acesta a avut o rezonanță la Berlin. În ceea ce privește Franța, cunoscându-l foarte bine pe Pierre Lellouche, care este destul de radical și de vocal, cred că există și rațiuni de tip economic. Apoi, sunt și chestiunile legate de comunitatea rromă și de emiterea foarte lejeră, după părerea lor, a cetățeniei pentru Republica Moldova; ceea ce poate aduce și cetățeni din Transnistria și cetățeni din spațiul ex-sovietic.

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

În primul rând, părerea mea este că s-a reacționat foarte prost. Nu a fost reacția unei țări care este dispusă la dialog și cooperare, ci reacția unui copil frustrat pentru că cineva i-a dat două palme, ceea ce nu se face în politica mare. Orice agendă ai avea pe interior, lucrurile acestea se monitorizează. Cred că ar fi trebuit să se spună simplu că, tehnic vorbind, lucrurile sunt îndeplinite. Nici ei nu își puteau permite să pună în discuție standardul tehnic deoarece compania care lucrează este EADS și este a lor, a Franței și a Germaniei, și nu își puteau permite să piardă niște bani sau să spună că o companie a lucrat prost în implementare, în efortul de securizare a frontierelor. Ar fi însemnat să își construiască o vulnerabilitate pe viitoarele proiecte pe care le-ar putea derula. Depinde de ele, este clar. Cred că ar fi trebuit să se ceară liderilor să își motiveze în mod obiectiv poziția și nu să se apeleze la modele de tip balcanic prin care să învinuiești, să reacționezi absolut emoțional.

Atunci când Franța și Germania au inițiat propunerea de amânare a intrării României și Bulgariei, credeți că România ar fi trebuit să inițieze o discuție directă cu cele două țări? Dacă nu, de ce? Dacă da, de ce nu a făcut-o?

Nu numai atunci, ci și înainte. Din păcate, politica noastră externă nu este deloc o politică proactivă. Ministerul de Externe și *leadership*-ul de acolo reacționează mai degrabă la problematica internă decât la cea internațională. Cred că, diplomatic, ar fi trebuit să aibă discuții după fiecare raport de monitorizare, ar fi trebuit să se meargă la Berlin, să se ia legătura cu ministrul de Externe, cu cel de Interne, să se ceară opinii în așa fel încât să îi determini să aibă un atașament față de ceea ce au scris și să îi pui într-o situație mai dificilă atunci când ar fi trebuit să spună „nu". Să nu le dai șansa să spună „nu" pentru că tu nu ai avut comunicare cu ei. După aceea era fără relevanță, lucrurile erau deja făcute.

Care sunt beneficiile României, concrete și simbolice, ca urmare a intrării în spațiul Schengen?

Nu știu dacă s-a mai spus, după părerea mea, jocul Ungariei, care are acum președinția, a fost unul destul de „diplomatic", între ghilimele, pentru că aderarea noastră la spațiul Schengen le-ar fi pus în discuție proiectul lor de acordare a cetățeniei maghiarilor de pretutindeni. Acest lucru nu ar mai fi fost la fel de atractiv. Ministrul de Interne a lăsat să îi scape la Berlin o astfel de informație, arătând intenția ascunsă de a accepta o amânare a aderării României.

Ar fi fost foarte bine dacă am fi intrat pentru o comunicare în domeniul justiției, pentru că noi avem o foarte mare problemă, o vulnerabilitate în cazul criminalității organizate, transnaționale, transfrontaliere. Cooperarea în sistemul de justiție ne-ar fi sprijinit să fim mai rapizi, mai efectivi în a soluționa anumite cazuri.

În momentul de față, date fiind vulnerabilitățile de altă natură ale UE, cred că nu vom avea un deficit de imagine major, sigur, cu condiția de a nu deveni asemenea Turciei. Sper ca aderarea să aibă loc în toamnă, în funcție de cum va reacționa Bucureștiul și cum își va normaliza relațiile, în special cu Berlinul și Parisul. O singură temere

am: cele două țări au alegeri anul viitor și cred că niciunul dintre lideri nu va ceda pentru România, dacă le va fi afectat potențialul de a câștiga alegerile.

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Deși prim-ministrul bulgar este etichetat la Sofia ca fiind un bodyguard, a fost mult mai inteligent decât autoritățile de la București. Bulgarii s-au distanțat, au recunoscut clar că mai au probleme și cu siguranță le vor îndeplini, dându-și seama că nu există criterii de cuantificare a refuzului și atunci este foarte bine să fii decent.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

Eu aș fi făcut această mediatizare în primul rând sub forma unei campanii de informare. Pentru că precaritatea informațională a presei românești a fost foarte vizibilă. Am fost invitată la câteva emisiuni și era foarte greu să explic ce este acquis-ul Schengen. Nimic, absolut nimic nu am putut spune, pentru că nu erau considerate de interes public. Doar la Realitatea TV, de câteva ori, le-am explicat, pentru că aici era o problemă la care încă nu s-a dat un răspuns: fiind parte din Tratat, în momentul de față, condițiile impuse de Copenhaga sunt valabile și pentru Schengen? Eu zic că da, și atunci am criteriul statului de drept unde sunt vulnerabil; iar acest lucru le-ar permite celor care ne refuză să aibă un argument izvorât din Tratat. Dar cred că ar fi trebuit să se meargă pe o poziție foarte constructivă, în primul rând să se informeze și apoi să li se spună oamenilor de ce beneficii au fost privați; pentru că libera circulație este una, dar aceasta nu are nicio legătură cu spațiul Schengen.

Nu a existat nicio componentă de tratare a subiectului dintr-o perspectivă de politică externă. Totul s-a jucat în plan absolut intern, pe responsabilități, pe vulnerabilități, prilej de atacuri unii împotriva altora, pentru că așa suntem construiți.

Credeți că în spațiul public, în legătură cu subiectul Schengen, s-au pronunțat vocile cele mai autorizate? A existat un echilibru între vocile autorizate și cele mai puțin autorizate să comenteze acest subiect sau un dezechilibru?

Nu. Categoric. Ceea ce reproșez presei este că nu utilizează profesioniști în a dezbate anumite subiecte. Aici era nevoie de un discurs absolut tehnic și detașat de politic. Dar nu au făcut asta și nici în alte domenii de politică externă nu fac asta. Încearcă să găsească tot timpul paralelisme cu viața internă, din motive de rating sau politică editorială.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Nu este un subiect de interes pentru presa europeană. Principalele subiecte de interes sunt criza, coeziunea Uniunii, reacția Uniunii față de ceea ce se întâmplă în extern, acum, în ultima perioadă, Orientul Mijlociu, Iran, deci subiectele clasice care acum sunt accelerate. România nu este un subiect de *best practice* pentru presa europeană. Eventual se mai spun câteva lucruri care ne pot umbri imaginea.

Cine credeți că ar purta responsabilitatea pentru eventuala neintrare a României în spațiul Schengen?

În România, lumea politică nu prea obișnuiește să își asume responsabilități, dar, după părerea mea, cred că este responsabilitatea Guvernului, în primul rând, pentru că el este titularul proiectului. Eu i-am cerut demisia domnului Teodor Baconschi fiindcă, frustrat fiind de acest eșec, a mutat subiectul pe Croația, ceea ce poate să ne creeze în spațiul balcanic destul de multe probleme; în sensul că „poate ne iartă, dar nu ne uită".

Credeți că eventuala neintrare/amânare a României în spațiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

În momentul de față este nemotivată în sensul că nimic nu obligă statele care se opun să o motiveze. Aceasta este nenorocirea. În măsura în care ești un exportator de insecuritate în UE, în condițiile crizei, parțial fiecare țară își poate justifica refuzul. Acest lucru dovedește că nu mai este momentul anilor trecuți în care UE, cu foarte multă curtoazie, accepta anumite lucruri, trecând peste anumite standarde. Acum UE revine la o formă mult mai rigidă de acceptare. Este foarte clar că noi nu eram în postura de a îndeplini cerințele UE. Poate formal erau îndeplinite, însă informal eram departe.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Momentul Schengen poate să adauge la euroscepticism, dar nu foarte mult. Principala cauză a euroscepticismului este modul în care guvernul se preocupă de accesarea fondurilor europene. Această poveste a fost vândută ca o mare aspirație în campanie. Din păcate, din rațiuni care țin și de organizarea internă, dar și de o anume birocrație, de lipsa de flexibilitate în UE, lucrurile s-au amânat, iar oamenii și-au pierdut o anumită speranță de a-și construi un viitor economic utilizând aceste fonduri. Aceasta era una dintre speranțele care i-au și făcut să meargă la vot, care au au întreținut spiritul acesta de aderare.

Alte cauze ale euroscepticismului ar fi lipsa de predictibilitate și de forță politică a Bruxelles-ului, a Comisiei și a Parlamentului. În momentul de față, *leadership*-ul pe care am posibilitatea să îl judec de la fața locului este un *leadership* destul de precar. Au făcut o foarte mare greșeală, după Tratatul de la Lisabona, acceptând ca Herman Van Rompuy și Cathy Ashton să ocupe aceste posturi. Ar fi trebuit lideri europeni de mare forță și oameni care aveau notorietate și acceptabilitate. Domnul Herman Van Rompuy este un foarte mare specialist, dar suportul politic pe care îl conferă Belgia este discutabil și acest lucru îl trage în jos. Doamna Cathy Ashton este una dintre marile catastrofe promovate de UE. A fost o înțelegere politică între grupuri și cred că aceasta a fost răzbunarea lui Tony Blair pentru că i s-a refuzat accesul la o funcție înaltă în structurile UE. Dânsa nu are reacții și niciun fel de viziune de acțiune pe politica externă. Inclusiv Serviciul de acțiune externă a devenit un mecanism complet birocratic. În momentul de față, UE a devenit un jucător de rangul trei; încearcă să impună standarde acolo unde cu siguranță nu o poate face. Ce se întâmplă acum în Egipt dovedește, după părerea mea, cât de vulnerabilă și cât de lipsită de viziune asupra politicii externe este Uniunea Europeană.

Interviu cu Leonard Orban: „Avem prea puțină Uniune”

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Cred că, în primul rând, ține de procesul de integrare deplină a României în UE. E mai puțin important faptul că se înlătură frontierele interne, sau că cetățenii români vor putea călători în practic întreaga Uniune fără să mai prezinte nici măcar actele de identitate. Sigur, sunt lucruri importante pentru cetațenii români, dar, pe de altă parte, cred că mai important decât aceste avantaje este faptul că aderarea la Schengen ar reprezenta încă un pas înainte în procesul de adâncire a integrării, de integrare deplină a României în UE. Aderarea la spațiul Schengen ar însemna, pe de altă parte, și o responsabilitate sporită, pentru că România va deveni graniță externă a UE. Pe de altă parte, ar crește nu numai responsabilitățile pe care România le va avea, dar și importanța României ca poziționare strategică în UE.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

Cred că, în primul rând, vorbim despre amânare și nu de neacceptare, pentru că mai devreme sau mai târziu România va intra în spațiul Schengen, întrebarea este când se va întâmpla acest lucru. Motivele sunt complexe și ele țin de elemente care nu sunt legate numai de problemele existente în România. Sunt, aș zice, în primul rând, legate de situația actuală din Uniune, de criza economică care generează tensiuni și probleme la nivelul statelor membre. Sunt legate de imaginea puternic negativă pe care o are în momentul de față politica de extindere a Uniunii. Ea este văzută de la nivelul cetățenilor ca fiind creatoare de probleme pentru UE, în special pentru statele din vestul Europei. Fiind percepută negativ de către populație, sigur că și politicienii sunt sensibili la aceste percepții. Este o problemă a spațiului Schengen. Mai sunt și alte problemele pe care le are spațiul Schengen în momentul de față, dar și multe probleme care trebuie rezolvate în continuare. Nu este numai chestiunea securizării frontierelor exterioare ale Uniunii, de exemplu: frontiera greco-turcă, sunt și probleme în ceea ce privește politica de azil și migrație. Să vă dau un exemplu, sunt anumite state care, prin natura lor, prin poziționarea geografică, sunt expuse puternic migrației ilegale, gen Malta, Spania, Franța, Italia, Grecia și care se confruntă periodic cu un val important de migranți. De multe ori, aceste țări sunt capabile doar parțial să gestioneze aceste fluxuri de migranți și atunci ele doresc o solidaritate la nivelul UE, în sensul că acești migranți ar trebui să fie distribuiți în cât mai multe state ale Uniunii. În momentul de față nu există un asemenea mecanism, înțelegerile se fac doar la nivel interguvernamental. Vă reamintesc de disputa dintre Malta și Italia în 2009. Malta a fost invadată de un mare număr de migranți și au fost necesare foarte multe discuții, inclusiv la nivelul cel mai înalt, astfel încât Italia să fie convinsă să preia o parte dintre migranți. Deci, pe lângă problemele legate de politica de migrație și azil, există și chestiunea integării migranților. Uneori modelele de integrare socială din Europa nu dau rezultate și, ca să spunem deschis, Europa în general performează

mult mai slab decât SUA în termeni de integrare a migranților. Sunt și alte probleme, nu vreau să intru prea mult în detalii, dar vreau să menționez că prin portofoliul pe care l-am avut cât am fost comisar european, am putut vedea exemple de integrare reușită, dar și foarte multe exemple de eșec. Europa are tensiuni în multe zone care, din păcate, se răsfrâng asupra unor decizii luate la nivel comunitar.

Sigur, nu trebuie să excludem și problemele pe care România le are. Nu ne referim la probleme tehnice legate de pregătirea pentru aderarea la Schengen, pentru că aici lucrurile sunt clare – suntem pregătiți să devenim stat membru Schengen. Ne referim la problemele legate de reformarea sistemului judiciar, lupta împotriva corupției, deci sunt lucruri cunoscute și care au fost menționate în repetate rânduri de către oficialii europeni. Dar, ca să mă întorc la problemele Uniunii, ele sunt privite de multe ori într-o logică politică. Întotdeauna se ajunge la momentul adevărului, la momentul electoral, și unele decizii sunt legate de viitoare alegeri, de poziționarea în fața electoratului.

Cum interpretați pozițiile Franței și Germaniei? Are vreo semnificație anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Din punctul meu de vedere, eu văd semnificativ diferit reacțiile acestor două țări. Germania a avut de la început, de când sunt eu în proces, o atitudine de sprijin pentru România, dar și o atitudine insistentă de solicitare a continuării procesului de reformare a sistemului judiciar, a accelerării luptei anticorupție, în general a modernizării statului român; a fost o atitudine consecventă care continuă și în momentul de față. Este clar că există nemulțumiri, nu numai în Germania, dar și în alte state membre, cu privire la modul în care funcționează sistemul judiciar în România. De altfel, s-a văzut și în rapoartele pe care le-a adoptat Comisia Europeană și care sunt discutate la nivelul Uniunii că sunt nemulțumiri la nivel comunitar. Ultimul raport al Comisiei din vara trecută a fost puternic negativ, reliefând lipsa de voință politică pentru continuarea reformelor în domeniu. Acest raport a fost foarte, foarte negativ perceput. Și Germania a avut o conduită și este în continuare în sensul acesta. În paranteză, trebuie să spunem că ne putem aștepta la o oarecare flexibilitate din partea Germaniei în contextul în care vor fi și rezultate bune înregistrate, nu numai în ceea ce privește implementarea acquis-ului Schengen, dar inclusiv în ceea ce privește Mecanismul de Cooperare și Verificare (reforma justiției), lupta împotriva corupției; Germania ar putea, relativ curând, să își exprime acordul pentru lărgirea spațiului Schengen.

La francezi lucrurile sunt mult mai complicate. Este greu de spus sigur, noi putem doar să bănuim, să presupunem care sunt motivele pentru care Franța a fost și este absolut inflexibilă și care au făcut ca să se poziționeze atât de dur și atât de ferm contra lărgirii spațiului Schengen. Putem doar să bănuim că interesele electorale nu sunt deloc excluse; alegerile prezidențiale ar urma să aibă loc în mai 2012 și decidenții politici de la Paris ar putea face o legătură între lărgirea spațiului Schengen și aceste alegeri. Pot fi și alte motive; oricum, ce ne-a surprins foarte mult a fost faptul că Franța a utilizat o argumentație absolut nouă, pe care nu a mai utilizat-o până acum, în tot ce înseamnă relația bilaterală, dar și cea de la nivel european. Franța nu a fost una

dintre țările critice la adresa Romaniei în ceea ce privește Mecanismul de Cooperare și Verificare. Aproape nu au fost poziții pe această temă și, dintr-odată, Franța a devenit extrem de vocală pe acest subiect. Alte teme, precum Republica Moldova, au fost în totalitate noi. Deci, e greu de înțeles, putem doar să speculăm asupra argumentelor, dar, repet, există o poziționare diferită chiar dacă s-a semnat acea scrisoare în comun. În timp ce există o oarecare flexibilitate din partea Germaniei, în cazul Franței, până în momentul de față am constatat o poziție absolut inflexibilă, o poziție fermă nu numai de a refuza în acest moment accesul României și Bulgariei la spațiul Schengen, dar inclusiv de a încerca să convingă alte state membre să se alieze poziției sale.

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Trebuie să înțelegem foarte clar că situațiile sunt diferite în România și Bulgaria. În momentul de față, pregătirea tehnică este practic finalizată în România și acest lucru este consemnat în rapoartele tehnice de evaluare, în timp ce, în cazul Bulgariei, s-a decis că mai este nevoie de o misiune de reevaluare în săptămânile viitoare. Există opinii cum că Bulgaria are nevoie de un timp mai mare decât până în luna martie pentru a finaliza aceste pregătiri și atunci este clar că poziția diferită este dată și de gradul de pregătire. Deci, în condițiile în care nu ai terminat pregătirile tehnice așa cum cere legislația comunitară în domeniu, normal că nu poți să fii foarte vocal și atunci trebuie să înțelegem această diferențiere. În plus, cine a urmărit modul în care Bulgaria se poziționează în procesul decizional la nivel european a constatat că, în general, Bulgaria a fost mai puțin vocală, a preferat să nu aibă poziții care uneori să o individualizeze și asta e o conduită pe care Bulgaria o are nu numai de când e stat membru, ci a avut-o inclusiv înainte. Poate domnul Vasile Pușcaș v-a povestit un pic de modalitatea diferită a bulgarilor de a negocia, de a accepta practic toate propunerile UE, modalitate care a fost diferită față de felul în care partea română a acționat în procesul negocierilor de aderare.

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

Pot să vă spun că, în momentul de față, nu au fost luate decizii finale privind spațiul Schengen, totuși, un gust amar a rămas și nu exclud ca această dezamăgire, foarte serioasă, pe care partea română o are în prezent să aibă o influență ulterioară în procesul decizional la nivel comunitar și nu numai în relația bilaterală.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

Sigur că nu numai în România, dar peste tot, un asemenea eveniment stârnește pasiuni politice extrem de serioase și atunci era evident că această mediatizare nu putea fi scoasă dintr-o logică de luptă între putere și opoziție – și aceasta este o observație personală. Cred că întreaga paletă a afacerilor europene ar trebui să fie scoasă din logica aceasta de dezbatere electorală și să fie înțeleasă drept o zonă de interes comun, o zonă de interes național. Bineînțeles că mediatizarea a urmat această logică a confruntării, a găsirii vinovaților pentru eșecul aderării României în martie 2011 și, desigur, o asemenea poziționare nu face altceva decât să te slăbească în viitoarele

demersuri pe care le faci la nivel european. Odată şi odată va trebui să avem inteligenţa, înţelepciunea, să lăsăm deoparte dezbaterea de tip electoral pentru dosarele importante ale afacerilor europene. Sunt destule alte subiecte unde lucrurile pot fi întoarse pe toate părţile şi unde poate să existe această poziţionare putere/opoziţie. Eu admir statele membre din nordul Europei unde multe dintre decizii se iau la nivel parlamentar în comisiile speciale pentru afaceri europene, iar deciziile se iau în unanimitate. Deci, logica este a unanimităţii pe problematica europeană. Poate ar trebui să preluăm şi noi modelul acesta; această unanimitate acasă îţi conferă o forţă la nivel european; altfel te duci şi susţii o poziţie în condiţiile în care ai unanimitate faţă de atunci când reprezinţi numai puterea, iar opoziţia e puternic împotrivă.

Presa europeană a acordat subiectului un spaţiu restrâns. Cum interpretaţi acest fapt?

Din ceea ce am observat, părerea mea este că presa europeană a reflectat mult mai mult acest subiect decât mă aşteptam. Am în vedere nu numai presa de la Bruxelles, ci şi cea din diferite state membre, şi pot să vă spun că subiectul a fost reflectat peste aşteptări, dar, din păcate, tocmai datorită acestei amânări a lărgirii spaţiului Schengen. Este evident faptul că ceea ce se întâmplă în momentul de faţă are importanţă la nivel european, nu este doar un proces simplu, izolat, ci va trebui să fie privit într-un context mult mai larg.

Credeţi că eventuala neintrare/amânare a României în spaţiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

Din punctul meu de vedere, este o măsură care nedreptăţeşte partea română. În condiţiile în care s-au făcut asemenea reforme, inclusiv investiţii majore, de peste un miliard de euro, a nu fi primit în spaţiul Schengen reprezintă un lucru care nedreptăţeşte clar partea română. Sigur, situaţia este complexă. Cu Bulgaria, care nu este gata, e foarte greu în momentul de faţă să examinezi situaţia dintr-o perspectivă de separare a celor două state membre. Chiar dacă din punct de vedere tehnic frontiera româno-bulgară ar putea să fie securizată într-un orizont limitat de timp, acest demers ar însemna câteva luni bune de pregătire, evaluare şi finalizare a acestui proces.

Dar, principial, regulile jocului se schimbă faţă de tot ce s-a aplicat până în momentul de faţă. Haideţi să vedem cum a fost lărgirea spaţiului Schengen cu cele opt state care au aderat la Uniune în 2004 şi care s-a făcut pe baza regulilor tehnice, pe baza a ceea ce spune Tratatul. Acestea sunt prevederile Tratatului, prevederile legislaţiei în domeniu, ele trebuie îndeplinite. România le-a îndeplinit şi acest fapt este consemnat din punct de vedere tehnic. Pe de altă parte, aplicarea unor alte reguli pune o problemă de principiu. Ce facem în momentul în care nu mai aplicăm regulile pe care noi le-am creat, regulile pe care noi le-am adoptat împreună? Ce se întâmplă? Spre ce ne poate duce acest gen de comportament? Nu se poate vorbi de crearea unui precedent periculos, care pune pe prim-plan arbitrarul în deciziile la nivel comunitar? De asta spun că această problemă trebuie privită mult mai larg, nu numai individualizată pentru cazul României şi Bulgariei, ci este o problemă de principiu legată de modul în care deciziile se iau la nivel european.

S-ar fi putut face ceva diferit în legătură cu aderarea României la spațiul Schengen?

Întotdeauna e loc de mai bine. Dar părerea mea este că, ținând cont de inflexibilitatea unui stat membru pe această problemă, sansele de a fi obținut altceva decât ceea ce avem în momentul de față erau practic nule.

Sigur, dacă ne gândim la evaluările Comisiei Europene privind reforma sistemului judiciar şi lupta împotriva corupției, dacă în vara anului trecut ar fi fost un raport mai bun pentru România, în mod cert ar fi schimbat parțial (nu total) datele problemei. Aceasta e singura zonă unde am fi putut avea o altă poziție, mai favorabilă. Pentru că există o logică extrem de importantă în procesul decizional la nivel european: trebuie să te susțină realitatea de acasă. Dacă realitatea de acasă e departe de a fi perfectă şi sunt probleme, normal că acele probleme se răsfrâng şi la nivel european.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Categoric, da! Am văzut din ce în ce mai mulți reprezentanți ai societății civile care vin cu anumite afirmații, mesaje, care țin mai degrabă de logica eurosceptică. În mod cert, pe fondul problemelor economico-sociale euroscepticismul crește, pentru că este foarte greu de explicat cetățenilor ce poate să facă UE, care îi sunt competențele, ce se face la nivel național. De multe ori şi ca urmare a retoricii politice, nu numai din România, ci din toate statele europene, succesele înregistrate sunt obținute la nivel național, iar eşecurile sunt ale Bruxelles-ului. Deci, există acest risc serios ca, odată cu amânarea aderării la spațiul Schengen, să crească numărul de eurosceptici în România şi Bulgaria. Este un pericol şi ar trebui făcut ceva, deşi nu este foarte simplu. Nu e foarte simplu să explici de ce să rămâi favorabil UE în condițiile în care simți că eşti tratat într-o manieră nemeritată, simți că eşti nedreptățit. Este foarte greu de explicat chestiunea aceasta, dar am încercat şi voi încerca să explic că UE este o construcție imperfectă cu destule probleme, dar trebuie să înțelegem foarte clar care sunt problemele ce țin de nivelul comunitar şi care sunt cele care țin de nivel național sau chiar de nivel local. Dacă înțelegem acest lucru, putem conştientiza că multe dintre problemele cu care ne confruntăm sunt generate nu de faptul că UE are prea multe competențe, ci, dacă pot să spun aşa, că avem „prea puțină Uniune".

Interviu cu Ioan Mircea Pașcu: „Suntem încă într-un purgatoriu, deși am intrat în UE"

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Este un subiect important pentru că intrarea în spațiul Schengen ar fi consfințit, practic, deplina noastră egalitate în ceea ce priveşte drepturile cetățenilor români de liberă circulație. Problema principală este că cetățenii români, după 90 de zile, trebuie să se întoarcă acasă, în condițiile în care, atunci când eşti membru în spațiul

Schengen, lucrul acesta nu mai este necesar. Probabil că acest lucru este şi una dintre cauzele pentru care suntem ţinuţi în afara spaţiului Schengen: în condiţiile situaţiei economice dificile din România, cetăţenii din alte state membre îşi închipuie că românii vor pleca în masă şi vor rămâne în ţările occidentale, accentuând presiunile sociale şi propriile lor probleme.

Care credeţi că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spaţiul Schengen?

Există mai multe motive, nu putem spune că există un singur motiv şi vorbim despre motive reale. Eu nu cred în motivele care sunt prezentate oficial. De exemplu, că datele sunt puse în pericol, pentru că ei ştiu foarte bine, au făcut simulări, oamenii care lucrează cu datele respective sunt controlaţi, nu toată lumea are acces la acestea. Cred că problema principală este că există o acuzaţie de presupusă corupţie adusă actualului guvern român. Aici este marea problemă care deranjează. Este o acuzaţie de corupţie potenţială, adusă actualului guvern român, nu fostului guvern, nu viitorului guvern.

Cât de importantă este chestiunea legată de graniţa cu Republica Moldova pentru amânarea aderării?

Din când în când s-a mai încercat să se joace această chestiune, dar ştiţi foarte bine că am încheiat un tratat de graniţă cu ei şi, în orice caz, există date certe care nu justifică temerile sau afirmaţiile exagerate că nu ştiu câţi moldoveni intră pe uşa din dos în UE. Să nu uităm că, de pildă, letonii, dacă nu mă înşel, au spus că orice cetăţean ne-european, inclusiv ruşi, care cumpără proprietate în ţara lor primeşte automat cetăţenie europeană. Nu a reacţionat nimeni la această chestiune.

Cum interpretaţi poziţiile Franţei şi Germaniei? Are vreo semnificaţie anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

După părerea mea, este, în principal, problema Franţei. Franţa este iniţiatoarea acestei acţiuni împotriva României şi a reuşit să îi ralieze şi pe alţii, respectiv Germania şi Finlanda. Probabil că vor mai lucra în continuare, să îi câştige pe cât mai mulţi de partea lor, să îi convingă să îşi însuşească punctul lor de vedere. Nu ştiu însă care este, să spunem aşa, moneda de schimb pe care francezii o oferă germanilor sau dacă germanii şi finlandezii au propriile lor motivaţii.

Cum apreciaţi reacţia oficialilor români/a României la aflarea poziţiei Franţei şi Germaniei?

Nejustificată, ţâfnoasă, şi spun lucrul acesta pentru că la final tot de ei va depinde intrarea noastră în UE. Or, dacă te duci la pauză să înjuri arbitrul că te-a arbitrat prost în prima repriză, nu cred că poţi să te aştepţi ca arbitrul să se sperie şi, până la sfârşitul meciului, să arbitreze în favoarea ta. Trebuie să ne acomodăm să contracarăm lucrurile acestea, să fim mai sofisticaţi în răspunsul nostru. În acelaşi timp, este adevărat că ni se face o nedreptate. Pentru prima dată condiţiile tehnice care erau suficiente pentru alte ţări nu mai sunt suficiente pentru România şi ni se impun şi condiţii politice.

Cum apreciați reacția oficialilor bulgari la aflarea poziției Franței și Germaniei privind amânarea deciziei de aderare a Bulgariei la spațiul Schengen? Cum comentați diferența de reacție?

Nu cunosc în detaliu poziția Bulgariei, dar, din câte am văzut, mi s-a părut destul de normală, fără note de stridență. Într-un fel, ei au acționat ceva mai calm, dar poate este vorba și despre o altă mentalitate, o altă structură, deci această reacție era oarecum de așteptat. Acest lucru demonstrează că România și Bulgaria sunt artificial băgate în aceeași oală. Noi nu aparținem prin nimic Bulgariei, dar nu am scăpat de acest tandem. Încă înainte de '89, am fost băgați în niște analize împreună cu bulgarii și nu am scăpat de această chestiune niciodată. Noi nu prea am încercat să scăpăm. Bulgarii au încercat să se decupleze de România, să ne lase pe undeva pe dinafară și li s-a spus clar că suntem destinați să fim împreună.

Care sunt beneficiile României, concrete și simbolice, ca urmare a intrării în spațiul Schengen?

În primul rând, este vorba de simbolism, de egalitate deplină cu ceilalți cetățeni europeni. Beneficiul concret constă în faptul că românii nu mai trebuie să se întoarcă acasă după 90 de zile de stat liber în spațiul Schengen. Nu cred că va fi vorba de izolare, dar în orice caz se prelungește un statut special al României, în interiorul UE, care practic pune sub semnul întrebării egalitatea cu ceilalți membri. Avem și monitorizare pe justiție, avem și acest refuz de admitere în Schengen. Sunt două lucruri care ne transformă într-o categorie aparte în interiorul UE, cu consecințele de rigoare.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

A fost destulă dezbatere în România, și la televiziune, și în presa scrisă. Au fost abordări variate, nu am identificat nimic ieșit din comun din acest punct de vedere. În alte state din UE, Schengen e un subiect relativ marginal, deoarece cetățenii europeni au alte probleme, legate de euro, de criza economică, de sistemul bancar, de politica financiară. Era oarecum de așteptat ca presa europeană să acorde puțină atenție acestui subiect, mai ales în condițiile actuale care caracterizează UE.

Credeți că eventuala neintrare/amânare a României în spațiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

Până la urmă ei au spus că, în primul rând, condițiile de aderare la spațiul Schengen sunt de natură tehnică, și nu politică. Dar din moment ce este nevoie de unanimitate într-o decizie a Consiliului, dacă un stat membru se opune prin dreptul de veto nu avem ce să facem. Așa funcționează lucrurile și trebuie să ne supunem acestui mecanism.

Cine credeți că ar purta responsabilitatea pentru eventuala neintrare a României în spațiul Schengen?

Eu cred că rolul Franței este clar în amânarea aderării. Cum spuneam, Franța acuză actualul guvern din România de o potențială corupție (nu guvernele trecute și nu guvernele viitoare). Actualul guvern are o problemă din punctul acesta de vedere, pentru că se întâmplă în timpul mandatului său și aceasta este o problemă care îi preocupă

pe guvernanți. Problema mea este dacă îi preocupă pentru substanța chestiunii sau numai pentru faptul că ei sunt cei care trebuie să deconteze eventualul eșec. Aici lucrurile nu îmi sunt clare, pentru că nu știu care ar fi reacția României în condițiile în care s-ar spune: România e ok, dar din cauza Bulgariei nu intrați. Repet, nu știu care ar fi reacția României. Probabil că ne-am declara satisfăcuți că nu suntem noi de vină și nu ne-ar mai interesa. Este o simplă speculație.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Da, amânarea intrării în spațiul Schengen va contribui la accentuarea euroscepticismului. Astfel de episoade adâncesc neîncrederea de ansamblu a oamenilor, neîncredere care se poate răsfrânge și asupra Europei. Dar, până la urmă, nu putem să ne supărăm pe Europa.

Credeți că românii se simt la marginea Europei, cetățeni marginalizați, cetățeni de rangul doi, sau mai degrabă cetățeni cu drepturi depline? Explicați.

Nu putem să vorbim de drepturi depline. Atâta timp cât nu le avem, nu are rost să pretindem că le avem. Trebuie să fim conștienți că suntem încă într-un purgatoriu, deși am intrat în UE. Trebuie să fim conștienți și de propriile noastre greșeli, și anume că, după ce am intrat, nu am mai făcut absolut nimic. Guvernele care au urmat aderării la UE nu au mai făcut absolut nimic în sensul acesta. Dintr-o dată, ne trezim că avem o problemă și, dintr-o dată, descoperim că tocmai faptul că nu am făcut nimic până în momentul de față le permite lor să ne țină la marginea Uniunii. De data aceasta am învățat din pumni. Sper să fi învățat că în UE, dacă vrei să fii respectat, trebuie să te impui cu ceva. Ori, dacă noi nu am zis decât „da, să trăiți!" la orice s-a întâmplat acolo crezând că în felul acesta lumea o să ne aprecieze pentru cât de cuminți suntem, iată că atunci când le-a fost lor mai bine ne-au indicat acest lucru și ne-au marginalizat.

Atunci când Franța și Germania au inițiat propunerea de amânare a intrării României și Bulgariei, credeți că România ar fi trebuit să inițieze o discuție directă cu cele două țări? Dacă nu, de ce? Dacă da, de ce nu a făcut-o?

Eu vreau să subliniez următorul lucru: nu pot să cred că diplomația română a fost surprinsă de poziția Franței și Germaniei. Cred că se știa, semnalele erau cât se poate de clare. Înainte de scrisoarea aceasta să ne aducem aminte de ceea ce ne tot spunea Pierre Lellouche. Aici autoritățile nu au beneficiul dubiului. Ei au neglijat această chestiune și au permis ca lucrurile să evolueze într-o anumită direcție. Am și declarat la un moment dat că, dacă ambasadorul de la Paris este ministrul nostru de Externe și Parisul ne face cele mai multe probleme, cred că ministrul ar trebui să se mute cu biroul la Paris și să își folosească toate contactele pentru a rezolva problema.

Interviu cu Vasile Pușcaș: „Acest scandal a făcut mai mult rău decât neintrarea propriu-zisă în spațiul Schengen”

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Miza subiectului este procesul de integrare europeană. Din nefericire, în România, ca și în UE, integrarea este văzută, atât de către elită, cât și de către populație și mass-media, secvențial sau etajată și nu este văzută ca procesualitate, cu o finalitate determinată, foarte clară. Schengen este parte a procesului de integrare. În ceea ce privește percepția în România, am avut senzația unui discurs barbarist, referitor mai ales la libertatea de circulație și atunci când s-a discutat despre libertatea de circulație s-a avut în vedere doar cea a persoanelor, nu toate libertățile. De fapt, Schengen este așa-numitul spațiu al egalității, libertății, justiției și așa mai departe, care implică toate cele 4 libertăți, chiar dacă sunt tratate și celelalte în corpuri normative distincte.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

Din partea românească, o neînțelegere flagrantă a ceea ce înseamnă procesul Schengen. Nicicând nu am văzut ca fiind considerat a face parte din procesul de integrare și nu mă refer doar la limbajul oficial, care este absolut deplasat, ci și la procesul în sine. Apoi, este o incompetență în interpretare și în literă și în spirit a tratatelor, ceea ce arată o non-internalizare aproape spre inadecvare cu realitatea integrării și cu ceea ce este UE. În al treilea rând, dacă ne referim la aspectele decizionale, cel puțin ce am perceput eu la nivelul discursului public oficial, se observă o incompletă tratare a ceea ce este Schengen, procesul Schengen. Din partea europeană observ o evoluție normală, previzibilă, care se întrevedea din Regulamentul din 2009 privind evaluarea statelor pentru Schengen, care este deja nu numai o chestiune de libertate, este și o chestiune de piață și, în același timp, o chestiune de securitate.

Cât de importantă este chestiunea legată de granița cu Republica Moldova pentru amânarea aderării?

Ca să discutăm chestiunea legată de granița cu Republica Moldova, ar trebui să avem o factualitate pe care să ne bazăm. Ceea ce știu eu, ceea ce știu și autoritățile (nu știu cât știu acestea despre conținut) – la 30 septembrie 2010 s-a prezentat un raport în Comisie, care a fost discutat pe 13 octombrie și care avea în vedere nu numai granița cu Republica Moldova, ci și spațiul balcanic, în general toată frontiera estică și sud-estică a UE și a viitorului spațiu Schengen. Deci, din punctul de vedere al sensibilităților legate de securitatea europeană, nu se pune doar problema securității externe, dar și a securității interne, pentru că este legată de fluxurile de migrație. Să nu ne imaginăm că vin barbarii la porțile Romei. Nu, este o chestiune de securitate internă a UE și dacă avem în vedere faptul că se vorbește despre granițe externe, atunci se poate discuta în întreg spațiul Schengen de o chestiune de securitate, subliniez, internă.

Cum interpretați pozițiile Franței și Germaniei? Are vreo semnificație anume faptul că propunerea vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Este vorba despre interpretarea securității interne în Spatiul Schengen care, în actualul context, poate și pe fondul sensibilității acestei crize și al semnelor post-criză, duce la o anumită stare și la o anumită interpretare. E normal, UE evoluează. Evoluează în fiecare zi, în fiecare an, în fiecare deceniu… nu doar după fiecare tratat. Aceasta este situația, iar părerea mea este că suntem în fața unui proces de reconstrucție europeană. Nu știm exact cum va fi, din păcate nu există un nou proiect, nu avem un nou Jean Monnet care să ne pună în față un proiect, dar este clar că suntem în fața unui proces de reconstrucție europeană și e firesc ca Franța și Germania să se exprime, nu doar ca state fondatoare, ci, dacă vreți, într-o formulă corporatistă, ca greutate în participarea decizională pe care o au.

Atunci când Franța și Germania au inițiat propunerea de amânare a intrării României și Bulgariei, credeți că România ar fi trebuit să inițieze o discuție directă cu cele două țări? Dacă nu, de ce? Dacă da, de ce nu a făcut-o?

În primul rând, România, și de data aceasta mă refer la actorul România, da, a primit suficiente semnale încă din primăvara anului trecut, referitoare la asemenea interpretări de care aminteam mai înainte și cred că era absolut normal ca România să fie participantă la asemenea elaborări și să vadă dacă asemenea interpretări nu îi afectează interesele. În UE fiecare dintre actori este un participant activ. România a avut o atitudine absolut pasivă. Deci, s-a menținut la nivel de discurs intern și mai puțin de a participa la acest laborator european. De aici se vede faptul că România nu participă încă la această reconstrucție europenă *de facto*, ci percepe toate elementele acestea ca politică externă și nu de internalizare a valorilor și participare la elaborarea acestora.

Care sunt beneficiile României, concrete și simbolice, ca urmare a intrării în spațiul Schengen?

Chestiunea aceasta simbolică merită discutată, pentru că atunci când vorbim despre identități și despre sudarea identităților avem în vedere și simbolistica actelor și a proceselor. Una dintre simbolisticile care din păcate nu s-au discutat este statutul cetățeniei. Deci, faptul că poți să circuli exact ca toți ceilalți cetățeni din UE înseamnă că s-a mai ridicat o barieră. Neridicându-se această barieră, înseamnă că România, sau cetățenii români, ca cetățeni europeni (nu zic că suntem de mâna a doua), nu au făcut pasul decisiv în acest proces de integrare. O altă chestiune de simbolistică: nu știu dacă ați observat faptul că imediat după ce s-au anunțat chestiunile acestea, câteva dintre state au spus că nu ridică restricțiile pe piața muncii. Este legată de această liberă circulație. Este legată, dacă vreți, de nivelul de salarizare. Deci, printre cei care sunt foarte afectați pe durată medie sunt cetățenii români care lucrează în străinătate și care nu sunt puțini. Ei care sunt deja integrați și *de jure* și *de facto* au un tratament, aș spune eu, care încă trebuie să mai urce niște trepte.

Credeți că eventuala neintrare/amânare a României în spațiul Schengen ar fi o măsură motivată sau nemotivată, dreaptă sau nedreaptă din partea Uniunii Europene? De ce?

Aş vrea să spun următorul lucru: în ceea ce priveşte Schengen, conform Acordului Schengen, nu trebuie să motiveze nici UE, nici statele care participă la această decizie, dacă sunt pentru sau dacă sunt contra. În acest caz fiecare dintre state evaluează propriul interes în relație cu interesul european. Trebuie să intrăm în procesul în sine. România, din păcate, nu şi-a urmat interesul şi nici nu a identificat interesul european. A fost, încă o dată spun, absolut pasivă.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună și jumătate a subiectului?

În ceea ce privește mediatizarea, s-a creat un scandal, chiar un scandal politico-diplomatic şi lucrul acesta este chiar mai rău decât neintrarea, decât amânarea. Deci, acest scandal a pus nu numai în fața partenerilor europeni, ci în fața lumii, semne de întrebare asupra credibilității şi predictibilității României. Sunt semne cât se poate de clare deoarece deja actorii, corporațiile și investitorii se comportă ca atare. Tumultul acesta a rezultat din modul politicianist în care s-a discutat în România. Presa a preluat mai degrabă discursurile fragmentate, necoerente, ale oficialilor şi, firește, în funcție de sensibilitate, de opțiuni, de interese, s-au pus anumite accente. Oricum, ceea ce am observat este că presa nu s-a referit aproape deloc la ce este de fapt spațiul Schengen. Absolut deloc, ceea ce, în acest caz, ne arată că inclusiv această dezbatere este legată de cultura politică (sau, mai bine zis, de lipsa ei). Acest tip de cultură politică a dat posibilitatea unei abordări de tip scandal, cum se întâmplă la noi.

Credeți că în spațiul public, în legătură cu subiectul Schengen, s-au pronunțat vocile cele mai autorizate? A existat un echilibru între vocile autorizate și cele mai puțin autorizate să comenteze acest subiect sau un dezechilibru?

Vocile autorizate sunt autoritățile. Este cât se poate de clar, iar comunicarea pe care au făcut-o a fost dezastruoasă. De aceea am zis că tonul a plecat de acolo. Presa nu poate fi învinuită, ar fi cea mai mare nedreptate. Că presa este cum este, sigur că da, dar tonul a fost dat de autorități. Și, la un moment dat, chiar s-a dorit un ton autoritativ. Insistența absolut falsă pe dimensiunea tehnică a vrut de fapt să țină comunicarea în afara penetrării. Lucrul acesta a dat posibilitatea la speculații, la scandaluri, la tot ce vedem.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Subiectul a fost mediatizat doar în statele care au reacționat față de discursul din România. Nu numai discursul mediatic, ci discursul public a generat reacții, ceea ce a făcut rău. Acest scandal a făcut mai mult rău decât neintrarea propriu-zisă în spațiul Schengen. Faptul că suntem în situația aceasta se datorează autorităților.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Euroscepticismul deja îl vedem din a doua parte a lui 2007. Dacă vă uitați peste *Eurobarometre* se vede că de atunci crește, datorită neadecvării dintre discursul public al autorităților și factualitate. Practic, e vorba de fapul că în România nu s-a intrat în politicile europene, apoi că politicile europene nu au fost internalizate, nu au fost transpuse, nu au produs efecte; s-a ajuns la situația în care România este printre puținele

state membre ale UE care nu au obținut efectele scontate din aplicarea politicilor. Datorită faptului că populația s-a bazat pe discursul public, autoritativ, care spunea: „din cauza UE, datorită UE" (ceea ce ne arată o cultură politică primitivă), s-a generat acest euroscepticism, întărit de criză și bănuiesc că va fi legat și de Schengen. Acesta nu a fost generat de chestiunea Schengen. Schengen-ul nu vine decât să confirme, în continuare, neadecvarea elitei de la noi la politicile, procedurile și regulile europene. Aceasta este adevărul, fie că place sau nu. Cum spunea cineva: „România, din păcate, nu a reușit să internalizeze valorile europene și nu a reușit să înțeleagă cum se adecvează interesul național cu interesul european"; aceasta și la nivelul elitei politice și al celei administrative. Administrația contează foarte mult.

Interviu cu Adrian Severin: „Apărându-și intrarea în spațiul Schengen, România apără interesul Europei"

Pentru început, foarte pe scurt, ce importanță acordați subiectului Schengen?

Acord o foarte mare importanță subiectului și importanța este dincolo de aspectele, de consecințele tehnice ale calității de membru. La urma urmei, cetățenii români călătoresc și acum facil în lumea europeană, dar te simți mult mai bine atunci când nu mai faci acel stop în fața polițistului de frontieră pentru a-ți arăta documentele. Mult mai important decât călătoria turistică sau de altă natură a persoanelor este tranzitul mărfurilor și al cărăușilor. Cozile de TIR, de pildă, la frontieră reprezintă o descurajare pentru oamenii de afaceri care își tranzitează mărfurile prin România sau care aduc mărfuri în sau din România. Prin urmare, intrarea în spațiul Schengen ar crea un mediu de afaceri mai prietenos în România, cu consecințe pe linia consolidării economice, cu consecințele sociale pozitive ale oricărei creșteri economice. Lucrurile au consecințe mult mai importante decât simplul confort al individului care trece dintr-o țară în alta.

Cel de-al doilea palier este unul care ține de filosofia profundă a UE care se traduce în reconcilierea dintre istoria și geografia Europei. Granițele politice, granițele statelor națiune de astăzi au împărțit, au fragmentat o cultură europeană unitară, un multiculturalism european care a existat înainte de formarea statelor națiune pe care le cunoaștem astăzi. Formarea acestor state a creat oportunități de dezvoltare pentru statele respective, dar și tensiuni între state și din această cauză să nu uităm că UE are ca obiectiv principal pacea. Dintr-o asemenea perspectivă, spiritualizarea frontierelor dintre statele Schengen rezolvă, fără modificarea frontierelor, o problemă istorică. Dacă vreți un exemplu foarte clar, concret: România are toate motivele și este legitimă în apărarea granițelor stabilite prin Tratatul de la Trianon. Știți însă că sunt alte țări care văd granițele ca un mare eșec național. Urmarea spiritualizării, a intrării României în spațiul Schengen o reprezintă spiritualizarea granițelor stabilite prin Tratatul de la Trianon. România nu pierde această graniță, dar ea nu mai are caracterul unei linii de separație, ci a unei linii de uniune, ceea ce este foarte important.

Al treilea palier de care vă spuneam este cel care se referă la integrarea europeană, la adâncirea integrării europene. Nu putem vorbi despre adâncirea integrării la state care sunt integrate în Uniune cu diferite profunzimi. Statul european este statul care, în afară de calitatea de membru al instituțiilor europene, are și calitatea de membru în spațiul Schengen și în zona euro. Rapiditatea cu care vom intra în zona Schengen se referă la calitatea de membru integral și, în același timp, UE se apropie de scopul adâncirii, aprofundării integrării europene. Eu consider că este important și pentru UE și pentru România în aceeași măsură.

Care credeți că sunt motivele reale ale posibilei neacceptări a României în spațiul Schengen?

România nu este obligată să intre în spațiul Schengen. UE are dreptul să ceară României să intre în spațiul Schengen, după cum România are calitatea de membru integral și are dreptul de a cere intrarea în spațiul Schengen. Problema există la nivelul relațiilor. Și UE, și România au dreptul și obligația extinderii spațiului Schengen. Motivul refuzului nu ține de interesele europene atâta timp cât România a îndeplinit condițiile tehnice, ci ține de acest proces păcătos de renaționalizare a UE, această tendință națională, populistă pe care o întâlnim la unii lideri europeni confruntați fie cu crize globale pe care nu le pot gestiona, fie cu crize interne pe care vor să le gestioneze pe seama UE. În realitate, ele sunt crize care pot fi mai bine gestionate la nivel european sau prin integrarea europeană decât prin politici național-populiste. În această privință, nu am niciun fel de rezervă că problema este domnul Nicolas Sarkozy. Această chestiune nu aș spune-o ca ministru de Externe român. Dar ca europarlamentar, reprezentant inclusiv al cetățenilor europeni de origine franceză, trebuie să o spun. Politica domnului Nicolas Sarkozy este o amenințare la adresa interesului Europei și, în consecință, la adresa cetățenilor francezi. Cetățenii francezi vor alege la anul. Dacă domnul Teodor Baconschi ar spune acest lucru, ar trebui să fie atent la declarații. Dacă eu spun acest lucru este expresia obligației mele de a veghea la apărarea intereselor europene ale francezilor, ca și a celorlalți cetățeni europeni. Inclusiv membrii Parlamentului European din partidul domnului Nicolas Sarkozy i-au spus foarte clar că tot ceea ce face dânsul momentan, inclusiv blocarea aderării României la Schengen, este legat de candidatura sa la alegerile prezidențiale de anul următor. În aceste alegeri trebuie să ia voturile unor oameni care se radicalizează periculos și, pentru a le da satisfacție, trebuie să arate că se opune extinderii liberii circulații. Extinderea liberei circulații este o sperietoare a dreptei național-populiste din multe alte state europene.

Franța este și ea zguduită de un scandal de corupție în care președintele însuși este implicat. Eu nu spun că este vinovat, spun doar că este jenat de asemenea scandaluri. Cărțile au arătat că aceasta este o terapie foarte facilă la care se recurge. Facilă, poate și eficientă, dar periculoasă. Ar trebui să ne opunem. Acesta este motivul pentru care, în acest moment, apărându-și candidatura, apărându-și intrarea în spațiul Schengen, România apără interesul Europei, nu numai interesele ei. În momentul de față, nu avem niciun fel de date de natură tehnică pentru a justifica opoziția la intrarea României în spațiul Schengen. A ajuns de la o controversă franco-română la o criză

instituțională în UE deoarece pasul următor este avizul Parlamentului European; și, întrucât Parlamentului nu i se pot prezenta rapoarte care să ateste vicii de natură tehnică a României, se menține secretizarea acestor documente. Situație fără precedent.

La fel am spus unor colegi: se repetă paradigma procesului Dreyfus, care tot în Franța s-a petrecut și în care probele acuzării nu au fost prezentate publicului și nici măcar apărării pe motiv că ar fi secrete. Apoi tribunalul a dat hotărârea de judecată, dar nimeni nu a știut cât de valide sunt aceste probe, pentru ca, la câțiva ani, să se considere că nu erau solide și că ne aflăm în fața unei erori judiciare. Măcar în procesul Dreyfus tribunalul a putut să aibă acces la probe. În cazul nostru nici măcar toți cei care ar urma să se pronunțe, deci toți parlamentarii care ar trebui să voteze, nu au posibilitatea să vadă documentul tehnic.

Cum explicați ralierea Germaniei la punctul de vedere francez?

Există mai multe motive care explică poziția germană. Un prim motiv este legat de principalele preocupări germane la nivel european în acest moment. Germania dorește pe bună dreptate modificarea tratatelor pentru a permite instituirea unei guvernări economice. Pentru a se institui o guvernare economică europeană, este nevoie de o voință politică unitară și, în acest sens, susținerea Franței este esențială. Prin urmare, Germania nu vrea să se opună Franței în momentul în care exponenții acesteia au interese foarte mari legate de prioritățile lor personale; și atunci, cu o voce mai scăzută, Germania nu a putut refuza cererea Franței de a i se alătura.

Există însă și un alt element care ține de problemele interne, nu europene, ale Germaniei. Din cauza unei atitudini politice periculoase care a fost adoptată în ultimii ani, în Germania s-a creat ideea că libera circulație și mișcarea liberă a persoanelor dintr-o țară în alta reprezintă una dintre principalele amenințări la adresa securității interne. Or, nu este adevărat și, în măsura în care ar fi adevărat, problema securității și a conflictului identitar-cultural nu se poate rezolva prin limitarea libertății circulației, ci prin sporirea politicilor de coeziune economică, socială și teritorială. Prin consolidarea politicilor la nivel european, ca și printr-o altă politică externă în materie de emigrație. Culmea este că un europarlamentar italian, reprezentant al Ligii Nordului, a prezentat chiar în aceste zile un raport de politică externă UE în materie de migrație și spunea că politica represivă nu este soluția pentru a face față sfidărilor legate de fenomenul migrației. Deci, în partide în care sunt prezente atitudini xenofobe se ajunge la o asemenea concluzie, și nu în partide proeuropene și profund democrate cum este partidul de guvernământ din Germania din acest moment. Din păcate, nimeni nu este vaccinat împotriva populismului și fiecare, cel mai european și mai democrat lider se pare că, la un moment dat, poate cădea pradă acestei manii. De aceea, cred că Germania, ținând seama și de presiunea opiniei publice interne, nu s-a putut disocia complet de poziția franceză. Concluzia mea este că, din compunerea acestor doi vectori, mai ales dacă politicile celorlalte state sunt suficient de ferme și de corecte, va rezulta o soluție rezonabilă care totuși să ne aducă în lunile următoare în spațiul Schengen. Nu vreau să dau o dată, poate să fie octombrie, poate să fie și iulie, este foarte mult hazard.

Are vreo semnificație anume faptul că propunerea de amânare vine din partea statelor care, în acest moment, dau tonul în Uniunea Europeană?

Ar fi de subliniat faptul că niciun stat nu s-a pronunțat în sensul susținerii României. Toate discursurile de susținere, nu foarte multe, au un caracter destul de general: să intre România și Bulgaria (poate să intre în 20 de ani) și Turcia (dar nu în timpul vieții noastre). Din păcate, România se află singură într-un moment în care își apără o cauză dreaptă și care este și o cauză europeană, nu doar o cauză națională. Este o cauză europeană, ceea ce demonstrează slăbiciunea structurală a politicii noastre externe. Nu este vorba de o slăbiciune de moment. A-ți pierde sprijinul de o asemenea manieră, a rămâne singur într-o asemenea manieră este rezultatul unor ani în politică externă. Faptul că Franța și Germania sunt împreună este rezultatul unei conjuncturi caracterizate de criza multor acțiuni globale care au lovit UE. Sigur că nu este atât de globală criza; este globală la nivelul euro-atlantic, dar nu este o criză la nivelul globului pământesc. Oricum, este o criză în zona europeană și, în aceste momente, țările fondatoare sau motorul UE se simt obligate să stea cât mai mult alături. Cred că despre asta este vorba și nu despre faptul că România are o relație rea tocmai cu aceste țări. Din păcate, România este într-o relație nu foarte bună cu toată lumea. Nu spun că este într-o relație rea cu cineva. Poate că suntem și în relații rele cu unii, dar nu suntem în relații bune cu nimeni din UE.

S-ar fi putut face ceva diferit în legătură cu aderarea României la spațiul Schengen?

Ați putea face un studiu foarte bun referitor la consecințele internaționalizării problemelor interne. Nu este un răspuns la întrebarea dumneavoastră, dar este o mare parte din răspuns. De ani de zile, internaționalizăm problemele interne, luptele, scandalurile politice interne. Nu este lipsită complet de sens comparația cu obiceiurile românilor de a alerga în altă parte pentru a schimba ocupantul tronului. Sigur că UE nu este puterea suzerană de altă dată. UE este o federație pe care noi înșine am construit-o, în care noi înșine am intrat și, sigur, comparația Uniunii Europene cu Imperiul Otoman este la fel de abuzivă ca o comparație între UE și Uniunea Sovietică.

Acestea fiind zise, și înțelegând că o serie din problemele noastre interne trebuie internaționalizate pentru că altfel nu se pot rezolva (sigur că nu orice dispută internă a României poate fi internaționalizată), noi am oferit unor parteneri, unor țări din UE, funia cu care să ne spânzure. În general, soluțiile acestea de tip păcăleală nu se finalizează bine. Formulele în care vrei să îi păcălești pe alții sfârșesc prin a te păcăli pe tine însuți.

Mecanismul de Cooperare și Verificare în justiție care a fost numai verificare și abuz, nu cooperare în justiție, a fost o formulă de noi inventată pentru a acoperi rămânerile în urmă în ceea ce privește consolidarea justiției și pentru a le da iluzia partenerilor europeni că aceste defecțiuni vor fi reparate sau ținute sub control de către ei. Această păcăleală a fost înțeleasă și de ceilalți și a fost acceptată și asumată de toată lumea. Toată lumea a acceptat acest truc. Până la urmă ceea ce începi pe dos se sfârșește pe dos. Acest instrument, care nu a produs niciun fel de progrese măsurabile în consolidarea justiției

și în lupta împotriva corupției, a fost folosit de guvernele din România pentru hărțuirea adversarilor politici, iar de instituțiile europene sau de anumite țări care au fost în spatele acțiunilor instituțiilor europene pentru a hărțui România. Lupta noastră politică internă care a însemnat hărțuirea prin instrumentul justiției a opoziției de către guvernul român a fost internaționalizată prin instrumentul justiției și transformată în Mecanismul de Cooperare și Verificare al Uniunii Europene. Acesta a ajuns să devină un instrument folosit împotriva intereselor României în UE, o formă de anulare a independenței justiției. Indiferent de controlul exercitat asupra justiției, dacă e intern sau internațional, tot limitarea independenței înseamnă. Găsim astăzi hotărâri judecătorești de tipul: trebuie să îl arestăm pe X întrucât a lezat instituțiile europene, ceea ce înseamnă că acțiunea nu este a judecătorului, ci a cuiva din afara sistemului judiciar. Este complet împotriva principiilor democratice de separare a puterilor. A fost posibil pentru că noi am permis, noi ne-am bucurat că UE ne cere să ne arestăm adversarii politici, iar acum guvernul român se vede prins la mijloc când UE îi spune: afară din spațiul Schengen pentru că nu ai arestat destui.

Cum apreciați reacția oficialilor români/a României la aflarea poziției Franței și Germaniei?

Oficialii, autoritățile unui stat au la dispoziție și alte instrumente în afara retoricii. Mie mi se pare că, în relațiile dintre autoritățile unui stat și autoritățile altor state sau instituțiile internaționale, retorica este arma ultimului recurs. Ceea ce se așteaptă de la autorități este mai puțină retorică și mai multă acțiune politică. Și aș mai adăuga: România trebuie să se implice în sfera politică, trebuie să se implice mai mult în organizarea și conducerea UE în ansamblul său, să înțeleagă că nimic din ceea ce interesează UE nu este în afara interesului României. Prin urmare, ca să iau un exemplu care a creat mari dispute, politica de extindere a UE trebuie să aibă ca actor România. Intrarea Croației nu este o problemă care nu ne interesează pentru că nu avem încă relații cu Croația. Austriecii sunt foarte interesați să vadă cum li se întregește imperiul. Din acest punct de vedere, problema nu este intrarea Croației, ci problema se pune altfel – să încercăm să arătăm că ne interesează păstrarea relației, că România are un cuvânt de spus în toate chestiunile care privesc UE. În acel moment, România va fi mai ascultată și în privința unor chestiuni care privesc în mod nemijlocit România.

Să discutăm despre reformele necesare spațiului euro, chiar dacă noi nu suntem membri în spațiul euro. Zona euro este o dimensiune a UE. Că suntem acum sau nu acolo este o chestiune care contează mai puțin. Important este să avem un cuvânt de spus. Din păcate, România se pronunță numai când sunt probleme care o ating direct. Atunci când, într-o formulă inabilă, domnul Teodor Baconschi a spus că, de acum încolo, s-ar putea să ne pronunțăm și în chestiuni care nu ne mai privesc direct și în care s-ar putea să nu avem aceeași părere cu a celorlalți, altfel decât am făcut-o până acum când ne-am subordonat părerile noastre altora, atunci sigur că foarte multe beculețe s-au aprins în multe tabere. Modul în care a spus-o a fost inadecvat. Probabil că nici nu a gândit în termenii pe care i-am exprimat eu, ci a gândit în termeni mult mai pragmatici și mai empirici, în sensul că, până când România nu va face dificultăți

celor mari, nu va fi băgată în seamă. Dar eu cred că nu în aceşti termeni trebuie să gândim, ci trebuie să gândim în termenii implicării noastre în toate subiectele UE, în soluționarea tuturor problemelor UE. Este una dintre manierele foarte concrete prin care putem să apărăm dosarul nostru Schengen. În acelaşi timp, nu trebuie să acționăm prin amenințări. Cel mai grav este pentru autorități să avertizeze că vor face ceva şi să nu facă.

După părerea mea, România până la ora actuală trebuia să notifice Comisia Europeană cu privire la Mecanismul de Cooperare şi Verificare care, explicit sau implicit, este baza refuzului pentru intrarea României în Schengen. Am amenințat că s-ar putea să îl denunțăm unilateral. Oricum nu se poate denunța unilateral. Părerea mea este că nu avem ce denunța pentru că acest mecanism nu are bază din punct de vedere legal. El era doar o anexă la clauza de salvgardare. Clauza de salvgardare spunea că, dacă România nu face anumite progrese în anumite domenii, drepturile sale pot fi suspendate. Această clauză avea o durată limitată de valabilitate, care a expirat în 2009. Atunci când principalul iese din termen, şi accesoriul expiră. Dar acest mecanism a continuat să funcționeze prin bunăvoința noastră, el fiind, din punct de vedere juridic, nul. Dacă alții ar avea alte opinii, există judecători la Luxemburg, la Berlin, şi ne putem duce să vedem ce spun ei, ce spun tratatele.

Trebuia nu o acțiune retorică, ci o acțiune completă. Dar noi ne-am limitat la o amenințare şi ceilalți știu – câinele care latră nu muşcă; or, la lătratul câinelui nu se mai sperie lumea. De la declanşarea acestei controverse şi până azi nu ştiu să se fi făcut nimic concret în plan politic de către autoritățile române. Nu s-a făcut nimic concret, ne bazăm pe retorică şi pe anumite presiuni diplomatice sau politice pe care le fac diverşi factori, printre care şi Parlamentul European.

O greşeală a fost că până şi opinia publică din România nu a fost mobilizată suficient. Opinia publică contează, însă pe fondul nemulțumirilor sociale s-a pronunțat mai mult împotriva guvernului decât în susținerea lui, ca şi când afacerea Schengen era o afacere personală a guvernului şi nu o problemă a României. Nu cred că putem să atribuim eşecul unui guvern nepopular, când el înseamnă şi eşecul României.

Cum vedeți mediatizarea din ultima lună/ultima lună şi jumătate a subiectului?

A existat o singură dezbatere pentru că nu au existat mai multe opinii fundamentate sau întrebări puse de cineva care cunoaşte subiectul. Ştiți probabil că e mai greu să întrebi decât să răspunzi. Trebuie să fii mult mai bun decât cel care răspunde. E mult mai uşor să dai un răspuns acceptabil unei întrebări decât să pui o întrebare acceptabilă.

Presa europeană a acordat subiectului un spațiu restrâns. Cum interpretați acest fapt?

Subiectul a fost absent, ceea ce nu este foarte rău pentru că demonstrează că a fost o chestiune de interese personale ale unor lideri politici. Tăcerea presei arată că, de fapt, nu a fost un subiect de mare interes european, ci de interes național. Abordarea în presa română mi s-a părut complet defectuoasă. Viciul acestei dezbateri a constat în faptul că problema a fost greşit formulată, accentele au fost greşit puse. Am discutat enorm despre nefericitul discurs al ministrului de Externe în loc să discutăm despre problema fundamentală şi să o punem în termenii ei. Cu acest prilej, a apărut în discuție sau s-a

reliefat un viciu structural mai vechi al românilor: lipsa de demnitate în relațiile cu puterile de decizie. Noi nu ne punem cu Franța într-o relație egală, într-o relație bilaterală. Noi ne punem cu Franța într-o relație de tip federal european, în care noi am înțeles să gestionăm în comun cu ceilalți o parte a suveranității noastre. Iar lipsa de popularitate a președintelui Traian Băsescu ne-a dus în extrema în care un discurs ferm și corect a fost văzut ca o provocare sau ca aroganță în relațiile internaționale.

Sondajele din ultima vreme arată o accentuare a euroscepticismului în rândul românilor. Credeți că episodul Schengen va consolida această tendință? În ce fel?

Putem discuta foarte mult despre variațiile euroscepticismului la români. Nu trebuie să uităm că românii sunt un popor cu emoții puternice și explozive, dar cu o cumințenie istorică remarcabilă. Românii au un instinct al federalismului european pentru că toată istoria lor i-a învățat să se teamă de dominația străinilor și de izolarea internațională. Singura formulă în care putem să le îmbinăm pe cele două, să satisfacem nevoia de a nu fi dominați cu nevoia de a nu fi izolați este prin integrare europeană. Fundamental, românii vor reveni la euroentuziasm prin acțiunea instinctului lor istoric și prin acțiunea necesităților actuale pentru că, în mod evident, guvernul român nu poate să le satisfacă cerințele legitime, oricare guvern ar fi, nu ar putea să le satisfacă cerințele legitime. Ele nu pot fi satisfăcute de un guvern național singur. De aceea, eu cred că vom reveni la euroentuziasm.

Ascensiunea euroscepticismului se poate explica prin nemulțumirea generală pe care o generează momentul, dar și prin faptul că, în mare parte, entuziasmul recent a fost consecința ignoranței. Cu cât afli cum stau lucrurile cu adevărat în UE, cu atât ești mai puțin entuziast. Este și cazul meu. Rămân un euroentuziast total și un eurofederalist total, dar, pe de altă parte, le comunic colegilor mei că în fiecare zi mi se mai prăbușește câte o prejudecată pozitivă și că am fost mai puțin atașat ideii naționale înainte să lucrez cu dânșii decât după ce i-am cunoscut. Sunt tot mai mândru de națiunea mea când mă compar cu ei. Dincolo de aceasta, pentru noi nu există o altă opțiune decât cea europeană. Nu mai puțin însă, probleme cum ar fi aceasta cu Schengen-ul reprezintă o cauză a scăderii respectului, ca să nu spun entuziasmului, românilor pentru UE, a scăderii respectului pentru instituțiile europene și a încrederii în ceilalți. Ceea ce, după părerea mea, nu spune decât că trebuie să ne implicăm mai mult în a reforma UE. Avem nevoie de un proiect românesc împreună cu alte țări care împărtășesc punctul nostru de vedere. UE nu va putea fi construită pe un model integral occidental. Este evident că Occidentul are tot mai puțin de spus în ceea ce privește viitorul UE. Desigur că fără ei nu putem merge mai departe, este indiscutabil, dar sunt deja blocați în tot felul de clișee, de interese mărunte care reduc foarte mult impactul asupra unei concepții pozitive de construcție europeană. De aceea spun că trebuie să ne implicăm mai mult și, bineînțeles, singuri nu vom putea răsturna lumea, nu vom putea face foarte mult; dar sunt convins că vom găsi și pe alții care să fie alături de noi. Cred că unul dintre statele care vor fi de partea unei Europe federale puternice este Germania. Mai devreme sau mai târziu, mai încet sau mai repede, Germania va face ceea ce trebuie pentru Europa pentru că, altfel, nu are decât de pierdut și nu are decât perspectiva de a repeta eșecurile anterioare.

Bibliografie

Atkins, R., „Trichet Urges More Action on Euro Crisis", *Financial Times*, January 7, 2011.

Baker, K. M., „Defining the Public Sphere in Eighteenth Century France: Variations on a Theme by Habermas", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 181-211.

Balica, E., „Instituționalizarea probațiunii în România: Practici și strategii situaționale în contextul (post)aderării la Uniunea Europeană", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 299-317.

Barca, F., „Barca Report. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy", http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/future/barca_en.htm, 2009.

Bastasin, C., „Not Dead Yet", www.presseurop.eu, September 3, 2010.

Bârgăoanu, A., Negrea, E., Dascălu, R., „The Emergence of a European Public Sphere. An Analysis of Europe's News Website presseurop.eu", *Journal of Media Research*, No. 6, 2010, pp. 3-17.

Bârgăoanu, A., Dobrescu, P., Marincea, A., „Does Europe Come to «Save» Us or to «Scold» Us? An Analysis of Media Discourse on EU Funds", in N. Corbu, E. Negrea, G. Tudorie (eds.), *Globalization and Changing Patterns in the Public Sphere*, București, Comunicare.ro, 2010.

Beciu, C., „Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul «adaptării» la un nou sistem", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 194-213.

Beciu, C., Pelissier, N., Perpelea, N., „Du «eux» au «nous»: étude d'impact de la construction européenne sur la responsabilité sociale des journalistes", *Revista Română de Sociologie*, no. 3-4, 2009, pp. 289-298.

Beciu, C., „«Europa» ca format mediatic. Construcția problemelor publice în discursul presei din România", în C. Beciu, N. Perpelea (coord.), *Europa și spațiul public. Practici comunicaționale, reprezentări, climat emoțional*, București, Editura Academiei, 2007, pp. 25-61.

Beciu, C., „Spațiul public european – Emergența unei problematici", *Revista Română de Sociologie*, VII no. 4, 2004, pp. 287-298.

Beck, U., *The Cosmopolitan Vision*, Cambridge, Polity Press, 2006.

Bee, C., Bello, V., „A European Model of Public Sphere. Towards a Networked Governance Model", in J. Harrison, B. Wessels (eds.), *Mediating Europe. New Media, Mass Communications and the European Public Sphere*, New York, Berghahn Books, 2009, pp. 128-49.

Brouwer, E., *Digital Borders and Real Rights*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.

Brüggemann, M., Kleinen-von Königslöw, K., „Let's Talk about Europe! Why Europeanization Shows a Different Face in Different Newspapers", *TransState Working Papers*, No. 60, 2009.

Brüggemann, M., „How the European Union Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy", *TranState Working Papers*, No. 19, 2005, pp. 1-25.

Burgess, J. P., „What's So European about the European Union? Legitimacy between Institution and Identity", *European Journal of Social Theory*, 5(4), 2002, pp. 467-481.

Calhoun, C., „The Democratic Integration of Europe: Interests, Identity, and the Public Sphere", in M. Berezin, M. Schain (eds.), *Europe without Borders. Re-Mapping Territory, Citizenship and Identity in a Transnational Age*, Baltimore, Maryland, John Hopkins University Press, 2003, pp. 243-275.

Calhoun, C., „Introduction: Habermas and the Public Sphere", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 1-50.

Cohen, R., „Europa! Europa!", *New York Times*, May 11, 2010.

Corbu, N., Frunzaru, V., Boțan, M., Schifirneț, C., „Stabilirea agendei publice referitoare la Uniunea Europeană: Alegerile Europarlamentare din 2009, în România", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2011.

Cowles, M. G., Caporaso, J., Risse, T., „Europeanization and Domestic Change. Introduction", in M. G. Cowles, J. Caporaso, T. Risse (eds.), *Transforming Europe*, Ithaca, Cornell University Press, 2001.

Dahrendorf, R., „Europe and the World", in R. Rogowski, C. Turner (eds.), *The Space of the New Europe*, New York, Cambridge University Press, 2006.

Delanty, J., Rumford, C., *Rethinking Europe. Social Theory and Implications of Europeanization*, New York, Routledge, 2005.

de Neve, J. M., „The European Onion? How Differentiated Integration Is Reshaping the EU", *European Integration*, Vol. 29, No. 4, September 2007, pp. 503-521.

de Vreese, C. H., Banducci, S., Semetko, H. A., Boomgaarden, H. A., „The News Coverage of the 2004 European Parliamentary Election Campaign in 25 Countries", *European Union Politics*, 7 (4), 2006, pp. 477-504.

de Vreese, C. H., „Television Reporting of Second-Order Elections", *Journalism Studies*, 4(2), 2003, pp. 183-198.

de Vreese, C. H., *Framing Europe. Television News and European Integration*, Aksant Academic Publishers/Transaction, 2003.

de Vreese, C. H., *Communicating Europe*, London, The Foreign Policy Centre, 2003.

de Vreese, C. H., „Europe in the News: A Cross-National Comparative Study of the News Coverage of Key EU Events", *European Union Politics*, 2, 2001, pp. 283-307.

Dobrescu, P., „Școala de la Frankfurt: efectele ideologice ale mass-media", în P. Dobrescu, A. Bârgăoanu, N. Corbu, *Istoria comunicării*, București, Comunicare.ro, 2007, pp. 175-233.

***, „Don't Do It. The Future of the Euro", *The Economist*, December 2, 2010.
***, „Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses", *European Economy* 7, European Commission, Economic and Financial Affairs Directorate General, 2009.
***, „Economic Downturn Widespread Among States in 2009", BEA news release, November 18, 2010, http://www.bea.gov/newsreleases/regional/gdp_state/-gsp_newsrelease.htm
Eley, G., „Nations, Publics, and Political Cultures: Placing Habermas in the Nineteenth Century", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 289-339.
Eriksen, E. O., *The Unfinished Democratization of Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2009.
Eriksen, E. O., „Conceptualising European Public Spheres: General, Segmented and Strong Publics", in J. E. Fossum, P. Schlesinger (eds.), *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?*, Routledge, New York, 2007, pp. 23-43.
Errera, G., „A Spluttering Europe Has Its Mojo Back", *Financial Times*, February 9, 2011.
Estefania, J., „Honey, I Shrank the Social Model", *El País*, preluare și traducere în engleză www.presseurop.eu, February 7, 2011.
European Union, *Investing in Europe's Future. Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*, Communication from the Comission, November 2010.
European Union, *Growing Regions, Growing Europe. Fourth Report on Economic and Social Cohesion*, Communication from the Comission, May 2007.
Eurostat, „Economy", *Eurostat Regional Yearbook 2010.*
Eurostat, „Science, Technology and Innovation", *Eurostat Regional Yearbook 2010.*
Featherstone, K., „Introduction: In the Name of Europe", in K. Featherstone, C. M. Radaelli (eds.), *The Politics of Europeanization*, Oxford, Oxford University Press, 2003, pp. 1-26.
Ferguson, N., „The End of the Euro", *Newsweek*, May 7, 2010.
Fraser, N., „Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 109-142.
Garnham, N., „The Media and the Public Sphere", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, The MIT Press, Cambridge, Mass., 1996, pp. 359-377.
Gerhards, J., „Missing a European Public Sphere", in M. Kohli, M. Novak (eds.), *Will Europe Work? Integration, Employment and the Social Order*, London/New York, Routledge, 2001, pp. 145-158.
Gonzales, F., „How to Calm the E.U.'s Turmoil", *New York Times*, January 7, 2011.
Grabbe, H., „The Sharp Edges of Europe: Extending Schengen Eastwards", *International Affairs* 76, 3, 2000, pp. 519-536.
Grant, C., „Europe Has Been Damaged by Internal Wrangling", *Financial Times*, May 18, 2010.

Habermas, J., „Where Is the Union Headed? (3) A Single European Destiny", *Die Zeit*, preluare și traducere în engleză www.presseurop.eu, May 26, 2010.
Habermas, J., *Europe. The Faltering Project*, trans. C. Cronin, Cambridge, Polity Press, 2009.
Habermas, J., *Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiu asupra unei categorii a societății burgheze*, trad. J. Ianoşi, Bucureşti, Comunicare.ro, 2005.
Habermas, J., „Why Europe Needs a Constitution", *New Left Review* 11, September-October 2001, http://www.newleftreview.org/A2343
Habermas, J., *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse. Theory of Law and Democracy*, trans. W. Rehg, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996.
Habermas, J., „Further Reflections on the Public Sphere", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 421-461.
Habermas, J. „The Public Sphere: An Encyclopedia Article 1964", originally appeared in *Fischer Lexikon. Staat und Politik*, Frankfurt am Main, 1964, pp. 220-226, http://www.sociol.unimi.it/docenti/barisione/documenti/File/2008-09/Habermas%20(1964)%20-%20The%20Public%20Sphere.pdf
Hartley, J., *Discursul știrilor*, trad. M. Mitarca, Iași, Polirom, 1999.
Iyengar, S., Kinder, R. D., *News That Matters*, Chicago, University of Chicago Press, 1987.
Jeffries, S., „A Rare Interview with Jürgen Habermas", *Financial Times*, April 30, 2010.
Karanja, S. K., *Transparency and Proportionality in the Schengen Information System and Border Control Co-operation*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
Kleinsteuber, H. J., „Habermas and the Public Sphere: from a German to a European Perspective", *The Public*, Vol. 8, 2001, pp. 95-108.
Koopmans, R., Statham, P., *The Making of a European Public Sphere*, Cambridge University Press, 2010.
Koopmans, R., Pfetsch, B., „Towards a Europeanised Public Sphere? Comparing Political Actors and the Media in Germany", in J. E. Fossum, Ph. Schlesinger, G. O. Kvaerk (eds.), *Public Sphere and Civil Society? Transformations of the European Union*, Oslo, ARENA Report No. 02/2007, pp. 57-87.
Koopmans, R., Neidhardt, F., Pfetsch, B., „Conditions for the Constitution of a European Public Sphere", Paper for the Euroconference *Democracy Beyond the Nation State*, Athens, 2000, pp. 1-25.
Krugman, P., „Can Europe Be Saved?", *New York Times*, January 12, 2011.
Krugman, P., „The Euro and the European Project", *New York Times*, January 3, 2011.
Krugman, P., „The Making of a Euromess", *New York Times*, February 14, 2010.
Kupchan, C., „As Nationalism Rises, Will the European Union Fall?", *Washington Post*, August 29, 2010.
Lauristin, M., „The European Public Sphere and the New Social Imaginary of the New Europe", *European Journal of Communication*, Vol. 22 (4), 2007, pp. 397-412.
Lazăr, M., „Punctul de vedere european vs. Punctul de vedere național în discursul și practicile jurnalistice", *Revista Română de Sociologie*, nr. 3-4, 2009, pp. 253-263.
Leonard, M., *Why Europe Will Run the 21st Century*, New York, Public Affairs, 2005.
Marazzi, C., „Neoliberalism Is Destroying Europe", guardian.co.uk, September 14, 2010.

Marsh, D., „The Euro's Lost Promise", *New York Times*, May 17, 2010.
Marsh, D., *The Euro: The Politics of the New Global Currency*, Yale University Press, 2009.
McCormick, J. P., *Understanding the European Union. A Concise Introduction*, London, Palgrave Macmillan, 2008.
McCormick, J. P., *Weber, Habermas and the Transformation of the European State. Constitutional, Social, and Supranational Democracy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
Merritt, G., „Shaping Europe's Global Role I: Why the EU Badly Needs a New Political Narrative", *Europe's World*, Autumn 2010.
Micossi, S., „Reactions. Four Recipies for Weathering Hard Times", www.presseurop.eu, 3 septembrie 2010.
Moravcsik, A., „In Defense of Europe. Now More Than Ever, It's Not Smart to Bet on EU's Demise", *Newsweek*, May 30, 2010.
Münchau, W., „Say No to Germany's Competitiveness Pact", *Financial Times*, February 27, 2011.
Münchau, W., „Europe Planning to Solve the Wrong Crisis", *Financial Times*, February 6, 2011.
Nanz, P., „Multiple Voices: An Interdiscursive Concept of the European Public Sphere", in J. E. Fossum, Ph. Schlesinger, G. O. Kvaerk (eds.), *Public Sphere and Civil Society? Transformations of the European Union*, Oslo, ARENA Report No. 02/2007, pp. 11-27.
Olsen, J., „The Many Faces of Europenization", *ARENA Working Papers*, WP 01/2, 2001.
Papagianni, G., *Institutional and Policy Dynamics of EU Migration Law*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2006.
Peel, Q., Spiegel, P., „Merkel Shifts on Economic Convergence", *Financial Times*, February 3, 2011.
Peet, J., „Four Ds for Europe", *The Economist*, March 15, 2007.
Peter, J., de Vreese, C. H., „In Search of Europe. A Cross-National Comparative Study of the European Union in National Television News", *Harvard Journal of Press/Politics*, 9(4), 2004, pp. 3-24.
Peter, J., Lauf, E., Semetko, H., „Television Coverage of the 1999 European Parliamentary Elections", *Political Communication*, 21(4), 2004, pp. 415-433.
Peter, J., Semetko, H., de Vreese, C. H., „EU Politics on Television News", *European Union Politics*, 4(3), 2003, pp. 305-327.
Pieterse, J. N., *Development Theory*, Los Angeles, Sage Publications Ltd., 2010.
Postone, M., „Political Theory and Historical Analysis", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 164-180.
Radaelli, C. M., „Europeanization: Solution or Problem?", *European Integration Online Papers*, Vol. 8, No. 16, 2004. http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf
Rifkin, J., *The European Dream*, New York, Penguin Group, 2004.
Risse, T., *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Ithaca, Cornel University Press, 2010.

Risse, T., „Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators", paper presented at the Annual Meeting of the European Union Studies Association, Nashville TN, March 27-30, 2003, http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/030322_europe_public.pdf

Risse, T., van de Steeg, M., „An Emerging European Public Sphere? Empirical Evidence and Theoretical Clarifications", International Conference: Europeanisation of Public Spheres, Political Mobilisation, Public Communication and the European Union, Science Center Berlin, June 2003, pp. 2-22.

Risse, T., „How Do We Know a European Public Sphere When We See One? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators", prepared for the IDNET Workshop „Europeanization and the Public Sphere", European University Institute, Florence, February 20-21, 2002, http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/-pi5s1otn.pdf

Risse, T., „A European Identity? Europeanization and Transformation of the Nation-State Identities", in M. G. Cowles, J. Caporaso, T. Risse (eds.), *Transforming Europe*, Ithaca, Cornell University Press, 2001.

Ruler, B. van, Verèiè, D., *The Bled Manifesto on Public Relations*, Ljubljana, Pristop Communications, 2002.

Ryan, M. P., „Gender and Public Access: Women's Politics in Nineteenth-Century America", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 259-288.

Schinas, M., Dăianu, D., „From Possible Breakdown to Desirable Breakthrough", *BEPA Monthly Brief*, May, Issue 37, May 2010.

Schlessinger, P., „Changing Spaces in Political Communication: The Case of the European Union", *Political Communication* 16, 1999, pp. 263-279.

Schuck, A., de Vreese, C. H., „Between Risk and Opportunity. News Framing and Its Effects on Public Support for EU Enlargement", *European Journal of Communication*, 21(1), 2006, pp. 5-32.

Schudson, M., *The Power of News*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2003.

Schudson, M., „Was There Ever a Public Sphere? If So, When? Reflections on the American Case", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 143-163.

Schuman, R., „Declaration of 9 May 1950", http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm

Semetko, H., Valkenburg, P., „ Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News", *Journal of Communication*, 52(2), 2000, pp. 93-109.

Soros, G., „The Crisis and the Euro", *The New York Review of Books*, August 19, 2010.

Sowa, K. Z., „The Identity of Europe and Its International Borders", in W. Strubelt, G. Gorzelack (eds.), *City and Region Papers in Honour of Jiri Musil*, Budrich UniPress Ltd, Opladen & Farmington Hills, 2008, pp. 269-282.

Steingart, G., „It Takes a Crisis to Make a Continent", *New York Times*, May 21, 2010.

Stiglitz, J. „A Principled Europe Would Not Leave Greece to Bleed", guardian.co.uk, January 25, 2010.

***, „The Divisiveness Pact", *The Economist*, March 10, 2011.

***, „The Name's Bond. Eurobond. The European Union Finds Unexpected New Hero in the Financial Markets", *The Economist*, January 20, 2011.

Trenz, H. J., „In Search of a European Public Sphere. Between Normative Overstretch and Empirical Disenchantment", *RECON Online Working Paper*, No. 07, 2008, pp. 1-16.

Trenz, H. J., „The European Public Sphere: Contradictory Findings in a Diverse Research Field", *European Political Science*, 4, December 2005, pp. 407-420.

Trenz, H. J., „Media Coverage of European Governance: Exploring the European Public Sphere in National Quality Papers", *European Journal of Communication*, 19(3), 2004, pp. 291-319.

Trenz, H. J., Eder, K., „The Democratizing Dynamics of a European Public Sphere. Towards a Theory of Democratic Functionalism", *European Journal of Social Theory*, 7(1), 2004, pp. 5-25.

Uniunea Europeană, „Creativitate și inovare. Stimularea competitivității în Regiuni", *Panorama inforegio*, nr. 29, primăvara 2009.

van de Steeg, M., „Does a Public Sphere Exist in the European Union? An Analysis of the Content of the Debate on the Haider-Case", *EUI Working Paper SPS*, No. 5, 2004, pp. 1-21.

van de Steeg, M., „Rethinking the Conditions for a Public Sphere in the European Union", *European Journal of Social Theory* , 5(4), 2002, pp. 499-519.

Van Os, R., Jankowski, N. W., Wester, F., „Exploring the Online European Public Sphere: The Web and Europeanization of Political Communication in the Public Sphere", in J. Harrison, B. Wessels (eds.), *Mediating Europe. New Media, Mass Communications and the European Public Sphere*, Berghahn Books, New York, 2009, pp. 73-98.

Verhofstadt, G., Delors, J., Prodi, R., „Europe Must Plan a Reform, Not a Pact", *Financial Times*, March 2, 2011.

Vink, M., „What Is Europeanisation? And Other Questions on a New Research Agenda", *European Political Science* 3(1), 2003, pp. 63-74. http://www.essex.ac.uk/ECPR/publications/eps/onlineissues/autumn2003/research/vink.htm

Vliegenthart, R., Schuck, A., Boomgaarden, H. G., de Vreese, C. H., „News Coverage and Support for European Integration 1990-2006", *International Journal of Public Opinion Research*, 20(4), 2009, pp. 415-439.

Wallerstein, I., „Greek Mess, Global Mess", *New York Times*, March 1, 2010.

Warner, M., „The Mass Public and the Mass Subject", in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass., The MIT Press, 1996, pp. 377- 401.

Wielowieyski, A., „Working Document on Challenge of Democracy: Empowering the EU Citizen", Committee on Constitutional Affairs, 2008.

Wimmer, R. D., Dominick, J. R., *Mass Media Research. An Introduction*, Belmont, Wadsworth Publishing Company, 2000.

Zelizer, B., *Despre jurnalism la modul serios. Știrile din perspectivă academică*, trad. R. Radu, Iași, Polirom, 2008.